

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Білоус Петро Васильович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Гудзенко Олена Георгіївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та філософії, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Добродум Ольга Вікторівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології та філософської антропології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;

Кралюк Петро Михайлович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет «Острозька академія»;

Коляда Еліна Калениківна, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Морозова Ірина Борисівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри граматики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;

Яновець Анжеліка Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет;

Міріца Стефанія-Крістіна, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія;

Чижевський Фелікс, професор, доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (UMCS), м. Люблін, Польща;

Капранов Ян, доктор філологічних наук, професор, Економіко-гуманітарний університет у Варшаві (Польща); Університет Оулу (Фінляндія).

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
25 березня 2026 р., протокол № 6

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк Волинської обл.
просп. Волі, буд. 36, м. Луцьк Волинської обл., 43010,
адреса електронної пошти: lpk@ua.fm, тел. (0332) 77-06-59

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1195 від 11.04.2024 року (ідентифікатор медіа – R30-03855).

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1017 від 27 вересня 2021 року
(додаток 3) зі спеціальності В11 – Філологія (за спеціалізаціями).

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська, іспанська.

Офіційний сайт видання: www.academstudies.volyn.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-5096 (Print)
ISSN 5786-510X (Online)

© Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2026

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 81'35

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.1>

А. А. ВІЦЮК

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Київський медичний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: al_vi87@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2216-8536>*

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Український правопис як сукупність загальноновизнаних і загальнообов'язкових правил встановлює способи передачі мови на письмі. Він склався історично, відбиваючи давні традиції або нові тенденції в передачі звуків, слів і форм, що виявляються в писемній мові на різних етапах її розвитку.

У статті проаналізовано історію створення українського правопису, найважливіші зміни, які відбулися від українсько-слов'янського періоду до наших днів. Охарактеризовано внесок видатних українських мовознавців, педагогів та дослідників, які тривалий час працювали над удосконаленням української орфографії та пунктуації.

У більш як тисячолітній історії правопису виділяють чотири періоди. Перший період (XI–XVI ст.) пов'язаний з пристосованою до особливостей староукраїнської мови орфографічною традицією відомих просвітителів та проповідників християнства Кирила й Мефодія. Другий період (XVI–XVII ст.) відбиває вплив на староукраїнське (здебільшого церковне) письмо південнослов'янської орфографії. Третій період (XVII – початок XIX ст.) започатковано виданою 1619 р. «Граматику» українського мовознавця, письменника, церковного діяча й просвітника Мелетія Смотрицького. Четвертий період починається з першої чверті XIX ст., коли відбувалося формування нової української літературної мови на народній основі. Саме в той час починається та розвивається формування сучасного українського правопису. Від часу написання «Енеїди» І. Котляревського у 1798 р. до 1905 р. було запропоновано до 50-ти різних орфографічних систем.

Також у статті окреслено основні правила, які подані в новій редакції правопису сучасної української літературної мови. З-поміж них варто виокремити такі, як уживання *і*, *и* на початку слова, букви *г*, апосторфа, м'якого знака, буквосполучень *йо*, *ьо*, написання складних слів разом і з дефісом, а також слів іншомовного походження, написання неподвоєних й подвоєних букв на позначення приголосних тощо. Крім того, запропоновано систему вправ і завдань, які допоможуть швидко та ефективно засвоїти основні зміни, які має український правопис.

Сучасна українська орфографія визначається редакцією 2019 року, яка має значну кількість мовних норм, притаманних українським традиціям. Оновлення мови – це живий і неперервний процес. Вона постійно розвивається, відображаючи зміни в мові та її взаємодію зі світовими мовами.

Ключова слова: лексикографія, орфографія, дослідження-аналіз, розподільна робота, коментоване письмо, система вправ.

Поставлення проблеми. Становлення сучасного українського правопису це тривалий та складний процес, який пройшла українська мова від моменту її зародження і до XXI століття. Він зазнав значних змін починаючи від українсько-слов'янського періоду (X – поч. XVII ст.), Староукраїнського періоду (ост. чверть XIV – поч. XVII ст.), норм «Граматики» Мелетія Смотрицького 1619 року (XVII – XVIII ст.) та аж до новоукраїнського періоду (XIX ст. – сьогодення).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Давньоукраїнський орфографічний звичай формувалася

під впливом старослов'янського правопису, що прийшов в Україну разом із конфесійною літературою після офіційного введення християнства в Київській державі у кінці X ст. До кирилиці уже було письмо на Україні («черти і ризи»), але від нього не лишилося жодної традиції. Найстаріші зразки уставного письма в Україні репрезентовані Остромировим Євангелієм 1056 року, Ізборніками Святослава 1073 і 1076 рр. та Галицьким Євангелієм 1144 року [Лев 1994 : 359].

У Київській державі Україні-Русі, окрім писемної церковно-слов'янської мови,

існувала розмовна, наближена до сучасної української мови. Написи-графіті на стінах Софіївського собору в Києві, хоча й виконані церковнослов'янською мовою, містять у текстах вирізні ознаки розмовної мови Руси-України.

У староукраїнському етапі визначаються два періоди. Перший охоплює XV – XVI ст. – час так званого другого південнослов'янського (болгарського) орфографічного впливу – застосування правил, вироблених у болгарському місті Тирнові книжниками на чолі з патріархом Євтимієм (Тирновським). Цього впливу зазнало головним чином конфесійне письменство; сфер світської літератури, зокрема ділових паперів, він торкнувся мало. Правила тирновської школи частково відбиті в орфографії, яку спробував нормалізувати у праці "Грамматика словенска" (1596) український філолог Л. Зизаній.

Другий період в історії староукраїнської орфографії позначений національною самобутністю. Наш видатний письменник і лінгвіст М. Смотрицький у книжці "Грамматіки славенска правилнос Свнтагма", надрукованій 1619 р., вперше подав докладні правила правопису, що ґрунтуються на староукраїнському (багато в чому й ширшому – східнослов'янському) узусі.

У XVII ст. однією з кращих праць східнослов'янської лексикографії є «Лексикон славяноросский...» Памви Беринди, який став результатом майже тридцятирічної праці вченого-лексикографа. Він відіграв важливу роль в історії української лексикографії. Сучасного вигляду українська абетка набувала поступово. Її склад у різні часи на різних українських землях залежав від уживання того чи іншого правопису: максимовичівки, кулішівки, драгоманівки, желехівки, «ярижки», панькевичівки.

Проблемами української абетки, окрім діячів, прізвища яких дали назву правописним системам, займалися О. Павловський, Г. Квітка-Основ'яненко, А. Метлинський, Я. Головацький, К. Шейковський, М. Гатцук, І. Франко, Б. Грінченко, Г. Голоскевич, А. Бурячок.

Важливу роль у впорядкуванні українського правопису в XX ст. відіграла орфографічна система, котру застосував у "Словарі української мови" (1907-1909) Борис Грінченко. Перший загальноукраїнський правопис, авторами якого були видатні українські мовознавці: І. Огієнко,

А. Кримський, О. Синявський, Є. Тимченко, В. Ганцов, С. Смаль-Стоцький, В. Сімович, О. Курило, Л. Булаховський та ін., за підписом наркома освіти УСРР Миколи Скрипника вийшов у Харкові у вересні 1928 року і був запроваджений у практику з 1 січня 1929 року. Український правопис 2019 року підготовлений Українською національною комісією з питань правопису [Нестеренко 2023].

Мета статті. Проаналізувати особливості нового українського правопису з'ясувати відмінності від попередніх редакцій та створити систему вправ та завдань, що будуть сприяти його засвоєнню на свідомому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. 22 травня 2019 року Кабінет Міністрів України схвалив нову редакцію правопису (Постанова КМУ від 22.05.2019 № 437). Суттєвих змін зазнав правопис частин основи слова, закінчень відмінюваних слів, правопис слів іншомовного походження, власних назв, а також уживання розділових знаків. Зупинимось детально на найбільш поширених та складних для засвоєння правил та пропонуємо ефективні вправи для тренування.

§ 2. Уживання І, И на початку слова. На початку слова звичайно пишемо і відповідно до вимови: Іва́н, іграшка, ідо́л. Деякі слова мають варіанти з голосним и: і́рій і і́рій, і́род і і́род ('дуже жорстока людина'). И пишемо на початку окремих вигуків (ич!), часток (ич який хитрий), дієслова і́кати ('вимовляти и замість і') та похідного від нього іменника і́кання. И на початку слова вживаємо в деяких загальних і власних назвах, що походять із тюркських та інших мов, відповідно до їх вимови в цих мовах: ийбе́н, ир [5].

Дослідження-відновлення. На місці крапок поставте пропущені букви і або и, і поясніть, якими принципами правопису при цьому слід керуватися:

...кати, ...ко́на, ...менувати, ...м'я́, ...ч-оба́, Кім Чен ...н, ...ндік, ...ноді, ...ржа́, ...снувати, ...стина, ...ті́, ...ч, ...род

§ 6. Буква І. Буква і передає на письмі задньо-язиковий зімкнений приголосний: 1. в українських та в давно запозичених і зукраїнізованих словах: і́грус, га́ва, га́зда тощо та в похідних від них: і́грусовий, га́здувати. 2. у власних назвах – топонімах України: Го́ргани (гірський масив),

Горонда, Угля (села на Закарпатті), у прізвищах українців: Галаган, Галятівський [Український 2019].

Орфографічний практикум. Поясніть написання букви г у словах. Складіть з ними п'ять речень.

Гандж, ганок, гаті нок, гвалт, г'є гати, гедзь, гелготати, гелготіти, гергелі, герготати, герготіти, г'ї гнути, гирлі га, глей, гніт (у лампі), г'о гельм'о гель, гонт(а), грасувати, грати (іменник), гр'єчний, гриндж'оли, ґрунт, гудзик, г'уля, гуральня, джигун, дзига, дзиглик, дригати і дригати, ремигати, гвалтувати, г'єргіт, гратч'астий, ґрунтовий, ґрунтувати(ся), гудзиковий, г'улька, прогавити, Г'єник, Герз'аніч, Гердан, Г'їжцький, Г'їга, Г'ога, Г'ойдич, Г'онта, Г'рі га, Гудзь, Г'ула, Лом'ага.

§ 7. Апостроф. Роздільність вимови я, ю, є, ї та попереднього твердого приголосного на письмі позначаємо апострофом. Апостроф пишемо перед я, ю, є, ї: 1. Після букв на позначення губних приголосних б, п, в, м, ф: б'ю, п'ять; П'яста, В'ячєсл'ав. Примітка. Апостроф не пишемо, коли перед буквою на позначення губного звука є інша буква (крім р), що належить до кореня (основи): дзв'якнути, духм'яний, м'авп'ячий, 8 медв'яний, моркв'яний, р'їздв'яний, св'ято, т'м'яний, цвях, але: арф'яр. Коли така буква належить до префікса, то апостроф пишемо, як і в спільнокоренових словах без префікса: зв'язок, зв'яліти, п'їдв'язати, розм'якнути, сп'яніти. 2. Після р: бур'ян, м'їжг'р'я. Примітка. Апостроф не пишемо, коли ря, рю, ре означають сполучення м'якого р із наступними а, у, є: бур'як, б'ур'яний. 3. Після к у слові Лук'ян і похідних від нього: Лук'яненко. 4. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: без'ядерний, без'язикий [5].

Вибірково-розподільна робота. Розділіть слова на групи за умовами вживання та невживання апострофа:

П'є, в'язи, солов'ї, м'ясо, рум'яний, (на) т'їм'ї, жир'аф'ячий, мер'єф'янський, Дем'ян, Максим'юк, кр'якати, р'ябий, Лук'яніок, Лук'янець, р'юмсати, в'їд'їзд, з'їднаний, з'їхати, з'яв'їтися, нап'їв'європ'єйський, об'єм, п'їд'їхати, п'їд'їюдити, роз'їюшити, пан'європ'єйський; дит'ясла, камер'їонкер, Мін'їюст, кр'юк, Стеф'їюк, в'єрб'я, торф'яний, черв'як, п'їр'я, м'атір'ю, кур'

єр, (на) подв'їр'ї; Валер'ян, Мар'ян, Мар'яна.

§ 8. ЙО, БО 1. ЙО передає звукосполучення й + о: 1) на початку слова та після букви, що позначає голосний: йог'о , йому; 2) після букви на позначення приголосного, переважно на початку складу: баталь'їон, буль'їон. 2. БО пишемо після букви на позначення м'якості приголосного перед о: всьог'о, Коваль'ов, сьог'одні [Український 2019].

Розподільна робота. Записуючи, поділіть подані слова на групи відповідно до правил уживання йо таьо.

Заво...ований, привіле...ований, Лин...ов, л...он, л...ох, ра...он, чи...ого, в...окати, Вороб...ов, кур...оз, с...омий, тр...ох, т...охкати, ц...ого, м'їл...он, Солов...ов.

§ 26. Коли пишемо Ь. Буквою ь позначаємо на письмі м'якість приголосних звуків. 1. Ь пишемо: 1) після букв д, т, з, с, дз, ц, л, н у кінці слова та складу: м'їд'ь, с'уть, н'амороз'ь, в'їсь, гедзь, п'алець, крохм'аль, к'їнь; д'ядько, молот'ьба , бл'їзько, в'осьмий, Гр'їцьк'о , к'їльц'є , ганьб'а ; 2) після перелічених у п. а) букв та р усередині слова перед о: д'ьог'от'ь, д'зьоб, т'ьохкати, с'ьомий, льон, лар'ьок, тр'ьох, цар'ьок; 21 3) після л перед наступною буквою на позначення приголосного: Г'альченко, Гуц'ю льщина, їд'альня, к'їльц'є , ков'альський, п'альці, риб'альство, с'їльський, с'їльник. Примітка. Не пишемо ь після л у буквосполученнях лц, лч, коли вони походять із лк: б'алка – б'алці, г'алка – г'алці, галчєн'я , монг'олка – монг'олці, Нат'алка – Нат'алці, Нат'алч'ин, риб'алка – риб'алці, риб'алч'ин, с'їлка – с'їлці, с'їлч'анський, але: г'у л'ька – г'у л'ьці, к'у л'ька – к'у л'ьці, шп'їлька – шп'їльці. 2. Також пишемо Ь: 1) у словах на: а) -з'ьк-(ий), -с'ьк-(ий), -ц'ьк-(ий); -з'ьк'їсть, -с'ьк'їсть, -ц'ьк'їсть; -з'ько, -с'ьк-(о), -ц'ько; -з'ькому, -с'ькому, -ц'ькому; -з'ьки, -с'ьки, -ц'ьки: бл'їзьк'ий, вузьк'ий, вол'їнський, дон'єцьк'ий; бл'їзьк'їсть, л'юдськ'їсть; бл'їзько, в'їйсько, баг'ацько; по-франц'юзькому (по-франц'юзьки), по-українському (поукраїнськи), по-нім'єцькому (по-нім'єцьки). Примітка. У словах баск'ий, боязк'ий, в'язк'ий, дерзк'ий, жаск'ий, ковзк'ий, пласк'ий (пл'оск'ий), порск'ий, р'їзк'ий і похідних утвореннях б'язк'їсть, в'язк'їсть, б'аско, р'їзко тощо ь не пишемо. б) -єньк-(а), -єньк-(о), -оньк-(а), -оньк-(о); -єньк-(ий), -єсєньк-(ий), -їсїньк-(ий), -юсїньк-(ий): р'у чєнька, б'атєнько, гол'ївонька, сокол'онько;

гарненький, малесенький, свіжісінький, тонюсінький (див. ще § 32); 2) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи першої відміни на -я: грівень, друкáрень, їдáлень, пісень, стаень; крамніць, ма́триць, робітніць та середнього роду другої відміни на -нн-(я), -ц-(е): бажа́нь, зна́нь, кілець, місць, сердець і серць, але бур, зір, Мотр (після р); 3) у дієслівних формах дійсного та наказового способу: бу́ дить, бу́ дять, ко́сить, ко́сять, ро́бить, ро́блять, хо́дить, хо́дять; будь, бу́ дьте, бу́ дьмо, лізь, лі́зьте, лі́зьмо, кинь, киньте, киньмо, трать, тратьте, тратьмо (див. ще: § 118, прим. 1). § 27. Ъ не пишемо: 1. Після р у кінці складу або слова: вір, вірте. 2. Після н перед ж, ч, ш, щ та перед суфіксом -ськ-(ий): кінчик, промінчик; але: бриньча́ти, до́ньчин та ін., бо у твірних основах між буквами на позначення приголосних є ь: бринькати, до́нька, ня́нька. 3. Після всіх букв на позначення приголосних звуків, крім л, якщо за ними стоять інші букви, що передають м'які або напівпом'якшені приголосні: Бе́ршадь – бе́ршадський, ві́нця. Примітка. Коли ь наявний у формі називного відмінка іменника, то його зберігаємо в усіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його немає, то й в інших відмінках його не пишемо; пор.: ку́лька – ку́льці. 4. Після л в іменникових суфіксах -алн-(о), -илн-(о): де́ржално, пу́жално та ін., але в іменниках зі значенням зменшеності ь пишемо: де́ржальце, пу́жальце й под. 5. Між двома однаковими буквами, що позначають м'які приголосні: буття́, волóсся, галу́ ззя, гілля́стий, життя́, ка́міння, лле́тсья, прила́ддя, сі́ллю. 6. Після букв д, н, т перед суфіксами -ченк-(о), -чук, -чишин: Фе́дченко; Па́нченко, безба́тченко; Радчу́ к, але після л пишемо ь: Га́льченко, Га́льчу́ к; Миха́льченко, Миха́льчу́ к, Миха́льчишин. 7. Після букви ц у деяких вигуках (звуконаслідувальних словах): бац, буц та в кінці іменників чоловічого роду іншомовного походження: кварц, пала́ц [Український 2019].

Дослідження-аналіз. Сформулюйте правило до кожного слова. Написання пояснить:

Гірка, гіркий, кобза́р, ларка́, лі́кар, монасти́р, Степа́нчу́к, Фе́дчишин, Гринчи́шин, ме́нший, то́нший, У́манщина; воли́нський, громадя́нський, освітя́нський, селя́нський, переви́р, ціпи́лно, секрета́р, тепе́р, тюрма́,

дзвя́кнути, кінци́вка, ко́ристю, ланцюжо́к, При́п'ять – при́п'ятський, ра́дість, різдвя́ний, сві́т, свя́то, слі́д, смі́х, сні́г, дівчи́нонька – дівчи́ноньці, пи́сьмо–(на)пи́сьмі, ре́дька–ре́дьці, але: га́лка – га́лці, гі́лка – гі́лці, сторі́нка – сторі́нці, пая́ц, Суе́ц, шпри́ц, па́смо – (у) па́смі, сні́п, сьо́годні, танцюва́ти, цвях, ща́стя, різьба́р, різьба́р, тьмя́ний школя́р, Ха́рків, царка́, го́ц, ня́ньчин, ня́ньчити, кла́ц.

§ 35. Складні слова пишемо разом і з дефісом. 4. Разом пишемо: 1) складноскорочені слова (мішані та складові аббревіатури) й похідні від них: адми́нресу́рс, адми́нрефо́рма; 2) слова з першими регулярно вживаними іншомовними компонентами на голосний та приголосний: абро-, авіа-, авто- ('само', 'автоматичний'), агро-, аеро-, аква-, алко-, арт-, астро-, аудіо-, біо-, боди-, боді- (перед голосним), веб-, геліо-, гео-, гідро-, дендро-, екзо-, еко-, економ-, етно-, євро-, зоо-, ізо-, кібер-, мета-, метео-, моно-, мото-, нарко-, нео-, онко-, палео-, пан-, пара-, поп-, прес-, псевдо-, соціо-, теле-, фіто-, фолк- (фольк-), фоно- та ін.: аброморфе́ма, авіаре́йс; так само слова з питомими компонентами іно- (іншо-, інако-), лже-: інові́рець, іншові́рець. Примітка. Якщо такі іншомовні компоненти приєднані до власного імені, то їх пишемо з дефісом: пан-Євро́па, псе́вдо-Фа́уст. 3) слова з першим іншомовним компонентом, що визначає кількісний (вищий від звичайного, дуже високий або слабкий, швидкий і т.ін.) вияв чого-небудь: архі-, архи-, блі́ц-, гі́пер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мі́кро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-: архіскла́дний, архішахра́й, архи́дия́кон, блі́цнові́ни. Примітка 1. У компонентах максі-, міді- кінцевий і в позиції перед приголосним наступного слова не переходить в и: максімо́да. Примітка 2. Компонент топ- із числівниками не поєднуваний. 4) слова з першим іншомовним компонентом анти-, ві́це-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-: антиві́рус, ві́цепрем'є́р, ві́цеконсу́л. Примітка 1. Із власною назвою (прізвищем) такі компоненти пишемо з дефісом: «Анти-Дю́ринг», екс-Югосла́вія. Примітка 2. У компонента анти- кінцевий и в позиції перед голосним наступного слова не переходить в і: антиеле́ктрон, антиімпе́ріалісти́чний. 5) складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник, записаний словом:

двадцятип'ятиповерховий, двобічний. 5. З дефісом пишемо: 1) слова, утворені повторенням того самого дієслова, що виражають інтенсивну дію: писав-писав, робив-робив, ходив-ходив; прикметника чи прислівника, що передають високий ступінь вияву ознаки: білий-білий, багато-багато; 2) складні слова, утворені внаслідок поєднання слів синонімів: гідкобридко, зроду-віку, тишком-нішком, часто-гү сто; слів-антонімів: більшменш, відимо-невідимо, купівля-продаж; близьких за значенням слів, що передають єдине поняття: батько-мати (батьки), хліб-сіль (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами чи суфіксами: великий-превеликий, з давніх-давен, з діда-прадіда. Примітка. Два однакових іменники або числівники, один з яких має форму називного відмінка, а другий – орудного, пишемо окремо: кінець кінцем, честь честью, чин чіном, одним одна. 3б 3) складні слова, що означають приблизність: день-другий, година-дві. Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У такому разі між ними ставимо тире: 3 – 4 дні, ү чні 8 – 10 класів. 4) складні вигуків та звуконаслідування, утворені переважно повторенням того самого звукосполучення: гей-гей, ге-ге-ге, дзень-дзелень; 5) скорочення з належними до них цифрами: Ан-124, Ан-225; 6) числівниково-літерні найменування класів, будинків, корпусів, поштових відділень тощо: 7-А клас, 10-В клас; 7) ініціальну аббревіатуру, написану великими або малими літерами, з будь-яким словом: ВІЛ-інфекція, ДНК-аналіз; 8) дві ініціальні аббревіатури, написані великими літерами: ВІЛ-СНІД; 9) слова-терміни, до складу яких уходить літера алфавіту: П-подібний; 10) за традицією карт-бланш [Український 2019].

Творче спостереження з елементами аналізу. Поясніть написання слів разом і з дефісом:

Академвідпуста, багатвечір, бухоблік, виконрб, власкор, держміто, держустанова, елітжитло, інвалюта, інофірма, інвестпроєкт, інтербригада, інформповідомлення, інформцентр, Кабмін, Київзеленбуд, комбат, лісгосп, медперсонал, мультфільм, Нацбанк, нардєп, ошадкніжка, епідемситуація, профспілка,

Святвечір, соцзабезпечення, соцтрах, спецзавдання, спецвипуск, спортмайданчик, фармпрепарат, комбатівський, профспілковий, соцтрахівський, автовідповідач, агробізнес, аерометод, акватехніка, алкотест, артрінок, астрокорекція, аудіоальбом, біоцикл, бодибілдинг, бодіарт, вебсторінка, геліоцентр, геополітика, гідропарк, дендропарк, екопродукти, економклас, етногурт, еврозона, євроремонт, зоосад, кібермашіна, метамова, метеостанція, моновістава, мотокрос, наркобізнес, неомодерніст, онколікарня, панамериканський, параолімпієць, попмузика, попгурт, пресконференція, псевдонаука, псевдогромадянський, соціосфера, телехроніка, фітотерапія, фолкгурт, фолькмузика, фонозапис, інакодумець, іншодумець, лжепророк, лжесвідок, бліцопитування, гіперзвук, гіпермаркет, екстраклас, макромоллекула, макроекономіка, максіодяг, мідіодяг, мікроорганізми, мікрохвілі, мікрочастінка, мініблук, мінідиск, мінікомп'ютер, мультимільйонер, нанокomp'ютер, наночастінки, полісахаріди, полімотивація, преміумклас, супермаркет, супермодель, супермодний, топменеджер, топмодель, ультразвук, ультрамодний, флешінтерв'ю, максісукня, мідімода, мідіспідниця, не сьогодні-завтра, три-чотири, їйбогу, їй-право, кру-кру, ку-ку, курлі-курлі, ого-го-го, ой-ой-ой, ох-хо-хо, туктук, тьох-тьох, Б-17, БУ-1, ДС-3, ЖЕК-9, Зеленбу д-4, Су-53, Ту-154, Як-42, будінок № 28-Г, корпус 3-А; Кїїв-1, Т-подібний, статус-кво, ДНК-експертїза, ВІП-зала, е-декларування, е-декларація мало-помалу, повік-віки, радій-радїсїнький, сила-силєнна, тїхий-тїхєсєнький, далєко-далєко, лєгєнький-лєгєнький, лєдвє-лєдвє, сїньосїньо, тїхо-тїхо, двоокїй, пївторамертровїй, п'ятсотдвадцятип'ятирїччя, сїмдесятирїччя, сїмсотсорокарїччя, сорокарїчний, сторїччя, тривїдсотковїй, трикутник, триярусний, чотириактний, чотиримїсячний, антиїнфекційний, антиїнфляційний, антиїсторїчний, антиокїслювач, антиурядовїй, ексчемпїонка, ексміністр, експрезидент, контрадмірал, контрудар, лейбгвардїєць, лейбмедик, обермайстер, оберофіцєр, оберлейтенант, оберпрокурор, штабскапітан, унтерофіцєр.

Правопис слів іншомовного походження.

§ 122. Звуки [g], [h] 1. Звук [g] та близькі до нього звуки, що позначаються на письмі буквою g, звичайно передаємо буквою г: авангáрд, агіта́ція. 2. Буквою г передаємо звук [g] у давно-запозичених загальних назвах, таких як га́нок, гатунок та в похідних від них: га́нковий, гратча́стий, грунто́вний і т. ін. 3. У прізвищах та іменах людей допускається передавання звука [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови – буквою г (Вергі́лій) і шляхом 1 Правопис іншомовних власних назв, що походять зі слов'янських мов, подано в IV розділі «Правопис власних назв» (§ 151–164). 125 імітації іншомовного [g] – буквою г (Вергі́лій, Гарсі́я, Ге́гель, Гео́рг, Ге́те, Грегуа́р, Гу́лліве́р і т. ін.). 4. Звук [h] переважно передаємо буквою г: гандбо́л, герба́рій, гінді, гіпо́теза, гори́зонт, го́спіс, го́спіта́ль, гу́мус; Га́рвард, Ге́льсінкі, Гіндуста́н, Ганніба́л, Ге́йне, Го́рацій, Люфтва́нза. За традицією в окремих словах, запозичених з європейських та деяких східних мов [h], і фонетично близькі до нього звуки передаємо буквою х: хо́бі, хоке́й, хол, хо́лдинг, брахма́н, джиха́д, моджахе́д, ха́нум, ха́ракірі, хіджа́б, шахі́д, Алла́х, Ахма́д, Муха́ммед, Су́хрoб, Ха́кім, Ха́ммурáпі і т. ін.

§ 123. Буквосполучення th у словах грецького походження Буквосполучення th у словах грецького походження передаємо звичайно буквою т: антоло́гія, антрополо́гія, апте́ка, а́стма, бібліоте́ка, католицький, теа́тр, тео́рія, ортодо́кс, ортопе́дія, Ама́льте́я, Промете́й, Те́кля, Та́їсія, Теодо́р. У словах, узвичаєних в українській мові з ф, допускається орфографічна варіантність на зразок: анафе́ма і ана́гема, дифіра́мб і дитира́мб. § 124. Букви w, th у словах англійського походження Англійське w на позначення звука [w] передаємо звичайно через в: віке́нд, Вашингто́н; у деяких словах за традицією через у: Уе́льс, уайт-спі́рит та ін. Англійське th на позначення звука [θ] передаємо звичайно через т: трі́лер, Ага́та, на позначення звука [ð] – звичайно через з: Ре́зерфорд, рідше через т: Со́тбі або с: Голсуо́рсі. § 125. Буквосполучення ll та ill у словах французького походження Французькі буквосполучення ll та ill після голосних, у кінці слів та перед голосними відповідно до французької вимови передаємо через й: макія́ж, Війо́н, Шанті́ї. У деяких загальних і власних

назвах буквосполучення -aille, -ille, -eille за традицією передаємо як -аль, -іль: вані́ль, Верса́ль, Марсе́ль. 126 § 126. Звук [j] Звук [j] звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою й, а в складі звукосполучень [je], [ji], [ju], [ja] буквами є, ї, ю, я: бу́єр, конве́єр, плéєр. § 127. Кінцеві буквосполучення – dr, – tr Кінцеве -tr передаємо через -тр, кінцеве -dr – через -др: баро́метр, діа́метр [Український 2019].

Коментоване письмо. Спишіть слова, правопис поясніть:

Агрéсор, бло́гер, гва́рдія, генерáл, гламу́р, гра́фік, грoг, емба́рго, марке́тинг, мігра́ція; лінгві́стика, негативний, се́рфінг, синаго́га, Вахта́нг, Гарсі́я, Гайнетди́н, Ердога́н, Гвіне́я, Гольфстрі́м, Гренла́ндія, Гру́зія, Ге́те, Гео́рг, Гура́мішвілі, Люксембу́рг, Магоме́т, Фольксва́ген, Чика́го, гвалт, гра́ти, грунт, Ге́гель, Гео́рг, Ге́те, Грегуа́р, Гу́лліве́р, семéстр, теа́тр, термоме́тр, центр, циліндр, фла́єр, кру́їз, моза́їка, ло́яльний, парано́я, плея́да, ро́яль, сакво́яж, секво́я, фая́нс, феєрве́рк, ін'є́кція, проє́кт, проє́кція, суб'є́кт, траєкто́рія, фо́є, е́ті, Га́їті, Го́я, Сйтс, Саво́я, Феєрба́х, Ма́єр, Кає́нна, Іса́я, Йога́нн, Рамбуе́, Со́єр, Ха́ям, Хеєрда́л, Юно́на, Аргу́р, Бле́ксміт, Во́рдсворт, Ме́редіт, Са́уті, ефі́р і ете́р, ка́федра і кате́дра, лoгари́фм і лoгари́тм, міф, міфоло́гія і міт, мітoло́гія, Агата́нгел і Агафа́нгел, Афі́ни і Ате́ни, Бори́сфен і Бори́стен, Демосфе́н і Демосте́н, Ма́рфа і Ма́рта, Фесса́лія і Тесса́лія, Ве́бстер, Веллі́нгтон, Ві́льсон, Ві́нніпег, Гарсі́я, Везе́рбі, Са́зерленд.

§ 128. Неподвоєні й подвоєні букви на позначення приголосних 1. У загальних назвах іншомовного походження букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо: аба́т, акумуля́тор. За традицією з подвоєнням пишемо загальні назви: анна́лі, бо́нна. 2. У разі збігу в загальних назвах однакових приголосних префікса й кореня подвоєння звичайно зберігаємо, зокрема в тих випадках, коли в українській мові вживається непрефіксальне слово з тим самим коренем: іммігра́ція (пор. мігра́ція), іннова́ція (пор. нова́ція), ірраціона́льний (пор. раціона́льний), ірреа́льний (пор. реа́льний). Примітка. Букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо в тих випадках, коли семантичний зв'язок між префіксальним словом і словом без префікса втрачений або суттєво ослаблений: анота́ція, конота́ція (пор. нота́ція).

3. Подвоєння букв на позначення приголосних переважно зберігаємо у власних назвах: Андорра, Бессемёр та в загальних назвах, які від них утворені за допомогою афіксів: андоррець, бессемёрівський, голландський, марокканець і т. ін. У загальних назвах, які утворені від власних назв без 127 додавання афіксів, букви на позначення приголосних не подвоюємо: ват (пор. Ватт). Примітка. За усталеною традицією в деяких власних назвах подвоєння не зберігаємо (Пенсільванія) або зберігаємо частково (Міссісіпі). 4. Буквосполучення ск, що в англійській, німецькій, шведській та деяких інших мовах передає звук [к], відтворюємо українською буквою к: Дікенс, Дікінсон. Примітка. Подвоєння кк зберігаємо у власних назвах кельтського походження, де формант Мас, Мс поєднується з основою, що починається на [к], в тих випадках, коли за традицією їх пишемо як одне слово: Маккартні, Маккензі, а також у загальних назвах, що утворені від власних назв такого типу: маккартизм [Український 2019].

Розподільна робота. Подані слова з подвоєнням запишіть у три колонки: а) подвоєння як результат збігу двох однакових букв на межі морфем; б) подвоєння як результат уподібнення звуків, яке відбулося в минулому і засвідчене орфографією; в) слова без подвоєння:

Барок...о, беладон...а, бел...етрістика, бравіс...имо, ват, груп...а, гун..., інтермец...о, кол...ектив, коміс...ія, лібрет...о, піаніс...имо, піцикат...о, стакат...о, сўм...а, фін..., шас...і, біл...ь, брут...о, бул...а, ван...а, віл...а, дон...а, мадон...а, ман...а, мул...а, пан...о, пён...і, тон...а, дур...а, мір...а, Ал...ах, бек...ерель, Бек...ерель, гаус..., Гаус..., Мак...ён...а, Мак...інлі, Джэкс...он, Тэк...ерей, Бék...і, Бўк...інгем, Біс...марк, Бріок...нер, Брók...ес, Ламарк..., Штókман..., Сток...гольм, Рўдбек..., Шёрлок..., Біл..., Бот...ічел...і, Гарон...а, Гол...андія, Л...ойд, Марók...о, Міс...урі, Ніц...а, Яф...а; Бёт...і, Джон...і, Міол...ер, Рус...о, Тён...ес...і, Смол...ет..., Кірк...он...елл, кор...еляція, кор...еспондент, контр...еволюція, контр...еформація, сюр...еалізм [Український 2019].

Результати і висновки. Український правопис – система загальноприйнятих правил української мови, які визначають способи передавання мовлення на письмі. Правопис охоплює такі розділи мовознавства, як орфографія та пунктуація. Але незважаючи на складні виклики сучасності, українська мова загалом та її правопис зокрема продовжує змінюватися та удосконалюватися відповідно до актуальних реалій сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестеренко О.В. Етапи розвитку української абетки як складової українського правопису. 2023. URL: <https://nibu.kyiv.ua/news/410/>
2. В. Німчук, Л. Зизаній, М. Смотрицький. Історія українського правопису XVI–XX століття. Київ : Наукова думка. 2004.
3. Лев В. Історія українського письма (палеографія). Наук. т-во ім. Т. Шевченка (Сарсель), Фондація енци. України (Торонто). Репр. відтворення вид. 1949 року. Київ : ВІПОЛ, 1994. с. 359.
4. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ, 1995. с. 385.
5. Український правопис. 2019. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/2024/_2019.pdf

REFERENCES

1. Nesterenko O.V. (2023) Etapy rozvytku ukrainskoi abetky yak skladovoi ukrainskoho pravopysu [*Stages of development of the Ukrainian alphabet as a component of Ukrainian orthography*].- Retrieved from: <https://nibu.kyiv.ua/news/410/> (accessed 26 October 2023) [in Ukrainian].
2. V. Nimchuk, L. Zyzanii, M. Smotrytskyi (2004) Istoriia ukrainskoho pravopysu XVI–XX stolittia [*History of Ukrainian orthography 16th–20th centuries*]. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].
3. Lev V. (1994) Istoriia ukrainskoho pysma (paleohrafiia) [*History of Ukrainian writing (paleography)*]. Nauk. t-vo im. T. Shevchenka (Sarsel), Fundatsiia ents. Ukrainy (Toronto). – Repr. vidtvorennia vyd. 1949 roku. – Kyiv : VIPOL, S. 359. [in Ukrainian].
4. Ohiienko I. (1995) Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy [*History of the Ukrainian literary language*]. Kyiv, S. 385. [in Ukrainian].
5. Ukrainskyi pravopys (2019) [*Ukrainian spelling*]. Retrieved from: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/2024/_2019.pdf (accessed 2019) [in Ukrainian].

A. A. VITSIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines,
Kyiv Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: al_vi87@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2216-8536>*

**ON THE ISSUE OF THE IMPLEMENTATION OF THE NEW EDITION
OF UKRAINIAN SPELLING: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS**

Ukrainian spelling as a set of generally recognized and generally binding rules establishes the methods of transmitting language in writing. It has developed historically, reflecting ancient traditions or new trends in the transmission of sounds, words and forms that are manifested in the written language at different stages of its development.

The article analyzes the history of the creation of Ukrainian spelling, the most important changes that have occurred from the Ukrainian-Slavic period to the present day. The contribution of prominent Ukrainian linguists, teachers and researchers who have worked for a long time to improve Ukrainian spelling and punctuation is characterized.

Four periods are distinguished in the more than thousand-year history of spelling. The first period (XI-XVI centuries) is associated with the orographic tradition of the famous educators and preachers of Christianity Cyril and Methodius, adapted to the peculiarities of the Old Ukrainian language. The second period (16th–17th centuries) reflects the influence of South Slavic orthography on Old Ukrainian (mostly church) writing. The third period (17th–early 19th centuries) was initiated by the Grammar of the Ukrainian linguist, writer, church figure, and educator Meletii Smotrytsky, published in 1619. The fourth period begins with the first quarter of the 19th century, when a new Ukrainian literary language was being formed on a folk basis. It was at that time that the formation of modern Ukrainian orthography began and developed. From the time of the writing of I. Kotlyarevsky's Aeneid in 1798 to 1905, up to 50 different spelling systems were proposed. The article also outlines the basic rules that are presented in the new edition of the orthography of the modern Ukrainian literary language. Among them, it is worth highlighting such as the use of *i*, *y* at the beginning of a word, the letter *g*, the apostrophe, the soft sign, the letter combinations *yo*, *yo*, writing complex words together and with a hyphen, as well as words of foreign origin, writing undoubled and doubled letters to denote consonants, etc. In addition, a system of exercises and tasks is proposed that will help you quickly and effectively master the main changes that Ukrainian spelling has.

Modern Ukrainian orthography is determined by the 2019 edition, which has a significant number of language norms inherent in Ukrainian traditions. Language renewal is a living and continuous process. It is constantly developing, reflecting changes in the language and its interaction with world languages.

Key words: lexicography, orthography, research-analysis, distribution work, commented writing, system of exercises.

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 821.161.2Сковорода

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.2>

Ю. М. ГРИГОРЧУК

кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу давньої української літератури, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України, м. Київ, Україна

Електронна пошта: yuliahryhorchuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>

МУЗИКА І МАЛЯРСТВО В ХУДОЖНЬО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

*«Музика – то цілющі ліки в скорботі, втіха в журбі, а в щасті – забава»
(Григорій Сковорода, «Вдячний Еродій»).*

Стаття присвячена аналізу інтерпретації малярства й музики в текстах Г. Сковорода. Встановлено, що основою трактування цих топосів є біографічний контекст та біблійна символіка. Проаналізовано твори й епістолярій письменника, які увиразнюють ставлення автора до музики і малярства.

Висвітлено, що рецепція музичної тематики незмінно притаманна поезіям і філософським трактатам Г. Сковорода. Це відображає наявність в творах музичної лексики, а також вставні «музичні» елементи (пісні, хорові партії). Наголошено, що улюбленим інструментом філософа була флейта, однак у текстах численно представлені й інші музичні інструменти. Простежено, що особливістю їхньої інтерпретації є барокова символіка, алегоричність, біблійний контекст. Проаналізовано, що орган символізує Святе Письмо, труба – пророчу мову, сопілка й флейта – пасторальну ідилію, інструмент – людину, пісня – людське життя.

Встановлено, що символічна інтерпретація притаманна й образам зі сфери малярства: картина уособлює Біблію, рисунок – невидиму, а фарба – видиму натуру. Інші малярські топоси (пензель, піктура, пропорція) теж мають символічний контекст. Вони, як і музичні образи, постають засобами увиразнення філософських ідей, зокрема ідеї видимої й невидимої природи, спорідненої праці. Простежено й графічні елементи (емблеми) в структурі трактату «Алфавіт». Вони засвідчують певний малярський хист автора, а водночас – візуальну рецепцію ним алегорично-символічних понять.

Доведено, що живопис і музика висвітлені в Г. Сковорода не рівноцінно: якщо музика є для письменника спорідненим заняттям, відпочинком, то малярство, навпаки, – копіткою щоденною працею.

Ключові слова: Григорій Сковорода, музика, малярство, інтерпретація, текст, образ, символ.

Поставлення проблеми. *«Он шествует со Жезлом веселыми ногами и мѣстами и спокойно воспѣвает... Воспѣвая, обращает Очи то на Десно, то на Лѣво, то на весь Горизонт... Сей Странник бродит ногами по Землѣ, Сердце же Его с нами обращается на небесѣх и наслаждается»* [Сковорода : 836–837], – такий словесний автопортрет виведений у творі «Боротьба архистратига Михаїла зі сатаною». Філософ, богослов, учений, мандрівник, письменник, музикант – усе це Григорій Сковорода, «втілення глибини й безміру української душі... самісінька серцевина нашої християнської традиції» [Ушкалов 2022 : 6]. За І. Карівцем, універсальність постаті мислителя полягає не лише в його багатогранності, в бароковому багатоманітті творчих амплуа, а й у «синкретичному мисленні», «синкретичному сприйнятті світу» [Карівець, 145].

Уже на скульптурі І. Кавалерідзе, як і на численних полотнах українських художників: О. Заливахи, І. Їжакевича, В. Франчука, С. Якутовича, характерною візуальною деталлю образу Г. Сковорода є не лише книга як символ любомудрія, а й музичний інструмент (сопілка чи флейта) як втілення його музичного таланту митця. Відома дружба філософа з малярами, зокрема із Яковом Долганським, а також власноруч виконані графічні емблеми-ілюстрації в «Алфавіті». Щодо музичного хисту Г. Сковорода, то він притаманний мислителю з раннього дитинства. На цьому акцентували чимало біографів. Зокрема, Д. Багалій писав: «Г.С. Сковорода грав на “пастушій свирелі”, цебто на сопілці... Це підтверджує своїм свідченням і Ізм. Срезневський, кажучи: “Він (Гр. Сков.) почав свою музичну діяльність у батьківській хаті сопілкою-свиреллю. Там... він раненько

йшов у гай і награвав на сопілці святих пісень. Потроху він так поліпшив свого струмента, що міг на ньому виконувати переливи голосу співочих пташок. З того часу музика та співи стали постійним ділом Сковороди» [Багалій : 32]. Любов до музики й пісні декларував і сам мислитель. Навіть назва його поетичної збірки «Сад божественних пісень» містить у своєму концептуальному ядрі слово «пісня». Воднораз, попри численні біографічні розвідки і студії загального характеру, літературознавча рецепція теми «Сковорода і музика» досі неповна. Маловивчена й художня інтерпретація філософом іншого мистецтва – малярства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом, існує чимало праць (Д. Багалія, М. Боровика, Г. Верби, Л. Махновця, В. Шевчука, О. Шреєр-Ткаченко), присвячених музичному таланту Г. Сковороди, який вже з юних літ виявляв любов до музики (грав на сопілці, співав на крилосі в церкві [Ковалинський : 283]), згодом став «одним із найкращих альтів Києво-Могилянської академії» [Ковалинський : 25], а в двадцять років отримав титул «придворного уставщика» [Ковалинський : 284], або ж диригента Санкт-Петербурзької капели; був співаком, композитором, автором духовних концертів [Ковалинський : 302] і вільно грав на кількох інструментах. Воднораз досі маловивченою є проблема, як саме відображена музика в художніх творах філософа. Ця тема майже не розглянута в українському літературознавстві, за винятком статті Т. Шевчук [Шевчук 2011]. Недосліджена, окрім розвідок Д. Степовика [Степовик 1972; Степовик 1973], і художня рецепція Г. Сковородою малярства.

Отже, **мета статті** – проаналізувати музичні й малярські образи у текстах мислителя, з'ясувати їхню світоглядно-біографічну основу та своєрідність художньо-філософського трактування, зокрема розкрити, які музичні й малярські образи згадує письменник, загалом, як розуміє музику та інтерпретує образотворче мистецтво.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність теми «Сковорода і музика» органічно випливає з мистецьких уподобань філософа. Як пише М. Ковалинський, музика була «улюбленою, хоч і не головною справою» [Ковалинський : 302] Г. Сковороди, а сам він вільно

грав на чотирьох інструментах: «скрипці, флейтравері, бандурі та гусях приємно й зі смаком» [Ковалинський : 302]. Найулюбленишим інструментом письменника була **флейта**, або **флейтраверс** – удосконалена поперечна флейта. Цей інструмент Г. Сковорода згадує в листах до М. Ковалинського і Я. Правицького, зокрема пише про свою гру на ньому, а також чекає на обіцяну йому «велику пряму флейту» [Сковорода : 1242]. Називає й **орган**. «Сам я, – оповідає в листі до учня, – проводитиму з хлопцями навчання в супроводі органа, тим часом подбай про те, щоб підготувати до співів по нотах нашого Максимка» [Сковорода : 1066]. Про **гуслі** і **скрипку** йдеться в листі до С. Курдюмова. Г. Сковорода просить надіслати йому замочок до шуби, який подібний на «маленькій... замочек, каковы бывають в гусях» [Сковорода : 1281], нагадує теж, аби вислали йому «першу й останню струни для скрипки, хоч би останню» [Сковорода : 1281].

У художніх творах флейта, а радше її різновид **свиріль**, – невід'ємний елемент пасторальних пейзажів 13-ї пісні «Саду божественних пісень» і поезії «O delicati blanda», де ідилічну картину природи доповнюють звуки **свирілі** й **сопілки**, а названі інструменти постають символами миру, гармонії, спокою. Загалом, 13-та пісня репрезентує своєрідну квінтесенцію музичних образів. Створюється враження, що співає весь світ («сверчит», «свистит», «свищет», видає «тр'їль»), навіть повітря сповнене, просякнуте музикою: «Музыкаю воздух растворенный шумит вокруг» [Сковорода : 63]. На думку Т. Шевчук, злиття музичної й поетичної експресії в цій поезії «сягає свого вищого щабля, перетворюючись на “музику вербальну”, коли засобами літератури передається специфіка музичного почуття» [Шевчук 2011: 30]. За словами філософа, **музика** – це мистецтво, що дарує радість і здатне лікувати душу, її сокровенні глибини [Сковорода : 897]. Плекаючи віру «в могутню силу музики, Г. Сковорода складає більшість своїх поетичних творів саме у формі пісень, тобто в музично-поетичному жанрі» [Шреєр-Ткаченко : 6], в зоруючи на народнопоетичну образність.

Втім не лише поетичні, а й прозові тексти письменника сповнені особливою музичністю. Це засвідчують численні вставні пісні

в філософських трактатах і притчах (таких, як «Бесіда, названа двоє...», «Боротьба архистратига Михаїла зі Сатаною», «Вдячний Еродій», «Убогий Жайворонок»), а також притаманна белетристиці «музична» лексика, зосібна назви музичних інструментів. У інтерпретації цих образів помітний виразний бароковий контекст: звернення до символіки, алегорій, біблійної топіки. Так, згадуючи *гусли*, автор апелює до Старого Заповіту. В «Наркісі» це «*Давидові гусли*» [Сковорода : 296], «*гусли Божія*» [Сковорода : 264]. Саме так мислитель називає Святе Письмо. В уяві філософа воно також асоціюється з *органом*. «*Біблія єсть совершеннѣйшій и мудрѣйшій орган*», який тільки «*одному Богу пѣснь воспѣвает*» [Сковорода : 569], – пише автор у творі «Кільце...», порівнюючи читання цієї книги з грою на музичних інструментах. Цікаве теж скворородинське тлумачення дії Святого Духа за допомогою паралелей із образом органу. Як «*в Мусикійском Органѣ один воздух разные чрез различныя трубки голоса производит*», так і «*всѣ сіи дарованія, столь различныя, Един и той же Дух святыи дѣйствует*» [Сковорода : 658].

Серед інструментів згадані теж *балалайка*, *лютня* й *цимбали*. У притчі «Вдячний Еродій» вони втілюють різні рівні музичної майстерності особи. Введені також образи *ліри*, *псалтиря*, *арфи*. У трактатах це інструменти біблійних пророків і царів. Називає автор і *трубу*, зокрема в доволі різних контекстах: це і старозавітні ерихонські труби, і труби ангелів одкровення, і труби-голоси пророків (Захарії, апостола Павла), і труби Небес, труби Святого Духа. Таким чином, «*священне слово збагачується різноманітною силою звука й інтонацією та перекладається на музику*» [Шевчук 2011: 27].

Також і людина асоціюється в уяві мислителя з *музичним інструментом*. «*Дружеская персона похожа на музыкальный инструмент...*» [Сковорода : 1317], – пише автор. Герої його діалогів не просто спілкуються, вони *співають*, провадять різні партії хору, грають на інструментах царя Давида (псалтирі, арфі, лірі, гусях), співають пісні біблійних пророків: Ісаї, Давида, Мойсея, Соломона [Сковорода : 802], або ж цитують відповідні книги Святого Письма. Г. Сковорода закликає співати не лише

голосом, а умом, серцем: «*Воспойте Умом, не одним Воздух поражающим Гласом. Новому Нову Пѣснь*» [Сковорода : 658]. У образно-символічній мові текстів слова «скажу» і «спою» часто контамінуються, а поняття *пісня* знаменує сутність. Заспівати пісню означає виявити наміри серця. Це виразно втілює твір «Боротьба Архистратига Михаїла зі Сатаною», де кожен із персонажів співає «свою» пісню: ангели – свою, а душі, спіймані в сіті сучасного змія, іншу. Загалом, у текстах Г. Сковороди пісні співають і ангели, і люди, і птахи, і міфічні істоти, і Божі царі та пророки, і сам мислитель: «*Я ж твою Пѣсню воспую тебе же: “Узнай себе. Заглянь внутрь”*» [Сковорода : 687]. Не дарма поетична збірка філософа називається не інакше, як «Сад божественних пісень», а саме слово «пісня» вжито у ній 32 рази (у заголовках і двічі в текстах). Через образ пісні Г. Сковорода передає власне розуміння життя, зіставляючи його і пісню. Ця паралель окреслена в 30-й пісні «Саду...»: «*Не красна долготою, но красна добротою, / Как пѣснь, так и жизнь*» [Сковорода : 85], а також у суголосній ремарці «Алфавіту»: «*Опера, Книга, Пѣсня и Жизнь не от долготы, но от Благолѣнія и Доброты Цѣну свою получает*» [Сковорода : 268]. За автором, навіть непрості епізоди життя не є марні, а вписані в загальну симфонію, що складається з високих і низьких тонів: «*Музыканты из высоких и низких гласов составляют сличную и сладкую симфонию, а муж мудрый из удачных и неудачных припадков тчет жизни своея постав*» [Сковорода : 1049].

Центральні музичні образи (пісня, музика, інструмент) самотньо репрезентовані в афористиці художніх творів, яка сконденсовано втілює основні ідеї трактатів, зокрема ідею спорідненої праці («*искусный Пѣвец простой Пѣснь придает вкус*» [Сковорода : 837]), ідею дружби, яку лише зміцнює відстань («*луна издали свѣтлѣе, музыка вкуснѣе, а пріятель пріятнѣе*» [Сковорода : 1270]) та ідею видимої й невидимої натур творіння. Остання, стверджує Г. Сковорода, є істинною, вона є «*в Деревѣ истинным Деревом, в Травѣ Травом, в Музыкѣ Музыкою...*» [Сковорода : 241].

Чимало трактатів Г. Сковороди містять вставні пісні. Подекуди вони суголосні з поезіями збірки, а іноді становлять самотійні

ліричні мініатюри, свідомо введені в прозовий текст, як-от пісенно-хорові діалоги в творі «Боротьба архистратига Михаїла зі Сатаною». Піснями насичені також притчі «Вдячний Еродій» та «Убогий Жайворонок» [Шевчук 2011 : 33].

Цілком інша тема «**Сковорода і малярство**». В епістолярній спадщині філософа її актуалізують два листи автора до художника і друга Якова Долганського. Він же – одинименний герой сковородинських трактатів. Зокрема, у творі «Кільце» через образ Якова Г. Сковорода висловлює власні думки про мистецтво, взаємозв'язок слова, художнього образу, емблеми й символу: «*Древні мудрецы имѣли свой язык особый, они изображали мысли свои образами, будто словами. Образы тѣ были фигуры небесных и земных тварей, наприм[ѣр], Солнце значило истину. Кольцо, или змій, в кольцо свитый, – вѣчность...*» [Сковорода : 576]. В цьому сенсі «емблема становила собою зображення певної ідеї в малюнку або пластичному витворі, а її “символ” був вербальним висловленням ідеї» [Шевчук 2010 : 71]. Вони втілювали своєрідний синтез поезії і живопису, слова і графіки.

Наочне уявлення про **малярські здібності** Г. Сковорода дає його трактат «Алфавіт», насичений символічними емблемами, виконаними рукою філософа [Степовик 1973]. За Д. Чижевським, ці «символи висловлюють найулюбленіші етичні думки Сковорода» [Чижевський : 34]. Вони втілені в емблемах п'яти тематичних груп: 1) звірі і птахи; 2) фантастичні тварини; 3) рослини і рослинний світ; 4) мертва природа; 5) продукти людської праці [Чижевський : 37]. І хоч усі 15 емблем є копіями з амстердамської збірки «*Symbola et emblemata selecta*» [Ушкалов 2004 : 464], зроблено це настільки вправно й із таким «майстерним відбиттям найдрібніших деталей» [Шевчук 2010 : 74], що можна стверджувати про малярський хист філософа. Крім того, цікавим є факт, що Г. Сковорода не тільки копіював зображене, а й доповнював малюнки власними деталями. Переважно це були флористичні образи: трава, дерева, віття, як-от на емблемі, де сім'я горлиці тужить за померлим батьком: [Сковорода : 689]. Тут філософ не тільки зображає птахів, а й деталізовано виводить схематичне в оригіналі дерево,

показує його без верхівки – без голови роду, але з боковою зеленою галузкою – символом життя. Наводить і власне тлумачення алегоричних образів: горлиця – Біблія, її «возлюблений» – Христос, його смерть дає життя джерелу, яке своєю чергою – дереву, лугам, зелені, або людському родові й усьому живому.

Як і музичний, малярський код творчості Г. Сковорода яскраво виражений у відповідній лексиці творів. Зокрема, оригінальної інтерпретації набувають у текстах характерні топоси зі світу малярства: **фарби, рисунок, пропорція, пензель, картина, живопис (піктура)**. Як і музичні реалії, вони слугують засобами увиразнення ключових філософських ідей. Зокрема, **фарби** постають втіленням видимої, а **рисунок, пропорція** – невидимої природи. «*Вѣчныя Натуры утаенныя в тлѣнной так, как Рисунок в Красках*» [Сковорода : 943], – пише мислитель і деталізує: «*Краска – не иное что, как Порох и Пустоша. Рисунок, или Пропорция и Расположение Красок – то Сила*» [Сковорода : 239]. Розмірковуючи на тему малярства, Г. Сковорода асоціативно зіставляє художні прийоми живопису й літератури: «*Что в Красках Рисунок, то же самое есть Фигурою в Письменах*» [Сковорода : 240], порівнює **картину** і книгу: «*Картина есть Книга нѣмая*» [Сковорода : 684], уподібнює живописання словом і **пензлем**: «*Трость Книжника Скорописца*» і «*Кисть Книжника Живописца*» [Сковорода : 428], говорить також про «*картину Священныя БИБЛІИ*» [Сковорода : 314] і «*вѣчныя краски*», якими написаний у серці образ Божий [Сковорода : 928].

Копітка праця художника над своїм твором спонукає філософа до роздумів про покликання і споріднену працю. «*Щаслив, кто родился... к Пиктурѣ... только бы сіе было с Богом*» [Сковорода : 653] – пише Г. Сковорода у трактаті «Алфавіт» і, опираючись на життєві реалії, з жalem стверджує, що в світі часто буває протилежне, і «*Истоцившій в Пиктурѣ вѣк без Натуры подражает Натурѣ*» [Сковорода : 655]. На думку письменника, **малярство (піктура)** – справа нелегка, а «*живописная Истина в немногих сердцах Обитает*» [Сковорода : 509]. Одна справа: милуватися картиною, цілком інша – штрих за штрихом її творити: «*На искусной Живописи Картину смотрѣть всякому*

мило, – констатує мислитель, – *но к Пиктурѣ один тот охотник, кто любит день и ночь погружать Мысли своя в Мысли Ея, примѣчая пропорцію, написывая и подражая натурѣ*» [Сковорода : 664]. Автор підкреслює щоденний труд, якого вимагає покликання до малярства, і резюмує: «*Сія наука есть многотрудная и... немногими постигаема*» [Сковорода : 575]. Аби творити й розуміти красу, – йдеться в трактаті «Кільце», – слід мати не лише технічні навички, а й особливе, «мистецьке око»: «*Иное краски тереть, иное разумѣть рисунок*» [Сковорода : 562], «*Краски на картинѣ всяк видит, но чтоб рисунок и живость усмотрѣть, требуется другое око*» [Сковорода : 567]. Аналогічно й із музичними здібностями: «*Скрыт музыкальнаго орудія каждое ухо слышит, но чтоб чувствовать вкус утаеннаго в скрытѣнии согласія, должно имѣть тайное понятія ухо*» [Сковорода : 567]. Водночас, сутнісною основою і малярства, і музики, за філософом, є любов, глибинна сила якої надає сенс кожному із мистецтв. Саме тому, стверджує Г. Сковорода: «*Искусство во всѣх священных Инструментах Тайнах не стоит Полушки без Любви*» [Сковорода : 265].

Висновки. Отже, рецепція малярства і музики притаманна творам Г. Сковорода і виявлена в них на різних структурних рівнях: від композиційної організації (пісенні й графічні вкраплення в прозових текстах)

до ідейно-тематичної інтерпретації образів відповідних мистецтв (фарби, рисунок, пропорція, пензель; пісня, музика, інструмент, флейта, гуслі, орган тощо). Прикметно, що в царині мистецької лексики суттєво превалюють образи музичних інструментів. У їхньому осмисленні помітний виразний бароковий контекст: символізація, алегоричність, біблійна конотація. Так, орган і гуслі символізують Святе Письмо, труба – пророчу мову, сопілка й флейта – пасторальну ідилію, інструмент – людину, пісня – її сутність і саме життя. Аналогічні алегоричні поняття втілюють графічні емблеми автора, а також малярські образи-символи. Так, картина знаменує Біблію, рисунок – невидиму, вічну натуру, фарба – видиму, тлінну. При цьому слід підкреслити, що музика й малярство у Г. Сковорода представлені не рівноцінно: якщо музика є для автора відпочинком, то живопис, навпаки, – копіткою щоденною працею. Це відображають як художні твори, так і листи, де музичні реалії описані щедріше, детальніше. Водночас самотність сковородинської інтерпретації музичної й малярської тематики полягає в тому, що образи й поняття цих мистецтв переосмислюються в філософському ключі та слугують засобами увиразнення світоглядних ідей (передусім ідеї видимої й невидимої натур, спорідненої праці, дружби), що прикметно віддзеркалює афористика творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д.І. Український мандрований філософ Г.С. Сковорода. Харків: Державне видавництво України, 1926. 398 с.
2. Карівець І. Григорій Сковорода: синкретизм – кордоцентризм – мудрість // Філософська думка. 2023. № 2. С. 144–152.
3. Ковалинський М. Життя Григорія Сковорода. *Сковорода Г. Буквар миру*. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2022. С. 283–317.
4. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. Харків–Едмонтон–Торонто : Майдан, 2011. 1400 с.
5. Степовик Д. Хто ілюстрував «Алфавіт»? *Жовтень*. 1973. № 4. С. 113–115.
6. Степовик Д.В. Григорій Сковорода й образотворче мистецтво. *Образотворче мистецтво*. 1972. № 6. С. 26–27.
7. Ушкалов Л. Вступне слово. *Сковорода Г. Буквар миру. Книга для сімейного читання*. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2022. С. 5–7.
8. Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода : семінарії. Харків : Майдан, 2004. 776 с.
9. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковорода. Варшава, 1934. 232 с.
10. Шевчук Т. Емблематичні збірки XVII–XVIII ст. у рецепції Г. Сковорода. *Слово і час*. 2010. № 7. С. 71–84.
11. Шевчук Т. Музичний код творчості Григорія Сковорода. *Слово і час*. 2011. № 5. С. 24–35.
12. Шресер-Ткаченко О. Григорій Сковорода – музикант. Київ : Музична Україна, 1972. 96 с.

REFERENCES

1. Bahalii, D. (1926). Ukrainskyi mandrovanyi filosof H.S. Skovoroda [Ukrainian traveling philosopher G.S. Skovoroda]. Kharkiv : Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. [in Ukrainian].

2. Karivets, I. (2023). Hryhorii Skovoroda : synkretyzm – kordotsentryzm – mudrist [Hryhorii Skovoroda: syncretism – cordocentrism – wisdom]. *Filosofska dumka*, 2, 144–152. [in Ukrainian].
3. Kovalynskyi, M. (2022). Zhyttia Hryhorii Skovorody [The Life of Hryhorii Skovoroda]. In H. Skovoroda. *Bukvar myru* (pp. 283–317). Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia. [in Ukrainian].
4. Skovoroda, H. (2011). Povna akademichna zbirka tvoriv [Complete academic collection of works]. Kharkiv–Edmonton–Toronto : Maidan. [in Ukrainian].
5. Stepovyk, D. (1973). Khto iliustruvav “Alfavit”? [Who illustrated “The Alphabet”?]. *Zhovten*, 4, 113–115. [in Ukrainian].
6. Stepovyk, D. (1972). Hryhorii Skovoroda y obrazotvorche mystetstvo [Hryhorii Skovoroda and fine arts]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 6, 26–27. [in Ukrainian].
7. Ushkalov, L. (2022). Vstupne slovo [Introduction]. In H. Skovoroda. *Bukvar myru* (pp. 5–7). Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia. [in Ukrainian].
8. Ushkalov, L. (2004). Hryhorii Skovoroda : seminarii [Hryhorii Skovoroda: a collection]. Kharkiv : Maidan. [in Ukrainian].
9. Chyzhevskiy, D. (1934). Filosofii H.S. Skovorody [Philosophy of H.S. Skovoroda]. Varshava. [in Ukrainian].
10. Shevchuk, T. (2010) Emblematychni zbirky XVII–XVIII st. u retseptsii H. Skovorody [European collections of emblems of the 17th – 18th centuries in H. Skovoroda’s reception]. *Slovo i chas*, 7, 71–84. [in Ukrainian].
11. Shevchuk, T. (2011). Muzychnyi kod tvorchosti Hryhorii Skovorody [The musical code in the works by Hryhorii Skovoroda]. *Slovo i chas*, 5, 24–35. [in Ukrainian].
12. Shreier-Tkachenko, O. (1972). Hryhorii Skovoroda – muzykant [Hryhorii Skovoroda – musician]. Kyiv : Muzychna Ukraina. [in Ukrainian].

YU. N. HRYHORCHUK

PhD in Philology, Junior Researcher at the Department of Ancient Ukrainian Literature, Shevchenko Institute of Literature of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: yuliahryhorchuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>

MUSIC AND PAINTING IN THE ARTISTIC AND PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF HRIGORIY SKOVORODA

The article is devoted to the analysis of the interpretation of painting and music in the texts of H. Skovoroda. It is established that the basis of the interpretation of these topos is the biographical context and biblical symbolism. The works and epistolary of the writer, which express the author's attitude to music and painting, are analyzed.

It is highlighted that the reception of musical themes is characteristic of the poems and philosophical treatises of H. Skovoroda. This is represented by the musical vocabulary present in the works, as well as the inserted “musical” elements (songs, choral parts). It is emphasized that the philosopher's favorite instrument was the flute, but other musical instruments are also presented in the texts. It is traced that the peculiarity of their interpretation is baroque symbolism, allegoricality and biblical context. It is analyzed that the organ symbolize the Holy Scriptures, the trumpet – prophetic speech, the pipe and the flute – pastoral idyll, the instrument – a person, the song – human life.

It has been established that symbolic interpretation is also inherent in images from the field of painting: a painting personifies the Bible, a drawing – the invisible, and paint – visible nature. Other painting topos (brush, picture, proportion) also have a symbolic context. They, like musical images, serve as means of expressing philosophical ideas, in particular the idea of visible and invisible nature, related occupation. Graphic elements (emblems) in the structure of the treatise “Alphabet” are also traced. They testify to a certain painterly talent of the author, and at the same time – to his visual reception of allegorical-symbolic concepts.

It is proven that painting and music are not treated equally in H. Skovoroda: if music is a related occupation, recreation for the writer, then painting, on the contrary, is painstaking daily work.

Key words: Hryhorii Skovoroda, music, painting, interpretation, text, image, symbol.

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

UDC 821.161.2.09-312.9

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.3>

N. V. DEVIATKO

*Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Dnipro Academy of Continuing Education, Dnipro, Ukraine
E-mail: natalia_ptah@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0162-1194>*

UKRAINIAN FANTASTIC PARADIGM: TRANSFORMATION OF WORLDVIEW CODES AND STRATEGIES FOR OVERCOMING POSTCOLONIAL DEFORMATIONS OF THE BOOK MARKET

This article examines the evolution of the contemporary Ukrainian fantastic paradigm as a significant component of national sociocultural discourse from 2000 to 2025. The study posits that the mythological worldview basis of a fantastic work functions as the primary determinant of its national affiliation. A distinction is drawn between the technological imperial myth, which operates within an imperial paradigm and is often manifested in postmodern or comic forms, and the natural national myth, which constitutes the foundation of an anti-imperial identity. Through a comprehensive analysis of the Ukrainian book market, the research identifies a systemic pattern of postcolonial marginalization and publishing discrimination. Statistical data encompassing nearly 200 publishing houses demonstrates that only 14% have shown sustained interest in the development of original Ukrainian speculative fiction, while a significant portion of the market remained dependent on Russian translations and inherited worldview codes until 2022. The study also examines the trajectories of more than 600 authors, classified into distinct chronological waves: prior to 2004, 2005–2009, 2010–2013, and the post-2014 period. Particular attention is devoted to the transformation of authorial strategies following key historical ruptures—the Orange Revolution, the Revolution of Dignity, and the full-scale Russian invasion of 2022. The findings reveal a decisive shift from postmodern stylistic mimicry toward a national worldview matrix characterized by psychological complexity, ethical depth, and the active actualization of mythopoetic structures. The article concludes that the contemporary Ukrainian fantastic paradigm has emerged as a powerful instrument of cultural decolonization, capable of overcoming ideological determinism and establishing a distinct literary space that reflects the resilience and identity of Ukrainian society.

Key words: Ukrainian fantastic paradigm; national identity; anti-imperial discourse; mythopoetics; postcolonial literature; cultural decolonization; Ukrainian book market.

Introduction. Modern Ukrainian speculative fiction has long developed in a diffuse and discontinuous manner due not to the creative incapacity of authors but to systemic postcolonial deformations of the book market. In this article, the fantastic paradigm is treated as a culturally grounded configuration of speculative fiction. The core of this problem lies in the prolonged dominance of Russian ideological and economic influence, which marginalized the Ukrainian-language fantastic paradigm by rendering it culturally invisible or forcing authors to reproduce alien worldview codes.

At present, there is an urgent need for scholarly reflection on how transformations of the Ukrainian book market—from the post-1991 period to the challenges posed by the full-scale invasion of 2022—correlate with shifts in the worldview matrices of speculative texts, including the transition

from borrowed imperial technological myths to an authentic national mythopoetic framework. This necessitates an analysis of the causes of the literary process's intermittency, whereby significant portions of genre production remain unactualized due to structural publishing discrimination, resulting in a persistent rupture between authors and society.

Analysis of Recent Research and Publications. The theoretical foundations for studying speculative fiction as a metagenre and as a means of overcoming ideological pressure are established in the works of O. Stuzhuk and O. Zarytskyi, while issues of genre evolution and publishing inertia at the turn of the twenty-first century are comprehensively analyzed by S. Khorob. Of particular importance are the studies of T. Lytvynenko, who conceptualizes national identity through “ethno-thinking” and mythopoetic codes, as well as the research of N. Savytska, which offers

a comparative perspective on Ukrainian and Russian literary contexts.

The impact of speculative fiction on the audience is examined by N. Deviatko and L. Ovdychuk. At the same time, the problem of market discrimination and the condition of a “choice without a choice” confronting Ukrainian authors is most explicitly articulated by V. Poiznyk, who characterizes speculative fiction as an unrealized “locomotive” of contemporary domestic prose.

The aim of the study is to analyze the formation of the modern Ukrainian fantastic paradigm in the context of book market transformations (1991–2025) and to identify the mechanisms of transition from colonial worldview models to nation-centered mythopoetics.

To achieve this aim, the following objectives are formulated:

1. To outline the main stages of development of the Ukrainian book market and assess their influence on the genre dynamics of speculative fiction;
2. To identify the ideological and economic factors underlying discrimination against Ukrainian-language speculative fiction in the post-colonial period;
3. To analyze the role of national mythology and “ethno-thinking” as instruments in shaping an anti-imperial identity in literary texts;
4. To systematize the activities of Ukrainian publishing houses and trace the evolution of authorial strategies within the fantastic paradigm.

The object of the study is modern Ukrainian fantastic literature of the late twentieth and first quarter of the twenty-first century in its relation to historical, cultural, and publishing processes.

The subject of the study is the transformation of worldview codes, genre dynamics, and strategies for overcoming postcolonial deformations within the Ukrainian fantastic paradigm at different stages of book market development.

Methods and Methodology of the Research. The research employs an interdisciplinary methodological framework that integrates the following methods:

- Historical-genetic – to trace the stages of Ukrainian book market development and the evolution of speculative fiction from 1991 to the present;
- Statistical – to analyze quantitative indicators of publishing activity and systematize data on authors’ creative output;

- Typological – to classify fantastic works by genre subtypes (fantasy, dystopia, mystical prose) and historical periods;

- Hermeneutic – to interpret worldview codes, mythopoetic structures, and national myths in literary texts;

- Postcolonial analysis – to identify ideological deformations and mechanisms of liberation from imperial influence;

- Systems approach – to examine speculative fiction as a holistic cultural paradigm within the “author–publisher–reader” system.

Presentation of the Main Research Material. Since the restoration of independence, the Ukrainian book market has undergone several major transformations that have directly affected both authors’ creative activity and their ability to establish sustained communication with the reading audience. As a result, a significant number of works reached their readership long after their initial creation.

This temporal gap complicates the study of contemporary Ukrainian genre literature by disrupting linear literary-historical analysis; at the same time, it enables an examination of how literary works function when encountered within a different historical and cultural context, and why such texts may exert a stronger influence on an audience already socially and ideologically prepared for their reception.

The primary problem of the contemporary Ukrainian book market lies in the fact that the literary process remained significantly distorted for nearly three decades. As is characteristic of post-colonial societies, national cultural development after the collapse of the totalitarian system continued to be tightly connected to the former imperial information and cultural space of the Soviet Union.

As a result, modern Ukrainian literature experienced a prolonged period of stagnation lasting more than a decade, caused not only by economic instability but also by sustained ideological pressure from the Russian information and cultural sphere—a phenomenon documented across all humanitarian fields in Ukraine during this period.

The situation improved slightly after the 2004 Orange Revolution, when processes of Ukrainization intensified and worldview shifts became evident in contemporary music, film dubbing, and the translation of foreign literature.

In domestic literature, however, development remained confined to a limited range of genres—primarily children’s literature for readers under twelve, the historical paradigm, and certain subgenres of realistic prose, most often represented by shorter narrative forms.

A qualitatively new stage emerged after the 2013–2014 Revolution of Dignity, extending beyond cinema and music and leading to greater genre diversification in Ukrainian literature. Nevertheless, this diversity remained significantly narrower than in literary systems that had not undergone recent totalitarian restrictions. The most dynamic growth occurred between 2014 and 2019, after which its intensity declined due to political instability, economic factors, and the global pandemic.

The historical events of 2022 and the full-scale Russian-Ukrainian war have activated a new wave of development in Ukrainian culture, with the potential to fundamentally transform the humanitarian sphere as a whole. At the present stage, genre literature demonstrates a growing psychological depth alongside intensified differentiation and expansion of subgenres—a tendency that is especially pronounced within the fantastic paradigm.

At the same time, Ukrainian speculative fiction has historically experienced some of the most severe forms of publishing discrimination. Prolonged ideological pressure and the systematic denial of domestic fantastic literature resulted in a paradoxical situation in the late twentieth and early twenty-first centuries: an almost entirely Ukrainian-language fantastic paradigm was represented predominantly through translations, while works by Ukrainian authors were frequently published abroad and only later re-entered the Ukrainian cultural space, either in translation or in foreign-language originals.

Until 2014, authors working in science fiction or fantasy were largely unable to establish themselves within Ukrainian literature unless their works had been published abroad or they had previously gained recognition within the realistic paradigm. For an extended period, Ukrainian publishing houses showed minimal interest in domestic speculative fiction, regardless of stylistic approach, thematic focus, or subgenre affiliation. Consequently, the publication of most fantastic works was contingent on accidental or exceptional circumstances rather than on systematic market demand.

At the same time, a substantial body of speculative fiction written over the past twenty-five years remained unpublished, often even in minimal print runs (with the first decade after independence marked by only sporadic production). These works can therefore be regarded as largely excluded from both the literary process and broader social reception.

This structural impossibility of domestic self-realization compelled Ukrainian speculative fiction authors to seek publication abroad and in any available language, as opportunities within Ukraine were virtually absent. Scholars examining the period prior to 2014 consistently note that both the quantity and genre diversity of fantastic works by Ukrainian-language authors were critically insufficient to form a sustainable national paradigm; most texts functioned as isolated authorial phenomena rather than as elements of a continuous literary process.

According to the encyclopedic reference book *Fantasy suchasnoi Ukrainy (Speculative Fiction Authors of Modern Ukraine)*, published in Russian in 2007 and itself symptomatic of the period, only 15% of authors at that time wrote—or, more precisely, were published—in Ukrainian [Speculative Fiction Authors of Modern Ukraine]. V. Poiznyk succinctly defines this situation as a “choice without a choice”: “Ukrainian authors face a dilemma—either to create in Ukrainian without clear prospects of publication, or to write in Russian” [Poiznyk : 5].

These circumstances accurately reflect the literary realities of the period. Writing “for the drawer” in Ukrainian functioned simultaneously as an act of artistic and ethical commitment and as a mechanism that deprived authors—particularly those with a clearly articulated Ukrainian national identity—of years of potential influence on the reading audience. The situation may therefore be defined as a “choice without a choice,” since under conditions of an underdeveloped and structurally constrained book market any available strategy ultimately produced negative consequences for the author, the literary process, and Ukrainian society as a whole.

Although the Russian publishing market systematically hindered the development of Ukrainian mass literature, it was paradoxically within its structural confines that the foundations of modern Ukrainian speculative fiction began to take shape.

In several cases, this process unfolded through internal communication within the speculative fiction authorial community, where a group of young Ukrainian writers gradually became aware of their worldview divergence from authors reproducing imperial ideological narratives.

Over time, this differentiation manifested not only in literary texts but also in the public stances and cultural actions of these authors. Consequently, the Russian-language publishing space functioned simultaneously as a zone of constraint and as an unintended catalyst for the formation of a distinct Ukrainian speculative identity. Even at this stage, a clear distinction was observable between the works of Ukrainian authors—regardless of language—and those of Russian writers operating within the same genre fields. Scholars of contemporary literature note that the texts of so-called “Ukrainian Russian-language authors” are characterized by an original style marked by deep psychologism, active myth-making, and sustained engagement with folklore traditions.

In addressing the problem of determining the national affiliation of contemporary literary production, T. Lytvynenko proposes a productive solution based on the principle of ethno-thinking. She argues that national identity in literature is manifested not only through language choice, but also through mythology, symbolism, and cultural traditions embedded in the text: “Today, such a national identity of literature is determined by the principle of ethno-thinking, reflected not only in the national language, but also in the mythology, symbolism, and traditions present in the texts” [Lytvynenko : 357].

Accordingly, T. Lytvynenko advocates decoding literary texts through a mythological prism, since worldview myth constitutes one of the key factors in the formation of national culture and collective psychology. Myth, she notes, contains “a holistic system of understanding the world, creating the world, and conceptualizing national existence, embedded at the subconscious level” [Lytvynenko : 357]. Within this framework, national mythology is understood as a dynamic continuum formed from archaic times to the present, encompassing ancient Slavic mythology, Ukrainian demonology of the Christian era, and specific mythological formations of modern culture, including diffuse

religious, ideological, cultural, and political mental clusters [Lytvynenko : 358].

Thus, at the worldview level, national mythology and the corresponding national identity may be articulated not only through the direct use of folklore motifs or the linguistic affiliation of the original text. A comparable situation can be observed in the nineteenth century, when state language censorship was systematically imposed on literary production.

By the late twentieth century, however, these mechanisms were replaced by publishing and economic forms of censorship, which deliberately disrupted communicative ties between authors working in popular genres and the mass readership. In the absence of such continuity, mass literature is structurally incapable of consolidating its position within the cultural space or functioning as a socially influential narrative.

Such large-scale efforts to restrict the development of Ukrainian speculative fiction and to bind it to the imperial cultural space can be explained by a renewed awareness of the threat that the fantastic paradigm poses to totalitarian ideology. As O. Leonenko, one of the earliest researchers of contemporary Ukrainian fantasy, observes: “The world of artistic speculative fiction liberates the author’s characters from the rigid determinism of feelings, thoughts, and actions; it creates the possibility of resisting the perception of the human being as a mere cog in a mechanism deaf to individual needs. Immersion in the fantastic makes it possible to articulate allusions to the surrounding reality and offers tools for its reconstructive transformation, since it functions as an ‘Aesopian language’ through which far more can be said than by means inherent in realistic literature” [cited in Zarytskyi : 7].

Accordingly, at the present historical stage, the national affiliation of a fantastic work is determined primarily by its mythological worldview foundation. If a text is grounded in a technological imperial myth—whether in an explicitly ideological form or in a playful postmodern variant, often realized through a comic mode—it continues to function within the imperial paradigm. Ukrainian-language works based on such a worldview also exist; however, their analysis lies beyond the scope of the present study.

Conversely, when a work is grounded in a natural national myth, its function shifts

regardless of formal or linguistic attributes. In such cases, the text operates as a vehicle for the formation of an anti-imperial identity, while its transformative potential depends on the depth and diversity of mythological manifestations within the narrative. From this perspective, the most productive principle for classifying works written or first published by Ukrainian authors in languages other than Ukrainian lies in the analysis of their underlying mythological worldview rather than in linguistic form.

As S. Khorob observes, even today Ukrainian speculative fiction continues to suffer from a lack of sustained interest from domestic publishers [Khorob : 14]. In publishing practice, works by Russian authors in Ukrainian translation were frequently included in the same series as texts by Ukrainian authors—a strategy characteristic of publishing houses such as Zelenyi Pes (Hamazyn, Dzherela-M), Ranok, Teza, Fabula, and Folio. This resulted in a significant worldview distortion within the reading audience, which increasingly lost the ability to distinguish between Ukrainian and Russian texts despite their fundamentally different cultural and ideological foundations.

Among the authors analyzed by S. Khorob, a distinct group is represented by the works of N. Shcherba, who writes in the genre of adolescent fantasy. This case demonstrates that Ukrainian publishing houses showed no systematic interest in such texts until they had gained recognition outside Ukraine [Khorob : 119].

Shcherba began work on the six-volume cycle *Chasodii* (Time-Wizards) in 2004; however, the series remained unpublished in Ukraine for a prolonged period. Its first editions appeared in Russian between 2011 and 2014 after the author won a major literary competition held by a Russian publisher. Ukrainian-language editions were released only in 2014–2015, once the historical and political context permitted, with the final volumes appearing almost simultaneously in several languages.

In addition to N. Shcherba, a number of other Ukrainian authors working within fantastic genres were first published in the Russian-language cultural and publishing space or received professional recognition from publishing institutions of the Russian Federation. These include Oleh and Valentyn Avramenko, Volodymyr Arenev,

Serhii Badei, Andriy Valentynov, Ilona Volynska and Kyrylo Kashcheiev, Maryna and Serhii Diachenko, Tymur Lytovchenko, Lada Luzina, Henry Lion Oldie, Volodymyr Rafeienko, among others. Their subsequent entry into the Ukrainian-language literary space was largely conditioned by broader historical and political shifts.

One of the systemic consequences of this publishing trajectory is the fragmentation of multi-volume narratives: series are often published incompletely or dispersed across different publishing houses. This practice reflects a structural problem of the domestic book market, in which long, psychologically and narratively complex works—regardless of target age group—have a significantly lower chance of being received as a coherent artistic whole than standalone volumes.

Teenage literature.

Volodymyr Arenev, *Porokh iz drakonovykh kistok* (Powder from Dragon Bones; unfinished cycle); Halyna Bendza-Kotsovskaya, *Elza ta druzi u vohnianomu koli* (Elsa and Friends in the Ring of Fire; first volume); Nika Inina, *Khranhely* (Guardian Angels; unfinished cycle); Tetiana Kapustina, *Epokha charodiiv. Spadkoiemnytsia Lehendy* (The Age of Wizards: Heiress of the Legend; first volume); Oksana Kirtoh, *Povelytelka Khaosu. Knyha persha. Mohutnist stykhii. Vohon* (Mistress of Chaos. Book One. Power of the Elements: Fire; first volume); Dara Korniy, *Petrus Khymorodnyk* (Petrus the Sorcerer; first volume); Olena Lan, *Burdebach* (first volume); Valeriy Puzik, *“Delfi” i charivnyky* (“Delphi” and the Wizards; unfinished cycle); Oleksa Rosych, *Dzhovani Trapatoni* (Giovanni Trapatoni; first volume); Oleksa Rosych, *Otto, Prynts Lvivskyyi* (Otto, Prince of Lviv; first volume); Orshulia Faryniak, *Aikho* (unfinished cycle), etc.

Adult literature.

Mykola Bakuma, *Zoloty mah. Knyha 1. Zerno* (The Golden Mage. Book One: The Seed; first volume); Iren Vitush, *Sar-Maty. Zmova ery Vodoliia* (Sar-Maty: Conspiracy of the Age of Aquarius; first volume); Bohdan Hryniuk, *Krehen. Dusha voina. Tom 1. Knyha 1* (Krehen: Soul of a Warrior. Volume One, Book One; first volume); Marianna Malyna, *Fioletovi dity* (Purple Children; unfinished cycle); Taras Mykitchak, *Dolyna yedynoi dorohy* (Valley of the Only Road; first volume), etc.

A separate group is formed by integral multi-volume narratives published by more than one publishing house, including Natalia Deviatko's trilogy *Skarby Prymarnykh ostroviv* (Treasures of the Illusive Islands) and Maryna Muliar's tetralogy *Hra* (The Game). Notably, all works discussed above belong to the fantasy genre, which structurally requires extended narrative volume to articulate complex psychological and worldview configurations.

At first glance, the number of Ukrainian publishing houses that have shown interest in domestic fantastic literature over the past twenty-five years appears substantial—nearly 200 publishers of various forms of ownership. However, quantitative analysis reveals a different picture: 64% of these publishers have released fewer than three original fantastic titles (excluding reprints), while another 22% have published no more than ten. Only 14% of Ukrainian publishing houses demonstrate a sustained and systematic engagement with the development of national speculative fiction. Even within this limited group, publishing strategies remain constrained, and traces of ideological influence persist.

Fact – active in the speculative fiction market since 2000; one of the most influential promoters of postmodern speculative fiction in Ukraine. The publishing house ceased operations in 2010.

Kalvariia – active since 2000; one of the country's key promoters of postmodernism across multiple literary genres. Interest in fantastic literature gradually declined, and publishing activity in this field effectively ended in 2018.

Zelenyi Pes (also operating under the names *Hamazyn* and *Dzherela-M*) – active since 2001; published author-centered series, thematic anthologies, and standalone works. Market positioning and cover design frequently failed to correspond to genre or thematic content. The publishing house systematically included translations from Russian within the same series as works by Ukrainian authors. To date, *Zelenyi Pes* has released the largest number of works by Ukrainian authors across nearly all subgenres of speculative fiction.

Klub Simeinoho Dozvilla – active since 2002; until 2012, engagement with speculative fiction was irregular and limited to one or two titles per year. The most intensive publication

of adult-oriented fantastic literature occurred between 2013 and 2019. The pool of authors remained narrow, and editorial policy was characterized by frequent recruitment of writers from competing publishers. In 2021, the publishing house fully discontinued the publication of fantastic works by Ukrainian authors.

Piramida – active since 2003; characterized by unsystematic publication of adult-oriented fantastic works, predominantly shaped by postmodern aesthetics. In 2022, the publishing house temporarily suspended its interest in speculative fiction.

Ranok – active since 2004; at the initial stage, introduced both translated and original works marked by significant psychological and worldview deformations into the cultural space. After 2007, a prolonged hiatus occurred in publishing domestic speculative fiction. Interest was renewed in 2014, accompanied by a partial revision of editorial policy. At present, the publishing house predominantly works with authors who had already gained recognition in earlier periods.

Teza – active since 2004; specialized primarily in teenage fantasy produced by a narrow circle of authors. Publishing strategy relied heavily on translations from Russian, issued within the same series as original Ukrainian works. Despite intensive marketing efforts, the publishing house effectively ceased operations in 2018.

A-BA-BA-HA-LA-MA-HA – active since 2006; publishes a limited selection of authors. In the teenage segment, priority is given to adventure-oriented fantasy, while the adult segment focuses on works shaped by postmodern stylistic strategies.

Nash Chas – active from 2006 to 2016; during this period, published works by only two authors, which precluded the formation of a stable speculative fiction segment or a coherent genre strategy.

Nora-Druk – active since 2006; consistently prioritizes postmodern speculative fiction and mystical prose. Genre diversity within the fantastic paradigm remains limited throughout its publishing activity.

Vydavnytstvo Staroho Leva – active since 2006; the highest concentration of fantastic publications occurred between 2013 and 2019. In the teenage segment, the publishing house prioritizes adventure fantasy, while the comparatively limited

adult segment is oriented toward works employing postmodern stylistic strategies.

Folio – active since 2006; publishes both standalone works and author-centered cycles. In adult literature, preference is largely given to postmodern stylistics. Until 2022, the catalogue included a significant number of translations from Russian. Teenage fantasy and science fiction appear sporadically and without the formation of stable genre- or theme-based series.

Hrani-T – active from 2007 to 2012; developed several multi-author series primarily aimed at children and teenage audiences. Many of the published works were marked by pronounced worldview and psychological deformations. The publishing house subsequently ceased operations.

Tverdynia – active since 2007; engaged in unsystematic publication of standalone works and author-specific cycles, mainly for an adult audience. The catalogue includes an unfinished teenage fantasy cycle. The publishing house ceased operations in 2018.

Navchalna Knyha – Bohdan – active since 2009; publishing activity was irregular and for a long time lacked clear audience differentiation, resulting in the mixing of works intended for teenage and adult readers. Most titles were issued as standalone volumes, while author-specific series frequently remained incomplete. Since 2022, the publishing house has demonstrated a noticeable increase in interest in speculative fiction by Ukrainian authors.

Apriori – active since 2011; has published works by various authors without forming stable series or a coherent genre strategy within speculative fiction.

Ukrainskyi Priorityeti – active since 2012; engaged in unsystematic publication of individual titles for an adult audience. With the onset of the full-scale invasion, the publishing house completely ceased its engagement with speculative fiction.

Tempora – active since 2012; publishes standalone works and author-specific cycles in an unsystematic manner, primarily for adult readers, with a pronounced focus on science fiction and dystopian narratives.

Shkola – active since 2014; notable for publishing three fantasy cycles by Natalia Shcherba. Until the full-scale invasion, the publishing house

also released translations of Russian authors in Ukrainian.

Sammit-Knyha – active since 2015; has published works by various authors. The frequent limitation of projects to first volumes indicates a lack of sustained interest in the long-term development and promotion of speculative fiction series.

Mandrivets – active since 2015; has published works by various authors. Like many publishers of this period, its catalogue contains multiple initiated cycles that were not continued.

KM-Books – active since 2015; published both standalone works and author-specific cycles, primarily for an adult audience. Since 2021, the publishing house has effectively withdrawn from speculative fiction.

Vivat – active since 2015; demonstrates a consistent and systematic interest in both teenage and adult fantasy. The publishing strategy prioritizes romantic, historical, dark, and postmodern subgenres and is supported by a stable pool of authors whose works receive sustained promotion.

ASSA – active since 2018; shows a clear preference for teenage fantasy and the development of author-specific series.

TUT – active since 2018; publishes both standalone works and author-specific cycles for children and adult audiences, without a strict genre segmentation.

Dim Khymer – active from 2019; specialized in postmodern fantasy, science fiction, and dark fantasy; ceased active operations in 2022.

Kondor – active since 2019; publishes predominantly standalone volumes, without organizing authors into series or developing a coherent genre or branding strategy.

Lira-K – active since 2019; publishes both standalone works and author-specific cycles, primarily for adult readers. While its publishing policy remains inconsistent in terms of market positioning and series design, a more focused interest in speculative fiction has become evident since 2022.

Over the past twenty-five years, the most sustained engagement with the fantastic paradigm has been demonstrated by a limited group of Ukrainian publishing houses, including **A-BA-BA-HA-LA-MA-HA**, **Vydavnytstvo Staroho Leva**, **Vivat**,

Zelenyi Pes (together with its earlier imprints *Hamazyn* and *Dzherela-M*), **Klub Simeinoho Dozwillia**, **Lira-K**, **Navchalna Knyha – Bohdan**, **Piramida**, **Ranok**, **Tverdynia**, **Teza**, **Tempora**, and **Folio**.

The total number of published fantastic books—including mystical prose, postmodern speculative fiction, and works for young audiences—produced between 2000 and 2025 does not exceed 1,500 original titles. This figure includes novels, novellas, and authorial short-story collections that became visible in the information and cultural space through distribution in major bookstore chains and inclusion in public and academic libraries.

The number of speculative fiction authors (or writers who have worked with fantastic material at least episodically) for the same period remains below 600. Of these, 60% have only one published fantastic work, while approximately 25% have two to three titles, often forming a trilogy or the beginning of an unfinished cycle. A further 8,5% have four to five published books, usually organized into plot-unified cycles. Only 6,5% of authors have five or more fantastic works published in Ukrainian; nevertheless, this group accounts for approximately 23% of all original domestic fantastic titles that achieved cultural visibility over the twenty-five-year period.

Analysis of Ukrainian book market dynamics in relation to fantastic genres reveals several stable tendencies shaped by the broader cultural context, prevailing genre priorities, and the career stage at which authors attained recognition—most clearly observable among writers with more than five published works.

Publications prior to 2004:

- Valeriy Shevchuk (1939–2025) – mystical and mythological prose;
- Vasyl Kozhelyanko (1957–2008) – postmodern speculative fiction;
- Lesya Voronyina (born 1955) – teenage postmodern speculative fiction;
- Anatoliy Ptitsyn (born 1955) – teenage postmodern speculative fiction;
- Maryna Hrymych (born 1961) – postmodern speculative fiction and mystical prose;
- Henry Lion Oldie (pseudonym of Dmytro Gromov and Oleh Ladyzhensky, both born 1963) – science fiction and fantasy; primary language: Russian;

- Oleh Hovda (born 1964) – fantasy; marked dependence on Russian cultural models, including in Ukrainian-language texts;

- Volodymyr Yeshkilev (born 1965) – postmodern speculative fiction;

- Dmytro Bilyi (born 1967) – fantasy and teenage fantasy with a pronounced national component;

- Maryna Diachenko (born 1968) and Serhii Diachenko (1945–2022) – fantasy; primary language: Russian;

- Andriy Kokotyukha (born 1970) – mystical prose (as creative experimentation);

- Volodymyr Arenev (born 1978) – fantasy and teenage fantasy of both postmodern and non-postmodern types;

- Maryna Sokoyan (born 1979) – postmodern fantasy.

Common traits.

Most authors of this period adopt postmodern aesthetics as a dominant creative strategy, both in adult and teenage literature. A significant number began their literary careers within the Russian cultural and publishing space or demonstrate a sustained dependence on its worldview models.

Publications 2005–2009:

- Volodymyr Rutkivskyi (1937–2021) – teenage fantasy; the author gained particular prominence during this period, although many of his works were written earlier.

- Oleksandr Esaulov (1952–2023) – teenage fantasy and teenage science fiction.

- Oleksiy Katsai (1954–2021) – science fiction and teenage science fiction.

- Nina Voskresenska (born 1960) – teenage fantasy and teenage science fiction.

- Radiy Radutnyi (born 1969) – science fiction.

- Natalia Tysovska (born 1973) – mystical prose and postmodern speculative fiction.

- Sashko Dermanskyi (born 1976) – teenage fantasy, fairytale fantasy.

Common Traits:

This period develops under the indirect yet structurally significant influence of the Orange Revolution, which acts as a catalyst for national self-awareness and the reorientation of cultural priorities. The dominance of postmodern aesthetic strategies among newly visible authors declines, while literary production increasingly focuses on the teenage paradigm and children's literature. Emphasis shifts toward narrative clarity, ethical

modeling, and audience-oriented storytelling, as fantastic literature prioritizes educational and worldview functions over experimental postmodern techniques in favor of plot-driven and value-centered narratives.

Publications 2010–2013:

- Kostiantyn Kohtiants (1956–2020) – postmodern fantasy;
- Kostiantyn Matviienko (born 1965) – science fiction and fantasy; characterized by a strong political component and a noticeable dependence on Russian worldview codes;
- Roman Rositskyi (born 1965) – science fiction, teenage fantasy, fairytale fantasy;
- Dara Korniy (born 1970) – fantasy and teenage fantasy grounded in Ukrainian folklore and mythology;
- Oleksandr Havrosh (born 1971) – teenage postmodern fantasy;
- Natalia Deviatko (born 1983) – ethical fantasy, teenage fantasy, magical realism;
- Yuliia Cherninka (born 1983) – postmodern fantasy; teenage fantasy of a non-postmodern type;
- Max Kidruk (born 1984) – science fiction, initially as a creative experiment, later as a primary genre.

Common Traits:

A defining feature of this period is that most works published between 2010 and 2013 were written after the Orange Revolution, resulting in a delayed yet structurally significant shift in worldview orientations. The number of authors entering the Ukrainian literary space through the Russian cultural and publishing field declines markedly, although residual elements of inherited worldview dependence persist. The genre palette expands, with adult and teenage fantastic paradigms developing in parallel. Most texts are written originally in Ukrainian rather than as authorial self-translations typical of earlier stages, while the literary field is further diversified by authors whose formative experiences occurred outside the Soviet cultural environment, contributing to the reconfiguration of genre priorities and narrative strategies.

Publications after 2014:

- Maria Chumarna (born 1952) – teenage philosophical speculative fiction;
- Vladyslav Ivchenko (born 1976) – mystical prose and fantasy;

– Yaroslava Matichyn (birth year unknown) – romantic historical fantasy;

– Pavlo Dyma (born 1980) – fantasy; primarily publications of earlier written works;

– Natalia Shcherba (born 1981) – teenage fantasy; primary language: Russian; the publication of her works in Ukrainian becomes a significant event in the national cultural space;

– Oleksiy Dekan (born 1983) – postmodern fantasy and science fiction;

– Nazariy Vivcharyk (born 1985) – mystical prose and fantasy;

– Natalia Dovhopol (born 1987) – fantasy and teenage fantasy with a historical foundation;

– Natalia Matolynec (born 1990) – fantasy and teenage fantasy characterized by complex psychological structures.

Common Traits.

This period develops in direct correlation with the Revolution of Dignity and the Russo-Ukrainian War, which function as decisive socio-historical catalysts for national self-awareness. Fantastic literature increasingly responds to the ethical challenges of the time, with war experience—both direct and mediated—becoming a structurally significant component of narrative construction. A deliberate choice between a national worldview matrix and a postmodern one becomes evident, as an increasing number of authors consciously gravitate toward national mythological frameworks while rejecting imperial and post-imperial models. Psychological complexity, ethical depth, and genre diversification intensify, accompanied by a growing internal realism of fantastic worlds. Although teenage and adult fantastic paradigms develop in parallel, authors who enter the literary field after 2014 tend to work primarily within the adult paradigm, while rigid age differentiation weakens: many texts remain accessible to younger readers due to their focus on ethical conflict, psychological maturation, and worldview formation. This stage is marked by the near-complete absence of dependence on the Russian cultural space and its narrative stereotypes.

The subsequent period begins in 2022, triggered by the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, and exerts a powerful influence on both the literary process and the socio-psychological transformations of Ukrainian society. At present, this stage is marked by the emergence

of shared tendencies rather than by clearly fixed structural features, largely due to the methodological difficulty of distinguishing works written after 2022 from those created earlier but published during this time. Nevertheless, the tendencies identified in the preceding periods—based on the analysis of authors with five or more published works within the fantastic paradigm—are already observable in the practices of less established writers and debutants, indicating the formation of a common developmental vector in contemporary Ukrainian speculative fiction.

Conclusions. The research demonstrates that the contemporary Ukrainian fantastic paradigm has evolved from postcolonial marginalization and systemic publishing discrimination toward the formation of an original literary space in which the transformation of worldview codes functions as a key marker of national identity. Changes in

the book market following the pivotal events of 2004, 2014, and 2022 catalyzed a shift from borrowed imperial technological myths to nationally grounded mythocentrism, enabling authors to overcome ideological determinism and achieve greater psychological depth and genre diversity.

Despite the persistence of structural market limitations—such as unfinished cycles and insufficient institutional support—Ukrainian speculative fiction today operates as an effective instrument for the formation of anti-imperial identity and the activation of national mythopoetic matrices within contemporary sociocultural discourse.

Prospects for further research include the analysis of the poetics of specific fantastic subgenres and a comparative examination of neomythological structures in the works of the new generation of authors whose creative activity has intensified since 2022.

BIBLIOGRAPHY

1. Зарицький О. Чарівний світ художньої фантастики : чеська соціальна і романтична фантастика у другій половині ХХ ст. Київ : Центр вільної преси, 2000. 146 с.
2. Литвиненко Т. Національна міфологія в українській російськомовній фантастиці межі ХХ-ХХІ століть. *Філологічні науки : зб. наук. праць*. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. С. 355–361.
3. Поїзник В. Вітчизняна фантастика – майбутній локомотив для всієї української прози. *Сучасна українська фантастика (для дітей середнього шкільного віку) : матеріали інтернет-конференції*. Черкаси, 2018. С. 5–11.
4. Фантасты современной Украины : энциклопедический справочник / ред.-сост. И. В. Черный. Харьков : Издат. дом «Инвестор», 2007. 640 с.
5. Хороб С. Жанрові особливості української фантастики кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Тернопіль, 2017. 234 с.

REFERENCES

1. Zarytskyi, O. (2000). *Charivnyy svit khudozhnoyi fantastyky: cheska sotsialna i romantychna fantastyka u druhiy polovyni XX st* [Magical World of Fiction: Czech Social and Romantic Fiction in the Second Half of the 20th Century]. Kyiv: Tsentr vilnoyi presy.
2. Lytvynenko, T. (2009). *Natsionalna mifolohiya v ukrayinskiy rosiyskomovniy fantastytsi mezhi XX-XXI stolit'* [National mythology in Ukrainian Russian-language fiction at the turn of the 20th-21st centuries]. *Filolohichni nauky: zb. nauk. prats'*. Sumy: Vyd-vo SumDPU im. A. S. Makarenka, 355–361.
3. Poiznyk, V. (2018). *Vitchyznyana fantastyka – maybutniy lokomotyv dlya vsiyeyi ukrayinskoyi prozy* [Domestic fiction is the future locomotive for all Ukrainian prose]. *Suchasna ukrayinska fantastyka (dlya ditey serednoho shkilnoho viku)*: materialy internet-konferentsiyi. Cherkasy, 5–11.
4. *Fantasty sovremennoy Ukrainy: entsyklopedycheskyy spravochnyk* [Speculative Fiction Authors of Modern Ukraine]. (2007). [red.-sost. Y. V. Chernyy]. Kharkov: Yzdat. dom “Ynvestor”.
5. Khorob, S. (2017). *Zhanrovi osoblyvosti ukrayinskoyi fantastyky kintsya XX – pochatku XXI stolittya* [Genre features of Ukrainian fiction of the late 20th – early 21st centuries]. (PhD Thesis), Ternopil.

Н. В. ДЕВ'ЯТКО

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії,

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», м. Дніпро, Україна

Електронна пошта: natalia_ptah@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0162-1194>

**УКРАЇНЬСЬКА ФАНТАСТИЧНА ПАРАДИГМА: ТРАНСФОРМАЦІЯ
СВІТОГЛЯДНИХ КОДІВ ТА СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ
ДЕФОРМАЦІЙ КНИЖКОВОГО РИНКУ**

У статті досліджено еволюцію сучасної української фантастичної парадигми як вагомого складника національного соціокультурного дискурсу періоду 2000–2025 років. Автор обґрунтовує тезу, що саме міфологічна світоглядна основа фантастичного твору є визначальним чинником його національної приналежності. У роботі розмежовано «технологічний імперський міф», що працює в межах імперської парадигми (часто у постмодерному чи комічному форматах), та «природний національний міф», який стає фундаментом для формування антиімперської ідентичності. Шляхом комплексного аналізу українського книжкового ринку виявлено системні закономірності постколоніальної маргіналізації та видавничої дискримінації. Статистичні дані щодо діяльності майже 200 видавництв свідчать, що лише 14% із них виявляють сталий інтерес до розвитку оригінальної української фантастики, тоді як значна частина ринку до 2022 року залишалася залежною від російських перекладів та світоглядних кодів. У статті проаналізовано творчий шлях понад 600 авторів, розподілених за хронологічними хвилями: до 2004 р., 2005–2009 рр., 2010–2013 рр. та період після 2014 року. Особливу увагу приділено трансформації авторських стратегій під впливом доленосних історичних подій: Помаранчевої революції, Революції Гідності та повномасштабного вторгнення РФ 2022 року. Результати дослідження вказують на рішучий зсув від постмодерної стилістичної мімікрії до національної світоглядної матриці, що характеризується психологічною складністю, етичною глибиною та актуалізацією міфопоетичних структур. Зроблено висновок, що сучасна українська фантастика постає потужним інструментом культурної деколонізації, здатним долати ідеологічну детермінованість і вибудувувати унікальний літературний простір, що ретранслює стійкість та ідентичність українського народу.

Ключові слова: українська фантастична парадигма, національна ідентичність, антиімперський дискурс, міфопоетична матриця, постколоніальна література, культурна деколонізація; український книжковий ринок.

Дата першого надходження статті до видання: 21.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 82.161.23ax7.09

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.4>

Л. І. КАВУН

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри української літератури і компаративістики,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: kavun_li@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2782-7521>

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАННЯ ВАСИЛЯ ЗАХАРЧЕНКА «ПО ОБИДВА КРАЇ РЯДУ»

У статті здійснено поглиблений мікроаналіз оповідання Василя Захарченка «По обидва краї ряду», схарактеризовано ідейно-естетичні особливості поезики твору. З'ясовано, що художню спадщину цього письменника, сповнену високого естетичного потенціалу, по-різному оцінювали літературознавці, однак переважна більшість їх дедалі упевненіше схиляється до думки, що це явище унікальне й особливе.

Мета статті – проаналізувати художні особливості оповідання Василя Захарченка «По обидва краї ряду», дослідити екзистенційну проблематику, яка становить філософсько-світоглядну і художньо-естетичну домінуючу аналізованого твору. Відстежено особливості реалізації ключових для екзистенційного мислення мотивів життєвого вибору, а також з'ясовано художні функції екзистенціалів смерті, тривоги, страждання, вірності, туги, смерті, болю, сподівань тощо. Письменник творить модель світу, де людина є центром буття; особистість – єдина достовірна реальність, основа і осмислення буття.

Проаналізовано форми, прийоми та засоби втілення психологізму в художньому творі: прийом занурення у свідомість персонажів через внутрішні монологи, діалоги, художню деталь тощо. З'ясовано сюжетно-композиційні особливості оповідання. Зазначено, що прозаїк культивує текст у тексті, оцінки, заперечення, схвалення, настрої та емоції, передані не лише через слово, а й через інтонування, інтертекст, контекст, підтекст, витворює спільний досвід, який ґрунтується на полілозі і надає нового змісту метаспілкуванню в художньому дискурсі. Автор оповідання «По обидва краї ряду» також використовує прийом інтертекстуальності, який зводиться до застосування алюзії з атрибуцією, у тому числі, найпростішого її типу – точкової алюзії. Обґрунтовано приналежність оповідання В. Захарченка до стильової течії неореалізму із вкрапленнями ліризму.

Ключові слова: екзистенціалізм, інтертекстуальність, художні особливості, алюзія, оповідання.

Поставлення проблеми. Актуальність дослідження творчої спадщини Василя Захарченка обумовлена кількома чинниками. Першим серед них є соціологічний. Розкріпачення світоглядних засад буття, входження вимірів поліфонічності, звільнення від примусової ідентичності відкрило перспективу осмислення набутого досвіду. У його контексті особливої значущості набуває духовна практика драматичного протистояння зовнішнім обставинам.

Другий, не менш важливий, чинник – естетичний. Вказує на потребу торування нових шляхів естетичного осягнення світу за допомогою пильного дослідження людської душі й з'ясування внутрішніх закономірностей життя. І третій – філософський, акцентує на екзистенційній скерованості людини до духовного буття.

Творчість В. Захарченка розвивалась у силовому полі «шістдесятників», ним

наснажувалася і його збагачувала. Про причетність письменника до мистецького життя 60-х свідчить не лише художнє визрівання в самотньому та оригінальному контексті творчих шукань Гр. Тютюнника, Ю. Щербака, Є. Гуцала, В. Шевчука, В. Дрозда і Я. Ступака, але й прагнення створити нову культурну естетику, сформувати індивідуальний стиль у річищі доби. Прозаїк культивує текст у тексті, оцінки, заперечення, схвалення, настрої та емоції, переданих не лише через слово, а й через інтонування, інтертекст, контекст, підтекст, неминуче витворює спільний досвід, який ґрунтується на полілозі, надає нового змісту метаспілкуванню в художньому дискурсі. У цьому переконує, зокрема, розгляд основних архетипно-культуральних, екзистенційних мотивів прози Василя Захарченка. В українській літературі 2-ї половини ХХ століття прозаїк відомий передовсім як автор 10 романів, 9 повістей, понад 150 новел

та оповідань, багатьох публіцистичних текстів і щоденників. Однак його творча спадщина і досі залишається на маргінесах українського літературознавства.

Метою нашої студії є спроба сучасної інтерпретації новели «По обидва краї ряду» Василя Захарченка крізь призму інтертекстуальності й екзистенціалізму, що передбачає кореляцію літературознавчих, філософських, соціологічних та інших підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Творчість В. Захарченка належить до малодосліджених сторінок історії української літератури. Вона представлена в декількох рецензіях (Юрія Мушкетика, Петра Сороки та ін.) на окремі збірки, у вузькопроблемних літературно-критичних статтях Валентини Коваленко, Тетяни Конончук, Олени Логвиненко, у біографічних нарисах та емоційних шкіцах з елементами літературознавчого аналізу Б. Воеводченка, І. Дробного, автори яких були особисто знайомі з митцем та переймалися його долею. Зокрема Олена Логвиненко характеризує творчість Василя Захарченка як служіння правді, де ключовим є акцент на людяності, збереженні світла в душі попри важкі життєві випробування. Літературознавиця зазначає, що для його прози характерні глибокий психологізм, увага до моральних цінностей, до нашого сумління й тихої людської буттєвості [Логвиненко : 178–180].

Глибшим розумінням творчості Василя Захарченка позначені розвідки І. Дзюби, К. Кривопишиної, М. Слабошпицького, В. Поліщука, В. П'янова. У статті «Визріває слово правди» (1987) Іван Дзюба аналізує драматичний модус художньої прози В. Захарченка, зокрема його оповідання та щоденникові записи, підкреслюючи їхню правдивість та сміливість у порушенні гострих соціальних тем й акцентує на формуванні власної стильової манери прозаїка, в основі якої переважає «помірний ліризм, згармонізований з уважним побутописанням, смаковиті барви образної – стихійно-натхненої! – мови, чутливість до характерних ситуацій народного життя й народної вдачі, соромливобентежні інтонації молодої душі, яка зі своїм багатим сільським «багажем» /але не свідомо цього багатства і не впевнена перед ширшим світом/ вирушала до обріїв високої інтелігентності...» [Дзюба : 122].

М. Слабошпицький зосереджує увагу на морально-етичній проблематиці творчості прозаїка і відзначає, що «Захарченко націлений думкою в сьгоднішній день, замислюється над українською ментальністю і життєвою поведінкою людною нашої землі» [Слабошпицький : 18].

У сучасному літературознавстві найбільш ґрунтовним дослідженням творчості письменника є праця К. Кривопишиної «Жанрово-стильові особливості та проблематика художньої прози Василя Захарченка» (2020), в якій системно й неупереджено проаналізовано поетику творів митця, проведено глибокий аналіз проблематики романів, повістей і новел та оповідань.

І хоч справжнє визнання письменника прийшло не відразу, однак у сучасній науці про літературу намічено тенденцію об'єктивного незааганжованого прочитання його художніх текстів як частини екзистенційного культурного проєкту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В. Захарченко належить до тих письменників, які у звичайних, буденних реаліях бачать їхню глибинну сутність, закономірність національного буття, нерідко складного й суперечливого. У його новелістиці переважає філософсько-екзистенційна проблематика, яка виявляє себе через систему моральних екзистенціалів: тривоги, страждання, вірності, туги, смерті, болю, сподівань тощо. Жанровий і тематичний діапазон його книг досить широкий, але їх об'єднує актуальність порушених проблем, проникливість і небайдужість автора, щирість почуттів.

Яскравою прикметою новелістики Василя Захарченка є антропоцентричність. Письменник творить модель світу, де людина є центром буття; особистість – єдина достовірна реальність, основа і осмислення буття. В оповіданнях «Золотий туман», «Tenente... О, мій tenente!», «Серпневі яблука», «У п'ятницю після обід», «По обидва краї ряду» та ін. вчувається щось позачасове екзистенційно-загальнолюдське, яке прозирає крізь традиційно-побутове, конкретно-історичне й національне. Світ людини у творах митця – це її внутрішній світ, який не може існувати поза зовнішнім, соціальним, бо саме середовище, у якому живе особистість, впливає на її внутрішній світ, психічний стан

і відповідні йому реакції, дії, рефлексії. Земний світ героїв В. Захарченка розгортається в певному часопросторі. Його координатами є село, передмістя, хата, квартира, дорога, море, поле.

Модель світу в прозі письменника – це світ матеріальний, соціальний і космічний – світ природи (астральні образи сонця, місяця, зірок). Глобальні складові моделі світу (людський Універсум і Космос) у творах В. Захарченка не сприймаються окремо від особистості: через сприйняття їх героями вони впливають на психологічний стан останніх. Художній світ – світ як просторова точка і світ як мрія особистості. У цьому переконує, зокрема, літературознавчий розгляд оповідання В. Захарченка «По обидва краї ряду».

Твір має присвяту: «Пам'яті Григора Тютюнника». Тут автор у неореалістичному стилі розвиває тему високого кохання, складних життєвих випробувань на шляху закоханих, яке проєктовано на новелу Григора Тютюнника «Три зозулі з поклоном». Долею і навіть іменем (ім'я однієї з героїнь – Марфа, фігурує в обидвох творах) їхні персонажі перегукуються.

Оповідання В. Захарченка побудоване у вигляді конструкції «текст в тексті», у якій змінюється структура часу при поєднуванні непоєднуваного. По суті, маємо таку собі своєрідну діалогію, яку написали два письменники. При цьому В. Захарченко вдається до розширення функцій і сфери дії власних імен, що дає можливість проєкувати різні культурно-історичні зрізи і різні життєві й літературно-текстові ситуації один на одного і на «вічні тексти», тим самим виходячи за рамки одного часового простору.

Автор оповідання «По обидва краї ряду» використовує прийом інтертекстуальності, який зводиться до застосування алюзії з атрибуцією, у тому числі, найпростішого її типу – точкової алюзії. Саме такою алюзією постає в оповіданні В. Захарченка власне ім'я літературної героїні, яке стало його смисловим центром. Автор відверто і свідомо маркує іншотекстові включення, зазначаючи імена – і героїні оповідання (Марфу), і автора (Гр. Тютюнника).

Таким чином, ми спостерігаємо згущення прийому, його дублювання, що вказує на свідоме відсилання до іншого тексту, через який варто прочитати твір. Крім того, відштовхуючись від

розуміння тексту як безперервного процесу породження смислу, літературознавці стверджують, що, «жоден текст не є продуктом текстувального вакууму, жоден не претендує на абсолютну оригінальність і новизну, жоден не перевертає світ» [Шаповал : 13]. Головні персонажі В. Захарченка набувають семантичної опуклості у результаті відсилань до тексту Гр. Тютюнника.

Реалістичне мотивування, життєподібність, невтручання авторської руки – все це лише поверхневий шар оповідання «По обидва краї ряду», яке насправді найвищою мірою авторське, побудоване не лише за законами життя, але й за певними правилами гри. Головною темою твору на більш абстрактному рівні є опозиція «існування / неіснування» (з акцентом на другому слові). Гра на цій опозиції пронизує майже всі оповідання В. Захарченка, реалізуючись двоєю, на рівні зображуваної реальності і на метарівні. У творі «По обидва краї ряду» ця тема ще проводиться у сфері внутрішнього життя і в поведінці персонажів – в опозиції реалізоване / нереалізоване, втілених, відповідно, в темах ступенів реальності й відмови від реалізації.

На цих темах – у різних їхніх конкретизаціях – побудована і фабула оповідання, і його сюжет, і другорядні лінії й епізоди.

Фабула твору «По обидва краї ряду» є триступеневою: спочатку, герой отримує *телеграму* від матері, у якій сповіщається про смерть батька; потім, їдучи в рідне село на похорон, перед його очима зринають *спогади* про колишнє, пережите разом з батьками; насамкінець, – *похорон* батька і смерть матері. Таким чином, фабула побудована на зростанні ступеня реальності.

Сюжет твору побудований у вигляді нежорсткої рамкової конструкції, у якій розміщено текст – спогади героя, які стосуються його дитячих років, коли він жив разом з батьками, був свідком їхнього кохання і розлуки (час спогадів) – перемішаний із обрамленням – життя героя тепер за конкретний проміжок часу, протягом доби. У кінці твору ці два тексти вже готові злитися, але цього не відбувається.

Ще до спогадів Івана Соломенного, коли реальне життя в місті повністю зітреться реальнішим спогадом, виникає мотив

страждання, який стає ізотопією оповідання. Виникає він тоді, коли син думає про зустріч із матір'ю. «Він боявся зустрічі з її горем, хоч як не переконував себе, що це їхнє спільне горе, але знав, що воно і її, окреме, вистраждане всім її життям...

Батько в їхній сім'ї – це означало радість, тихий смуток у материних сірих очах і довге чекання. Ждати його почали відразу ж, як тільки провели до сільради» [Захарченко : 77]. Далі цей мотив розгалужується. Одна лінія – другорядна – втілюється в образі зрадника Онопрія Коржана. Паралельно, як антитезу Стратону Соломенному, наратор виводить цей образ, який виконує актантну роль на рівні наративної структури псевдогероя: Коржан приносить в село звістку про загибель свого односельця. Насправді ж він покинув пораненого Стратона на полі бою і командирові сказав, що Соломенного вбито. Наталка отримує похоронку на свого чоловіка. Боягузтво Онопрія Коржана спричинило невимовні страждання двох закоханих людей. Мотив цей безмежно загострюється в описі картини весілля Наталки Соломенної й Тихона Демуза, коли дядько Антон, обхідник залізниці, приносить звістку про Стратона, який «тільки що проїхав ... на Харків» [Захарченко : 79]. Тут сама реальність стає ілюзією щастя: протягом двох років Наталка шле посилки з їжею Стратону, який після полону потрапив до трудової армії; «щоб не тривожити й без того настраждану Стратонову душу» [Захарченко : 81], жінка просить односельчан і родичів не повідомляти нічого про неї з Тихоном. Сама реальність для героїв нереальна. Вони не можуть бути разом, бо Стратон після повернення з трудової армії на блага Наталки простити її відповів: «Простити?! Та ніколи в житті! Чуєш? Ніколи!.. Якби ти хоч була зразу призналась, а то ж два роки дурила...» [Захарченко : 83].

Головна ж лінія страждання, душевних мук проходить через все існування Соломенного, сина Наталки і Стратона, в обрамленні оповідання, поза текстом (до спогадів і після них): коли разом з телеграмою «в дім уступило горе», як похоронив батька, пережив материну смерть. Адже Наталка не змогла пережити смерть Стратона й померла від розриву серця. Смерть в оповіданні – стоїчно спокійна,

пантеїстично-розмита, і створюється таке враження, коли вмирає герой В. Захарченка, що ніби він розчиняється-розтає в природі, в доколишньому світі. «Материна могила стояла в тому ж таки новому ряду, що й батькова, тільки з протилежного краю» [Захарченко : 93]. Тихон Демуз зауважує, що поховали в різних кінцях кладовища, але Наталка однак зі Стратоном, до нього пішла.

Головні теми оповідання проходять і через сюжетну лінію Тихона Демуза, а також Марфи – дружини Стратона.

Тихон Демуз – чоловік Наталки наче стоїть осторонь, хоча, кохаючи свою дружину, жаліючи її, страждав, бо знав, що її серце належить іншому.

Мотив кохання в оповіданні В. Захарченка ґрунтується на естетичній категорії прекрасного, на високій народній моральності і, як правило, зіставляється з філософським та біблійним тлумаченням. Його художній розвиток спрямований на відображення високоморальних рис, що розкриваються через психологічний стан героїв. У творах В. Захарченка кохання зіставляється з красою й величчю людини, які багатогранні у своїй сутності (безкорисливість, чистота, щирість, лагідність, доброта). Вони виявляються через видиму й невидиму мову почуттів. Мовні партії героїв сповнені пауз, недомовленостей, вони лаконічні, емоційно насичені.

Кохання в прозі В. Захарченка є не чуттєвою, а насамперед духовною сферою, пов'язаною із прагненнями гармонії душ.

Висновки. Оповідання Василя Захарченка постає як складна багаторівнева художня структура, у якій поєднано неореалістичну оповідну манеру з виразною екзистенційною проблематикою. Інтертекстуальний діалог із новелою Григорія Тютюнника (передусім із твором «Три зозулі з поклоном») виконує не декоративну, а смислотворчу функцію: він розширює горизонти інтерпретації, поглиблює психологічний вимір образів, актуалізує мотиви пам'яті, вірності й незреалізованої любові. Ілюзійність, атрибутивність і свідоме дублювання власних імен формують ефект «згущеного» тексту, де кожен образ набуває додаткової семантичної перспективи.

Композиційна модель «текст у тексті», рамкова структура, поєднання площин

теперішнього й минулого, реального та спогадового зумовлюють особливу хронотопну організацію твору. Час у новелі постає не лінійним, а екзистенційно пережитим: пам'ять стає способом буття, а спогад – формою продовження життя поза фізичною присутністю. У цьому вимірі смерть не лише завершує земний шлях персонажів, а й трансформується у форму злиття з природним космосом, що підкреслює пантеїстичні інтонації прози митця.

Філософсько-світоглядною домінантою твору є опозиція «існування / неіснування», реалізована через мотиви кохання, відкладеного щастя, морального вибору та відповідальності. Екзистенціали тривоги, страждання, провини, вірності, туги структурують внутрішній світ персонажів і визначають їхню життєву поведінку. Психологізм оповідання виявляється через внутрішні монологи, лаконічні діалоги, промовисту деталь, інтонаційні паузи й підтекст, що формують

атмосферу стриманого, але глибоко пережитого драматизму.

Мотив високого духовного кохання, співвіднесений із народно-етичними й біблійними цінностями, увиразнює антропоцентричну модель світу прозаїка, у центрі якої людина як носій морального досвіду та духовної гідності. Саме через випробування любов'ю і втратою герої осягають сенс буття, а художній текст набуває характеру морально-філософської притчі.

Новела «По обидва краї ряду» засвідчує стильову приналежність творчості В. Захарченка до неореалізму з виразними ліричними й екзистенційними вкрапленнями. Її поетика репрезентує синтез психологічної глибини, інтертекстуальної гри та філософської наснаженості. Творчість письменника потребує подальшого системного осмислення й інтеграції в сучасний літературознавчий дискурс як важлива складова українського культурного проекту другої половини ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. «Визріває слово правди». *Київ*. 1987. № 3. С. 122–125.
2. Захарченко В. На відстані зойку. Оповідання. Щоденник. Черкаси, 2007. 512 с.
3. Кривошипина К. С. Жанрово-стильові особливості та проблематика художньої прози Василя Захарченка: автореферат дис. на здобуття канд. філол. наук : 10.01.01. Черкаси, 2020. 22 с.
4. Кутсевол О. Осмислення читачами епіграфа літературного твору як засобу експлікації інтертекстуальності. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Сер.: Філологія*. Вінниця, 2009. Вип.11.С. 20–25. URL:https://kolesnikova.ucoz.site/news/osmislennja_chitachami_epigrafa_literaturnogo_tvoru_jak_zasobu_eksplikaciji_intertekstualnosti/2017-01-03-52 (дата звернення: 27.02.2026).
5. Логвиненко О. «За всіх наших виживемо». *Березіль*. 2003. № 9/10. С. 178–180.
6. Слабошпицький М. Пий воду з криниці твоєї... *Служіння правді – над усе: Василь Захарченко: біобібліограф. покажч. / упоряд.: Н. В. Адешелідзе, Л. Т. Демченко*; авт. нарисів М. Слабошпицький; наук. ред. В. Т. Поліщук. Черкаси, 2016. С. 5–20.
7. Шаповал Мар'яна. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми. Київ: Автограф, 2009. 352 с.

REFERENCES

1. Dziuba, I. (1987). Vyzrivaie slovo pravdy [The word of truth is ripening]. *Kyiv*, no. 3, pp. 122–125.
2. Zakharchenko, V. (2007). *Na vidstani zoiku: Opovidannia. Shchodennyk* [At the distance of a cry: Short stories. Diary]. Cherkasy. (in Ukrainian)
3. Kryvopyshyna, K. S. (2020). Zhanrovo-stylovi osoblyvosti ta problematyka khudozhnoi prozy Vasyliya Zakharchenka [Genre-stylistic features and issues of Vasyl Zakharchenko's prose] (PhD Thesis), Cherkasy.
4. Kutsevol, O. (2009). Osmyslennia chytachamy epihrafa literaturnoho tvoruh yak zasobu eksplikatsii intertekstualnosti [Readers' interpretation of the epigraph as a means of explicating intertextuality]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsiubynskoho. Seriya: Filolohiia*, vol. 11, pp. 20–25. https://kolesnikova.ucoz.site/news/osmislennja_chitachami_epigrafa_literaturnogo_tvoru_jak_zasobu_eksplikaciji_intertekstualnosti/2017-01-03-52
5. Lohvynenko, O. (2003). Za vsikh nashykh vyzyhvemo [We will survive for all of ours]. *Berezi*, no. 9–10, pp. 178–180.
6. Slaboshpytskyi M. (2016). Pyi vodu z krynytsi tvoiei [Drink water from your own well]. *Sluzhinnia pravdi – nad use: Vasyl Zakharchenko: biobibliografichniy pokazhchik / uporiad. N. V. Adeshelidze, L.T. Demchenko*. [Serving the truth above all else: Vasyl Zakharchenko: biobibliographic index]. Cherkasy. pp. 5–20.

7. Shapoval M. (2009). *Intertekst u svitli rampy: Mizhtekstovi ta mizhsubiektni reliatsii ukrainskoi dramy* [Intertext in the Footlights: Intertextual and Intersubjective Relations in Ukrainian Drama]. Kyiv: Avtohrاف. (in Ukrainian)

L. I. KAVUN

Doctor of Philology, Professor,

Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies,

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

E-mail: kavun_li@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2782-7521>

ARTISTIC FEATURES OF VASYL ZAKHARCHENKO'S SHORT STORY ON BOTH SIDES OF THE ROW

The article offers an in-depth microanalysis of Vasyl Zakharchenko's short story *On Both Sides of the Row* and characterizes the ideological and aesthetic features of its poetics. It is established that the writer's artistic legacy, endowed with considerable aesthetic potential, has been assessed differently by literary scholars; however, the majority increasingly tend to regard it as a unique and distinctive phenomenon.

The purpose of the article is to clarify the artistic features of Zakharchenko's short story *On Both Sides of the Row* and to explore its existential issues, which constitute the philosophical, worldview, and artistic-aesthetic dominant of the analyzed text. The study traces the specific ways in which key motifs of existential thought – particularly the motif of life choice are realized, and examines the artistic functions of such existential categories as death, anxiety, suffering, fidelity, longing, pain, hope, etc. The writer constructs a model of the world in which the human being is the center of existence; the individual is presented as the only authentic reality, the foundation and the meaning of being.

The forms, techniques, and means of embodying psychologism in the literary work are analyzed, including the immersion into the characters' consciousness through interior monologues, dialogues, and expressive artistic detail. The plot and compositional features of the short story are clarified. It is noted that the prose writer cultivates the «text within the text» device, incorporating evaluations, negations, approvals, moods, and emotions conveyed not only through words but also through intonation, intertext, context, and subtext. This strategy generates a shared experience grounded in polylogue and provides new meaning to meta-communication within the artistic discourse. The author of *On Both Sides of the Row* also employs intertextuality, primarily through allusion with attribution, including its simplest form – point allusion. The study substantiates the affiliation of Zakharchenko's short story with the stylistic trend of neorealism enriched with lyrical elements.

Key words: existentialism, intertextuality, artistic features, allusion, short story.

Дата першого надходження статті до видання: 15.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 81'243:378

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.5>

В. В. САХАЦЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Електронна пошта: viktorii.ilchuk@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9254-5478>

РОЛЬ МОВНИХ НОРМ У РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу значення мовних норм як чинника формування комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти в сучасному освітньому просторі. Мета дослідження – з'ясувати роль мовних норм у процесі розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти в сучасному освітньому середовищі. У ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, спостереження, інтерпретація. У межах дослідження проаналізовано теоретичні основи поняття мовної норми та її реалізації у фаховому мовленні. Здійснено розгляд типів мовних норм, які є найбільш релевантними для академічного середовища: лексичних, граматичних і синтаксичних. Доведено, що поєднання цих компонентів формує нормативні мовні конструкції, які забезпечують логічність, точність та зрозумілість мовлення. Показано, що мовні конструкції виконують функцію організації тексту та підтримання стилістичної цілісності, а їхнє дотримання сприяє розвитку мовленнєвої впевненості. Виокремлено особливості нормативного мовлення у фаховій українській мові, зокрема використання термінологічної лексики, синтаксичної правильності та стилістичної доцільності. Розглянуто сукупність підходів до формування комунікативної компетентності: комунікативний, компетентнісний, культурологічний, конструктивістський і діяльнісний. Встановлено, що вони взаємодіють у навчальному процесі та забезпечують комплексний розвиток умінь студентів у професійному спілкуванні. Описано практичну реалізацію мовних норм через навчальні завдання – усні відповіді, письмові роботи, дискусії, академічні тексти. Акцентовано увагу на ролі точності, логічності, виразності, доречності та правильності мовлення як складових ефективної комунікації. Підкреслено, що застосування мовних норм у мовленні сприяє розвитку риторичних умінь, культури спілкування та формує відповідальне ставлення до мови. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його висновків для вдосконалення навчальних курсів, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Ключові слова: мовні норми, комунікативні навички, мовні конструкції, здобувачі вищої освіти, заклади вищої освіти.

Поставлення проблеми. У сучасних умовах трансформації освітнього простору мовні норми набувають особливої ваги як регулятивний чинник ефективної комунікації у закладах вищої освіти. Зміни соціокультурного контексту, активізація академічної мобільності, цифровізація навчання та зростання ролі публічної й наукової комунікації зумовлюють підвищені вимоги до мовленнєвої підготовки здобувачів вищої освіти [Антофійчук 2024]. У цьому зв'язку дотримання норм літературної мови постає не лише показником мовної культури, а й необхідною умовою формування зрозумілого, логічного та доречного висловлювання в навчальних та професійних ситуаціях.

Актуальність дослідження теорії використання ролі мовних норм у розвитку комунікативних навичок зумовлена зростанням

значущості професійного дискурсу, який можливий виключно за рахунок засвоєння специфічних для професії фраз, слів, зворотів, термінології – іншими словами мовних норм. Засвоєння цих норм сприяє формуванню здатності здобувачів вищої освіти адекватно будувати усне й писемне мовлення, аргументувати позицію, брати участь у фахових обговореннях і дотримуватися етичних стандартів спілкування. Водночас мовні норми забезпечують стабільність і спадковість академічної традиції, поєднуючи мовну систему з актуальними суспільними запитамми [Коць 2024].

Окреслена проблематика є особливо важливою в контексті інтегративних підходів до навчання [Антофійчук 2024]. Мається на увазі, що дотримання мовних норм у навчальному процесі створює підґрунтя для розвитку

точності, логічності, змістовності та стилістичної вираженості мовлення. У свою чергу, це підвищує ефективність міжособистісної й професійної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання ролі мовних норм у розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти є достатньо висвітленим у вітчизняній науковій літературі. У сучасному дослідницькому дискурсі проблема аналізу мовних норм, їх динаміки та функцій у формуванні комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти обговорюється в контексті освітніх трансформацій, цифровізації та академізації навчального процесу.

Значний внесок у розвиток теми зробили А. Антофійчук, І.О. Ковальова, Т.А. Коць, Т.І. Ніколашина, І. Онищенко, А.В. Поліщук, Н.Ф. Попович, С.М. Романчук, С.А. Січкарь, О. Торосян, Л. Яценко та інші автори.

Детальніше аналіз проведено в низці останніх українських публікацій. Зокрема, С.М. Романчук досліджує мовні норми як чинник культури мовлення, звертаючи увагу на морально-етичні зрушення після 2022 року, що позначаються на мовній поведінці молоді. Т.А. Коць акцентує на зовнішніх і внутрішніх критеріях літературної норми, включаючи естетичні, історичні й структурно-семантичні аспекти, що визначають мовну традицію в науковому тексті. С.А. Січкарь і І.А. Денисюк розглядають українську мову як емоційно-комунікативний інструмент, що формує соціокультурну компетентність педагогів, а Л. Яценко аналізує мовні стратегії академічного дискурсу як форму розвитку професійної ідентичності майбутнього фахівця.

Особливу увагу приділено підходам до формування комунікативної компетентності. А.В. Поліщук і В.І. Дуганець виділяють діяльнісний, комунікативний і конструктивістський підходи в умовах дистанційного та проєктного навчання. А. Антофійчук окреслює роль когнітивних, емоційно-соціальних і цифрових чинників у побудові комунікативних моделей. І.О. Ковальова пропонує систему принципів (жанровий, текстоорієнтований, особистісно орієнтований), що забезпечує інтеграцію професійних і мовленнєвих стратегій у курсі «Фахова українська мова».

Щодо реалізації мовних норм у розвитку комунікативних навичок, О. Торосян та А. Шелякіна

аналізують академічну англійську як модель мовного стандарту для формування академічної грамотності, що включає критичне мислення, жанрову компетентність, точність мовлення. Н.Ф. Попович і Л.С. Прокопович окреслюють поняття нормативності, правильності, точності й доречності як ключові для професійної комунікації. І. Онищенко акцентує на риторичній культурі педагога, де мовні норми виступають інструментом педагогічного впливу та морального виховання.

Наукова новизна нашого дослідження полягає у комплексному висвітленні взаємозв'язку між мовними нормами та формуванням комунікативних навичок здобувачів вищої освіти, в роботі вперше системно проаналізовано, які саме мовні норми є ключовими для розвитку комунікативних навичок у здобувачів вищої освіти та як ці норми функціонують у навчальних практиках

Мета статті – з'ясувати роль мовних норм у процесі розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти в сучасному освітньому середовищі.

Для досягнення мети дослідження будуть виконані наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати теоретичні підходи до розуміння мовних норм та їх функцій у мовленнєвій діяльності;
- 2) визначити основні типи мовних норм, що є релевантними для навчального й академічного спілкування;
- 3) окреслити практичні засади використання мовних норм для розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовні конструкції розглядаються як усталені поєднання мовних одиниць, що забезпечують реалізацію комунікативного наміру в усному й писемному мовленні. На думку Т.А. Коць, мовні конструкції є важливою ознакою наукового тексту, оскільки вони відображають дотримання мовної норми та сприяють логічності викладу. Як зазначає авторка, правильний добір та використання мовних конструкцій забезпечує зрозумілість і нормативність мовлення в академічному середовищі. У цьому контексті мовні конструкції виконують функцію організації тексту та підтримання його стилістичної цілісності [Коць 2024 : 29].

Як показано у дослідженні Н.Ф. Попович і Л.С. Прокопович, мовні конструкції мають внутрішню структуру та формуються з елементів різних мовних рівнів. Автори зазначають, що саме поєднання цих елементів забезпечує точність і доречність мовлення у професійному спілкуванні. *До основних складових мовних конструкцій належать:*

- лексичні одиниці, які забезпечують змістову наповненість висловлювання;
- граматичні форми, що визначають зв'язки між словами;
- синтаксичні моделі, які організують структуру речення [Попович, Прокопович 2023 : 228].

На думку С.М. Романчука, мовні конструкції тісно пов'язані з поняттям мовної норми та культури мовлення. Автор підкреслює, що правильність мовних конструкцій є показником сформованості мовленнєвої компетентності здобувачів освіти. Як зазначається у дослідженні, дотримання нормативних мовних конструкцій сприяє підвищенню якості комунікації в освітньому процесі та формує відповідальне ставлення до мови [Романчук 2023 : 78].

Як зазначає І.О. Ковальова, формування мовних конструкцій відбувається в процесі навчання фахової української мови та пов'язане з професійною підготовкою студентів. Авторка виокремлює компоненти мовних конструкцій, які є визначальними для професійного мовлення. До них належать:

- використання термінологічної лексики відповідно до спеціальності;
- дотримання нормативних синтаксичних структур;
- добір стилістично доцільних мовних засобів [Ковальова 2024 : 54].

У наукових дослідженнях з проблеми формування комунікативної компетентності здобувачів освіти [Ніколашина 2025; Антофійчук 2024; Поліщук 2023] представлено низку підходів, які використовуються для розвитку мовленнєвих умінь. Ці підходи реалізуються як у традиційному, так і в дистанційному форматі навчання та спрямовані на інтеграцію мовної, когнітивної, соціальної й діяльнісної складових освіти. Розглянемо більш детально кожен із підходів.

1. Комунікативний підхід – орієнтований на розуміння мови як засобу реальної взаємодії

та передбачає організацію навчання через комунікативні ситуації, що наближені до професійної діяльності, у межах яких здобувачі освіти розвивають мовленнєві навички, уміння аргументувати, слухати та брати участь у діалозі, що забезпечує формування практичної комунікативної компетентності [Ніколашина 2025 : 5].

2. Компетентнісний підхід – розглядає освіту як процес формування здатностей до застосування знань у практичній діяльності та передбачає інтеграцію мовних, когнітивних, емоційно-соціальних і професійних компонентів комунікації, що сприяє цілісному розвитку особистості здобувача освіти та його готовності до професійного спілкування [Антофійчук 2024 : 210].

3. Культурологічний підхід – ґрунтується на усвідомленні комунікації як соціокультурного явища та спрямований на формування здатності адаптувати мовлення до соціальних і культурних умов, дотримуватися мовленнєвого етикету та комунікативних норм у різних освітніх і професійних середовищах [Поліщук 2023 : 13].

4. Конструктивістський підхід – базується на активній позиції здобувача освіти та розглядає знання як результат самостійного осмислення й конструювання в процесі навчальної діяльності, що сприяє розвитку комунікації через власний досвід, співпрацю та рефлексію мовленнєвої діяльності [Поліщук 2023 : 13].

5. Діяльнісний підхід – передбачає формування комунікативних умінь через практичну мовленнєву діяльність, виконання спільних завдань і проєктів та орієнтований на активну взаємодію учасників освітнього процесу, що забезпечує розвиток умінь спілкування в процесі реальної навчальної діяльності [Поліщук 2023 : 13].

Розглянуті підходи взаємодіють між собою та створюють методологічну основу для подальшого аналізу методів, форм і засобів формування комунікативної компетентності здобувачів освіти у процесі навчання української мови та фахових дисциплін.

Використання мовних норм є одним із ключових чинників розвитку комунікативних навичок здобувачів освіти, оскільки саме дотримання літературних норм забезпечує точність, зрозумілість і доречність мовлення в академічному

та професійному середовищі. Як зазначають Н.Ф. Попович і Л.С. Прокопович, правильність мовлення визначається дотриманням усталених норм літературної мови та виступає визначальною якістю культури мовлення, що безпосередньо впливає на ефективність комунікації. У практичній площині це реалізується, зокрема, через систематичне коригування мовлення студентів під час усних відповідей і письмових робіт, коли викладач звертає увагу на нормативне вживання лексики, граматичних форм і синтаксичних конструкцій [Попович, Прокопович 2023 : 230].

Виокремлено практичні засади використання мовних норм для розвитку комунікативних навиків здобувачів вищої освіти:

1) *Змістовність і логічність мовлення як складові мовної норми* відіграють важливу роль у формуванні здатності чітко передавати думку та будувати аргументоване висловлювання. Логічна організація мовлення ґрунтується на послідовності викладу та чіткому смислового зв'язку між частинами висловлювання. У навчальній практиці це може проявлятися під час виконання завдань з підготовки коротких усних доповідей або письмових повідомлень, де студенти навчаються структурувати матеріал, виокремлювати головну думку та уникати смислових повторів, що сприяє розвитку комунікативної впевненості [Попович, Прокопович 2023 : 230]. Важливим також є організація діалогічного мовлення на задані теми із використанням професійної термінології. В ході відпрацювання таких практичних завдань студенти відпрацьовують навик швидкого підбору необхідної норми в контексті до різних ситуацій.

2) *Точність і доречність мовлення* є важливими умовами ефективної комунікації в академічному середовищі, що особливо актуально в умовах міжкультурного спілкування. Практичним прикладом може бути робота над академічними текстами, під час якої студенти вчаться добирати спеціальні звороти відповідно до мети висловлювання, уникати розмовних елементів і використовувати стандартизовані складові наукового стилю [Торосян, Шелякіна 2024 : 288].

3) *Виразність мовлення як компонент мовної норми* сприяє розвитку ораторських

і переконувальних навичок, що є необхідними для професійної діяльності педагога. У практиці підготовки майбутніх учителів це може реалізовуватися через тренування публічних виступів, під час яких студенти відпрацьовують інтонацію, добір лексики та стилістичну відповідність мовлення, що сприяє розвитку впевненості й комунікативної майстерності [Онищенко 2025 : 220].

Тож систематичне використання мовних норм у навчальному процесі створює умови для поєднання теоретичних знань із практикою мовленнєвої діяльності та забезпечує поступовий розвиток комунікативних навичок здобувачів освіти, що є підґрунтям для подальшого аналізу методів і форм їх цілеспрямованого формування.

Висновки. Отже, мовні конструкції забезпечують організацію усного й писемного мовлення та використовуються для реалізації комунікативного наміру в освітньому й професійному середовищі. Вони включають лексичні одиниці, граматичні форми та синтаксичні моделі, за допомогою яких створюються нормативні висловлювання. Використання фахової лексики, дотримання правил побудови речень, використання синонімів та сталих синтаксичних конструкцій дозволяє формувати базові компетенції спеціаліста, що здатний взаємодіяти із діловим середовищем.

Формування комунікативної компетентності реалізується через поєднання кількох педагогічних підходів, кожен з яких виконує окрему функцію в освітньому процесі. Комунікативний підхід орієнтує навчання на реальні ситуації спілкування, компетентнісний спрямований на розвиток умінь застосовувати знання на практиці, культурологічний забезпечує дотримання соціокультурних і мовленнєвих норм, конструктивістський активізує самостійну пізнавальну діяльність здобувачів освіти, а діяльнісний формує комунікативні навички через виконання практичних завдань, участь у проєктах і спільну взаємодію, що загалом створює умови для ефективного професійного спілкування.

Використання спеціальної професійної термінології у навчальному процесі дозволяє розвивати правильність мовлення, розповіді стають змістовними, більш точними, логічними, виразними, що відповідає академічним вимогам

до освіти. Проявляється наявність необхідних навиків у академічному письмі, в умовах діалогічного мовлення, а також в умовах міжособистісного спілкування та спілкування з педагогом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антофійчук А. Формування комунікативної компетентності здобувачів освіти на уроках української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2024, №79, т.1, 204-214. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/79_2024/part_1/29.pdf
2. Ковальова І.О. Розвиток комунікативної компетенції студентів під час викладання дисципліни «Фахова українська мова». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2024, №211, 51-57. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-7>
3. Коць Т.А. Сучасний український науковий текст у вимірі мовної норми. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2024, №5, 26-31. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/part_1/7.pdf
4. Ніколашина Т.І., Сіладі В.В., Погоріла С.Г. Формування комунікативної компетентності здобувачів закладів вищої освіти через впровадження проєктних технологій. *Академічні візії*, 2025, №43, 1-12. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/14139/1/Formuvan_komunikatyv.pdf
5. Онищенко І. Риторична культура вчителя початкових класів як складова його педагогічної майстерності. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2025, №86, т.3, 217-222. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/86_2025/part_3/34.pdf
6. Поліщук А.В., Дуганець В.І., Дуганець В.І. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Професійно-прикладні дидактики*, 2023, №1, 12-15. URL: <https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/pad/article/download/336/297/651>
7. Попович Н.Ф., Прокопович Л.С. Розвиток культури мовлення здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». *Освіта і наука*, 2023, №2(35), 226-232. URL: <https://msu.edu.ua/educationandscience/wp-content/uploads/2024/04/Розвиток-культури-мовлення-здобувачів-вищої-освіти-під-час-викладання-дисципліни-українська-мова-за-професійним-спрямуванням.pdf>
8. Романчук С.М. Культура мовлення студентів як чинник формування мовної норми. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2023, №1, 76-80. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_1/13.pdf
9. Січкар С.А., Денисюк І.А. Стилістичні особливості професійного мовлення майбутніх педагогів: роль української мови у розвитку комунікативних навичок. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2025, №14. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14765291>
10. Торосян О., Шелякіна А. Навчання академічної грамотності: досвід викладання Academic English у вищому навчальному закладі. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2024, №79, т.2, 285-291. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/79_2024/part_2/45.pdf
11. Яценко Л. Професійна комунікація в освітньому середовищі: роль української мови у формуванні академічного дискурсу. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2025, №86, т.3, 270-275. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/86_2025/part_3/42.pdf

REFERENCES

1. Antofichuk, A. (2024). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti zdobuvachiv osvity na urokakh ukrainskoi movy [Formation of communicative competence of learners in Ukrainian language lessons]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, (79), t.1, 204–214. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/79_2024/part_1/29.pdf [in Ukrainian].
2. Kovalova, I.O. (2024). Rozvytok komunikativnoi kompetentsii studentiv pid chas vykladannia dystsypliny «Fakhova ukrainska mova» [Development of students' communicative competence during the teaching of the discipline "Professional Ukrainian Language"]. Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky, (211), 51–57. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-7> [in Ukrainian].
3. Kots, T.A. (2024). Suchasnyi ukrainskyi naukovyi tekst u vymiri movnoi normy [Modern Ukrainian scientific text in the dimension of language norms]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka, (5), 26–31. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/part_1/7.pdf [in Ukrainian].
4. Nikolashyna, T.I., Siladi, V.V., Pohorila, S.H. (2025). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti zdobuvachiv zakladiv vyshchoi osvity cherez vprovadzhennia proiektnykh tekhnolohii [Formation of communicative competence of higher education students through the implementation of project technologies]. Akademichni viziï, (43), 1–12. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/14139/1/Formuvan_komunikatyv.pdf [in Ukrainian].
5. Onyshchenko, I. (2025). Rytorychna kultura vchytelia pochatkovykh klasiv yak skladova yoho pedahohichnoi maisternosti [Rhetorical culture of the primary school teacher as a component of their pedagogical mastery]. Aktualni

pytannia humanitarnykh nauk, (86), t.3, 217–222. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/86_2025/part_3/34.pdf [in Ukrainian].

6. Polishchuk, A.V., Duhanets, V.I., Duhanets, V.I. (2023). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти [Formation of communicative competence of higher education students under distance learning conditions in higher education institutions]. *Profesiino-prykladni dydaktyky*, (1), 12–15. URL: <https://journals.pdu.khmelnytskyi.ua/index.php/pad/article/download/336/297/651> [in Ukrainian].

7. Popovych, N.F., Prokopovych, L.S. (2023). Rozvytok kultury movlennia здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» [Development of students' speech culture during the teaching of the discipline "Ukrainian language for professional purposes"]. *Osvita i nauka*, (2)35, 226–232. URL: <https://msu.edu.ua/educationandscience/wp-content/uploads/2024/04/Розвиток-культури-мовлення-здобувачів-вищої-освіти-під-час-викладання-дисципліни-українська-мова-за-професійним-спрямуванням.pdf> [in Ukrainian].

8. Romanchuk, S.M. (2023). Kultura movlennia studentiv yak chynnyk formuvannia movnoi normy [Students' speech culture as a factor in the formation of linguistic norms]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*, (1), 76–80. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_1/13.pdf [in Ukrainian].

9. Sichkar, S.A., Denysiuk, I.A. (2025). Stilistychni osoblyvosti profesiinoho movlennia maibutnikh pedahohiv: rol ukrainskoi movy u rozvytku komunikatyvnykh navychok [Stylistic features of professional speech of future teachers: the role of the Ukrainian language in the development of communication skills]. *Pedahohichna Akademiia: naukovy zapysky*, (14). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14765291> [in Ukrainian].

10. Torosian, O., Sheliakina, A. (2024). Navchannia akademichnoi hramotnosti: dosvid vykladannia Academic English u vyshchomu navchalnomu zakladi [Teaching academic literacy: experience of teaching Academic English in a higher education institution]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, (79), t.2, 285–291. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/79_2024/part_2/45.pdf [in Ukrainian].

11. Yatsenko, L. (2025). Profesiina komunikatsiia v osvitu seredovyshchi: rol ukrainskoi movy u formuvanni akademichnogo dyskursu [Professional communication in the educational environment: the role of the Ukrainian language in forming academic discourse]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, (86), t.3, 270–275. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/86_2025/part_3/42.pdf [in Ukrainian].

V. V. SAKHATSKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,

Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, Vinnitsia, Ukraine

E-mail: viktoriia.ilchuk@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9254-5478>

THE ROLE OF LANGUAGE NORMS IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

The article is devoted to the analysis of the significance of language norms as a factor in the formation of communicative competence in higher education students in the modern educational environment. The purpose of the study is to clarify the role of language norms in the process of developing communicative skills of higher education students in the modern educational environment. In the course of the scientific research, general scientific methods of cognition were used: analysis, synthesis, generalization, systematization, observation, interpretation. The study analyzed the theoretical foundations of the concept of a language norm and its implementation in professional speech. The types of language norms that are most relevant for the academic environment were considered: lexical, grammatical and syntactic. It is proven that the combination of these components forms normative language constructions that ensure the logic, accuracy and clarity of speech. It is shown that language constructions perform the function of organizing the text and maintaining stylistic integrity, and their observance contributes to the development of speech confidence. The features of normative speech in the professional Ukrainian language are highlighted, in particular, the use of terminological vocabulary, syntactic correctness and stylistic expediency. A set of approaches to the formation of communicative competence is considered: communicative, competence-based, cultural, constructivist and activity-based. It is established that they interact in the educational process and ensure the comprehensive development of students' skills in professional communication. The practical implementation of language norms through educational tasks is described – oral answers, written works, discussions, academic texts. Attention is focused on the role of accuracy, logic, expressiveness, relevance and correctness

of speech as components of effective communication. It is emphasized that the use of language norms in speech contributes to the development of rhetorical skills, a culture of communication and forms a responsible attitude towards language. The practical significance of the study lies in the possibility of using its findings to improve training courses aimed at developing the communicative competence of students.

Key words: language norms, communicative skills, language constructions, higher education students, higher education institutions.

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 821.161.2-1.09:141.32:82-14

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.6>**Т. М. СТАРОСТЕНКО***кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської філології,**докторантка кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна**Електронна пошта: Tinatrouckaja@gmail.com**<http://orcid.org/0000-0003-2343-105X>***СИМВОЛІКА СТИХІЙ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ КАТЕГОРІЙ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ КАТЕРИНИ КАЛИТКО «ВІДКРИТИЙ ПЕРЕЛОМ ГОЛОСУ»**

У дослідженні аналізується образно-символічна репрезентація чотирьох стихій (вогню, води, землі та повітря) як екзистенційних категорій поетичній збірці Катерини Калитко «Відкритий перелом голосу». Мета дослідження полягає в осмисленні механізмів модифікації первинних смислових матриць буття, репрезентованих через образні конструкції стихій, в умовах травмованої реальності. Стихії трактуються як взаємопов'язана система екзистенційних параметрів, співіснуючих та взаємодіючих образів, засобами яких кодується досвід межовості (стану перед ранком і ніччю, життям і смертю, актом творення й актом знищення, минулим та теперішнім, теперішнім та майбутнім, війною й коханням, збереженням пам'яті та її стиранням). Методологічний каркас дослідження вибудовується на поєднанні філософської герменевтики, структурно-семіотичного прочитання та феноменології екзистенційного переживання. Онтологічний вимір апелює до античної традиції осмислення стихій як першооснов буття, від уявлень Платона про геометрично впорядкований та гармонійний космос до аристотелівської моделі просторової ієрархії елементів, їх конкретної локативності, і ніцшеанського бачення світового дисонансу як наслідку. Структурно-семіотичний ракурс спирається на ідеї Ролана Барта та Клода Леві-Строса. Проводяться паралелі із міфологічним світобаченням, язичницькою світобудовою, біблійним кодом, а також давньослов'янським символізмом. Проведений аналіз показує, що у збірці стихії зберігають пам'ять про власну архетипну амбівалентність, однак зазнають викривлення під тиском мілітаризованого хаосу, внаслідок чого деструктивний вимір поступово витісняє відновлювальний. У результаті земля втрачає родючу силу й постає тілесно вразливою матерією, вогонь позбувається очищувального потенціалу, повітря стає середовищем тривоги, заповненим мілітарним мотлохом та забрудненим звуками війни, а вода тяжіє до розчинення та щезання, є інтоксикованою, холодною, здатною поранити. Саме напруження між первісною повнотою стихій і їхнім травматичним деформованим станом формує особливу інтонацію збірки та окреслює глибину її філософського звучання.

Ключові слова: символіка стихій, екзистенційні категорії, воєнна травма, архетипні образи, семіотика.

Поставлення проблеми. Структура буття вимірюється хронотопічно у координатах часу й простору, та онтологічно – через семіотичні системи культурної матриці. Біблійна традиція кодифікує первісну тканину буття через слово, тоді як у язичництві павутина творіння сплетена зі стихій (води, вогню, землі й повітря), уособлених у рунічних знаках, ієрогліфах, алхімічних символах тощо, що слугують індикаторами генезису, руйнування, смерті й народження. Іманентна дуальність чотирьох елементів відкриває два модули досягнення буття, коли слово називає, а стихія – втілює.

Платон у «Тімеї» асоціює чотири елементи творення із геометричними фігурами, де вогонь представляє тетраедр, повітря – октаедр, вода – ікосаедр, а земля – куб. Згідно мислительню поведінка чотирьох елементів

зумовлена їхньою формою. Якщо вода, вогонь і повітря є адаптивними сутностями, земля, навпаки, є переважно статичною: «From the latter, the three elements fire, air, and water are framed: from the former, earth alone. It is a rectangular scalene. From the rectangular isosceles, by placing four together, a square is formed; and six follows then that while fire, air, and water can interchange and pass one into another, earth cannot pass into any of them nor they into it, because its base is different» [Plato 1988 : 190]. В рамках ідеї, висловленої Платоном, Деміург організовує хаос у гармонію космосу, де елементи співіснують у математичному балансі. Аристотель мислить локативно, відводячи кожному елементу певну позицію у архітектоніці буття, його топосі: “Each of the simple bodies has its proper place: earth at the center,

water around earth, air above water, and fire highest of all.” [Aristotle].

Ніцше пояснює порушення світового порядку як роз’єднання чотирьох елементів, що мають існувати у сукупності: “The discordance for Nietzsche and for his philosophy, as inverted Platonism. Discordance is present only where the elements which sever the unity of their belonging-together diverge from one another by virtue of that very unity. The unity of their belonging-together is granted by the *one* reality, perspectival shining” [Heidegger 1991 : 217].

Тож війна виступає як зламаній код, втручання хаосу у космічну гармонію. Вона розщеплює природну амбівалентність стихій, надаючи перевагу руйнівній стороні перед творчою. Платон говорить: “And the reason of it is this: many and manifold are the destructions of mankind that have been and shall be; the greatest are by fire and by water” [Plato 1988 : 71]. У просторі війни окреслена пророча візія реалізується буквально через трансформацію прометеївського вогню на урбаністичне полум’я, води життя, освячена вода спасіння – на води Стиксу, дихального повітря – на задушений звуками снарядів простір, землі – на вмістилище могил. Стихії втрачають платонівську геометричну досконалість і аристотелівський космічний порядок, перетворюючись зі свідків існування на співучасників руйнування.

Тканина тексту відображає тканину світу. Космологічний порядок знаходить своє відлуння в поетичній структурі, а первинні коди буття стають будівельним матеріалом художнього висловлювання. Стихії, що кодують межові стани, знаходять пронизливе втілення в сучасній українській поезії. Катерина Калитко у збірці «Відкритий перелом голосу» (2024) відновлює архетипну мову стихій, перетворюючи її на інструмент артикуляції болю, минулого, майбутнього, теперішньої травми чи надій на відродження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Катерини Калитко вивчається багатоаспектно. Так, Лілія Лавринович розбирає збірку «Катівня. Виноградник. Дім» з позиції семіотики часу та темпоральних мотивів роду, дитинства, старості, травматичної пам’яті, тривання, кохання, смерті, вічності у статті «Поетична збірка К. Калитко «Катівня.

Виноградник. Дім»: темпоральні аспекти змісту та форми» (2018). [Лавринович 2018 : 76-83]. Хронотопічний аспект також досліджений у роботі В.О. Гонюк та О.Ю. Сидоренко «Концептосфера хронотопу війни в книзі Катерини Калитко «Земля загублених, або маленькі страшні казки»» (2021) [Гонюк 2021].

У стилістичному векторі І. Юрченко коментує «Індивідуально-авторське слово в системі художнього ідіостилю Катерини Калитко (на матеріалі повісті «Містерія»» (2013) [Юрченко 2013]. Гендерні питання аналізуються І.Р. Луковецькою у бакалаврській роботі «Феміністичний дискурс творчості Катерини Калитко (на прикладі збірок «Земля Загублених, або Маленькі страшні казки» та «Орден мовчальниць»» (2024) [Луковецька 2024], а також Ганною Овсяницькою у публікації «Жіночий вимір травматичного досвіду в ліриці К. Калитко» (2025) [Овсяницька 2025 : 74-91].

Воєнна дійсність у поетичних текстах Катерини Калитко («Ніхто нас тут не знає, і ми – нікого» (2019), «Орден мовчальниць» (2021), «Люди з дієсловами» (2022)) інтерпретується Іриною Борисюк у статті “Poetry as Testimony: Reflections on War in Kateryna Kalytko’s Texts” [Борисюк 2025 : 76-93]. Робота містить частковий аналіз локусної системи.

Символічну репрезентацію стресу у авторки вивчає С.О. Кочерга у дослідженні “The Code of the Incantation in Kateryna Kalytko’s Collection People with Verbs” [Кочерга 2024: 98-110]. Публікація аналізує заклиналий код через два реєстри: тілесний (очі, голова, губи, м’язи, легені, серце, хребет, коліна, суглоби, горло, кишки, нутрощі, вени тощо) і локативно-предметний (земля, коріння, ріка, човен, каміння, дерево, ліс, дим, вогонь, вітер, птах, пір’я, звір, залізо, попіл, кристал тощо), де перший створює метафоричні структури магічного мовлення, а другий функціонує як система вербальних оберегів.

Метою статті є декодифікація символіки чотирьох стихій (вогню, води, землі, повітря) як екзистенційних категорій у поетичній збірці Катерини Калитко «Відкритий перелом голосу» (2024) у контексті трансформації архетипних кодів буття під впливом воєнної травми. Стихії осмислюються не як дискретні образи, а як системна мережа екзистенційних

категорій для шифрування граничного досвіду (життя – смерть, творення – руйнування, пам'ять – забуття).

Дослідження поєднує філософську герменевтику, структурний аналіз і феноменологію екзистенційного досвіду. Філософсько-онтологічний вимір спирається на античне осмислення стихій як першоелементів буття (від платонівської ідеї геометричної впорядкованості до аристотелівського уявлення про космічну ієрархію та ніцшеанського трактування порушення світового порядку як розриву взаємодії першооснов). Структурно-семіотичний підхід розглядає текст як систему кодів [Bart 1953 ; Strauss 1963]. Феноменологічний вимір інтерпретує стихії як категорії межового переживання. Методологічна синергія дозволяє осмислити символіку стихій у поезії Катерини Калитко як філософську категорію, структурний принцип поезики та екзистенційний вимір.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Авторський текст, згідно з Бартом, функціонує у протилежному до мовлення реєстрі, не розгортаючись лінійно, а згортаючись всередину, надаючи доступ до окультної, структурної площини мови: “What makes writing the opposite of speech is that the former always appears symbolical, introverted, ostensibly turned towards an occult side of language, whereas the second is nothing but a flow of empty signs, the movement of which alone is significant” [Bart 1953 : 19]. Літературний текст, як і міф, нашаровує смисли, створюючи вертикальну вісь значення. Леві-Строс у “*The Structural Study of Myth*” показує, як міф реалізується одночасно в діахронії (як послідовність подій) і синхронії (як система відношень), що утворює “multi-dimensional frames of reference” [Strauss 1963 : 65].

У біблійному тексті вогонь, вода, земля та повітря працюють як багатовимірні коди буття та індикатори божественної присутності. Вогонь маніфестує святість і провидіння, від палаючого куща [Exodus 3] до стовпа вогню, що веде Ізраїль пустелею [Exodus 13]. Вода амбівалентна. Вона є джерелом життя в ріках Едему [Genesis 2] і так само інструментом руйнівного суду під час потопу [Genesis 6–9]. Земля (суша) постає як простір, вирваний з хаосу божественним словом: “Let the waters under the heavens be

gathered together... and let the dry land appear” [Genesis 1:1, 9]. Бере участь у акті перетворення безформності на космос. Повітря чи дух виявляє життєдайну силу. Дихання Бога оживлює людину: “breath gives life to humans” [Genesis 2:7], а вітер представляє божественну дію та життєву енергію. Отже, чотири елементи складають символічну мову, через яку маніфестується *теофанія*, тобто присутність і дія трансцендентного у матеріальному світі.

У старослов'янській міфології чотири елементи пов'язані із космічним порядком, що підтримується через пантеон божеств. Вогонь репрезентований Перуном, вода – Велесом, земля – Матір'ю-Землею (родючою основою буття), небо – Сварогом. Ці стихії та їхні божественні втілення разом відображають гармонійну взаємодію між небесним, природним і підземним світами. Вони формують вертикальну модель світобудови, в якій кожна із сфер нерозривно пов'язана з іншими, підтримуючи безкінечний кругообіг народження, існування та відродження [Гейштор 2015].

Земля у збірці Катерини Калитко «Відкритий перелом голосу» представлена як основа буття, що втрачає свою первісну аристотелівську стабільність як центрального елемента космосу під впливом воєнної травми, модифікуючись у простір страждання та метаморфоз: «Земля – як тельбухи. Руки мастяться» [Калитко 2024 : 6]. *Тельбухи* (від німецького *Tellerfleisch*) – це назва для нутрощів, кишок, внутрішніх органів тварини. Звідси земля постає як тілесна, вразлива субстанція, де органічність маркує втрату твердості, адаптації на щось м'яке, внутрішнє, вивернуте назовні, скорене мов дикий звір під час полювання. Земля втрачає стабільність: «*І крутить землю війна // між пальцями, як горошину*» [Калитко 2024 : 19]. Космічну масштабність загублена, зредукована до об'єкта маніпуляції. Війна як суб'єкт дії, що «крутить» планету, зводить її до розміру горошини. Воєнна інфраструктура агресивна, вона врізається в землю, втручаючись у її локус, асимілюючи її: «*Ось ржани блокпости, що за літо в землю вросли*» [Калитко 2024 : 19]. Слово «*вросли*» маркує органічність з'єднання, земля стає архівом війни, хранителькою її артефактів. Структурна податливість, тактильність землі відображена у вірші «Приходила, чуєш, війна»:

«Розминала між пальців грудку масної землі» [Калитко 2024 : 38].

Земля зберігає свою родючість, уособлену у образі саду. Проте сад цей поранений, травмований, і травми записують історію неначе руни накреслені на твердих об'єктах: «*Так по зимі сади // підставляють сонцю шрамовану темну кору*» [Калитко 2024 : 38]. Земля жива, вона стає тілом, що страждає, радіє, дихає, поглинає: «*Грунт під ранковим сонцем дише і світиться*» [Калитко 2024 : 20]. Земля Катерини Калитко одухотворена, це не мертва матерія, а життєва субстанція наділена дихальною функцією, біблійне дихання життя переноситься на ґрунт. Лексема «*світиться*» утворює інверсію традиційної ролі, роблячи землю джерелом світла. Водночас родючість і щастя набувають трагічного виміру через семантичне зрощення життя і смерті: «*Ти будеш і під землею щасливою, Персефону*» [Калитко 2024 : 16]. Алюзія на Персефону актуалізує міф про богиню, чия доля втілює парадокс одночасного перебування у світі живих і мертвих, експлікуючи амбівалентність землі як простору родючості та поховання, де щастя можливе навіть у царині тління.

Земля взаємодіє з іншими елементами, асимілюючи їхню функціональність і виступаючи резервуаром деструктивних процесів: «*на землю з повітря тече тривога*» [Калитко 2024 : 6]. Вона постає як фінальна стадія трансформації після вогню, як модифікована субстанція, що втратила первісну сутність: «*Які можуть бути питання до пустої золи?*» [Калитко 2024 : 19].

Вогонь у збірці виступає як амбівалентна стихія, що коливається між інтимністю та апокаліптичними мотивами, розгортаючи складну діалектику присутності-через-відсутність. Травматичний досвід маркується через заперечну конструкцію, спрямовану в майбутнє як крихку надію на збереження культурної пам'яті: «*що ніхто їх більше // не спалить*» [Калитко 2024 : 29]. У паралелі «книги-вогонь» проступає алюзія до антиутопії Рея Бредбері «451 градус по Фаренгейту», де спалення книг уособлює тоталітарне знищення знання та пам'яті. Ця інтертекстуальна відсилка активує історичну пам'ять про *автодафе* (від португальського *auto da fê* = «дія віри») і означає публічне покарання або страти, які проводилися інквізицією

за вироком церковного суду). В українському контексті може відсилати до спалень Другої світової та більш пізніх цензурних практик. Вогонь проявляє себе як загроза, що формально минула, але залишила незагойний слід у колективній свідомості, де сама його відсутність стає найінтенсивнішою формою присутності. Граматична конструкція з подвійним запереченням «*ніхто... не спалить*» створює захисний бар'єр проти майбутнього насильства, водночас імплікуючи, що травма вже сталася і продовжує резонувати. Реалізується булгаківський інтертекст про неопалимі рукописи через вцілілі у вогні війни книжки: «*Бо солдати знаходять вцілілі книжки // у підпалених ворогом житлах*» [Калитко 2024 : 7]. Книжкова тема лейтмотивна. Вона перетворює деструкцію пожеж на домашнє тепло: «*Хай одного разу це буде історія не про опір, // а про світло домашніх бібліотек*» [Калитко 2024 : 28].

Воєнний вимір вогню втілений у фізичному просторі створює локусну пастку тотальної загрози: «*а тільки вибухи зліва, спалахи справа*» [Калитко 2024 : 27]. Бінарність конструює безвихідність, де жоден напрямок не пропонує порятунку. Водночас відбувається інтимізація стихії через тілесний жест: «*полум'я, що можна загасити губами*» [Калитко 2024 : 28], де губи як інструмент гасіння перекодовують деструктивну енергію в еротичний реєстр.

Повітря стає вмістилищем ідентифікації: «*Бо своїх упізнаєш у снах і ділах, // бо вітри переплетено із прапорами, // бо долоня шорстка, як бузкова кора*» [Калитко 2024 : 7]. Химерний спокій, у якому перебуває тілесність представлена «*долонею шорсткою*», статичний наче земля, бо людина є прах і прах повернеться [Genesis 3:19].

Інший провідник, канал повітря горло темне від жорстокості близької людини: «*і в горлі темно*» [Калитко 2024 : 28]. І водночас – надія, символіка старого втраченого миру: «*І буде ранок. Протягнеш руку, // торкнеш повітря, живе й туге*» [Калитко 2024 : 6]. Ранок за народними приказками мудріший за ніч, символізує оновлення, початок з чистого листа.

Повітря може набувати подвійної деструктивної функції, що розщеплює стихію на зовнішню руйнівну силу (вітер війни) та внутрішню саморуйнівну практику (куріння): «*прикидала, як*

треба дмухнути на цей ось дім, // щоб у ньому нікому вже більше не наснилися сни. // І курила в затяг; і сказала мені: ходім, // я тобі покажу, що зробила із ним» [Калитко 2024 : 38]. «Дмухнути на цей дім» відправляє до казки про вовка і трьох поросят. Казкова формула, знайома з дитинства, перетворюється на реальну загрозу, де фантазійне насильство стає буквальним. Водночас «курила в затяг» виступає як акт самознищення через вдихання диму, отруєного повітря, що заповнює легені не життям, а смертю. Синхронність двох дій через руйнування дому (зовнішнього простору) і отруєння тіла (внутрішнього простору) створює паралелізм між воєнним насильством і тілесною відповіддю на нього. Повітря стає медіумом травми.

Символіка води у збірці Калитко актуалізує плинність, початок, розчинення: «*Иди, иди. Почалися зливи»* [Калитко 2024 : 6]. Вода може втрачати біблійну очисну функцію, перетворюючись на носій отрути слів: «*текло по жилах»* [Калитко 2024 : 28], коли вода інтеріоризована, стає внутрішньою циркуляцією, кров'ю.

У текстах збірки стихії функціонують як багатовимірні символічна система, що конструює простір екзистенційної нестабільності та метафізичного пошуку. Водна стихія виступає ключовим медіумом сприйняття, який одночасно спотворює і проясняє реальність. У вірші «*Але де межа?»* дощ створює особливий оптичний режим, де «*вечірні вогні дрижать»* у потоках води [Калитко 2024 : 22]. Це тремтіння є не просто фізичним явищем, а онтологічною характеристикою буття, коли світло, проходячи крізь водну призму, втрачає стабільність, розмиває межі видимого. Антагонізм дощу і вогнів генерує напружену драматичну взаємодію, де два протилежні начала, уособлених у воді, що гасить, і вогні, що горить. Багатьох культурах дощ символізує очищення, життя, а у поєднанні зі світлом, духовний вплив: “Rain has a primary and obvious symbolism as a fertilizing agent, and is related to the general symbolism of life and water. Apart from this, but for the same reason, it signifies purification, not only because of the value of water as the ‘universal substance’ – as the mediating agent between the non-formal or gaseous and the formal or solid, an aspect which is common to all symbolic traditions – but also because

of the fact that rainwater falls from heaven. Hence it is also cognate with light. This explains why, in many mythologies, rain is regarded as a symbol of the ‘spiritual influences’ of heaven descending upon earth. In alchemy, rain symbolizes condensation or albification – further proof that, for the alchemists, water and light were of the same symbolic family” [Cirlot 1971 : 271].

Метапоетичне осмислення водної стихії досягає кульмінації у вірші «*Отак сидимо собі»*, де постає образ човна, зладнаного із самого вірша: «*Якщо зладнати човен із цього вірша»* [Калитко 2024 : 27]. Слово стає матеріалом творчості як засобу виживання у стихії хаосу, побудови порятунку.

Філософське осмислення води поглиблюється у вірші «*Скоро вже й літо зі схилу»*, де з'являється постать річкового бога: «*Скоро вже й літо зі схилу – розірвана світла низка. // Каже бог річковий: немає печалі, // просто грає риба в річці ночами // і пастки на зливу літають низько»* [Калитко 2024 : 60]. Постать божка резонує зі слов'янськими уявленнями про водяних духів як охоронців річок, які у народній традиції перебувають на межі між світами, володіють таємним знанням плинності буття [Словник символів культури України 2002 : 68]. Водночас цей образ схожий на алюзію до драматичної долі Перуна, якого після прийняття християнства у 988 році скинули у Дніпро. Річковий бог у вірші промовляє з позиції вічності. Його проголошення «*немає печалі»* мислиться як онтологічне твердження про невагомність людського страждання, власної катастрофи перед обличчям безкінечної течії часу. Вода у тексті постає як категорія часу, що спливає наче «*розірвана світла низка»* літа, утворюючи образ, де світло розпадається на окремі моменти-намистини, які несе річкова течія. Особливо значущим є символіка «*риби в річці початку»*, де вода виступає як простір генези, першопочатку, безперервного народження буття. У слов'янській космогонії риба часто пов'язується з підводним, потойбічним світом, з таємницями глибин.

У вірші «*Приходила, чуєш, війна»* [Калитко 2024 : 38] «*український бром»*, що фонить у кістках, уособлює отруєну радіацією матеріальну основу тіла; «*фронтір під шкірою»* пульсує як внутрішній токсин, переносячи межу війни

всередину людини; а тіло, що «*з'яє, мов рана риба, до світла пустим нутром*», постає образом вивернутого буття, де внутрішнє стає зовнішнім, оголюється порожнеча і саме життя переходить в агонію. У вірші стихії стають свідками й учасниками деструкції кохання. «*Уламки ракет*» виступають фрагментами вогненної стихії мілітарної дійсності, які любов «*збирає, аутична і зосереджена*» [Калитко 2024 : 38]. Сніг, об який ліричний герой чи героїня «*ранить руки*», поєднує холод води у твердому стані із її різкістю. Образ любові-дівчинки в білій свитці, штовхнутої у бруд, стягує повітряну легкість колядного співу до важкої земної субстанції бруду. Саме кохання проходить крізь випробування стихіями, від вогняного жару ракет до холоду снігу, від чистоти білої свитки до каламуті бруду. У результаті елементи, представлені ракетами (вогнь), снігом (вода), брудом (земля), колядним співом (повітря), стають свідками деструкції любові.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у збірці Катерина Калитко стихії постають не як декоративні образи, а як онтологічні категорії, що структурують простір тексту. Їхня амбівалентність і синкретизм мають архетипний характер. Так, вода традиційно є водночас животворною і смертоносною, вогонь, очищувальним і руйнівним. Проте поетка не просто відтворює цю первісну двоїстість, а демонструє її деформацію під тиском війни. Якщо в архетипній моделі обидва полюси співіснують рівноправно й можуть взаємопереходити, у збірці домінує деструктивний аспект, витісняючи відновлювальний. Земля втрачає родючість і стає тілесно вразливою, вогонь позбавляється очищувальної сили й лишаючи собі знищувальну роль, повітря перетворюється на носія тривоги, а вода, попри збережену

амбівалентність, дедалі тяжіє до зникнення та розчинення. Постає стійкий дисонанс. Стихії зберігають пам'ять про свою архетипну повноту, здатність творити, очищати, оновлювати, але вже не можуть її реалізувати. Напруга між тим, чим вони були, і тим, чим стали, формує особливу тональність збірки. У текстах не просте оплакування втрати, а постійне відчуття розриву між космічним порядком і досвідом мілітарного хаосу. Зафіксовані в травматичному стані та позбавлені можливості переходу у власну протилежність, стихії перетворюються на коди граничного досвіду, артикулянтами ірраціонального.

Перспективи подальших досліджень окреслюються у кількох напрямках. По-перше, продуктивним видається компаративний аналіз символіки стихій у збірці «Відкритий перелом голосу» та попередніх поетичних книгах Катерини Калитко, що дозволить простежити еволюцію архетипних кодів в її творчості від довоєнного до воєнного і повоєнного періодів. По-друге, перспективним є розширення методологічної бази дослідження шляхом залучення психоаналітичних концепцій Гастона Башляра, чия феноменологія чотирьох стихій у працях «Психоаналіз вогню», «Вода і мрії», «Земля і мрії про відпочинок» та «Повітря і сніг» пропонує інструментарій для поглибленого вивчення матеріальної уяви у поетичному тексті. По-третє, актуальним залишається дослідження символіки стихій у ширшому контексті сучасної української воєнної лірики (наприклад, у текстах Сергія Жадана, Максима Кривцова, Люби Якимчук, Бориса Гуменюка та інших авторів), що уможливить формування типології образних стратегій осмислення травматичного досвіду в українській поезії 2022–2026 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисюк І. Poetry as Testimony: Reflections on War in Kateryna Kalytko's Texts. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2025. № 12. С. 76-93. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/81d45b4f-2ea1-40be-80ff-225820adeb3a?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.02.2026).
2. Гонюк О.В., Сидоренко О.Ю. Концептосфера хронотопу війни в книзі Катерини Калитко «Земля загублених, або маленькі страшні казки». *Південний архів: філологічні науки*. 2021. № 85. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/722> (дата звернення: 04.02.2026).
3. Гейштор А. Слов'янська міфологія. Київ: Кліо, 2015. 415 с. URL: https://spadok.org.ua/books/Geishtor_Slovianska_mifolohiia.pdf (дата звернення: 04.02.2026).
4. Калитко К. Відкритий перелом голосу. Харків: Віват, 2024. 128 с.
5. Кочерга С.О. The Code of the Incantation in Kateryna Kalytko's Collection People with Verbs. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. 2024. № 27. Pp. 98-110. URL: https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/loe3kMp7/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.02.2026).

6. Лавринович Л. Поетична збірка К. Калитко «Катівня. Виноградник. Дім»: темпоральні аспекти змісту та форми». *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*: Збірник наукових праць (філологічні науки). 2018. № 11. С. 76-83. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/426> (дата звернення: 09.02.2026).
7. Луковецька І.Р. Феміністичний дискурс творчості Катерини Калитко (на прикладі збірок «Земля Загублених, або Маленькі страшні казки» та «Орден мовчальниць»): кваліфікаційна робота бакалавра: 035 Філологія / наук. кер. О.В. Сліпущко. Київ, 2024. 55 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/entities/publication/62ab3ad0-c81c-4772-979d-e7b2b7eae904> (дата звернення: 09.02.2026).
8. Овсяницька Г. Жіночий вимір травматичного досвіду в ліриці К. Калитко. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*: Збірник наукових праць (філологічні науки). 2025. № 25. С. 74-91 https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/648?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.02.2026).
9. Словник символів культури України / За загальною редакцією В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. К.: Міленіум, 2002. 260 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/397017.pdf
10. Юрченко І.М. Індивідуально-авторське слово в системі художнього ідіостилію Катерини Калитко (на матеріалі повісті «М.істерія»). *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2013. № 1. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/30> дата звернення: 08.02.2026).
11. Aristotle. Meteorology / Translated by E. W. Webster. Book II. URL: <https://classics.mit.edu/Aristotle/meteorology.2.ii.html> (дата звернення: 09.02.2026).
12. Bart R. Writing Degree Zero. / Translated from the French *Le Degre Zero de L'Ecriture* by Editions du Seuil. 1953. URL: https://web.english.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Barthes_Writing_Degree_Zero.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.02.2026).
13. Cirlot J.E. A Dictionary of Symbols. / Translated from Spanish by Jade Sage. London: Routledge, 1971. URL: <https://ia801204.us.archive.org/35/items/DictionaryOfSymbols/Dictionary%20of%20Symbols.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).
14. Heidegger M. Nietzsche. / Translated by David Farrell Krell. Volumes One and Two. San Francisco: Harper, 1991. 290 p. (дата звернення: 09.02.2026).
15. Plato. The Timaeus. / Edited with introduction and notes by R.D. Archer-Hind, M.A. New York: Macmillan and Co. 1988. (дата звернення: 04.02.2026).
16. Strauss L. Structural Anthropology. / Translated from the French by Claire Jacobson and Brooke Grundfest Schoepf. New York, 1963. URL: https://monoskop.org/images/e/e8/Levi-Strauss_Claude_Structural_Anthropology_1963.pdf (дата звернення: 04.02.2026).
17. The Holy Bible. Nashville: Holman Bible Publishers. 2017. URL: https://csbible.com/wp-content/uploads/2018/03/CSB_Pew_Bible_2nd_Printing.pdf (дата звернення: 04.02.2026).

REFERENCES

1. Borysyuk I. (2025). Poetry as Testimony: Reflections on War in Kateryna Kalytko's Texts. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. Vol. 12. P. 76–93. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/81d45b4f-2ea1-40be-80ff-225820adeb3a> (accessed 9 February 2026). [In English].
2. Honiuk O.V., Sydorenko O.Yu. (2021). Kontseptosfera khronotopu viiny v knyzi Kateryny Kalytko «Zemlia zahublenykh, abo malenki strashni kazky» [The Conceptosphere of the War Chronotope in Kateryna Kalytko's Book "Land of the Lost, or Little Horror Stories"]. *Pivdennyi arkhiv: filolohichni nauky*. Vol. 85. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/722> (accessed 4 February 2026). [In Ukrainian].
3. Heishtor A. (2015). *Slovianska mifolohiia* [Slavic Mythology]. Kyiv: Klio. 415 p. URL: https://spadok.org.ua/books/Geishtor_Slovianska_mifolohiia.pdf (accessed 4 February 2026). [In Ukrainian].
4. Kalytko K. (2024). *Vidkrytyi perelom holosu* [Open Fracture of the Voice]. Kharkiv: Vivat. 128 p. [In Ukrainian].
5. Kocherha S.O. (2024). The Code of the Incantation in Kateryna Kalytko's Collection People with Verbs. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. Vol. 27. P. 98–110. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/loe3kMp7/> (accessed 12 February 2026). [In English].
6. Lavrynovich L. (2018). Poetychna zbirka K. Kalytko «Katyvnia. Vynoradnyk. Dim»: temporalni aspekty zmistu ta formy [Kateryna Kalytko's Poetry Collection "The Torture Chamber. The Vineyard. The House": Temporal Aspects of Content and Form]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii: Zbirnyk naukovykh prats (filolohichni nauky)*. Vol. 11. P. 76–83. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/426> (accessed 9 February 2026). [In Ukrainian].
7. Lukovetska I.R. (2024). Feministychnyi dyskurs tvorchosti Kateryny Kalytko (na prykladi zbirk «Zemlia Zahublenykh, abo Malenki strashni kazky» ta «Orden movchalnytsia») [Feminist Discourse in Kateryna Kalytko's Work (Based on the Collections "Land of the Lost, or Little Horror Stories" and "Order of the Silent")]: Bachelor's Thesis: 035 Philology / supervisor O.V. Slipushko. Kyiv, 2024. 55 p. URL: <https://ir.library.knu.ua/entities/publication/62ab3ad0-c81c-4772-979d-e7b2b7eae904> (accessed 9 February 2026). [In Ukrainian].

8. Ovsianytska H. (2025). Zhinochyi vymir travmatychnoho dosvidu v lirytsi K. Kalytko [The Female Dimension of Traumatic Experience in K. Kalytko's Lyric Poetry]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii: Zbirnyk naukovykh prats (filolohichni nauky)*. Vol. 25. P. 74–91. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/648> (accessed 9 February 2026). [In Ukrainian].
9. Slovyk symboliv kultury Ukrainy [Dictionary of Symbols of Ukrainian Culture] (2002). / Ed. by V.P. Kotsur, O.I. Potapenko, M.K. Dmytrenko. Kyiv: Milenium. 260 p. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/397017.pdf (accessed 10 February 2026). [In Ukrainian].
10. Yurchenko I.M. (2013). Indyvidualno-avtorske slovo v systemi khudozhnogo idiosyliu Kateryny Kalytko (na materialy povisti «M.isteriia») [Individual Authorial Word in the System of Kateryna Kalytko's Artistic Idiostyle (Based on the Novel "Mystery")]. *Synopsis: tekst, kontekst, media*. Vol. 1. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/30> (accessed 8 February 2026). [In Ukrainian].
11. Aristotle. (n.d.). *Meteorology* / translated by E.W. Webster. Book II. URL: <https://classics.mit.edu/Aristotle/meteorology.2.ii.html> (accessed 9 February 2026). [In English].
12. Barthes R. (1953). *Writing Degree Zero* / translated from the French by Editions du Seuil. URL: https://web.english.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Barthes_Writing_Degree_Zero.pdf (accessed 9 February 2026). [In English].
13. Cirlot J.E. (1971). *A Dictionary of Symbols* / translated from Spanish by Jade Sage. London: Routledge. URL: <https://ia801204.us.archive.org/35/items/DictionaryOfSymbols/Dictionary%20of%20Symbols.pdf> (accessed 10 February 2026). [In English].
14. Heidegger M. (1991). *Nietzsche. Volumes One and Two* / translated by David Farrell Krell. San Francisco: Harper. 290 p. [In English].
15. Plato. (1988). *The Timaeus* / edited with introduction and notes by R.D. Archer-Hind. New York: Macmillan and Co. [In English].
16. Lévi-Strauss C. (1963). *Structural Anthropology* / translated from the French by Claire Jacobson and Brooke Grundfest Schoepf. New York: Basic Books. URL: https://monoskop.org/images/e/e8/Levi-Strauss_Claude_Structural_Anthropology_1963.pdf (accessed 4 February 2026). [In English].
17. The Holy Bible. (2017). Nashville: Holman Bible Publishers. URL: https://csbible.com/wp-content/uploads/2018/03/CSB_Pew_Bible_2nd_Printing.pdf (accessed 4 February 2026). [In English].

T. M. STAROSTENKO

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the English Philology Department,

Postdoctoral Student at the Professor Leonid Ushkalov's Ukrainian Literature and Journalism Department,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

E-mail: Tinatroickaja@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-2343-105X>

ELEMENTAL SYMBOLISM AS EXISTENTIAL CATEGORIES IN THE POETRY COLLECTION *OPEN FRACTURE OF THE VOICE* BY KATERYNA KALYTKO

The article retraces the symbolism of the four elements (fire, water, earth, and air) as existential categories in the poetic collection *The Open Fracture of the Voice* by Kateryna Kalytko. The study aims to examine how the primary ontological codes of being, encoded through elemental imagery, undergo transformation under the conditions of wartime trauma. Rather than treating the elements as isolated poetic images, the study approaches them as an interconnected network of existential categories that encode liminal experience (the threshold states between life and death, creation and destruction, memory and oblivion, war and love, past and present, present and future).

The study's methodological framework emerges from a synthesis of philosophical hermeneutics, structural-semiotic analysis, and the phenomenology of existential experience. Its philosophical-ontological dimension is rooted in the ancient conception of the elements as primordial foundations of being, spanning Plato's notion of a geometrically harmonious cosmos, Aristotle's model of the spatial hierarchy and locativity of elements, and Nietzsche's interpretation of worldly dissonance as a rupture in their fundamental interaction. The structural-semiotic dimension draws on the theoretical frameworks of Roland Barthes and Claude Lévi-Strauss. Throughout the analysis, sustained parallels are established with mythological worldview, pagan cosmology, the biblical symbolic code, and ancient Slavic elemental symbolism.

The research reveals that throughout the collection the elements preserve the memory of their archetypal ambivalence while undergoing deep deformation under the pressure of militarized chaos, the destructive dimension progressively

overwhelming the restorative. Earth is stripped of its fertility and rendered corporeally vulnerable; fire loses its purifying capacity; air is transformed into a medium of anxiety, laden with militarized debris and saturated with the sounds of war; water tends toward dissolution and disappearance, persisting as something toxic, cold, and wounding. The sustained tension between the elements' archetypal wholeness and their traumatically disfigured state constitutes the distinctive tonality of the collection and accounts for the depth of its philosophical resonance.

Key words: symbolism of the elements, existential categories, war trauma, archetypal images, semiotics.

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 811.161.2'282.2(477.8):81'342.8'366.58'373.611

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.7>

Н. В. ХІБЕБА

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент катедри українського прикладного мовознавства,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Електронна пошта: khibeba@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1098-3082>

ДІАЛЕКТНІ ФОРМИ НАКАЗОВОГО СПОСОБУ В БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті здійснено комплексний аналіз діалектних форм наказового способу в бойківських говірках. Матеріалом дослідження слугують сучасні польові записи мовлення бойків, фольклорні тексти та лінгвогеографічні джерела, що дають змогу простежити ареальне поширення й варіативність граматичних форм.

З'ясовано, що наказовий спосіб у бойківських говірках представлений синтетичними й аналітичними утвореннями. Констатовано продуктивне використання модифікованої частки *н(')ай* (< *нехай*) у творенні форм 1-ї та 3-ї осіб однини і множини, варіативність закінчень 1-ї особи множини (-*мо*, -*ме*, -*імо*, -*іме*), твердість кінцевого -*т* у 2-й особі множини, що є типовою рисою говорів південно-західного наріччя. Зафіксовано редукацію флексії -*и* у 2-й особі однини та специфічні імперативні форми атематичних дієслів (*й'іч*, *й'ідж*, *пов'іч*). Простежена варіативність засвідчує поєднання архаїчних елементів із новими тенденціями розвитку, спричинені як внутрішньою динамікою діалектної системи, так і впливом літературної мови.

Особливу увагу приділено зіставленню діалектних форм бойківських говірок із літературною нормою, що дозволяє простежити вплив кодифікованої мови на сучасні бойківські говірки. Аналіз варіативності форм наказового способу дає змогу окреслити загальні закономірності морфологічної еволюції діалекту.

Результати дослідження поглиблюють знання про морфологічну структуру бойківських говірок та окреслюють перспективи подальшого вивчення дієслівної парадигми українських діалектів.

Актуальним є лінгвогеографічне дослідження способових форм у бойківському ареалі з урахуванням мікродіалектних особливостей і порівнянням із суміжними говорами.

Ключові слова: бойківські говірки, діалектна морфологія, наказовий спосіб, дієслівна парадигма, українська мова, діалектологія.

Поставлення проблеми. Попри вплив літературної норми, морфологічний рівень діалектної мови зберігає архаїчні риси та локальні особливості [див. Хібеба 2021б; Хібеба 2026]. У карпатській групі південно-західних говорів, зокрема в бойківських говірках, вони простежуються також у системі наказового способу, що актуалізує необхідність його комплексного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історії розвитку діалектних форм наказового способу та особливостей їхнього вживання в різних говорах української мови представлено низкою праць. На специфічні моделі умовного й наказового способів неодноразово звертали увагу дослідники, аналізуючи лемківські говірки [Верхратський], гуцульські [Хобзей, Ястремська], закарпатські (говірки долини річки Тур'ї) [Добош], говірки Затисся Виноградівського району [Лизанець], говірки околиці м. Ужгорода [Чучка] та ін.

У бойківських говірках окремі аспекти функціонування категорії способу дієслова розглядали І. Свенціцький [Свенціцький], С. Рабій-Карпинська [Рабій-Карпинська], Д. Бандрівський [Бандрівський], Я. Пура [Пура], І. Керницький (на матеріалі учительних Євангелій XVI–XVII ст. бойківського походження) [Керницький 1967] та ін., проте їхні дослідження є радше оглядово-інформативними, ніж системно-аналітичними, що засвідчує варіативність способових форм і зумовлює потребу їх системного аналізу.

Метою статті є дослідження форм наказового способу в сучасних бойківських говірках, зокрема їхніх морфологічних особливостей, архаїчних рис та сучасних тенденцій функціонування.

Матеріалом дослідження слугували польові діалектні записи авторки, здійснені в різних частинах бойківського ареалу [Хібеба 2021а: 200–679]. Динаміку формотворення дієслів простежено також на основі етнографічних

і фольклорних матеріалів із Бойківщини, результатів діалектологічних експедицій 1950-х рр. із сіл Коростів і Бориня Львівської області [Хібеба 2021а : 33–184, 190–200], текстів 1960-х рр., уміщених у збірнику «Говори української мови» [Говори], а також лінгво-географічних даних [АУМ; AGB]. Залучення зазначених джерел дало змогу окреслити особливості способових форм як у просторовому вимірі – у межах досліджуваного ареалу, так і в часовому – від кінця XIX ст. до початку ХХІ ст., що забезпечує комплексний підхід до аналізу їх функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Наказовий спосіб у бойківських говірках представлений літературно-нормативними й діалектними формами.

Для 1-ї особи однини утворюється за допомогою частки *най* та дієслова доконаного виду майбутнього часу: *най в'ід':áчу* (Бг), *най нап'і́с'а* (Вч), *най с'а поді́л'у* (Гл), *най с'а покло́н'у* (Мж), *най с'і нагада́йу* (Глбк), *най поц'лу́йу* (Вч), *н'ай потан'ц'у́йу* (Лп) та ін.; *Ой та най же я вважаю, / Як моє дитя вбране* [Хібеба 2021а : 125], *Благослови, старосто, най седу* [Хібеба 2021а : 153], *Куцю, куцю, поросята, / Най вас погодую* [Хібеба 2021а : 173]; *Та най ни бде, мамцю, коров; Бодай ти ся, Бескідойку, та й уже заломив* [Волосянка : 54, 56]; У південно-західних говорах частка *най* виступає в різних варіантах: *най, няй, ней* тощо. Вона походить від *нехай* [Бевзенко : 334; Русанівський 1978 : 304]. У літературній мові описові форми наказового способу від дієслів недоконаного виду утворюються лише для 3-ї особи однини та множини. Для 1-ї та 2-ї осіб такі форми є діалектними [Русанівський 1969 : 387].

Для 2-ї особи однини в обстежених бойківських говірках, як і в літературній мові, характерні нормативні форми з наголошеною флексією *-и*: *ої з'ї́ді-з'ї́ді / йáсен м'іс'ац'у / і ти / Бóжа Мáти* (Лс), *в'ї́ді / Бóжа Мáти / в'ї́ді / Бóжа Мáти / в'іно́чок спл'ітáти* (Шм), *кладé на гóлову / кладé на гóлову / ході́ / Мару́с'ко / здорóва* (Шм), *виході́ / д'і́учино / ми прийшлі́ до тебе́ ў зал'óти / приході́* (Яв), *ої і́ді ўже́ / мо́йа дóн'у / та і́ди ўже́ / прийі́хали по тебе́ ўже́ свато́ви* (Бг) та ін. Ця флексія відома з пам'яток бойківського походження XVI – поч.

XVII ст. [Керницький 1967 : 246; Керницький 1971 : 407].

Діалектні форми наказового способу з редукованим *-и* в говірці с. Бітля зафіксував І. Свенціцький: *Возьми Петре трубку, затру́б'пану* Богу [Свенціцький : 133]. За спостереженнями Д. Бандрівського, у говірках Підбузького району Львівщини в реченнях з емоційним забарвленням інколи випадає закінчення *-и*, а кінцевий приголосний (крім *р*) палаталізується: *не́ ход', не́ бер, пус"ц"* [Бандрівський : 72].

Функціонування форми 2-ї особи однини наказового способу типу *ход'у, во́зм'у* в бойківських говірках засвідчено на картах AGB [AGB VII (1) : m. 439, 440]. На західних теренах ареалу трапляються форми з усуненою особовою флексією (*ход'* або *род'* і *во́з*), які виникли в результаті зміщення наголосу із закінчення на основу [AGB VII (2) : 82]. Форми з редукованим кінцевим *-и* найбільш характерні для лемківських говірок [Пура : 73–74], їх також зафіксовано в закарпатських говірках Тур'янщини [Добош : 14] та в надсянських говірках [Пшепюрска-Овчаренко : 146; Пура : 73–74].

У говірках бойківсько-лемківського порубіжжя А. Княжинський зафіксував форму *не́ çubai* [Княжинський : 19]. Діалектну наказову форму фіксує фольклорне джерело: *Ой ни кашли, дівко біла, ни кашли, ни кашли, / Бо ту любко з Волосянки, вби його ни найшли* [Волосянка : 48].

Рефлекс давньої форми наказового способу зі збереженням з (<*вързи*) репрезентує дієслово *верз'*: *Верз' же ми йабко* (Яс) [Онишкевич 1 : 91]. Ця форма є глибоким архаїзмом, що засвідчена також у закарпатських говірках [Бевзенко : 334]; порівняймо із сучасними бойківськими говірками, де відбувається фонетична зміна основи: *Дайé нев'істка ба́лиц' / б'і́л'і́к'і / йак папéриц' // вéржети́ його́ ме́жи гóн'ц'і / би с'а роді́ли хлóпц'і* (Яв), *Верж си чупец межи горнета, / Би сі родили дівчета* [Гузій : 99].

Для вираження побажання засвідчено вживання спонукальної частки *бодáй* із дієсловами доконаного виду: *бодáй-с' не ўста́ла* (Кр), *бодáй обл'і́зла* (Вч), *бодáй с'а сказа́ла* (Вч) та ін. Рідше частка *бодáй* поєднується з дієсловами недоконаного виду: *бодáй с'а не роді́ла* (Сд), *бодáй би́у*

(Гл). У говірці с. Бітля зафіксовано також уживання частки *бодай* за відсутності дієслова: *В ласці божій і бодай і ви здорові!; Дай Боже дякую; бодай і ви здорові, дай Боже і вам! Бодай і ви здорові!* [Свенціцький : 129], а також у фольклорних текстах: *Бодай ся покотила / Сверівочка тота* [Хібеба 2021а : 174], *Устань, устань, невісточко, / Бодай-єс не встала – / Та попускай коровиці, Що ти мати дала* (Яс) [Хібеба 2021а : 182]. Ця частка надає реченню бажальної модальності [Німчук : 481], слугує для вираження бажання, прохання, наказу, заборони, заклику до дії [Коломієць, Майборода : 507].

Нормативними є описові конструкції наказового способу 3-ї особи, які утворюються поєднанням форм теперішнього часу (для дієслів недоконаного виду) та форм майбутнього часу (для дієслів доконаного виду) з наказовою часткою *нехай* (*хай*) [Русанівський 1969 : 387]. У бойківських говірках наказовий спосіб для 3-ї особи однини і множини твориться за допомогою частки *най* (аналог літературного *нехай* (*хай*)) та дієслів недоконаного або доконаного виду: *най сидіт* (Лб), *най боронит* (Мл), *най коліше* (Крш), *най пліче* (Ксм), *най приходе* (Сл), *най чекіє* (Кр), *най росте* (Кр), *най буде* (Лк), *най буде* (Ос, СНб), *най благословіт* (Вч, Гл, Кр, Ксм, Лб, Лп, Мт, НГс, Ор, СНб), *най благословіт* (Мж, Шм), *най в'їдуть* (Гл), *най ўколе* (Бг, Ксм, Мж), *най дас'т'* (СНб), *най збуде* (Шм), *най нагородит* (СНб), *най поправит* (Ксм), *най приїде* (Рс, СНб), *най простіт* (СНб), *най с'а сховат* (Дн) та ін.; *най с'а ўдайут* (Вч), *най прихóд'ет* (СНб), *н'аї гул'айут* (Бк); *Пийте здорови, най Бог благословит; Біг святий, най Бог благословит!* [Свенціцький : 129, 132].

У говірках Турківщини частіше фіксований варіант *н'аї*: *н'аї чуїє* (Яв), *н'аї боліт* (Лп), *н'аї іде* (Яв), *н'аї благословіт* (Бк, Вч, Лп, Яв), *н'аї віпере* (Яв), *н'аї ўколе* (Ксм), *н'аї погул'айє* (Бк) та ін. Як зазначає Д. Бандрівський, форма *н'аї* характерна для південної частини Підбузького району Львівщини й суміжних бойківських говірок [Бандрівський : 78]; пор. також: *Няї ся сам себе вирече, Тот няї ся не сподіє потіхи дітей своїх* [Кміт : 84, 85]; *Бийте кози палицями, / Няї йдуть за віцями* (Тп) [Мицак : 546]; *а бат'ко ска'заў / най гри'бе*

'пазурами... і най тар жи'їє (ЯЗм) [УГ : 159]; пор. у говірках бойківсько-лемківського суміжжя: *н'ах'аї пост'узу'т, н'ах'аї заплат'ут, н'єї зар'од'ут* [Княжинський : 18].

Спорадично виявляємо варіант частки *най*: *а тату'нейко мовит / неї т'а Бог благословіт* (Дн).

У говірці с. Вовче зафіксовано варіант частки – *нихаї*: *єї / ўтвар'аї / свату / хату / най воді нап'ус'а / чи харóшу маїєш дон'у / нихаї подиўл'ус'а* (Вч). За свідченням АУМу, з-поміж бойківських говірок лише в говірці с. Коростів мовці вживають частку *нехаї* як паралельну до *най* [АУМ : к. 254], хоча на сучасному етапі в умовах нівеляції діалектів під впливом літературної мови, зокрема в мовленні молодшого покоління, ця частка є також досить поширеною.

Досліджувані говірки також свідчать про вживання описової форми спонукального способу, яка є контамінацією наказового й умовного способів: *так кулакамі йї бїє / най би ўсе ц'ілувóў* (Рс).

Наказований спосіб 1-ї особи множини в бойківських говірках представлений синтетичними й аналітичними формами.

У дієсловах I та II класів, де перед особовою флексією -мь зберігався суфіксальний голосний -ѣ, збереглися рефлексі старовинних форм, наприклад, *несім <несѣмь*. Такі форми виникали, коли наголос падав на суфіксальний голосний [Бевзенко : 335].

У пам'ятках XVI–XVII ст. бойківського походження переважає ѣ незалежно від класу дієслова [Керницький 1967 : 248]. Д. Бандрівський фіксує в 1-й особі множини форми на -ім: *робім, ходім* [Бандрівський : 73]. У сучасних бойківських говірках дієслова з наголошеним закінчення 1-ї особи множини мають форми на -м та -ім: *Встаньмо д горі, / Підоймімо ся, / Здоймім шапки, / Поклонімо ся* [Хібеба 2021а : 54]; *Подивімся в оконце, / Ци високо ще сонце?; Ой устаньмо ми, / Підоймімо ся, / Здоймім шьапочьки, / Поклонімо ся* [Хібеба 2021а : 112]; *Ой любімся, волосянський, ни кажім нікому, / Най нас люде ни розносят, як вітер солону* [Волосянка : с. 48] та ін.

За даними АУМу, закінчення -ім є типове для бойківських говірок [АУМ : к. 248].

У сучасних бойківських говірках, як і в літературній мові, поширеним закінченням 1-ї особи множини наказового способу є *-мо*: *д'якуймо / сус'ідон'ки / за ваш'і бес'ідон'ки* (Вч), *та ми собі зас'н'іваймо / йак приїдемо у гос'ц'і* (Яв), *шо латкають... // і начинаймо* (Мж), *йа богатір і ти богатір / та побираймо д'ітєй / побираймо* (Лп); *Ой, устаньмо ми, підіймімося, / Здоймім шапочки, поклонімося* (Тп) [Мицак : 547] та ін.

У мовленні інформантів старшого віку та у фольклорних текстах фіксуємо діалектні форми на *-ме, -іме*: *ну ўс'о / к'інчайме / йа не майу часу / йа не майу колі* (Вч); *пол'агаймо си ў болото / та ї там позди'хайме* (Рз) [УГ : 154]; *Дякуйме столови / Тай усьому дворови* [Хібеба 2021а : 123]; *Ой устаньме, підійміме ся, / Здоймім шапочки, поклоніме ся* [Хібеба 2021а : 123]. Зауважмо, що говірконосій може одночасно вживати форми з різним закінченням: *с'їме тиєніц'у / с'їмо* (Вч). Закінчення *-ме, -іме*, властиве для бойківських говірок, фіксують дослідники говору [Рабій-Карпинська : 77; Худаш : 46; Воронич; Глібчук, Костів : 246]. Форму 1-ї особи множини наказового способу на *-ме* відзначав також Д. Бандрівський у говірках Славщини Львівської області [Бандрівський : 73].

Для 1-ї особи множини наказового способу утворюється аналітична форма за допомогою частки *най* та дієслова доконаного виду майбутнього часу: *най пос'н'івайем* (Вч).

Як і в літературній мові, дієслова 2-ї особи множини в наказовому способі мають закінчення *-те*: *бес'ідуйте* (Лп), *бійте* (Бк, Кр), *б'уд'те* (Бк, ВСт, Вч, Дн, Кр, Лп), *вибачайте* (Яв), *вибач'їте* (Рс), *вигр'їбайте* (Лк), *викл'учайте* (Кр), *виховуйте* (Кр), *в'ід:айте* (Гл), *в'ідпов'ід'те* (Трл), *давайте* (Лб, Мж, Снб), *дайте* (Вч, Глбк, Ксм, Лп, Мж), *жійте* (Кр), *заб'уд'те* (Вч), *заграйте* (Бг), *зайіж:айте* (Рс), *заход'те* (Бг, Бк), *зачекайте* (Кр), *ізрубайте* (Лп), *кивайте* (Кр), *лишайте* (Гл), *майте* (Глбк), *м'ішайте* (Лк), *отвор'айте* (Лп), *передавайте* (Лс), *пійте* (Кр), *плáчте* (Яв), *побажайте* (Дн), *пов'ічте* (Трл), *покривайте* (Снб), *попрайте* (Ксм), *порахуйте* (НГс), *приймайте* (Кз, Сд, Снб), *приход'те* (Сд), *пробáчте* (Лп), *пускайте* (Глбк, Ксм), *пушчайте* (Вч, Лп), *рахуйте* (Сд, Ур), *рубайте* (Лс), *с'їте* (Вч), *слухайте* (Глбк,

Лб, Мж, Нб, Снб, Ур), *споминайте* (Снб), *тримайте* (Глбк), *уважайте* (Кр), *устан'те* (Ксм, Лп, Мж), *чекайте* (Глбк, Кр, Лс, Мж, Ос, Рс); – *Моя любо матіночко, / Увійте мені віночок* (Тп) [Мицак : 54].

Спорадично в говірках західної Бойківщини АГВ фіксує форми типу *id'te* [АГВ VII (1) : м. 441].

У фольклорних текстах зафіксовано діалектні форми наказового способу 2-ї особи множини на *-іте*: *Ви нас ни дуріте; / Інчов нас ни зводіте* [Хібеба 2021а : 44], *Явора не зломіте, / Явора воскового, / Листочка широкого* [Хібеба 2021а, с. 127], *А ви нас не дуріте, / Нас до хати пустіте* [Хібеба 2021а : 128], *Ой ви нас не дуріте, / Корогвай поділіте* [Хібеба 2021а : 130], *Ай ви нас не моніте, / Ай ви нас погосьцїте* [Хібеба 2021а : 134] та ін. Такі форми з наголошеним суфіксальним голо- сном часто трапляються в учительних Євангеліях [Керницький 1967 : 250]. Отже, поряд із загальноукраїнським закінченням *-те*, у бойківських говірках функціонує варіант *-іте*, який має історичне підґрунтя, що підтверджують пам'ятки.

На характерні для бойківських говірок закінчення *-те, -іте* в 2 особі множини наказового способу звертають увагу дослідники [Бандрівський : 73; Худаш : 46; Воронич].

У 2-ій особі множини зафіксовано скорочені діалектні форми наказового способу з редукованим *e* (від форм 2-ї особи однини на *-и*): *ўбирáлис'а такіми б'ідними / жебрака́ми / так с'а ўбирáли // та заход'ім / гóстики / до хати / заход'ім* (Кр), *рóдич'і приход'ім / поблагослов'ім в'іно́к / бо почина́єс'і корона́ційа* (Кр), *приход'ім на вис'іл'á* (Вч); *Цитьте, Бог з вами, не гризітс'я, не тра́пім – бо дав Бог смирть, дав Бог ба́ніст, тай даст радість* [Свенціцький : 130] (*бойк. тра́пити* 'мучити', 'дошкулювати' [Онишкевич 2 : 299]). Форми на зразок *заход'ім, приход'ім, поблагослов'ім* функціонують як імператив множини, хоча формально збігається з формою 3-ї особи однини теперішнього часу.

2-а особа множини наказового способу в бойківських говірках демонструє форми з кінцевим твердим [т]: *ход'ім* (Гл, Дн, Кр, Рз, Рс), *прос'т'ім* (Бг, Дн), *їд'ім* (Кр, Лб, Рс), *бер'ім* (Лб, Мж), *поблагослов'ім* (Кр) та ін.:

ход'ім л'уди зо мноїу / по Марисун'у моїу (Гл), і *ход'ім* / л'уде / з'і мноїу по Наталочку моїу (Дн), *каже / ход'ім* / *може ви короваї віладите* (Вч), *ої нуст'ім же нас до хати* (Гл), *каже / приїд'ім зас'ідати молоду у суботу в'ч'і* (Бк), *там короваї клали на с'т'їу і короваїничка / заплам'ім ми* (Вч), *хто волод'їе йак'їус' інформац'їїейу про ту пару / н'ідход'ім до мене* (Лб), *так ўже прос'т'ім і прос'т'ім сус'іди* (Лб), *мамо / поблагослов'ім нас і ў шчасліву дор'їгу ўнуст'ім нас* (Яв), *ід'ім / старост'їн'ки* (Глб), *бер'ім соб'ї голубч'їки прит'їнч'ім* (Мж) та ін.; пор. також: *id'it* 'ідіть' [AGB VII (1) : т. 441; AGB VII (2) : 82]; фольклорний матеріал: *Ой до танцю, легінікі, / Ой до танцю, до танцю!* / *Берім собі по дівчині, / Мені лишиім Ганьдзю* (Прг) [Хібеба 2021а : 174].

Засвідчено варіативність форм, наприклад: *Ни трошїте, ни трошїт, / Та хоч таляр положїт* [Хібеба 2021а : 114].

Як підсумовує С. Бевзенко, сучасна українська літературна мова та більшість українських говорів мають форми 2-ї особи множини наказового способу на *-іть* із кінцевим [т]. Натомість у тих говорах, де в 3-ій особі однини і множини теперішнього часу дійсного способу зберігається твердий [т] (зокрема в південно-західних), вживаються і в наказовому способі форми з [т]: *несіт, ходіт, робіт, візьміт* тощо [Бевзенко : 337; Жилко : 99].

Дієслово *побігти* утворює форму наказового способу *побігни*: *Устань ранейко, / Узьми си дьїйніцью, / Побігни ў керніцью по водіцью. / Умїї собі головоїку і лічейко, / Помолї сьа вірно Б'їгу, / Даст ти д'їлейку д'їбру* [Хібеба 2021а : 86].

Наказовий спосіб атематичного дієслова *їсти* в бойківських говірках засвідчено у формах *їїч* (Вч), *їїдж* (Слв) [Говори : 245], а також *їїдж* // *їїч* у говірках Стрілківського району (тепер Самбірський) [Пура : 74], *їїште* (Глбк, Кр) // *їїчте* (Вч), *їїчте* (Вл) [УГ : 127].

Ці форми виникли внаслідок фонетичних змін кінцевого приголосного основи. Форми з кінцевим *дж* (*їїдж*) частково корелюють зі старослов'янськими й сучасними польськими відповідниками і зафіксовані в багатьох південно-західних говорах, зокрема лемківських, надсянських, наддністрянських [Пура : 74]. Форми з кінцевим *ч* (*їїч*) є результатом

чергування *дж* із глухим *ч* [Пура : 74]. Таким чином, імператив дієслова *їсти* в бойківських говірках демонструє варіативність, зумовлену історичними чергуваннями приголосних у фіналі основи.

Атематичне дієслово *оповісти* має форми: *свахо / пов'їч мен'ї / йакїї у вас зак'їн* (Рс), *їа вас пр'їшу на вес'їл'а / бї-сте прїїшли до мене / і пов'їчте / чи прїїдете / чи н'ї / би їа на то м'їсце д'їругого ког'їс' запросїї* (Трл); у фольклорних текстах: *ти д'їїчїно молодаїа / ўс'у пр'їїду мен'ї пов'їш* (Вл) [УГ : 118], *Відси гора, відты гора, а звідты Кичера, / Повїдж, рыбка, коли прїїти, котрого вечера?* [Волосянка : 63].

Форма *пов'їч* (< *повїдж*) відображає те саме чергування *дж* ~ *ч*, що й у дієслові *їсти*. Отже, атематичні дієслова в наказовому способі зберігають архаїчні риси й виявляють характерні для південно-західного наріччя фонетичні зміни кінцевого приголосного основи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наказового способу в бойківських говірках засвідчує збереження давніх граматичних структур у сучасній діалектній системі та одночасно відображає внутрішні тенденції її розвитку. Цей спосіб представлений як нормативними, так і специфічними діалектними формами. Серед його характерних рис – продуктивне використання частки *н'їаї* (< *нехай*) для утворення аналітичних форм, варіативність закінчень 1-ї особи множини (*-ме, -мо, -їме*), твердість кінцевого *-т* у 2-ій особі множини, редукція закінчення *-и* в 2-ій особі однини, наявність скорочених форм, а також особливі імперативні форми атематичних дієслів (*їїч, їїдж, пов'їч*), які зберігають рефлекс старих форм, та ін.

Простежена варіативність форм свідчить про активні процеси внутрішньої еволюції діалектної системи, поступове зближення з літературною нормою та водночас на збереження локальної специфіки.

Перспективним є лінгвогеографічне дослідження способових форм у бойківському ареалі з урахуванням мікродіалектних особливостей і порівнянням із суміжними говорами. Багаторівнева й рухлива система наказового способу засвідчує складні процеси розвитку української дієслівної морфології та взаємодію літературних і діалектних форм.

СПИСОК НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ І ЇХ СКОРОЧЕНЬ

Івано-Франківська обл.: Бг – Богрівка Івано-Франківського р-ну; Глбк – Глибоке Івано-Франківського р-ну; Кз – Кузьминець Калуського р-ну; Ксм – Космач Івано-Франківського р-ну; Лк – Луквиця Івано-Франківського р-ну; Мж – Міжгір'я Івано-Франківського р-ну; Нб – Небилів Калуського р-ну; Ос – Осмолода Калуського р-ну; Прг – Перегінське Калуського р-ну; Сд – Саджава Івано-Франківського р-ну; Сл – Сливки Калуського р-ну; Снб – Слобода-Небилівська Калуського р-ну; Яс – Ясень Калуського р-ну.

Львівська обл.: Бк – Боберка Самбірського р-ну; Вл – Волосянка Стрийського р-ну; ВСт – Верхня Стинава Стрийського р-ну; Вч – Вовче Самбірського р-ну; Гл – Головецько Самбірського р-ну; Глб – Глибока Самбірського р-ну; Дн – Дністрик Самбірського р-ну; Іл – Ільник Самбірського р-ну; Кр – Коростів Стрийського р-ну; Крш – Крушельниця Стрийського р-ну; Лб – Либохора Самбірського р-ну; Лп – Лопушанка Самбірського р-ну; Лс – Лосинець Самбірського р-ну; Мл – Мельничне Самбірського р-ну; Мт – Матків Стрийського р-ну; НГс – Нижнє Гусне Самбірського; Ор – Орів Стрийського р-ну; Рс – Росохи Самбірського р-ну; Слв – Славське Стрийського р-ну; Тп – Топільниця Самбірського р-ну; Трл – Терло Самбірського р-ну; Ур – Урич Стрийського р-ну; Шм – Шум'яч Самбірського р-ну; Яв – Явора Самбірського р-ну; ЯЗм – Ясениця-Замкова Самбірського р-ну.

ЛІТЕРАТУРА

1. АУМ – *Атлас української мови*: у 3 т. Т. II: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. Київ, 1988.
2. Бандрівський, Д. *Говірки Підбузького району Львівської області*. Київ, 1960. 104 с.
3. Бевзенко, С. *Історична морфологія української мови: Нариси зі словозміни та словотвору*. Ужгород, 1960. 415 с.
4. Верхратський, І. *Говор галицьких лемків*. Львів, 1902. 488 с.
5. Волосянка – *Волосянка у фольклорі та говірці* / упор. В. Сокіл. Львів, 2016. 112 с.
6. Воронич, Г. Бойківський говір. *Енциклопедія «Українська мова»*. Київ. 2000. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> (дата запису: 02.02.2026).
7. Глібчук, Н. і Костів, О. *Українська діалектологія*. Львів, 2023. 552 с.
8. *Говори – Говори української мови: збірник текстів* / укл.: С. Довгопол, А. Залеський, Н. Прилипко; відп. ред. Т. Назарова. Київ, 1977. 590 с.
9. Гузій, Р. «Мечу балиць межі горці, аби с родила хлопці!»: декілька фрагментів традиційної весільної обрядовості на Старосамбірщині. *Старосамбірщина*. Львів, 2021. с. 97–102.
10. Добош, В.І. До характеристики форм умовного і наказового способів у південнокарпатських говірках долини р. Тур'ї. [У:] *Тези доп., виголошених на Львівській міжобласній діалектологічній нараді*. Львів, 1958. с. 11–14.
11. Жилко, Ф. *Нариси з діалектології української мови*: посіб. для ф-тів мови й літ. пед. ін-тів. Київ, 1955. 314 с.
12. Керницький, І.М. *Система словозміни в українській мові: на матеріалах пам'яток XVI ст.* Київ, 1967. 288 с.
13. Керницький, І.М. Деякі морфологічні риси бойківських і лемківських говірок за пам'ятками XVI–XVII ст. [У:] *Праці XII Республіканської діалектологічної наради*. Київ, 1971. с. 402–411.
14. Кміт, Ю. Впливи бойківського говору в проповідях о. А. Полянського. [У:] *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1936. ч. 8, с. 84–86.
15. Княжинський, А. З бойківсько-лемківського пограниччя. [У:] *Літопис Бойківщини*, 1934. ч. 3, с. 9–20.
16. Коломієць, Л. і Майборода, А. Частка. [У:] *Сучасна українська літературна мова* / за ред І. Білодіда. Київ, 1969. с. 501–513.
17. Лизанець, П. *Українські південнокарпатські говірки Затисся Виноградівського району Закарпатської області*. Ужгород, 2008. 440 с.
18. Мицак, В. Барвінковий обряд у селі Топільниця на Старосамбірщині. *Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція* / відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей. Львів, 2010. с. 544–547.
19. Німчук, В.В. Частка. *Історія української мови. Морфологія* / Бевзенко С.П., Грищенко А.П., Лукінова Т. Б. та ін. Київ, 1978. с. 466–501.
20. Онишкевич, М. *Словник бойківських говірок*: у 2 ч. Київ. 1984.
21. Пшепорська-Овчаренко, М. *Мова українців Надсяння*. Перемишль, 2007. 300 с.
22. Пура, Я. *Говори Західної Дрогобиччини*. Львів, 1958. 85 с.
23. Рабій-Карпинська, С. *Бойківські говірки: зб. статей* / ред. М. Лесів; підгот. до друку В. Пилипович. Перемишль, 2011. 184 с.
24. Русанівський, В.М. Дієслово. [У:] *Сучасна українська літературна мова* / за ред І. Білодіда. Київ, 1969. с. 296–429.
25. Русанівський, В.М. Дієслово. [У:] *Історія української мови. Морфологія* / Бевзенко, С.П., Грищенко, А.П., Лукінова, Т.Б., Німчук, В.В., Русанівський, В.М. & Самійленко, С.П. Київ, 1978. с. 235–341.

26. Свенціцький, І. Бойківський говір села Бітля. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1913. т. СХІV, с. 117–153.
27. УГ – *Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти* / упор. Н.М. Глібчук. Львів, 2005, 238 с.
28. Хібеба, Н. *Бойківське весілля в текстах: обряд і слово*. Львів, 2021а. 712 с.
29. Хібеба, Н. Словозміна іменників у сучасних бойківських говірках. [У:] *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. Дрогобич, 2021б. вип. 35, с. 81–93.
30. Хібеба, Н. Діалектні форми минулого часу в бойківських говірках. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, 2026. вип. 1 (106) (у друці)
31. Хобзей, Н. і Ястремська, Т. Система дієслова в гуцульських говірках. [У:] *Ювілейний збірник на честь 80-річчя від дня народження професора Петра Лизанця*. Ужгород, 2010. с. 586–600.
32. Худаш, М. Основні риси бойківського говору. *Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження*. Київ, 1973. с. 44–47.
33. Чучка, П. Умовний і наказовий спосіб дієслів у говірках околиці м. Ужгорода. [У:] *Доповіді та повідомлення Ужгородського університету. Серія філологічна*, 1958. № 2, с. 99–100.
34. AGB – *Atlas gwar bojkowskich: w 7 t.* Wrocław; Warszawa; Kraków, 1991, т. VII, cz. 1: mapy; cz. 2: komentarze do map.

REFERENCES

1. AUM – *Atlas ukraïnskoi movy* [Atlas of the Ukrainian Language]: u 3 t, т. II: Volyn, Naddnistrïanshchyna, Zakarpattia i sumizhni zemli. Kyiv, 1988. (in Ukrainian)
2. Bandrivskiy D. (1960). *Hovirky Pidbuzkoho raionu Lvivskoi oblasti* [Dialects of the Pidbuzkyi district of the Lviv region]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Bevzenko S. (1960). *Istorychna morfolohiia ukraïnskoi movy: Narysy zi slovozminy ta slovotvoru* [Historical morphology of the Ukrainian language: Essays on word inflection and word formation]. Uzhhorod. (in Ukrainian)
4. Verkhratskyi I. (1902). *Hovor halytskykh lemkiiv* [The dialect of the Galician Lemkos]. Lviv. (in Ukrainian)
5. Volosianka – *Volosianka u folklori ta hovirtsi* [Volosyanka in folklore and dialect] / упор. V. Sokil. Lviv, 2016.
6. Voronych, H. (2000). Boikivskiy hovir [Boikivsky dialect]. *Entsyklopediia «Ukrainska mova»*. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> (accessed 2 February 2026).
7. Hlibchuk N., Kostiv O. (2023). *Ukrainska dialektolohiia* [Ukrainian dialectology]. Lviv. (in Ukrainian)
8. Hovory (1977) – *Hovory ukraïnskoi movy: zbirnyk tekstiv* [Dialects of the Ukrainian language: collection of texts] / ukl.: S. Dovhopol, A. Zaleskyi, N. Prylypko; vidp. red. T. Nazarova. Kyiv. (in Ukrainian)
9. Huzii R. (2021). «Mechu balyts mezhy hortsi, aby s rodyla khloptsi!»: dekilka frahmentiv tradytsiinoi vesilnoi obriadovosti na Starosambirshchyni [‘I throw balls among the mountains so that the boys will be born!’: several fragments of traditional wedding rituals in the Stary Sambir region]. *Starosambirshchyna* [Stary Sambir Region]. Lviv, pp. 97–102.
10. Dobosh V.I. (1958). Do kharakterystyky form umovnoho i nakazovoho sposobiv u pïvdennokarpatskykh hovirkakh dolyny r. Tur’i [Characteristics of the conditional and imperative moods in the South Carpathian dialects of the Turia River valley]. *Tezy dop., vyholoshenykh na Lvivskii mizhoblasnii dialektolohichnii naradi*. Lviv, pp. 11–14.
11. Zhylko F. (1955). *Narysy z dialektolohii ukraïnskoi movy* [Essays on the dialectology of the Ukrainian language]. Kyiv. (in Ukrainian)
12. Kernytskyi I.M. (1967). *Systema slovozminy v ukraïnskii movi: na materialakh pam’iatok XVI st.* [The system of word formation in the Ukrainian language: based on materials from the 16th century]. Kyiv, 288 s.
13. Kernytskyi I.M. (1971). Deiaki morfolohichni rysy boikivskykh i lemkiivskykh hovirok za pam’iatkamy XVI–XVII st. [Some morphological features of Boiko and Lemko dialects based on 16th–17th century records]. *Pratsi XII Respublikanskoï dialektolohichnoi narady*. Kyiv, pp. 402–411.
14. Kmit Yu. (1936). Vplyvy boikivskoho hovoru v propovidiakh o. A. Polianskoho [Influences of the Boiko dialect in the sermons of Father A. Polyansky]. *Litopys Boikivshchyny*. Sambir, vol. 8, pp. 84–86.
15. Kniazhytskyi A. (1934). Z boikivsko-lemkiivskoho pohranychchia [From the Boikivsko-Lemkiivsky border region]. *Litopys Boikivshchyny*, vol. 3, pp. 9–20.
16. Kolomiets L., Maiboroda A. (1969). Chastka [Share]. *Suchasna ukraïnska literaturna mova: Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology]. Kyiv, pp. 501–513.
17. Lyzanets P. (2008). *Ukrainski pïvdennokarpatski hovirky Zatyssia Vynohradivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti* [Ukrainian South Carpathian dialects of Zatyssia, Vynohradiv Raion, Zakarpattia Oblast]. Uzhhorod. (in Ukrainian)
18. Mytsak V. (2010). Barvinkovy obriad u seli Topilnytsia na Starosambirshchyni [The Barvinok ritual in the village of Topilnytsia in the Staryi Sambir district]. *Dialektolohichni studii. 9: Zapozychennia ta interferentsiia*. Lviv, pp. 544–547.
19. Nimchuk V.V. (1978). Chastka [Share]. *Istoriia ukraïnskoi movy. Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology] / Bevzenko S.P., Hryshchenko A.P., Lukinova T.B. ta in. Kyiv, pp. 466–501.

20. Onyshkevych M. (1984). *Slovnýk boikivskykh hovirok* [Dictionary of Boiko dialects]. Kyiv. (in Ukrainian)
21. Pshepiurska-Ovcharenko M. (2007). *Mova ukraintsiiv Nadsiannia* [The language of the Ukrainians of Nadsyan-nya]. Peremyshl.
22. Pura Ya. (1958). *Hovory Zakhidnoi Drohobychchyny* [Languages of Western Drohobych Region]. Lviv. (in Ukrainian)
23. Rabii-Karpynska S. (2011). *Boikivski hovirky* [Boikiv dialects] / red. M. Lesiv. Peremyshl. (in Ukrainian)
24. Rusanivskyi V.M. (1969). Diieslovo [Verb]. *Suchasna ukrainska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language] / za red I. Bilodida. Kyiv, pp. 296–429. (in Ukrainian)
25. Rusanivskyi V.M. (1978). Diieslovo [Verb]. *Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology] / Bevzenko S.P., Hryshchenko A.P., Lukinova T.B., Nimchuk V.V., Rusanivskyi V.M., Samiilenko S.P. Kyiv, pp. 235–341. (in Ukrainian)
26. Svientsitskyi I. (1913). Boikivskyi hovir sela Bitlia [Boikiv dialect of the village of Bitlia]. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka*. Lviv, vol. CXIV, pp. 117–153. (in Ukrainian)
27. UH (2005) – *Ukrainski hovirky pivdenno-zakhidnoho narichchia*. Teksty [Ukrainian dialects of the south-western region. Texts] / upor. N.M. Hlibchuk. Lviv. (in Ukrainian)
28. Khibeba N. (2021a). *Boikivske vesillia v tekstakh: obriad i slovo* [Boikiv wedding in texts: ritual and word]. Lviv. (in Ukrainian)
29. Khibeba N. (2021b). Slovozmyna imennykiv u suchasnykh boikivskykh hovirkakh [Inflection of nouns in modern Boiko dialects. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk]: *Mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. I. Franka*. Drohobych, vol. 35, pp. 81–93.
30. Khibeba N. (2026). *Dialektni formy mynuloho chasu v boikivskykh hovirkakh* [Dialect forms of the past tense in Boiko dialects] (unpublished).
31. Khobzei N., Yastremska T. (2010). Systema diieslova v hutsulskykh hovirkakh [The verb system in Hutsul dialects]. *Yuvileinyi zbirnyk na chest 80-richchia vid dnia narodzhennia profesora Petra Lyzantsia*. Uzhhorod, pp. 586–600.
32. Khudash M. (1973). Osnovni rysy boikivskoho hovoru [Main features of the Boiko dialect]. *Boikivshchyna: Istoryko-etnografichne doslidzhennia* [Boikivshchyna: Historical and Ethnographic Research]. Kyiv, pp. 44–47.
33. Chuchka P. (1958). Umovnyi i nakazovyi sposib diiesliv u hovirkakh okolytsi m. Uzhhoroda [Conditional and imperative moods of verbs in dialects of the Uzhhorod region]. *Dopovidi ta povidomlennia Uzhhorodskoho universytetu. Seriia filolohichna*, vol. 2, pp. 99–100.
34. AGB – *Atlas gwar bojkowskich*: w 7 t. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1991, т. VII, cz. 1: mapy; cz. 2: komentarze do map. (in Poland)

N. V. Khibeba

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Applied Linguistics,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
E-mail: khibeba@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1098-3082>*

DIALECTAL FORMS OF THE IMPERATIVE MOOD IN BOYKO DIALECTS

This article provides a comprehensive analysis of dialectal forms of the imperative mood in Boikiv dialects. The research is based on contemporary field recordings of Boikiv speech, folklore texts, and linguistic-geographical sources, which make it possible to trace the areal distribution and variability of grammatical forms.

It has been established that the imperative mood in Boiko dialects is represented by synthetic and analytical formations. The productive use of the modified particle *н(')аї* (< *нехай*) in the formation of 1st and 3rd person singular and plural forms has been noted, the variability of the 1st person plural endings (*-мо, -ме, -імо, -іме*), and the hardness of the final *-m* in the 2nd person plural, which is a typical feature of the dialects of the south-western region. The reduction of the inflection *-и* in the 2nd person singular and specific imperative forms of athematic verbs (*їїч, їїдж, нов'ич*) have been recorded. The identified variability attests to the combination of archaic elements with new trends in development, caused both by the internal dynamics of the dialect system and the influence of the literary language.

Particular attention is paid to comparing the dialectal forms of Boiko dialects with the literary norm, which allows us to trace the influence of the codified language on modern Boiko dialects. Analysis of the variability of imperative forms allows us to outline the general patterns of morphological evolution of the dialect.

The results of the study deepen our knowledge of the morphological structure of Boiko dialects and outline prospects for further study of the verbal paradigm of Ukrainian dialects.

Linguistic and geographical research into modal forms in the Boiko area, taking into account micro-dialect features and comparing them with neighbouring dialects, is particularly relevant.

Key words: Boikiv dialects, dialect morphology, imperative mood, verb paradigm, Ukrainian language, dialectology.

Дата першого надходження статті до видання: 07.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.8>

Н. М. ШУЛЬСЬКА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: chulska.natalia@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4703-1798>*

С. С. ОСТАПЧУК

*кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач української мови та літератури,
Ірпінський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України,
м. Ірпінь, Київська область, Україна
Електронна пошта: sup-ss@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3482-1790>*

Н. Ю. РИМАР

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Київська область, Україна
Електронна пошта: nat_rimar@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2471-7703>*

УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ВОЄННОГО ЧАСУ: ТЕМАТИЧНО-ЖАНРОВИЙ РЕПЕРТУАР І КРЕАТИВНІ СТРАТЕГІЇ

У статті здійснено аналіз жанрово-стильових особливостей сучасної української літератури воєнного часу, окреслено її провідні тенденції та художні стратегії. Наголошено, що ключова риса новітньої воєнної прози – документальність і щирість викладу. Це зумовлено активною участю в літературному процесі безпосередніх свідків і учасників війни: військовослужбовців, добровольців, медиків, волонтерів, журналістів. Підкреслено, що поєднання особистого досвіду з колективним виміром пам'яті формує нову модель художнього мислення, у якій свідчення стає важливою етичною й естетичною категорією. Проаналізовано жанрове розмаїття сучасної воєнної прози. Поряд із традиційними формами (роман, повість, новела) активно розвиваються щоденникова проза, есеїстика, репортаж, мемуаристика, документально-художні тексти. Визначено специфіку гібридних жанрових моделей, у яких синтезовані елементи художнього наративу, публіцистики та особистого свідчення. Особливу увагу приділено документально-художній прозі як формі, що поєднує репортажність, щоденникову фіксацію подій і літературну інтерпретацію, створюючи ефект безпосередньої присутності та історичної достовірності. Окремий аспект дослідження становить жанрове оновлення сучасної воєнної поезії. Розглянуто трансформацію традиційних ліричних форм і появу нових способів репрезентації травматичного досвіду: верлібру, поезії-щоденника, поезії-листа, поезії-свідчення. Висвітлено роль поетичних антологій воєнного часу як консолідуючого й меморіального феномена, що фіксує емоційний стан епохи та формує колективний портрет покоління. Досліджено розвиток дитячої та підліткової літератури про війну, її терапевтичний потенціал і тематичні доміанти (досвід евакуації, втрати, життя в окупації, адаптації до нових умов). Окреслено креативні стратегії воєнної літератури, зокрема розвиток візуальних і графічних наративів, метафоризацію та інтермедіальність як способи розширення художнього висловлення. Узагальнено, що сучасна українська література воєнного часу постає як багатовекторний культурний феномен, який не лише відображає реалії війни, а й формує простір національної пам'яті та ідентичності.

Ключові слова: українська художня література, воєнний час, тематика, жанровий репертуар, креативні стратегії.

Поставлення проблеми. Повномасштабне вторгнення ворога на територію України стало подією історичного масштабу, що радикально

трансформувала всі сфери суспільного життя, зокрема культурний і літературний процес. Війна не лише змінила тематичні пріоритети

сучасної української художньої літератури, а й зумовила переосмислення жанрових форм, поетики та креативних стратегій. У цих умовах художнє слово набуває особливої ваги як спосіб фіксації історичного досвіду, форма особистого й колективного свідчення, інструмент культурного спротиву та збереження національної ідентичності.

Українська література воєнного часу постає не лише реакцією на трагічні події сучасності, а й простором глибокого екзистенційного осмислення травми, втрати, дому, пам'яті та майбутнього. Вона активно розширює жанровий спектр – від поезії оперативного реагування до романів-хронік, есеїстики, щоденників, драматургії та літератури для дітей. Водночас спостерігаємо тенденцію до гібридизації жанрів, документалізації письма, фрагментарності оповіді та пошуку нових художніх форм, здатних адекватно передати досвід війни. У цьому контексті дослідження тематично-жанрового репертуару та креативних стратегій української художньої літератури воєнного часу важливе для розуміння сучасного літературного процесу, механізмів культурної пам'яті та формування нової національної наративності. Актуальність теми зумовлена передусім масштабністю суспільних трансформацій, спричинених російсько-українською війною, та активною реакцією літературного середовища на ці події. Сучасна українська художня література воєнного часу формується в режимі реального історичного процесу, що потребує ґрунтовного наукового осмислення. По-перше, відбувається суттєве розширення тематичного поля літератури: актуалізуються мотиви фронтового досвіду, вимушеного переселення, втрати дому, колективної травми, переосмислення ідентичності та історичної пам'яті. По-друге, спостерігаємо значні зміни в жанровій системі – посилення ролі документально-художніх форм, щоденникової прози, есеїстики, гібридних жанрових моделей. По-третє, актуалізується проблема етики зображення війни та межі між художнім вимислом і документом. Окрім того, вивчення української літератури воєнного часу має важливе культурно-історичне значення, оскільки саме художні тексти стають засобом формування національної пам'яті, консолідації

суспільства та репрезентації українського досвіду у світовому культурному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському літературознавстві спостерігаємо активізацію досліджень, присвячених осмисленню воєнного досвіду в художньому слові. Дослідники насамперед студіюють теоретико-дискурсивні особливості воєнної літератури. Так, проблему формування воєнного дискурсу та його трансформацій вивчає в монографії О. Пухонська [Пухонська]. Т. Трофименко досліджує рецепцію повномасштабного вторгнення в прозі після 24 лютого 2022 року з акцентом на зміну нарративних стратегій [Трофименко]. Г. Авксентьєва зауважує про появу нових голосів і тем, окреслюючи оновлення тематичного поля літератури [Авксентьєва]. Дослідники звертають увагу і на жанрово-стильові особливості прози про війну. Н. Герасименко пропонує типологію сучасної воєнної прози, визначаючи її жанрові та стильові моделі [Герасименко], а О. Шелюх і Я. Легка аналізують жанрово-тематичну специфіку текстів про війну на сході України [Шелюх, Легка]. У цих дослідженнях увага зосереджена на трансформації традиційних жанрів (роман, щоденник, есеїстика) під впливом воєнного досвіду. Об'єктом наукових студій стає і поетичний спектр війни. Т. Урись розглядає дискурс війни в сучасній українській поезії [Урись]; С. Фіялка аналізує зображально-виражальні засоби текстів періоду повномасштабної агресії РФ, підкреслюючи емоційну наснаженість і символічну концентрованість поетичного слова [Фіялка]. Окремий напрям становлять дослідження мілітарного дискурсу в літературі для дітей. Т. Качак і Т. Близнюк аналізують репрезентацію війни в сучасних текстах для юнацтва [Качак, Близнюк], К. Хома розглядає дитячу літературу як складову ширшого мілітарного дискурсу [Хома], а О. Сидоренко досліджує дефаміліаризацію як художню стратегію [Сидоренко]. Л. Яремко зосереджується на інтерпретаціях авторських казок про війну, простежуючи рух від травматичного досвіду до світлотворчого нарративу [Яремко]. Дослідники звертають увагу на стан книговидання під час війни, його виклики й креативні стратегії адаптації до нових умов [Базів], аналізують креативні літературно-художні видання

в сучасному інфопросторі [Шульська 2021; Шульська 2023].

Попри наявність численних наукових розвідок, присвячених окремим аспектам воєнного дискурсу, жанровим модифікаціям чи специфіці дитячої та поетичної літератури, проблема комплексного осмислення тематично-жанрового репертуару і креативних стратегій української художньої літератури воєнного часу залишається недостатньо систематизованою. Саме тому означена тема потребує ґрунтовного наукового опрацювання з урахуванням новітніх текстів і трансформацій літературного процесу в умовах повномасштабної війни.

Мета статті – аналіз української художньої літератури воєнного часу, зокрема окреслення її тематично-жанрового репертуару та виявлення провідних креативних стратегій, сформованих в умовах повномасштабної війни. Передбачається з'ясувати особливості трансформації традиційних жанрів, розширення тематичного поля, а також дослідити способи художньої репрезентації воєнного досвіду в різних родах і видах літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнна проза – це специфічний сегмент художньої літератури, що формується в умовах збройного конфлікту та покликана осмислити індивідуальний і колективний досвід війни. Вона відображає не лише зовнішній перебіг подій (бої, втрати, руйнування), а й глибокі внутрішні трансформації людини в ситуації межового випробування. У таких текстах поєднані трагізм, жертвовність, повсякденний героїзм і документально відчутна атмосфера реальності. Часто ця проза ґрунтується на безпосередньому пережитому досвіді авторів, що надає їй особливої емоційної напруги та достовірності. Сучасна українська воєнна проза зосереджена на процесах набуття суб'єктності та утвердження національної й особистісної ідентичності. Вона фіксує момент історичного самовизначення – як окремої людини, так і цілого суспільства. Через художній текст відбувається переоцінювання цінностей, перегляд моральних орієнтирів, осмислення понять дому, свободи, гідності, відповідальності. Значну роль у цих творах відіграє психологічна глибина: автори зосереджуються на внутрішніх монологіях персонажів, їхніх страхах, сумнівах,

почутті провини, травматичних спогадах і водночас на здатності до стійкості й солідарності.

Ключовою особливістю сучасної української воєнної прози є документальність і щирість викладу. Вагома частина текстів створена безпосередніми учасниками подій: військовослужбовцями, добровольцями, медиками, волонтерами, журналістами. Це щоденники, мемуари, фронтові нотатки, які поєднують художність із фактичністю. Завдяки цьому виникає ефект присутності та максимальна довіра до зображеного. Навіть у художніх романах часто відчувається опора на реальні історії та свідчення. Яскравим прикладом щоденникової прози є книга *Олександра Михеда «Позивний для Йова. Хроніки вторгнення»* («ВСЛ», 2023). У ній автор осмислює власний досвід і переживання своєї родини, зокрема окупацію Бучі. Текст фіксує глибокі особисті й суспільні трансформації: зміну мови, повсякденності, емоційного стану та системи цінностей українців під впливом війни. Водночас книга виходить за межі індивідуальної рефлексії й постає як колективний портрет народу, що переживає втрати, травму й переосмислює власну ідентичність. Хронологічно впорядкована збірка есеїв *Андрія Куркова «Щоденник агресії. Книга 2 (Воєнні щоденники)»* («Фоліо», 2024) фіксує перебіг війни в Україні та її міжнародний резонанс. Осмислюючи щоденні події крізь призму особистого досвіду, автор поєднує документальну точність із глибокою інтелектуальною та емоційною рефлексією. Книга слугує літописом воєнного часу, що відображає зміни в суспільстві, настрої українців і трансформацію світосприйняття в умовах затяжної війни.

Репортажна проза постає на перетині журналістики й літератури як форма безпосереднього свідчення, що поєднує фактологічну точність з авторською інтерпретацією пережитого. Прикладом такої прози є книга *Богдана Логвиненка «Деокупація. Історії опору українців. 2022»* («Українер», 2023) – це хронологічно побудована збірка репортажів про подорожі деокупованими регіонами України у квітні-листопаді 2022 року, у яких автор фіксує послідовність звільнення територій ЗСУ. Центральним у текстах є голос героїв (військових, волонтерів, поліціантів і місцевих мешканців) та їхній пережитий досвід, що поєднує свідчення

трагедії окупації з проявами мужності й опору українців. Книга репортажів *Леся Белея «Точка У. Історії війни, що триває»* («Комубук», 2024) створює колективний портрет українців і українок різного віку та професій, які обрали активну позицію в протидії російській агресії. Вона показує, як кожен із героїв, усвідомивши важливість України, бореться за неї по-своєму – на фронті, у волонтерстві чи через документування й осмислення подій. До збірки репортажів *Олени Максименко «Пряма мова. Хроніки захисту»* («Vivat», 2024) увійшли історії людей різної статі, віку, національності та професій, об'єднаних спільними цінностями та метою. Дехто продовжує боротьбу на фронті, а ті, кого вже немає, залишили історії, що стають невід'ємною частиною колективного досвіду й пам'яті українського народу.

Сучасна українська воєнна література охоплює різні виміри досвіду війни: бойові дії, окупацію, полон, евакуацію, вимушене переселення, волонтерський рух і трансформацію мирного життя. Війна постає не лише як фронтове протистояння, а як тотальний досвід, що змінює особистість і суспільство. Поряд із фронтовою тематикою з'являються сюжети про зміну суспільної свідомості, деколонізацію мислення та формування нової системи цінностей. Найпоширеніші теми – війна як особиста травма (втрата й пам'ять, національна ідентичність, контраст «фронт-тил»), а також прагнення свідчити й документувати пережите. Війна постає як катализатор межових станів: страху, розпачу, втрати сенсу, а також мужності, солідарності та внутрішнього зростання. Особливого значення набувають теми травми, посттравматичного досвіду, переосмислення себе в новій реальності.

Жанрове різноманіття української художньої літератури воєнного часу – одна з її визначальних рис. Поряд із традиційними формами (романом, повістю та новелою) активно розвиваються щоденникова проза, есеїстика, репортаж, документально-художні тексти та мемуари. Війна спричинила появу гібридних жанрових моделей, у яких поєднані елементи художнього нарративу, публіцистики й особистого свідчення. Така жанрова палітра дає змогу багатовимірно осмислювати воєнний досвід – від фронтової реальності до глибоких

психологічних і світоглядних трансформацій людини.

Особливе місце займає документально-художня проза, яка поєднує репортаж, щоденник і художній нарратив, напр. *«Полон» Валерії «Нави» Суботіної* («Folio», 2024); *«Точка нуль» Артема Чеха* («Meridian Czernowitz», 2023); *«Бабах на всю голову» Віталія Запеки* («Vivat», 2022); *«Битись не можна відступити» Павла Белянського* («Vivat», 2024); *«Мисливці за щастям. Якщо треба буде помирати, я тебе розбуджу» Валерія Пузіка* («Vivat», 2024); *«Слова і кулі» Наталі Корнієнко* («Vivat», 2024); *«Потяг прибуває за розкладом» Марічки Паплаускайте* («Лаболаторія», 2024) та інші.

Жанрове розмаїття сучасної воєнної поезії виявляється в поєднанні традиційних ліричних форм із новими способами висловлення травматичного досвіду. Поряд із громадянською та патріотичною лірикою активно розвиваються інтимна, медитативна, філософська поезія, верлібр, поезія-щоденник, поезія-лист і поезія-свідчення. Вірші часто набувають рис документальності, фіксуючи конкретні події, імена, локації, водночас зберігаючи метафоричність і символічну глибину. Таке жанрове й стильове розмаїття дає змогу поезії оперативно реагувати на війну та водночас осмислювати її в універсальному екзистенційному вимірі. Яскравими прикладами поетичних видань воєнного літературного дискурсу є *«Вірші з бійниці» Максима «Далі» Кривцова* («Наш Формат», 2024); *«dasein: оборона присутності» Ярини Чорногуз* («Віхола», 2023); *«Свідчення» Вікторії Амеліної* («ВСЛ», 2024); *«Тільки не пиши мені про війну» Павла Вишебаби* («Видавництво Однієї Книги», 2023); *«Тут були ми» Артура Дроня* («ВСЛ», 2023); *«Абрикоси Донбасу» Любові Якимчук* («ВСЛ», 2023) тощо.

На окрему увагу заслуговують поетичні антології воєнного часу, які виконують важливу консолідуючу й меморіальну функцію, об'єднуючи різні голоси в єдиний художній простір свідчення. Вони фіксують емоційну й історичну мить, формуючи колективний портрет покоління, що переживає війну, та зберігаючи цей досвід для майбутньої культурної пам'яті. Так, у 2023 році у видавництві «Vivat» вийшла друком поетична антологія *«Поміж*

сирен. Нові вірші війни», до якої увійшли вірші Сергія Жадана, Катерини Калитко, Любові Якимчук, Ярини Черногуз, Павла Вишебаби, Богдани Матіяш, Ірини Цілик та інших. В антології *«Війна 2022»* («ВСЛ», 2022), упорядкованій Володимиром Рафеєнком, зібрано фрагменти щоденників, есеїв та віршів сучасних українських авторів, що відображають досвід повномасштабної війни та її емоційні й соціальні виміри. *«Поезія без укриття»* («Discursus», 2022) – це антологія віршів, які художньо фіксують враження першого місяця повномасштабної війни, поєднуючи голоси тих, хто бореться на передовій і в слові, створюючи хроніку, пам'ять про загиблих і підтримку захисників.

Дитяча та підліткова література про війну – важливий жанрово-тематичний напрям, який допомагає молодому читачеві осмислити складні реалії конфлікту. Основна тематика таких книг охоплює переживання дітей під час війни, зокрема вони мають терапевтичний ефект і допомагають маленьким читачам пережити непростий час (*«Темні історії маленьких і великих перемог» Тані Стус* («Книголав», 2023), *«Чому тато не вдома» Аліни Отземко* («Тітчер», 2024); *«Розкажи мені про війну» Григорія Фальковича, Анни Птахи* («Богдан», 2025); *«Гав» гучніше за вибухи» Мар'яни Горянська і Наталі Донської* («Ранок», 2024)); евакуацію, втрату домівки та близьких (*«Котик, Півник, Шафка» Олександра Михеда* («ВСЛ», 2022)); життя в окупації (*«Кіт Марік і Азов» Анастасії Дмитрук та Аліни Колесник* («Моя книжкова полиця», 2025); *«Вовчата» Дениса Самовола* («Веста», 2025); *«Мрія Сірка. Оповідання для дітей про людяність, сміливість і здійснення мрій» Катерини Дубойської і Юлії Максимчук* («Основа», 2025)); адаптацію до нових умов і пошук безпеки (*«Як це влаштовано: Військо України» Євген Букета та Валентини Дуван* («Основа», 2025); *«Врятувати Мурчика» Леся Белея та Олеса Манна* («Чорні вівці», 2025)). Ці тексти підкреслюють важливість дружби, підтримки сім'ї, солідарності та гуманних цінностей, часто містять героїчні й символічні мотиви, щоб передати складні емоції доступною мовою. Цей напрям формує в молодого покоління розуміння війни, співпереживання

та внутрішню стійкість перед травматичними подіями.

Креативні стратегії в літературі воєнного часу виявлені у візуальній літературі і графічних наративах – коміксах, графічних історіях, ілюстрованих метафоричних виданнях. Важливими рисами літературно-художнього креативу під час війни є метафоризація і символічність. Сучасна воєнна література часто виходить за межі книги і стає інтермедіальною, оскільки поєднується із фотографією, живописом, музикою, відеоартом. Наприклад, креативна *«Книжечка-мандрівочка. ЗСУ»* («ВСЛ», 2025) – це алфавіт-довідник, створений командою українських авторів й ілюстраторів, який через формат абетки відкриває дітям світ реальних історій про Збройні сили України. Поєднуючи документальну основу, живі свідчення та яскраві ілюстрації, видання в доступній і сучасній формі перетворює складну воєнну тематику на зрозумілий і водночас глибокий освітній досвід. У сайленбуці («тихій книзі») *Олександра Шатохіна «Жовтий метелик»* («ВСЛ», 2022) без жодного слова через символи й візуальні метафори представлена історія про життя після війни та подолання її обмежень. Образи колючого дроту, метеликів і дівчинки-України створюють глибоку алегорію несвободи й внутрішнього спротиву, підкреслюючи ідею, що свободу та життєву силу неможливо знищити навіть у найтемніші часи.

Попри війну, в Україні активно з'являються креативні дитячі видання з інтерактивними та візуальними елементами: наліпками, віконцями, рухомими деталями, лабіринтами й завданнями на розвиток логіки та уважності. Найчисленнішими серед них є книжки-іграшки – формати, що виходять за межі традиційного читання й перетворюють взаємодію з текстом на гру. Особливу зацікавленість у дітей викликають книжки-панорамки, при взаємодії з якими під час розгортання сторінок постає об'ємна сцена з елементами поп-арту та конструкцій і театралізованої дії, що створює ефект занурення. Прикладом є *«Ріпка»* («Пегас», 2024), а також серія казкових панорамок видавництва «Ранок»: *«Кіт у чоботях»*, *«Білосніжка»*, *«Пан Коцький»*, *«Гидке каченя»*, *«Троє поросят»* та інші. Упродовж 2023–2025 років видавництво «Ранок» також випустило серію

книжок-пазлів *Геннадія Меламеда і Наталії Бекшаєвої «Наш світ. У лісі», «Наш світ. У зоопарку», «Наш світ. В океані», «Наш світ. У місті», «Наш світ. У лузі»*, що поєднують читання з елементами складання. Окремий різновид становлять вімельбухи – книги-розглядалки, де домінують багатосюжетні ілюстрації. Серед них – святковий вімельбух *Анни Зюсс «Чарівне Різдво»* («Абрикос», 2023), який у теплій атмосфері знайомить дітей із різдвяними традиціями, а також *«Кумедний вімельбух про день і ніч» Ірини Потаніної* («Ранок», 2022) – пізнавальне видання для найменших, що в захопливій ігровій формі пояснює особливості дня і ночі.

Висновки і пропозиції. Отже, українська художня література воєнного часу постає як динамічний і багатовимірний сегмент сучасного літературного процесу, що активно реагує на виклики повномасштабної війни. Воєнна проза вирізняється документальністю, щирістю та опертям на особисте свідчення, а поява репортажної прози засвідчує прагнення до оперативної й достовірної фіксації подій на перетині журналістики й мистецтва. Визначальною рисою літератури цього

періоду є жанрове розмаїття: поряд із традиційними формами розвиваються щоденники, есеї, мемуари, документально-художні тексти та гібридні моделі письма. Сучасна воєнна поезія демонструє поєднання громадянської, інтимної та філософської лірики з новими формами висловлення травматичного досвіду, а поетичні антології виконують консолідуючу й меморіальну функції. Важливим напрямом є дитяча й підліткова література, що адаптує складні воєнні реалії до сприйняття молодшої аудиторії, формуючи ціннісні орієнтири й психологічну стійкість. Креативні стратегії сучасної воєнної літератури виявляємо у візуалізації, метафоризації, символічності та міжмедійності, що засвідчує розширення меж художнього тексту й формування нових способів репрезентації воєнного досвіду.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в поглибленому вивченні інтермедіальних практик сучасної воєнної літератури, рецептивних стратегій читача, а також у порівняльному аналізі українського воєнного письма з іншими національними літературами, що осмислюють досвід війни в глобальному культурному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьєва Г. А. Українська література під час війни: нові голоси та теми. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 4 (34). С. 201–218.
2. Базів Л. Книговидання часів війни. Досвід, плани, креатив. *Укрінформ*: сайт. URL: www.ukrinform.ua/rubric-culture/3631892-knigovidanna-casiv-vijni-dosvid-plani-kreativ.html (дата звернення: 10.12.2025).
3. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза: жанрово-стильова типологія. *Слово і Час*. 2023. № 3 (729). С. 35–49. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.03.35-49>
4. Качак Т. Б., Близнюк Т. О. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Вип. 2 (209). С. 151–157. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-23>
5. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустури: Дискурсус, 2022. 288 с.
6. Сидоренко О. Дефаміліаризація як одна з ключових художніх стратегій сучасної дитячої літератури на мілітарну тематику. *Український смисл*. Дніпро: Ліра, 2023. Вип. 1. С. 65–75.
7. Урись Т. Ю. Дискурс війни у сучасній українській поезії. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 5 (11). С. 246–259. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-246-259](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-246-259)
8. Фіялка С. Зображально-виражальні засоби в українській поезії періоду повномасштабної військової агресії РФ. *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2023. Вип. 29(2). С. 114–119. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.2.8>
9. Хома К. Дитяча література про війну як складова мілітарного дискурсу. *Theoretical and didactic philology*. 2024. Вип. 37. С. 218–228.
10. Шелюх О. М., Легка Я. М. Жанрово-тематичні особливості сучасної літератури про війну на сході України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71) № 2 Ч. 2. С. 138–143. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-2/25>
11. Шульська Н. М., Рожило М. А., Римар Н. Ю. «Від читання до споглядання»: креативні видання сучасності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 3. С. 215–220. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-3/38>
12. Шульська Н. Літературно-критичний огляд креативних дитячих видань в українському інфопросторі. *Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference*. Florence, Italy. 2023. Pp. 180–185.

13. Яремко Л. «Від темряви до світла»: сучасні українські авторські казки про війну (інтерпретації). *Studia Methodologica*. Тернопіль; Кельце: Гельветика, 2023. Вип. 56. С. 84–92. <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2023-56-9>
14. Trofymenko T. Сучасна українська проза після 24 лютого 2022: рецепція війни. *Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*. 2023. Vol. 16. P. 97–113.

REFERENCES

1. Avksentieva, H. A. (2025). Ukrainian literature during the war: New voices and themes. *Visnyk Nauky ta Osvity*, 4(34), 201–218.
2. Baziv, L. (n.d.). Book publishing in times of war. Experience, plans, creativity. *Ukrinform*. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3631892-knigovidanna-casiv-vijni-dosvid-plani-kreativ.html>
3. Herasymenko, N. (2023). Contemporary war prose: Genre and stylistic typology. *Slovo i Chas*, 3(729), 35–49. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.03.35-49>
4. Kachak, T. B., & Blyzniuk, T. O. (2024). War in contemporary Ukrainian literature for children and youth. *Naukovi Zapysky. Seria: Filolohichni Nauky*, 2(209), 151–157. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-23>
5. Pukhonska, O. (2022). Beyond the battlefield. The discourse of war in contemporary literature. *Brustury: Dyskursus*.
6. Sydorenko, O. (2023). Defamiliarization as one of the key artistic strategies of contemporary children's literature on military themes. *Ukrainskyi Smysl*, 1, 65–75.
7. Urys, T. Yu. (2023). The discourse of war in contemporary Ukrainian poetry. *Visnyk Nauky ta Osvity*, 5(11), 246–259. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-246-259](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-246-259)
8. Fiialka, S. (2023). Figurative and expressive means in Ukrainian poetry during the period of full-scale military aggression of the Russian Federation. *Synopsys: Text, Context, Media*, 29(2), 114–119. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.2.8>
9. Khoma, K. (2024). Children's literature about war as a component of military discourse. *Theoretical and Didactic Philology*, 37, 218–228.
10. Sheliukh, O. M., & Lehka, Ya. M. (2021). Genre and thematic features of contemporary literature about the war in Eastern Ukraine. *Scientific Notes of Tavria National V. I. Vernadskyi University. Series: Philology. Journalism*, 32(71) (2, Part 2), 138–143. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.2-2/25>
11. Shulska, N. M., Rozhylo, M. A., & Rymar, N. Yu. (2021). “From reading to contemplation”: Creative publications of modernity. *Scientific Notes of Tavria National V. I. Vernadskyi University. Series: Philology. Journalism*, 32(71)(6, Part 3), 215–220. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-3/38>
12. Shulska, N. (2023). Literary-critical review of creative children's publications in the Ukrainian information space. In *Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference* (pp. 180–185). Florence, Italy.
13. Yaremko, L. (2023). “From darkness to light”: Contemporary Ukrainian authorial fairy tales about war (interpretations). *Studia Methodologica*, 56, 84–92. <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2023-56-9>
14. Trofymenko, T. (2023). Contemporary Ukrainian prose after February 24, 2022: Reception of war. *Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*, 16, 97–113.

N. M. SHULSKA

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of the Social Communications,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: chulska.natalia@ynu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4703-1798>*

S. S. OSTAPCHUK

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Lecturer at the Department of Ukrainian Language and Literature,
Irpın Professional College of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Irpın, Kyiv region, Ukraine
E-mail: sup-ss@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3482-1790>*

N. YU. RYMAR

Ph.D. in Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Philology, Pedagogy and Teaching Methods,

Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine

E-mail: nat_rimar@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2471-7703>

UKRAINIAN FICTION OF WARTIME: THEMATIC AND GENRE REPERTOIRE AND CREATIVE STRATEGIES

The article analyzes the genre and stylistic features of contemporary Ukrainian literature of wartime, outlining its leading trends and artistic strategies. It emphasizes that the key feature of the latest war prose is its documentary character and sincerity of narration. This is обусловлено the active participation in the literary process of direct witnesses and participants of the war: servicemen and servicewomen, volunteers, medics, and journalists. It is underlined that the combination of personal experience with the collective dimension of memory forms a new model of artistic thinking in which testimony becomes an important ethical and aesthetic category.

The genre diversity of contemporary war prose is examined. Alongside traditional forms (novel, novella, short story), diary prose, essays, reportage, memoirs, and documentary-fiction texts are actively developing. The specificity of hybrid genre models is identified, in which elements of fictional narrative, publicistic writing, and personal testimony are synthesized. Particular attention is paid to documentary-fiction prose as a form that combines reportage, diary recording of events, and literary interpretation, creating the effect of direct presence and historical authenticity.

A separate aspect of the study concerns the genre renewal of contemporary war poetry. The transformation of traditional lyrical forms and the emergence of new ways of representing traumatic experience are considered, including free verse, diary poetry, epistolary poetry, and poetry-testimony. The role of wartime poetic anthologies as a consolidating and memorial phenomenon is highlighted, as they capture the emotional state of the era and shape a collective portrait of a generation.

The development of children's and young adult literature about the war, its therapeutic potential, and its thematic dominants (the experience of evacuation, loss, life under occupation, and adaptation to new conditions) are also explored. The article outlines creative strategies of wartime literature, particularly the development of visual and graphic narratives, metaphorization, and intermediality as ways of expanding artistic expression. It is concluded that contemporary Ukrainian wartime literature emerges as a multidimensional cultural phenomenon that not only reflects the realities of war but also shapes the space of national memory and identity.

Key words: Ukrainian fiction, wartime, themes, genre repertoire, creative strategies.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 811.162.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.9>

Т. Є. НЕДАШКІВСЬКА

кандидат філологічних наук, професор,

завідувач кафедри слов'янської і германської філології та перекладу,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Електронна пошта: meganed777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7810-8773>

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Стаття досліджує мовну інтерференцію як явище, що виникає в умовах білінгвізму та означає порушення нормативності через близький контакт двох споріднених мов. Найхарактернішим цей процес є для жителів прикордоння, спільнот, що спілкуються двома мовами та активних учасників міжкультурної комунікації. Мета роботи – різнобічний аналіз українсько-польської мовної інтерференції, щоб виявити її особливості, форми прояву і наслідки для обидвох мов. Продемонстровано кожен із рівнів польсько-української мовної інтерференції та з'ясовано, що найсуттєвішим є лексичне «втручання», а граматичне, синтаксичне і стилістичне хоч і не є такими очевидними, однак «проблем» із ними значно більше, адже вони стосуються глибинних механізмів мовної організації та найбільше впливають на порушення мовних норм. Доведено, що через близький контакт відбувається запозичення або механічне перенесення польських слів в українське мовлення, під впливом польської вимови змінюється українська, переносяться граматичні конструкції з польської мови до нашої, змінюються українські словотвірні моделі, відбувається калькування польських синтаксичних конструкцій, перенесення стилістичних норм тощо.

Аналогічно проаналізовано вплив української мови на польську та встановлено, що він є настільки яскравий, як польсько-український. Визначено, що ця мовна інтерференція найактивніше проявляється під час комунікації, тому найпомітнішим тут теж є лексичний вияв, адже слова легко піддаються зовнішнім впливам. Констатовано, що українські поняття, проникають у польський лексикон через соціально-культурний контекст, а на рівні фонетики визначальним є соціолінгвістичний характер інтерференції, яка польську мову хоч і не змінює, але допомагає сконструювати впізнавані мовні варіанти, за якими легко визначити походження комуніканта. Визначено ряд заходів, що допоможуть уникати більшості негативних наслідків польсько-української мовної інтерференції та якісно зберігати цілісність української мови, яка, своєю чергою, перетворить мовну інтерференцію на інтелектуальний ресурс для гнучкої мультикультурної компетентності.

Ключові слова: польська мова, українська мова, двомовність, мовна інтерференція, соціально-культурний контекст.

Поставлення проблеми. Мовна інтерференція супроводжує процес засвоєння нерідної мови в умовах білінгвізму (двомовності), коли її нормативність порушується через близький контакт із рідною. В Україні цей феномен є доволі поширеним, особливо якщо говорити про її тісну взаємодію з сусідньою Польщею. Йдеться про те, що жителі так званого прикордоння, спільноти, для якої нормальним є спілкування двома мовами або активні учасники міжкультурної комунікації, розмовляючи, змішують слова (вживають полонізми в українській або українізми в польській), не правильно вимовляють деякі звуки, плутають відмінки і порядок розташування слів у реченнях, чи не за призначенням використовують поняття, які в обидвох мовах звучать

однаково, але мають абсолютно інше значення (false friends) тощо. Чому так відбувається? Бо тісні соціально-культурні контакти між країнами інтенсифікували мовні обміни, а сучасний глобалізм і відкриті кордони для мобільності стимулюють нові форми мовних контактів, часом навіть зовсім не усвідомлених. Актуальність нашого дослідження полягає у тому, щоби системно вивчити описані вище явища у польсько-українському середовищі, щоб потім мати змогу ефективного вивчати і викладати обидві мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливу зацікавленість проблемою мовної інтерференції можна відзначити в роботах А. Швець, О. Федько, Л. Белей, І. Гамерської, Л. Барановської тощо. Т. Єфименко досліджує

теоретичні засади вивчення інтерференції, з'ясовує її роль і функції у площині соціології, психології та лінгвістики і констатує, що це поширене у білінгвальному середовищі явище має здатність приживатися в ідіолектних мовних системах, впливаючи на мовну компетенцію навіть тих, хто є монолінгвами [Єфименко : 66]. О. Козаченко вивчає випадки лексичної інтерференції, притаманні студентам ЗВО України, які вивчають польську мову. На його думку, щоб відібрати інтерферентно небезпечні для чистоти мови слова, необхідно вираховувати їх за принципом частотності, семантики і тематики [Kozaczenko : 121]. Подібної практики дотримується й Н. Місяць, яка теж окреслює труднощі вивчення та викладання польської мови як іноземної в україномовному середовищі та представляє методи, що допоможуть активізувати навчання і якісно розвивати комунікативні навички [Masias : 111]. Навіть більше, О. Федько наполягає на тому, що формувати мовні компетентності здобувачів освіти потрібно шляхом впровадження і використання інноваційних ресурсів, а також творчо адаптувати ті матеріали, які вже готові для роботи, щоб вони відповідали потребам студентів [Федько : 359]. Л. Колодіна розглядає українсько-польську інтерференцію на фонетичному, лексичному, граматичному та синтаксичному рівнях, руйнуючи упереджений міф, що слов'янським студентам дуже легко вчити польську мову, бо вона схожа на їхню рідну. Основна її увага присвячена так званим мовним пасткам і фальшивим друзям перекладача, які значно ускладнюють процес перекладу та вивчення мови [Колодіна : 724]. І. Гамерська аналізує лінгвістичну інтерференцію, яка може виникати під час вивчення іноземної мови. Авторка розглядає різні тлумачення цього явища і представляє його багаторівневим феноменом, осмислювати який необхідно в міждисциплінарному контексті [Гамерська : 21]. В. Сосновський та Р. Тимошук у рамках вивчення мовної інтерференції займаються вивченням запозичень і калькованих фразеологізмів, які, на їх думку, суттєво збагачують польську й українську мови та демонструють тенденцію інтернаціоналізації їхньої лексики [Сосновський : 249]. О. Станішевська досліджує гомонімічні та паронімічні явища у польській та українській мовах, які вона називає спорідненими [Stanishevskaja].

Мета нашого дослідження полягає у різноманітному аналізі українсько-польської мовної інтерференції з метою виявлення її особливостей, форм прояву та наслідків для сучасної української мови та української на польську, а також оцінки впливу польської мови на мовну поведінку носіїв української та вияви дії української на мовців-поляків.

Завдання, які стоять перед нами:

1. Визначити поняття та основні форми мовної інтерференції у контексті українсько-польських мовних контактів.
2. Проаналізувати лексичні, фонетичні, морфологічні та синтаксичні прояви польського впливу на українську мову.
3. Виявити соціокультурні та комунікативні чинники, що сприяють або стримують інтерференцію.
4. Дослідити вплив інтерференційних явищ на мовну компетентність та міжкультурну комунікацію носіїв української та польської мов.
5. Сформулювати практичні рекомендації щодо навчання української та польської мов в умовах мовного контакту та збереження її стилістичної та семантичної цілісності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовною інтерференцією прийнято називати феномен, який системно описує різномовні взаємовпливи, здатні змінити структурний і лексичний склад рідної та іноземної мов, а також комунікативну поведінку їх носіїв. Для того щоб відбувся процес «нашарування», мовний контакт має бути достатньо тривалим й активним. Причому використання елементів мови, неспецифічних для української чи польської не завжди свідчить про помилку чи свідому / несвідому їх деформацію. Це може бути прикладом природної адаптації запозичених слів або процесом взаємозбагачення обидвох мовних систем. Представимо багаторівневий характер українсько-польської мовної інтерференції у вигляді таблиці 1.

Як уже можна зрозуміти із таблиці, кожен із представлених рівнів мовної інтерференції свідчить, що поява аналізованого нами явища є не випадковою чи одиничною, а системною, якій передувала тривалий мовний контакт, двомовність і культурна близькість української та польської мов. Суттєвою вважається лексична інтерференція, а граматична, синтаксична та стилістична

Рівні польсько-української мовної інтерференції

Вид інтерференції	Опис	Приклади
Лексична	Запозичення або механічне перенесення польських слів в українське мовлення	файний (замість гарний), кшталт , кепський , ратуша , гміна , повіт , справа (у значенні «справа/питання»), склеп (замість крамниці), мешкання (замість житло), урльоп (замість відпустка), запомнити (замість запам'ятати)
Фонетична	Вплив польської вимови на українську та навпаки	Підкреслена артикуляція [шч] під впливом [szcz] (напр., шчо), пом'якшення приголосних за польською моделлю (ś, ź), наголос за польським зразком (тОбі, лЮблю), вимова л як польського ł , надмірна палаталізація
Граматична	Перенесення граматичних конструкцій з польської мови	Вживання прийменника na замість у/в (іхати на Львів), калькування форм часу (я є зробив ← ja zrobiłem), неправильні відмінкові закінчення, вплив польського Wołacz на звертання
Морфологічна	Вплив польських словотвірних моделей на українські	Суфікси: -ція (організація замість установа), -ек (будинек ← budynek), -увати (працювати → працювати), утворення форм за польськими зразками: питання → питанне
Синтаксична	Калькування польських синтаксичних конструкцій	Порядок слів: Я маю зроблене завдання (← Мам zrobione zadanie), Він є добрим лікарем (зайва зв'язка), надмірне вживання інфінітивів, конструкції з мати
Стилістична	Перенесення стилістичних норм однієї мови в іншу	Надмірна офіційність або канцеляризми: згідно з вищевикладеним, має місце, в даний момент (← w danym momencie), вживання польських мовних кліше
«Хибні друзі перекладача» (false friends)	Слова, подібні за звучанням, але різні за значенням	Dywan – килим (не диван), owoce – фрукти (не овочі), bandaż – бинт (не бандаж), sklep – крамниця (не склеп), uroda – краса (не потворство), pensja – зарплата (не пенсія), zachować – зберегти (не заховати), na wsi – у селі (не на всі гроші)

Джерело: сформоване автором

хоч і не є такими очевидними, однак «проблем» із ними значно більше, адже вони стосуються глибинних механізмів мовної організації і най-більше впливають на порушення мовних норм.

Через те що буквально трактування процесу інтерференції передбачає взаємовплив, очевидним є факт, що українська мова також впливає на польську. Як і у випадку з нашою рідною мовою, найяскравіше це проявляється у прикордонних регіонах, у тих місцевостях, де проживає багато мігрантів, де є діаспора, скупчення сезонних працівників, а також у білінгвальному середовищі соціальних мереж. Зазначимо, що існує не так багато наукових досліджень, які би детально представили саме ті впливи, які українська мова вчиняє на польську. Частково, пояснити таку ситуацію можна тим, що мовна політика сусідньої до нас країни, дбаючи про чистоту лексичного складу польської літературної мови, використовує жорсткі інституційні механізми його стандартизації та обмежує кількість офіційно запроцьований у ній запозичень. Визначено українізми (або *рутенізми*, як їх ще паралельно називають), зафіксовані в офіційних польських словниках чи

довідниках в алфавітному порядку (*ajer, arba, ataman, bachmat, bajdak, bajoro, baka, bakalie, bakun, batabajkalbatatajka, bataguta, batakaé, banderowiec, bandura, baraban, basalyk, baskak, basztan, bazar, bezhotowie, bies, birkut, bisurmanin, blahy, bobak, boéwina/botwina, bodiak, bohater, bohomaz, bojar, borsuk, borykaé sie, braha, broczyé, bryndza, budowla, buhaj, bulwa, buktak, butamy, butat, butawa, bundz, buriczuk, burczuceny, burka, bury, burzan, buszowaé, car, cerkiew, chabeta, chatat, chatwa, chandra, chata, chtystek, chmyz, chotodziec / aip, арба, отаман, бахмат, байдак, багно, бака, бакалія, бакун, батіг, бандерівець, бандура, барабан, баскак, баитан, базар, безготівка, біс, беркут, бусурман, благий, бабак, ботвиння, будяк, богатир, богомаз, боярин, борсук, борюкатися, брага, кровоточити, бринза, будівля, бугай, бульба, бутани, булава, будз, бурячок, бурка, бурій, бушувати, цар, церква, шкана, битва, хандра, хата, шмаркач, холодець [Fałowski : 69]). Прийнято вважати, що їх загальна кількість коливається від 106 до 366. Розділяємо позицію автора, який схиляється до меншого показника, адже складно сперечатися, що багато українізмів*

потрапили у цей перелік невиправдано, оскільки так само їх можна кваліфікувати як запозичення з білоруської або російської мови [Fałowski]. То ж вплив української мови на польську заперечувати неможливо, що ми ілюструємо за допомогою таблиці 2.

Таблиця 2 демонструє, що масштаб впливу української мови на польську є не таким широким і яскравим, як польської на українську. І все ж таки інтерференція є реальною та найактивніше проявляється під час комунікації. Саме тому найпомітнішим є її лексичний вияв, адже слова легко піддаються зовнішнім впливам. Українські поняття, безумовно, проникають у польський лексикон через соціально-культурний контекст. На рівні фонетики визначальним є соціолінгвістичний характер інтерференції. Польську мову вона, звичайно, не змінює, але допомагає сконструювати впізнавані мовні варіанти, за якими легко визначити походження комуніканта. На інших рівнях відбувається формування українських гібридних структур у польському мовленні. Стилістична інтерференція загострює увагу на представленні ввічливих форм та емоційній виразності тощо.

Польсько-українська мовна інтерференція проявляє очевидну залежність від

культурно-історичних чинників і повсякденного спілкування. Очевидно, визначальними для її виникнення є:

- **історичні контакти** – багато століть українці та поляки проживали на спільній території, тому в їхні мови елементи з усіх рівнів системи обопільно проникали практично безперешкодно;
- **регіональна специфіка** – у прикордонні історично змішане населення щоденно контактує між собою, забезпечуючи мовний контакт;
- **освітньо-медійний вплив**, що проявляється через навчальні програми та культурні продукти (книги, фільми, музику, відео на різних платформах), характерною ознакою чого є запозичення нових слів і навіть цілісних мовних конструкцій;
- **двомовність комунікантів** – легалізує інколи навіть несвідомий перехресний мовний вплив, коли особа, що говорить двома мовами, автоматично переносить знайомі структури з однієї мови в іншу;
- **комунікативний контент**, адже, як ми уже говорили, мовна інтерференція стає видимою під час побутового неформального спілкування та в соціальних мережах, неконтрольованих з погляду нормативності;

Таблиця 2

Рівні українсько-польської мовної інтерференції

Вид інтерференції	Опис	Приклади
Лексична	Проникнення українських слів у польське мовлення, особливо в середовищі мігрантів, прикордонних регіонів, у медіа та соціальних мережах	Majdan (як політичний символ), holodomor , borszcz (у значенні саме української страви), hromada (як форма спільноти), batiar , kozacki (у значенні «вільний», «відчайдушний»)
Фонетична	Українська вимова впливає на звучання польської мови в мовленні білінгвів	Щілине [h] замість проривного польського [g], твердіші приголосні, інший інтонаційний малюнок, український тип наголосу, редукція носових
Граматична	Перенесення українських граматичних моделей у польське мовлення	Надмірне використання особових займенників (ja zrobilem , ja poszedlem), кальки типу u mnie jest ← «у мене є», помилки у відмінюванні
Морфологічна	Формування польських слів за українськими словотвірними моделями	Гібридні форми, неправильні суфікси, кальковані форми дієслів, спрощене відмінювання
Синтаксична	Калькування українських синтаксичних структур у польській мові	Ja jutro będę iść ← «Я завтра буду йти», On bardzo dobrze mówi po polsku з українською інтонаційною схемою, прямий порядок слів
Стилістична	Перенесення українських комунікативних стратегій у польське мовлення	Більша емоційність, пряmlinійність, активне використання зменшено-пестливих форм, експресивність
Семантична	Розширення або зміщення значення польських слів під впливом українських	pracować у ширшому значенні, zrobić як універсальне дієслово, spotkanie у надто широкому смислі

Джерело: сформоване автором

– **мовна потреба та економія зусиль** – коли є нагальна потреба швидко порозумітися або пояснити нові поняття, фіксується використання польських запозичень як зручних і коротко сформульованих.

Розуміння цих чинників допомагає визначити механізми взаємовпливу і розробити стратегію вивчення української та польської мов таким чином, щоб воно було дієвим та ефективним. Адже полонізми в нашій мові суттєво і не завжди позитивно впливають на мовну компетентність українців. Вони, звичайно, збагачують наш словниковий запас, розширюючи лексичні можливості української мови та сприяючи точнішому й різноманітнішому продукуванню думок, а за допомогою кальок і морфологічних упливів допомагають творити нові словотворчі конструкції для кращої адаптації до різномовних контекстів. Однак зловживання запозиченнями, надмірне або неконтрольоване, спричиняє появу «змішаних» форм, фонетичних і граматичних помилок, через які формується інтерференція, а набуття стандартної мовної компетентності ускладнюється.

Щоб уникнути більшості негативних наслідків польсько-української інтерференції необхідно:

– **усвідомлено використовувати кальки і запозичення** (цікавитися походженням польських слів і калькованих конструкцій, пояснювати їх правильне вживання, шукати альтернативні варіанти в українській мові);

– **формувати навички розпізнавання нормативних форм рідної мови і таких же контактних форм** (розвивати фонетичну та граматичну уважність: тренувати вимову і наголошення українських слів, виконувати вправи з морфології та словотворення, щоб розрізняти українські та польські граматичні конструкції);

– **розвивати вміння адаптивної комунікації через залучення міжкультурних компонентів до освітніх навчальних програм** (зробити елементи польської мови та культури елементами вітчизняного навчального процесу, щоб розвивати міжкультурну компетентність і розуміння того, чому виникають інтерференції);

– **моніторити та коригувати мовні помилки** (систематично аналізувати

інтерферентні мовні неточності, обговорювати їх та виправляти);

– **створювати словники так званих контактних слів, пояснюючи їх правильне використання в українській мові;**

– **стимулювати самостійну мовну практику здобувачів освіти** (заохочувати до написання власних текстів, активно використовувати українську мову в соціальних мережах і творчих проєктах тощо).

Такі рекомендації рівноцінно важливі також для навчання польської мови, оскільки процес інтерференції діє в обидві сторони, трансформуючи як українську, так і польську мову. Такий підхід може позитивно подіяти на збереження цілісності української та польської мов і перетворювати мовну інтерференцію на інтелектуальний ресурс для становлення мультикультурної компетентності.

Висновки. Представлене дослідження показало, що феномен мовної інтерференції в українській і польській мовах є багаторівневим, комплексним і природним явищем. Його прояв помітний на рівні лексики, фонетики, морфології та синтаксису, а утворені ним нові мовні форми продукують потенційні труднощі під час навчання, викладання та спілкування у середовищі білінгвів. Цілий комплекс соціокультурних і комунікативних чинників є визначальним для виникнення інтерференції та ще й визначає її інтенсивність. І в українській, і в польській мовах інтерференція розширює їхній словниковий запас та оновлює граматичні моделі, однак є серйозним викликом для кожної мовної системи, адже через необережне поводження з нею може постраждати ідентичність і стилістична єдність. Саме тому важливо формувати усвідомлений підхід до використання запозичень, уважно слідкувати за розвитком фонетичних, морфологічних і стилістичних змін, а також усвідомлено інтегрувати міжкультурні компоненти у навчальний процес. Так збережеться стилістична та семантична цілісність української та польської мов і буде розвинеться мовна гнучкість її носіїв, формуватися свідома мовна особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська Л. Українізми в польській мові: етимологія та семантика. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2023. № 27. С. 18–23. URL: <https://apfp.khmnu.edu.ua/index.php/apfp/article/view/48/49>

2. Белей Л. До питання міжмовної інтерференції. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 41(10). С. 14–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.2>
3. Гамерська І. Явище інтерференції у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2023. № 14. С. 21–28. DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-14.3>
4. Єфименко Т. Дослідження мовної інтерференції у соціальному, психологічному й лінгвістичному планах. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. № 6 (43). С. 66–69. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Researches-of-the-language-interference-in-the-social-psychological-and-linguistic-meaning-T.-M.-Yefymenko.pdf>
5. Колодіна Л. Інтерференція при вивченні польської мови як іноземної: розпізнання з метою уникнення. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 724–727. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/163.pdf>
6. Сосновський В., Тимошук Р. Порівняльний аналіз сучасних фразеологічних кальк у польській та українській мовах. *Papers in Linguistics*. 2020. № 22 (1). С. 239–254. DOI: <https://doi.org/10.31648/pj.4983>
7. Федько О. Основні труднощі при вивченні/викладанні української та польської мови як іноземної. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. 2022. № 58 (2). С. 359–365. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-51>
8. Швець А. Прояви лексичної інтерференції у польському мовленні мешканців Кам'янського. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. 2016. Вип. 21. С. 171–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2016_21_36
9. Fałowski A. Ile jest słów pochodzenia ukraińskiego we współczesnej polszczyźnie ogólnej? *LingVaria*. 2023. № 1 (35). S. 63–72. DOI: <https://doi.org/10.12797/LV.18.2023.35.04>
10. Kozaczenco O. Проблеми лексичної інтерференції на матеріалі української та польської мов та шляхи її подолання у польському мовленні студентів філологічних факультетів. *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Językoznawstwo*. 2015. № 11. S. 121–140. URL: <http://dx.doi.org/10.16926/j.2015.11.09>
11. Masiac N. Kompetencja lingwistyczna w nauczaniu Ukraińców języka polskiego jako obcego. *Українська полоністика*. 2010. № 7. С. 111–120. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/6308/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20Microsoft%20Word.pdf>
12. Stanishevskaja O. Źródła polsko-ukraińskich homonimów i paronimów. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/309.pdf>

REFERENCES

1. Baranovska, L. (2023). Ukrainizmy v polskii movi: etymolohiia ta semantyka [Ukrainianisms in the Polish language: etymology and semantics]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 27, 18-23. URL: <https://apfp.khmnu.edu.ua/index.php/apfp/article/view/48/49> [in Ukrainian].
2. Belei, L. (2025). Do pytannia mizhmovnoi interferentsii [On the issue of interlingual interference]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 41(10), 14-17. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.2> [in Ukrainian].
3. Hamerska, I. (2023). Yavyshe interferentsii u suchasnykh linhvistychnykh doslidzhenniakh [The phenomenon of interference in contemporary linguistic research]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiedialnosti «Lvivskiy filolohichniy chasopys»*, 14, 21-28. DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-14.3> [in Ukrainian].
4. Yefymenko, T. (2018). Doslidzhennia movnoi interferentsii u sotsialnomu, psykholohichnomu y linhvistychnomu planakh [Research on language interference in social, psychological, and linguistic terms]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 6 (43), 66-69. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Researches-of-the-language-interference-in-the-social-psychological-and-linguistic-meaning-T.-M.-Yefymenko.pdf> [in Ukrainian].
5. Kolodina, L. (2018). Interferentsiia pry vyvchenni polskoi movy yak inozemnoi: rozpiznannia z metoiu unyknnennia [Interference in learning Polish as a foreign language: recognition for avoidance purposes]. *Molodyi vchenyi*, 11 (63), 724-727. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/163.pdf> [in Ukrainian].
6. Sosnovskiy, V., Tymoshuk, R. (2020). Porivnialnyi analiz suchasnykh frazeolohichnykh kalk u polskii ta ukrainskii movakh [Comparative analysis of contemporary phraseological calques in Polish and Ukrainian]. *Papers in Linguistics*, 22 (1), 239-254. DOI: <https://doi.org/10.31648/pj.4983> [in Ukrainian].
7. Fedko, O. (2022). Osnovni trudnoshchi pry vyvchenni/vykladanni ukrainskoi ta polskoi movy yak inozemnoi [Main difficulties in learning/teaching Ukrainian and Polish as foreign languages]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuz. zb. nauk. pr. molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzh. ped. un-tu imeni Ivana Franka*, 58 (2), 359-365. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-51> [in Ukrainian].
8. Shvets, A. (2016). Proiavy leksychnoi interferentsii u polskomu movlenni meshkantsiv Kamianskoho [Manifestations of lexical interference in the Polish speech of Kamensk residents]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, 21, 171-174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2016_21_36 [in Ukrainian].

9. Fałowski, A. (2023). Ile jest słów pochodzenia ukraińskiego we współczesnej polszczyźnie ogólnej? [How many words of Ukrainian origin are there in contemporary general Polish?]. *LingVaria*, 1 (35), 63-72. DOI: <https://doi.org/10.12797/LV.18.2023.35.04> [in Polish].
10. Kozaczenko, O. (2015). Problemy leksychnoi interferentsii na materialii ukrainskoi ta polskoi mov ta shliakhy yii podolannia u polskomu movlenni studentiv filolohichnykh fakultetiv [Problems of lexical interference in Ukrainian and Polish languages and ways to overcome it in the Polish speech of students of philological faculties]. *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Językoznawstwo*, 1, 121-140. URL: <http://dx.doi.org/10.16926/j.2015.11.09> [in Polish].
11. Masiac, N. (2010). Kompetencja lingwistyczna w nauczaniu Ukraińców języka polskiego jako obcego [Linguistic competence in teaching Polish as a foreign language to Ukrainians]. *Ukrainska polonistyka*. 2010, 7, 111-120. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/6308/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20Microsoft%20Word.pdf> [in Polish].
12. Stanishevskaja O. Źródła polsko-ukraińskich homonimów i paronimów [Sources of Polish-Ukrainian homonyms and paronyms]. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/309.pdf> [in Polish].

T. YE. NEDASHKIVSKA

PhD in Philology, Professor,

Head of the Department of Slavic and Germanic Philology and Translation,

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

E-mail: meganed777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7810-8773>

PROBLEMS OF UKRAINIAN-POLISH LANGUAGE INTERFERENCE

The article examines language interference as a phenomenon that arises in conditions of bilingualism and means a violation of normativity due to close contact between two related languages. This process is most characteristic of border residents, communities that communicate in two languages, and active participants in intercultural communication. The aim of the work is to conduct a comprehensive analysis of Ukrainian-Polish linguistic interference in order to identify its characteristics, forms of manifestation, and consequences for both languages. Each level of Polish-Ukrainian linguistic interference is demonstrated, and it is found that lexical “interference” is the most significant, while grammatical, syntactic, and stylistic interference, although not as obvious, causes significantly more “problems” because it affects the deep mechanisms of language organization and has the greatest impact on the violation of language norms. It has been proven that close contact leads to the borrowing or mechanical transfer of Polish words into Ukrainian speech, the influence of Polish pronunciation changes Ukrainian, grammatical constructions are transferred from Polish to Ukrainian, Ukrainian word formation models change, Polish syntactic constructions are calqued, stylistic norms are transferred, etc.

Similarly, the influence of the Ukrainian language on Polish was analyzed and found to be as pronounced as that of Polish on Ukrainian. It was determined that this linguistic interference is most active during communication, which is why lexical manifestations are also most noticeable here, as words are easily influenced by external factors. It was found that Ukrainian concepts penetrate the Polish lexicon through the socio-cultural context, and at the phonetic level, the sociolinguistic nature of interference is decisive, which, although it does not change the Polish language, helps to construct recognizable language variants that make it easy to determine the origin of the communicator. A number of measures have been identified that will help to avoid most of the negative consequences of Polish-Ukrainian language interference and to preserve the integrity of the Ukrainian language, which, in turn, will transform language interference into an intellectual resource for flexible multicultural competence.

Key words: Polish language, Ukrainian language, bilingualism, language interference, socio-cultural context.

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 378.147:81'243

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.10>

О. В. БЕЗПАЛА

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,

*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут», м. Ніжин, Чернігівська область, Україна*

Електронна пошта: Olgabezpeala82@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6129-9320>

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті досліджено ефективність контекстного навчання у формуванні іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей у закладах вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена зростанням вимог до професійної підготовки фахівців, здатних використовувати англійську мову як інструмент професійної та міжкультурної комунікації в умовах глобалізації та міжнародної мобільності. Обґрунтовано, що традиційні підходи до навчання іноземної мови не забезпечують достатнього рівня сформованості практичних мовленнєвих умінь, необхідних для реальних професійних ситуацій.

Контекстне навчання розглянуто як педагогічний підхід, що інтегрує мовний матеріал із професійним, соціальним та комунікативним контекстами, забезпечуючи активну участь студентів у навчальному процесі. Визначено основні складові іншомовної комунікативної компетентності – лінгвістичну, соціолінгвістичну та прагматичну – та обґрунтовано можливості їх розвитку засобами контекстних завдань, зокрема рольових ігор, кейсів і змодельованих професійних ситуацій.

Емпіричну частину дослідження становить анкетування студентів, спрямоване на виявлення рівня мотивації, комунікативної активності та самооцінки мовленнєвих умінь у процесі застосування контекстного навчання. Результати засвідчили позитивне ставлення студентів до використання контекстних завдань, зростання інтересу до вивчення англійської мови та усвідомлення її практичної цінності для майбутньої професійної діяльності. Водночас виявлено потребу подальшого методичного вдосконалення завдань, спрямованих на розвиток аргументації та вільного продуктивного мовлення.

Зроблено висновок, що контекстне навчання є ефективним засобом формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей та доцільним для подальшого впровадження в освітній процес.

Ключові слова: контекстне навчання, іншомовна комунікативна компетентність, студенти немовних спеціальностей, англійська мова, професійна підготовка.

Поставлення проблеми. У сучасних умовах розвитку вищої освіти значного значення набуває формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. Світова інтеграція, зростання міжнародної мобільності та глобалізація професійних ринків висувають високі вимоги до фахівців, здатних ефективно комунікувати англійською мовою у професійних та соціальних контекстах. Традиційні підходи до навчання іноземних мов, які зосереджуються переважно на механічному засвоєнні граматики та лексики, недостатньо сприяють розвитку практичних

навичок спілкування та самостійного використання мови у реальних ситуаціях.

Одним із перспективних методів активізації мовленнєвої діяльності та наближення навчального процесу до професійної практики є контекстне навчання. Воно передбачає використання автентичних або змодельованих професійних ситуацій, рольових ігор, кейсів та проектних завдань, що дозволяє студентам одночасно опановувати мовний матеріал і застосовувати його у відповідних комунікативних ситуаціях. Такий підхід не лише підвищує мотивацію до навчання, але й сприяє розвитку когнітивних

і соціальних навичок, критичного мислення та здатності до самостійного вирішення комунікативних завдань.

Мета даного дослідження полягає у визначенні ефективності контекстного навчання у формуванні іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей.

Таким чином, дослідження спрямоване на обґрунтування педагогічної доцільності використання контекстного навчання та визначення його впливу на формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній педагогіці проблемі формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей приділяється значна увага. Дослідження останніх років демонструють різноманітні підходи до розвитку мовних навичок, зокрема через інтерактивні, проектні та дистанційні технології навчання.

Сергєєва В. розглядає використання проектної технології як засобу формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. Авторка підкреслює, що реалізація проектів у навчальному процесі дозволяє студентам моделювати реальні професійні ситуації, що сприяє розвитку як мовних умінь, так і професійних компетенцій [Sergieieva].

Пташка А. досліджує рівневі характеристики розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей. Автор виділяє етапи формування мовних умінь та пропонує критерії оцінювання рівня комунікативної компетентності, що допомагає систематизувати освітній процес і контролювати прогрес студентів [Ptushka].

Кухта І. акцентує увагу на формуванні комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови. Вона підкреслює, що розвиток іншомовної компетентності неможливий без врахування соціокультурного контексту та інтеграції професійних тем у навчальні заняття [Кухта].

Сажко Л. та Слободзян Д. аналізують особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей в умовах дистанційного навчання. Автори показують, що використання

дистанційних технологій, зокрема інтерактивних платформ та онлайн-завдань, дозволяє забезпечити високий рівень взаємодії студентів та ефективно реалізувати комунікативний підхід [Сажко].

Хвалибога Т. та Паласюк М. досліджують теоретичні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів закладів вищої освіти. Вони підкреслюють, що розвиток компетентності залежить від організації навчального процесу, використання комунікативно-орієнтованих завдань та інтеграції професійного контенту у навчальні матеріали [Хвалибога].

Лобачова І. акцентує на комунікативному підході як стратегії розвитку розмовної компетентності. Авторка підкреслює, що навчальні вправи повинні максимально відображати реальні ситуації спілкування, що сприяє розвитку лексико-граматичної правильності, флюентності та комунікативної доцільності [Lobachova].

Лозинська Л., Курах Н. та Депчинська І. аналізують практичні засоби формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів, підкреслюючи роль інтерактивних завдань та контекстного навчання, яке включає професійні та соціальні ситуації. Вони зазначають, що такий підхід сприяє ефективному розвитку лінгвістичної, соціолінгвістичної та прагматичної складових компетентності [Лозинська].

Таким чином, аналіз останніх досліджень демонструє, що ефективність формування іншомовної комунікативної компетентності значною мірою залежить від інтеграції професійного контенту та використання інтерактивних, проектних і дистанційних методів навчання. Незважаючи на значні досягнення, залишається недостатньо вивченою динаміка розвитку компетентності за різними критеріями та порівняльна ефективність традиційних і контекстних підходів у різних групах студентів. Це визначає наукову новизну та актуальність проведеного педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Контекстне навчання в сучасній педагогіці розглядається як підхід, що забезпечує поєднання навчального матеріалу з реальними життєвими та професійними ситуаціями, сприяючи розвитку мовних навичок і комунікативної

Аналіз досліджень щодо формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей

Автор(и)	Тема/Основна ідея дослідження	Методи/Підходи	Ключові висновки
Сергєєва В.	Використання проектної технології для формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей	Проектні завдання, моделювання професійних ситуацій	Проекти дозволяють студентам поєднувати мовні уміння з професійними навичками; підвищується мотивація та активність у навчанні
Ptushka A.	Рівневі характеристики розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей	Критерії оцінювання, анкетування, тестування	Виділено етапи формування мовних умінь; запропоновано систему оцінювання для контролю прогресу
Кухта І.В.	Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови	Аналіз літератури, педагогічні спостереження	Інтеграція професійних тем і соціокультурного контексту сприяє ефективному розвитку іншомовної компетентності
Сажко Л.А., Слободзян Р.Д.	Формування іншомовної комунікативної компетентності в умовах дистанційного навчання	Онлайн-завдання, інтерактивні платформи	Дистанційні технології забезпечують високий рівень взаємодії та ефективне формування комунікативних навичок
Хвалибога Т.І., Паласюк М.І.	Теоретичні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності студентів ВНЗ	Комунікативно-орієнтовані завдання, інтеграція професійного контенту	Формування компетентності ефективне при поєднанні мовних завдань із професійним контентом
Lobachova I.	Комунікативний підхід як стратегія розвитку розмовної компетентності	Комунікативні вправи, моделювання реальних ситуацій	Підхід підвищує флюентність, лексико-граматичну правильність та комунікативну доцільність
Lozynska L.F., Kurakh N.P., Derchynska I.A.	Контекстне навчання для формування іншомовної комунікативної компетентності	Інтерактивні завдання, професійні та соціальні ситуації	Контекстне навчання розвиває лінгвістичну, соціолінгвістичну та прагматичну складові компетентності

компетентності студента. У викладанні іноземних мов виділяють кілька видів контексту: навчальний, що пов'язаний із структурою курсу; професійний, що відображає специфіку майбутньої діяльності; соціальний, який включає культурні та соціальні реалії; та комунікативний, що моделює реальні ситуації спілкування. Принципи контекстного навчання передбачають цілеспрямованість, інтеграцію змісту та мовних засобів, активність студента та проблемне навчання. Формування іншомовної комунікативної компетентності здійснюється через три складові: лінгвістичну – знання лексики, граматики та фонетики; соціолінгвістичну – розуміння соціокультурних норм і правил спілкування; прагматичну – уміння використовувати мову для досягнення комунікативних цілей у професійних та соціальних ситуаціях. Таким чином, контекстне навчання дозволяє ефективно поєднати теоретичні знання

з практичними мовними уміннями, сприяючи комплексному розвитку іншомовної компетентності студентів та магістрів [Розвиток].

З метою вивчення впливу контекстного навчання на формування іншомовної комунікативної компетентності було проведено анкетування серед 30 респондентів (студентів першого курсу нашого інституту). Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою (від 1 – повністю не згоден(на) до 5 – повністю згоден(на)).

Отримані результати свідчать про переважно позитивне сприйняття контекстного навчання у процесі вивчення англійської мови. Так, твердження «Контекстні завдання підвищують мій інтерес до вивчення англійської мови» отримало середнє значення 3,4, що вказує на помірно високий рівень зацікавленості студентів. Водночас навчальні ситуації, наближені до реальних умов, були оцінені ще вище

($M = 3,6$), що підтверджує їхню мотиваційну цінність порівняно з традиційними вправами.

Респонденти також відзначили практичну значущість контекстних завдань: середній показник за твердженням «Я бачу практичну цінність англійської мови після виконання контекстних завдань» становить 3,5. Аналогічний рівень було зафіксовано щодо розуміння ситуативного використання мови ($M = 3,5$), що свідчить про позитивний вплив контекстного навчання на формування функціональної мовної компетентності.

Щодо розвитку комунікативних умінь, результати демонструють стабільну позитивну динаміку. Рівень упевненості під час спілкування англійською мовою у змодельованих ситуаціях має середнє значення 3,43, тоді як розвиток навичок діалогічного мовлення оцінено в 3,37. Водночас дещо нижчі показники спостерігаються у здатності аргументувати власну позицію англійською мовою ($M = 3,03$) та у вмінні вільно висловлювати власну думку ($M = 3,07$), що може свідчити про потребу подальшого цілеспрямованого розвитку продуктивних мовленнєвих навичок.

Оцінювання колаборативної діяльності показало, що робота в парах і групах у межах контекстного навчання була сприйнята як достатньо ефективна ($M = 3,23$), хоча ці результати також залишають простір для методичного вдосконалення організації взаємодії між студентами.

Узагальнене ставлення респондентів до контекстного навчання є позитивним. Твердження «Контекстне навчання є ефективним для формування іншомовної комунікативної компетентності» отримало середнє значення 3,47, а доцільність подальшого застосування такого підходу – 3,53. Найвищий середній показник зафіксовано за твердженням «Загалом я задоволений(а) організацією занять із використанням контекстного навчання» ($M = 3,7$), що підтверджує загальну ефективність обраної методики.

Отримані результати підтверджують, що контекстне навчання має значний потенціал у підвищенні мотивації, усвідомленні практичної цінності іноземної мови та формуванні іншомовної комунікативної компетентності. Разом із тим, виявлені нижчі показники щодо

аргументації та вільного висловлення думки вказують на необхідність подальшого методичного вдосконалення контекстних завдань із фокусом на продуктивне мовлення.

Висновки і рекомендації. У ході дослідження було проаналізовано ефективність контекстного навчання у формуванні іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. Теоретичний аналіз наукових джерел та результати педагогічного експерименту підтверджують доцільність використання контекстного підходу у викладанні англійської мови у закладах вищої освіти.

Встановлено, що контекстне навчання сприяє підвищенню навчальної мотивації студентів, формуванню усвідомленого ставлення до вивчення іноземної мови та розумінню її практичної значущості для майбутньої професійної діяльності. Використання змодельованих професійних і соціальних ситуацій, рольових ігор, кейсів та проєктних завдань дозволяє інтегрувати мовні знання з реальними комунікативними потребами студентів.

Результати анкетування засвідчили позитивну динаміку у розвитку мовленнєвих навичок, зокрема впевненості у спілкуванні, умінь діалогічного мовлення та здатності використовувати англійську мову у ситуативному контексті. Разом із тим, виявлено відносно нижчі показники щодо сформованості умінь аргументувати власну позицію та вільно висловлювати думку англійською мовою, що вказує на потребу подальшого методичного удосконалення контекстних завдань.

Загалом отримані результати підтверджують, що контекстне навчання є ефективним засобом формування лінгвістичної, соціолінгвістичної та прагматичної складових іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей і може розглядатися як перспективний напрям модернізації іншомовної підготовки у вищій освіті.

З огляду на результати дослідження та з метою підвищення ефективності формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей доцільно рекомендувати таке: систематично впроваджувати контекстне навчання у курси англійської мови, забезпечуючи інтеграцію мовного матеріалу з професійним, соціальним

та комунікативним контекстами майбутньої діяльності студентів; розширювати спектр контекстних завдань, зокрема шляхом використання кейс-методів, проблемно-орієнтованих ситуацій, дебатів та рольових ігор, спрямованих на розвиток аргументації та вільного усного мовлення; активізувати групові та парні форми роботи, удосконалюючи організацію колаборативної діяльності для підвищення рівня взаємодії між студентами та розвитку навичок міжособистісної комунікації; поєднувати контекстне навчання з цифровими та дистанційними технологіями, використовуючи онлайн-платформи, інтерактивні сервіси та автентичні мультимедійні матеріали для моделювання реальних ситуацій спілкування; здійснювати регулярний

моніторинг рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності за чітко визначеними критеріями, що дозволить своєчасно коригувати навчальний процес та індивідуалізувати навчальні завдання; спрямувати подальші наукові дослідження на вивчення довготривалого впливу контекстного навчання, а також на порівняльний аналіз його ефективності у різних галузях немовної підготовки.

Реалізація зазначених рекомендацій сприятиме підвищенню якості іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей та забезпечить формування конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно здійснювати іншомовну комунікацію у професійному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови / І. В. Кухта // *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2010. № 4. С. 27–32. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/613>
2. Лозинська Л. Ф., Курах Н. П., Депчинська І. А. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови / Л. Ф. Лозинська, Н. П. Курах, І. А. Депчинська // *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2022. № 1. С. 101–110. DOI: 10.52726/as.humanities/2022.1.38. URL: <https://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/283>
3. Розвиток професійної іншомовної комунікативної компетентності у магістрантів немовних спеціальностей в умовах дистанційного навчання // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2022. Т. 1, № 1. С. 161–169. DOI: 10.25128/2415-3605.22.1.19. URL: <https://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/261498>
4. Сажко Л. А., Слободзян Р. Д. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей в умовах дистанційного навчання / Л. А. Сажко, Р. Д. Слободзян. Київ, 2021. 17 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/118dbe88-a870-4e96-9a7b-01385b06110a>
5. Хвалибога Т. І., Паласюк М. І. Особливості і перспективи формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів закладів вищої освіти / Т. І. Хвалибога, М. І. Паласюк // *Медична освіта*. 2022. № 4. С. 94–98. DOI: 10.11603/m.2414-5998.2022.4.13639. URL: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/13639
6. Lobachova I. The communicative approach as a strategy of developing foreign language speaking competence / I. Lobachova // *Професіоналізм педагога: теорія і методика*. 2019. No. 9. P. 21–29. DOI: 10.31865/2414-9292.9.2019.174540. URL: <https://profped.ddpu.edu.ua/article/view/174540>
7. Ptushka A. Level characteristics of foreign language communicative competence development of students for technical specialties / A. Ptushka // *Educational Challenges*. 2024. Vol. 29, no. 1. P. 9. DOI: 10.34142/2709-7986.2024.29.1.09. URL: https://educationalchallenges.org.ua/index.php/education_challenges/article/view/240
8. Sergieieva V. Formation of foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties by means of project technology / V. Sergieieva // *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2024. No. 34 (03). P. 100–106. DOI: 10.30890/2567-5273.2024-34-00-054. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit34-00-054>

REFERENCES

1. Kukhta, I. V. (2010). Foreign language competence in the context of forming students' communicative culture in the process of learning a foreign language. *Visnyk Vinnytskoho Politekhnichnoho Instytutu*, (4), 27–32. <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/613>
2. Lozynska, L. F., Kurakh, N. P., & Depchynska, I. A. (2022). Formation of students' foreign language communicative competence in the process of learning a foreign language. *Akademichni Studii. Humanities Series*, (1), 101–110. <https://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/283>
3. Rozvytok profesiinoin inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti u magistrantiv nemovnykh spetsialnostei v umovakh dystantsiinoho navchannia [Development of professional foreign language communicative competence

in master's students of non-linguistic specialties in distance learning]. (2022). *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka*. Seriya: Pedahohika, 1(1), 161–169. <https://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/261498>

4. Sazhko, L. A., & Slobodzian, R. D. (2021). Formation of foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties in distance learning (17 p.). Kyiv. <https://ir.kneu.edu.ua/items/118dbe88-a870-4e96-9a7b-01385b06110a>

5. Khvalyboha, T. I., & Palasiuk, M. I. (2022). Features and prospects of forming foreign language communicative competence in higher education students. *Medychna Osvita*, (4), 94–98. https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/13639

6. Lobachova, I. (2019). The communicative approach as a strategy of developing foreign language speaking competence. *Profesiolizm Pedahoha: Teoriya i Metodyka*, (9), 21–29. <https://profped.ddpu.edu.ua/article/view/174540>

7. Ptushka, A. (2024). Level characteristics of foreign language communicative competence development of students for technical specialties. *Educational Challenges*, 29(1), 9. https://educationalchallenges.org.ua/index.php/education_challenges/article/view/240

8. Sergieieva, V. (2024). Formation of foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties by means of project technology. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 34(03), 100–106. <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit34-00-054>

O. V. BEZPALA

PhD in Geography, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines,

Separate Subdivision National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine “Nizhyn Agrotechnical Institute”, Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine

E-mail: Olgabezpala82@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6129-9320>

THE EFFECTIVENESS OF CONTEXTUAL LEARNING IN THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

The article examines the effectiveness of contextual learning in the formation of foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties in higher education institutions. The relevance of the study is determined by the increasing requirements for professional training of specialists capable of using English as a tool for professional and intercultural communication in the context of globalization and international mobility. It is substantiated that traditional approaches to foreign language teaching do not ensure a sufficient level of practical speaking skills necessary for real professional situations. Contextual learning is considered as a pedagogical approach that integrates language material with professional, social, and communicative contexts, ensuring active student involvement in the learning process. The main components of foreign language communicative competence – linguistic, sociolinguistic, and pragmatic – are identified, and the possibilities of their development through contextual tasks, including role-plays, case studies, and simulated professional situations, are substantiated. The empirical part of the study is based on a student questionnaire aimed at identifying the level of motivation, communicative activity, and self-assessment of speaking skills in the process of applying contextual learning. The results demonstrate students' positive attitudes toward the use of contextual tasks, increased interest in learning English, and awareness of its practical value for future professional activities. At the same time, the findings indicate the need for further methodological improvement of tasks focused on developing argumentation skills and fluent productive speech. It is concluded that contextual learning is an effective means of forming foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties and is advisable for further implementation in the educational process.

Key words: contextual learning, foreign language communicative competence, students of non-linguistic specialties, English language, professional training.

Дата першого надходження статті до видання: 14.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 81'37:81'42

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.11>

Т. Г. БОНДАР

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: t.bondar@lntu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9421-264X>*

Н. П. КИСЕЛЮК

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: kyselyuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8401-8579>*

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ

У статті досліджується національна специфіка лінгвокультурних концептів як складних ментально-мовних утворень, які відображають історичний досвід, культурні цінності, соціальні та світоглядні орієнтації певних мовно-культурних спільнот. Автори аналізують, як представники різних лінгвокультур по-різному концептуалізують одні й ті самі явища, навіть якщо вони позначаються однаковими лексичними одиницями. Особлива увага приділяється універсальним і національно-маркованим концептам, таким як ВОЛЯ, ДОЛЯ, ЛИХО, FREEDOM, LIBERTY, FAMILY, FAITH. Досліджуються відмінності у змістовому наповненні близьких концептів, які визначаються історико-культурними, соціальними та ціннісними факторами, а також унікальні концепти, характерні лише для конкретної мовної спільноти. Показано, що безеквівалентні одиниці й міжмовні лакуни відображають культурні та історико-соціальні відмінності в ментальному образі світу.

На прикладі українських національно-маркованих концептів ВОЛЯ, ДОЛЯ, ЛИХО показано, як культурна традиція, історичні події та національні цінності впливають на формування аксіологічного та образного наповнення концептів. Аналіз англійських концептів FREEDOM, LIBERTY та FAMILY дозволяє простежити вплив історичного, політичного та соціального контекстів на зміст понять і показати, що навіть семантично схожі слова у різних мовах (і навіть варіантах тієї самої мови) функціонують у межах різних культурних систем, набуваючи особливих конотацій та соціальних значень. Дослідження підтверджує, що лінгвокультурні концепти не є універсальними: вони формуються під впливом соціоісторичного досвіду, колективної пам'яті та культурних пріоритетів конкретної спільноти.

Автори підкреслюють важливість вивчення національної специфіки концептів для розуміння міжкультурної комунікації, усвідомлення різниці у сприйнятті реальності різними мовними спільнотами та формування цілісної мовної картини світу.

Ключові слова: лінгвокультурні концепти, національна специфіка, безеквівалентні одиниці, міжмовні лакуни, мовна свідомість.

Поставлення проблеми. У лінгвістиці зріс інтерес до дослідження взаємодії мови, свідомості та культури, проблем реконструкції етнічної мовної свідомості, а також виявлення національно зумовлених культурно-мовних стереотипів, що відображено в працях І. Голубовської, С. Жаботинської, М. Жуйкової, Т. Радзівської, А. Приходька, О. Селіванової, Г. Яворської, Ch. Fillmore, M. Johnson, Z. Kövecses, G. Lakoff, R. Langacker, E. Rosch A. Wierzbicka та інших. Мислення носіїв різних мов є подібним лише на базовому рівні,

тоді як периферійні складники логіко-понятійної структури світогляду формуються під впливом національно-культурних чинників і є специфічними.

Незнання мовних стереотипів і норм поведінки та спілкування, прийнятих в національних спільнотах, може призвести до непорозуміння і навіть конфліктів між представниками різних лінгвокультур. Тому дослідження концептів і їхніх мовних втілень у різних мовах є особливо актуальним. Залучення зіставного матеріалу дає змогу виявити спільні, специфічні

й унікальні риси етнокультур, тим самим поглиблюючи розуміння ментального образу світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останнього десятиліття спостерігаємо інтерес до прикладних досліджень, спрямованих на вивчення лінгвокультурних концептів у різних дискурсах. Науковці розглядають як конкретні концепти (СЛОВО, ЛЮДИНА, МОДА, ВІДПУСТКА тощо), так і продовжують оновлювати інструментарій для зіставного аналізу лінгвоспецифічних концептів, досліджують методологічні питання моделювання концептів.

В Україні після повномасштабного вторгнення у 2022 р. особливо актуальними стали дослідження концептів, що репрезентують війну, міграцію, соціальні ролі. Зокрема, І. Гарбер, І. Непийвода та О. Пиндик проаналізували структуру концепту ВІЙНА у мовних картинах світу українських, польських та іспанських студентів [Гарбер]. Л. Ковбасюк у статті «Новітні студії концепту «ВІЙНА» [Ковбасюк] в сучасному мовознавстві» робить спробу синтезувати українські та зарубіжні підходи до аналізу концепту ВІЙНА. О. Тепла досліджувала особливості мовної репрезентації концепту ВІЙНА в україно- і англійській картинах світу на матеріалі публіцистичних текстів [Тепла].

Однією з вагомих робіт останніх років є монографія А. Мільо «Концепт БІЖЕНЕЦЬ: лінгвокультурний вимір (2014–2021)» [Мільо], де авторка представляє результати дослідження концепту у німецько-, угорсько- та українськомовному дискурсах на матеріалі міжнародних і національних законодавчих документів та нових медіа.

У процесі аналізу лінгвокультурних концептів дослідники прагнуть виявити міжмовні та міжкультурні відмінності, які віддзеркалюють специфіку світосприйняття різних спільнот. Саме у змістовому наповненні таких концептів фіксуються розбіжності в культурному досвіді народів та особливості їхніх ціннісних орієнтацій.

Метою нашої роботи є простежити особливості концептуалізації дійсності представниками різних етнічних спільнот та проаналізувати засоби маніфестації базових концептів у різних мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептосфери різних народів істотно різняться

як за складом концептів, так і за принципами їх організації. Лінгвокультурні концепти мають національно-етнічну зумовленість, є відносно стабільними у свідомості представників певного етносу та відображають специфіку культурного досвіду відповідних мовних спільнот.

Представники різних лінгвокультур по-різному концептуалізують один і той самий фрагмент інформаційного континууму. Вони, до прикладу, однаково сприймають звуки чи кольори, однак сенсорно-рецептивний компонент їхньої свідомості по-різному концептуалізує ці сенсирності.

І. Голубовська здійснила зіставний аналіз сенсорно-слухової концептуалізації звуків, які видають тварини, в українській, англійській та китайській мовах, зосереджуючись на особливостях їхньої лексичної репрезентації у формі зоотонімів [Голубовська]. Результати дослідження засвідчують не лише відмінності в способах вербалізації звукових образів тварин, а й селективний характер їхнього мовного осмислення в різних лінгвокультурах. Зокрема, в китайській мові зафіксовано звуконаслідувальні одиниці для позначення голосів ластівки, оленя та цвіркуна, тоді як в українській мові відповідні лексеми відсутні.

По-різному культурно-мовні спільноти сприймають і концептуалізують кольори, хоча нейрофізіологічні механізми сприйняття у людини залишаються універсальними. Категоріям кольору присвячувалися ранні дослідження Е. Рош [Rosch 1973; Rosch 1975a; Rosch 1975]. Американські дослідники Б. Берлін і П. Кей довели, що відмінності у складності лексичних підсистем, що позначають кольори в різних мовах, не відображають відмінності у рецептивних здібностях носіїв, а зумовлені різним підсвідомим вибором типових зразків того чи іншого кольорового концепту [Berlin].

Отже, концептуалізація кольорів і сенсорних вражень має етнічний та національний характер, варіюючи залежно від конкретного лінгвокультурного ареалу.

Загалом національну специфіку концептів прослідковуємо у двох основних аспектах: по-перше, у культурно-національних відмінностях змісту близьких концептів у різних народів; по-друге, у наявності унікальних концептів, характерних лише для однієї лінгвокультури.

У близьких концептах національна специфіка проявляється у тому, що їхнє наповнення не повністю збігається, і саме ці розбіжності можуть відігравати суттєву роль у міжкультурній комунікації. Часто відмінності у наповненні однойменних концептів у різних мовно-культурних спільнотах носять аксіологічний характер, пов'язаний передусім з оцінними предикатами *добре* і *погано*. Системі таких оцінних значень присвячено значну кількість наукових досліджень, зокрема роботи Дж. Катца [Katz].

Опис українських етноконцептів представлено у словнику-довіднику В. Жайворонка «Знаки української етнокультури», де зафіксовано понад 10 тисяч концептуальних одиниць. Як зазначає автор, більшість з них є константами української національної культури (наприклад, ДОЛЯ, ДОМІВКА, ПРЕЧИСТА, КАША, ЗАКЛЯТТЯ, ЗАПОРОЗЬКЕ ВІЙСЬКО тощо) [Жайворонок].

І. Голубовська аналізує українські національно-марковані концепти, серед яких особливо виділяються ВОЛЯ, ДОЛЯ, ЛИХО. Концепт ЛИХО у традиційній українській культурі постає як зла світова сила, що є родовим поняттям для позначення горя, страждання, біди та нещастя. Його корені сягають східнослов'янської міфології, де *лихо* було іменем одноокої злої баби. У свідомості носіїв української мови концепт ЛИХО має виключно негативну оцінку та відповідне негативне аксіологічне забарвлення [Голубовська : 126–128].

Концепт ДОЛЯ належить до універсальних категорій і присутній у міфологічних, релігійних та етичних системах багатьох культур, проте його зміст варіює залежно від конкретного культурного середовища. В українській лінгвокультурі, за спостереженнями І. Голубовської, концепт ДОЛЯ має позитивне аксіологічне забарвлення. Хоча народні вірування приписують вищим силам випадкове надання щасливої чи нещасливої долі кожній людині, це не робить концепт амбівалентним. Позитивна оцінка концепту підтверджується численними контекстними реалізаціями в літературних пам'ятках, прислів'ях і приказках, а також результатами психолінгвістичного експерименту, де переважали позитивні реакції (71 позитивна, 11 нейтральних та 14 негативних) [Голубовська : 122–126].

Концепт ВОЛЯ в українському культурному ареалі постає як народна мрія про гідне та вільне життя [Голубовська : 120]. При спробі передати його через англійські відповідники *freedom* чи *liberty* не вдається досягти повної адекватності, оскільки концепти ВОЛЯ та FREEDOM чи LIBERTY формувалися в різних історичних і соціокультурних умовах. На формування українського концепту ВОЛЯ особливо вплинула тривала національно-визвольна боротьба українського народу «за волю, за щастя». У свідомості українців цей концепт асоціюється передусім із прагненням до кращого, справедливого життя.

В англійській культурі концепти FREEDOM і LIBERTY, проаналізовані А. Вежбицькою. Вона розглядає FREEDOM як лінгвокультурний концепт, зміст якого пов'язаний з історичним досвідом і політичними інституціями. Застосовуючи методологію природної семантичної метамови (*natural semantic metalanguage – NSM*), дослідниця доводить, що такі поняття, як *freedom*, не можуть вважатися універсальними; їх треба розкласти на простіші семантичні компоненти і здійснити міжмовне зіставлення. Важливо, що в англійській мові FREEDOM концептуалізується насамперед як свобода від втручання, а не як свобода виконувати соціально визначені обов'язки. У термінах природної семантичної метамови (NSM) це відображає сценарій, за якого людина може мислити: “I can do what I want; no one has the right to stop me”. А. Вежбицька пов'язує таке розуміння з англійськими політичними традиціями: лібералізмом, загальним (прецедентним) правом і дискурсом громадянських прав. FREEDOM у порівнянні з відповідниками в слов'янських мовах є менш емоційно насаженим, менш етично обтяженим і більш процедурним та правовим за характером [Wierzbicka 1997 : 125–155].

Натомість LIBERTY, попри часте ототожнення з FREEDOM, є історично й стилістично маркованим концептом, тісно пов'язаним із правовим і політичним дискурсом, що відображено в таких словосполученнях, як *civil liberties*, а також у символічних образах на кшталт Статуї Свободи. Цей концепт бере витоки з латинського *libertas* і формувався під впливом римської правової та громадянської

традиції. Концепт LIBERTY насамперед позначає формально гарантовані права в межах політичного устрою й рідше використовується для опису суб'єктивного, повсякденного особистого досвіду. Співіснування цих двох концептів засвідчує, що англійській культурі функціонують два неповністю тотожні уявлення про свободу: *freedom* як особистісний і психологічний вимір та *liberty* як інституційний, правовий та ідеологічний вимір, що ілюструє мовне кодування відмінностей між індивідуальною автономією і політично санкціонованими правами [Wierzbicka 1997 : 125–155].

У статті «Cultural keywords in World Englishes: A GloWbE-based study» [Collins] П. Коллінз досліджує культурно значущі концепти, закодовані в різних варіантах англійської мови, використовуючи корпус GloWbE як основну емпіричну базу. Дослідження зосереджується на групі високочастотних культурних ключових слів, які функціонують як «концептуальні якорі» в національних і регіональних культурах. До них належать *family*, *community*, *freedom*, *faith*, *respect*, *responsibility*, *heritage*, *tradition* та *identity*. Автор показує, що хоча ці ключові слова є лексично ідентичними в різних варіантах англійської мови, вони мають істотні відмінності в своїх конотаціях, дискурсивних ролях та ціннісних орієнтаціях. До прикладу, концепт FAMILY у свідомості носіїв індійського, пакистанського, бангладешського та нігерійського варіантах англійської мови відображає сильно розвинені колективістські асоціації, і тому має такі ознаки як обов'язок, підтримка, честь, зв'язок між поколіннями. На відміну від цього, в американській, канадській та британській лінгвокультурних концепт FAMILY часто з'являється в обговореннях особистого вибору, балансу між роботою й особистим життям та індивідуального благополуччя.

Аналіз концепту FREEDOM показав, що в американській англійській мові він має ідеологічне та політичне завантаження і пов'язаний з правами людини, свободою слова та індивідуальною автономією. У той час як в південно-азіатських варіантах англійської мови він частіше пов'язаний з економічною стабільністю, соціальною мобільністю або національною незалежністю.

Ключове слово *faith* глибоко вкорінене в релігійному та моральному дискурсі в азіатських та африканських варіантах англійської мови, тоді як у британській та австралійській англійській мові воно, як правило, має більш метафоричне або світське вживання [Collins].

Загалом, П. Коллінз демонструє, що культурні ключові слова виявляють тонкі, але систематичні відмінності в національних концептуалізаціях, що дозволяє дослідникам простежити, як англійська мова адаптується до місцевих систем цінностей і стає носієм культурно обумовлених світоглядів. Дослідження підкріплює ідею, що лінгвокультурні концепти не є універсальними, натомість вони глибоко сформовані соціоісторичним досвідом, колективною пам'яттю та культурними пріоритетами кожної мовної спільноти.

Отже, часто представники різних лінгвокультур, говорячи про подібні явища, уявляють їх досить по-різному. Як зазначає А. Вежбицька, «пейзаж скрізь виглядає по-різному. Не всі люди знайомі з морем чи снігом, земля не всюди коричнева (у багатьох місцях вона може бути переважно червоною, жовтою чи чорною), і навіть зелень трави залежить від вологи і від розміщення на відкритому сонці (наприклад, в Австралії місцевість, вкрита травою, швидше жовтувата чи коричнева, ніж зелена)» [Wierzbicka 1996]. Тому концепти ЗЕМЛЯ та ТРАВА набувають різних концептуальних ознак у свідомості носіїв різних мовно-культурних спільнот.

Концепти з однаковими номінаціями, що існують у різних мовно-культурних системах, можуть відрізнятися за лінгвокультурною значущістю, а також за понятійною, образною та ціннісною складовими. У разі наявності певного концепту в одній лінгвокультурі та його відсутності в іншій говорять про міжмовні лакуни. Такі концепти часто вербалізуються безеквівалентними одиницями, тобто лексичними елементами, які існують лише в одній мовній системі та не мають відповідників в інших.

Безеквівалентні одиниці трапляються у назвах природних явищ, матеріальних або духовних артефактів певної культури (наприклад, предметів побуту, національних страв, свят, назв тварин, рослин, споруд, озброєння

тощо). Їхнє опанування іноземцями неможливе без детального ознайомлення з природним, історико-культурним та соціальним середовищем етносу, мову й культуру якого вони вивчають. Тому для точного опису національно специфічних концептів іноді необхідно використовувати цілі тексти, а чим більша культурологічна відстань між народами, тим детальнішими мають бути коментарі при заповненні мовних лакун.

Висновки. Проведений аналіз підтверджує, що лінгвокультурні концепти є складними ментально-мовними утвореннями, які відображають специфіку історичного досвіду, ціннісних орієнтацій і світоглядних установок певних мовно-культурних спільнот. Національна специфіка концептів виявляється як у відмінностях змістового наповнення близьких або однойменних концептів у різних мовах, так і в наявності унікальних концептуальних одиниць, притаманних лише окремим лінгвокультурам.

Зіставний аналіз показує, що навіть універсальні за своєю природою концепти зазнають суттєвої трансформації в процесі культурної інтерпретації, набуваючи різного аксіологічного, образного та понятійного наповнення. Особливо показовими в цьому плані є концепти, пов'язані з базовими цінностями та соціальними орієнтирами, оскільки саме в них найбільш чітко простежується взаємодія мовного значення, колективної пам'яті та ідеологічних настанов.

Отже, вивчення національної специфіки лінгвокультурних концептів є необхідною умовою глибшого розуміння міжкультурної комунікації та механізмів формування мовної картини світу. Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні емпіричної бази, залученні корпусних та психолінгвістичних методів, а також у вивченні концептів, актуалізованих сучасними соціально-політичними трансформаціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбера І., Непийвода І., Пиндик О. Концепт ВІЙНА у мовній картині світу українських, польських та іспанських студентів: соціолінгвістичний експеримент. *Лінгвістичні студії*. 2024. Вип. 48. С. 137–160. DOI: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.11>.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : Монографія. 2-е вид., випр. і доп. К. : Логос, 2004. 284 с.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. К. : Довіра, 2006. 703 с.
4. Ковбасюк Л. А. Новітні студії концепту «ВІЙНА» в сучасному мовознавстві. *Науковий вісник ХДУ. Серія Германістика та міжкультурна комунікація*. 2023. № 1. С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-1-2>
5. Мільо А. В. Концепт БІЖЕНЕЦЬ: лінгвокультурний вимір (2014–2021pp.) : монографія. Ужгород : Говерла, 2024. 416 с. ISBN 978-617-8321-22-2.
6. Тепла О. Концепт «Війна» в лінгвокультурологічному аспекті (на матеріалі публіцистичного дискурсу). *Міжнародний філологічний часопис*. 2023. Вип. 27, № 3. С. 92–100. DOI: [https://doi.org/10.31548/philolog14\(3\).2023.010](https://doi.org/10.31548/philolog14(3).2023.010)
7. Berlin B., Kay P. Basic colour terms: their universality and evolution. Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1969. 178 p.
8. Collins P. Cultural keywords in World Englishes: A GloWbE-based study. *ICAME Journal*. 2021. Volume 45 (1). P. 5–35. DOI: <https://doi.org/10.2478/icame-2021-0001>
9. Katz J. J. Semantic theory and the meaning of «good». *Journal of Philosophy*. 1964. Vol. 61 (23). P. 739–766.
10. Rosch E. H. Natural categories. *Cognitive Psychology*. 1973. Vol. 4, № 3. P. 328–350.
11. Rosch E. H. The Nature of Mental Codes for Color Categories. *Journal of Experimental Psychology : Human Perception & Performance*. 1975a. Vol. 1, № 4. P. 303–322.
12. Rosch E. H. Universals and Cultural Specifics in Human Categorization. *Cross-cultural Perspectives on Learning* / R. Brislin, S. Bochner, W. Lonner, eds. New York : Wiley, 1975. P. 177–206.
13. Wierzbicka A. Semantics : Primes and Universals. Oxford–New York : Oxford University Press, 1996. 500 p.
14. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York–Oxford: Oxford University Press, 1997. 317 p. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195088359.001.0001>

REFERENCES

1. Harber, I., Nepiyivoda, I., & Pyndyk, O. (2024). Kontsept VIINA u movnii kartyni svitu ukrainskykh, polskykh ta ispanykykh studentiv: sotsiolinhvistychnyi eksperyment [The concept of WAR in the linguistic worldview of Ukrainian, Polish, and Spanish students: a sociolinguistic experiment]. *Linhvistychni studii*, 48, 137–160. <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.11>

2. Holubovska, I. O. (2004). *Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu* [Ethnic characteristics of linguistic worldviews]. Kyiv: Lohos.
3. Zhaivoronok, V. V. (2006). *Znaky ukraïnskoï etnokultury: Slovnyk-dovidnyk* [Signs of Ukrainian Ethnoculture: Reference Dictionary]. Kyiv: Dovira.
4. Kovbasiuk, L. A. (2023). *Novitni studii kontseptu "VIINA" v suchasnomu movoznavstvi* [The latest studies of the concept of "WAR" in modern linguistics]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriiia Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia*, (1), 16–21. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-1-2>
5. Milo, A. V. (2024). *Kontsept BIZHENETS: linhvokulturnyi vymir (2014–2021rr.)* [The concept BIZHENETS: linguistic and cultural dimensions (2014–2021)]. Uzhhorod: Hoverla.
6. Tepla, O. (2023). *Kontsept "Viina" v linhvokulturolohichnomu aspekti (na materialy publitsystychnoho dyskursu)* [The concept of "War" in a linguistic and cultural context (based on the material of publicistic discourse)]. *International Journal of Philology*, 27(3), 92–100. [https://doi.org/10.31548/philolog14\(3\).2023.010](https://doi.org/10.31548/philolog14(3).2023.010)
7. Berlin, B., & Kay, P. (1969). *Basic colour terms: Their universality and evolution*. Berkeley, CA: University of California Press.
8. Collins, P. (2021). *Cultural keywords in World Englishes: A GloWbE-based study*. *ICAME Journal*, 45(1), 5–35. <https://doi.org/10.2478/icame-2021-0001>
9. Katz, J. J. (1964). *Semantic theory and the meaning of «good»*. *Journal of Philosophy*, 61(23), 739–766.
10. Rosch, E. H. (1973). *Natural categories*. *Cognitive Psychology*, 4(3), 328–350.
11. Rosch, E. H. (1975a). *The nature of mental codes for color categories*. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception & Performance*, 1(4), 303–322.
12. Rosch, E. H. (1975). *Universals and cultural specifics in human categorization*. In R. Brislin, S. Bochner, & W. Lonner (Eds.), *Cross-cultural perspectives on learning* (pp. 177–206). New York, NY: Wiley.
13. Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and universals*. Oxford, UK; New York, NY: Oxford University Press.
14. Wierzbicka, A. (1997). *Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. New York, NY; Oxford, UK: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195088359.001.0001>

T. H. BONDAR

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: t.bondar@lntu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9421-264X>*

N. P. KYSELIUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: kyselyuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8401-8579>*

NATIONAL SPECIFICITY OF LINGUOCULTURAL CONCEPTS

The article explores the national specificity of linguocultural concepts as complex mental-linguistic formations that reflect the historical experience, cultural values, social norms, and worldview orientations of particular linguistic and cultural communities. The authors analyse how representatives of different linguocultures conceptualise the same phenomena differently, even when these phenomena are denoted by identical lexical units. Special attention is given to both universal and nationally marked concepts, such as ВОЛЯ, ДОЛЯ, ЛИХО, FREEDOM, LIBERTY, FAMILY and FAITH. The study examines differences in the semantic content of similar concepts, which are determined by historical, cultural, social, and value-based factors, as well as unique concepts characteristic of a specific linguistic community. It is shown that non-equivalent lexical units and cross-linguistic gaps reflect cultural and socio-historical differences in the mental representation of the world.

Using the example of Ukrainian nationally marked concepts ВОЛЯ, ДОЛЯ, ЛИХО the article demonstrates how cultural traditions, historical events and national values influence the axiological and imagistic content of concepts. Analysis of English concepts such as FREEDOM, LIBERTY and FAMILY highlights the impact of historical, political,

and social contexts on their meanings and shows that even semantically similar words in different languages (and even in different varieties of the same language) function within different cultural systems, acquiring specific connotations and social significances. The research confirms that linguocultural concepts are not universal but are deeply shaped by socio-historical experience, collective memory, and the cultural priorities of particular communities.

The authors emphasise the importance of studying the national specificity of concepts for understanding intercultural communication, recognising differences in reality perception across linguistic communities, and forming a holistic linguistic worldview.

Key words: linguocultural concepts, national specificity, non-equivalent units, cross-linguistic gaps, linguistic consciousness.

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 81'255

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.12>

Д. П. БОРИС

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови,

Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Електронна пошта: dmytroborys@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-7726-152X>

СЕМАНТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ЕНДРЮ ЧЕСТЕРМАНА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Стаття присвячена проблемі теоретичної та практичної контекстуалізації семантичних стратегій перекладу Е. Честермана в українську транслятологічну традицію. Результати нашого дослідження демонструють, що, незважаючи на деякі термінологічні неточності та окремі незначні ієрархічні невідповідності, розроблена дослідником класифікація загалом органічно влітається в канву вітчизняної науки і наразі становить найповніший поділ лексико-семантичних прийомів перекладу. В оригінальній класифікації налічувалося десять семантичних стратегій перекладу: синонімія, антонімія, гіпонімія, конверсиви, зміна рівня абстрагування значення, перерозподіл значення, зміна засобів виразності, перифраза, зміна тропів та інші семантичні зміни. Наш критичний аналіз показав, що з метою теоретичного вдосконалення запропонованої класифікації всі лексико-семантичні прийоми перекладу (саме цей термін постає найточнішим вітчизняним відповідником поняття семантичних стратегій перекладу Е. Честермана) рекомендується поділяти на дев'ять типів: синонімічну заміну, антонімічну компенсацію (яка процесуально включає антонімічну заміну та антонімічну нейтралізацію і представлена чотирма моделями одинарної / множинної негативації / денегативації), зміну гіперо-гіпонімічних відношень (що охоплює три моделі – гіперонімізацію, гіпонімізацію та когіпонімізацію), конверсивну заміну, зміну рівня абстрагування значення (до якої належать абстрагування та конкретизація), перерозподіл значення (що включає додавання / вилучення одиниць), зміну засобів виразності, перифразу та зміну тропів. Водночас структурного, таксономічного та дефініційного уточнення потребує поняття перерозподілу значення у зв'язку з можливістю його часткового перетину з іншими лексико-семантичними прийомами.

Ключові слова: стратегія перекладу, семантична стратегія перекладу, типи семантичних стратегій перекладу, прийом перекладу, лексико-семантичний прийом перекладу, типи лексико-семантичних прийомів перекладу.

Поставлення проблеми. Категорійно-термінологічний апарат сучасного перекладознавства характеризується мультिवаріантністю метамови, плюралізмом дефініцій, неуніфікованістю арсеналу позначуваних понять та принципів їхньої номінації як у глобальному, так і в локальному вимірах. Варіантність метатермінів, як справедливо зауважує М. С. Дорофєєва, призводить до хибнотлумачення їхнього змісту та дефектів перекладацького аналізу загалом [Дорофєєва : 84]. Із цього приводу С. В. Скрильник також констатує, що «без єдиного «стайл-гайду» перекладач обирає для перекладу певного терміна, поняття чи реалії еквівалент із словника-довідника, відтак кожен новий переклад, виконаний іншим перекладачем, містить інші еквіваленти одного й того самого терміна, поняття чи реалії на свій власний розсуд» [Скрильник 2018 : 155].

Розбіжності у трактуванні понять у рамках як авторських концепцій, так і транслятологічних шкіл та цілих напрямів унеможливають уніфікацію, кодифікацію, конвенціоналізацію та стандартизацію метамови і призводять до академічного макро- та мікроізоляціонізму, ускладнюючи взаємопроникність споріднених терміносистем і перешкоджаючи науковому обміну на національному та інтернаціональному рівнях.

Серед найяскравіших прикладів, що ілюструють вищезгадану мультिवаріантність метамови, можна виділити полісемантичну номему **стратегія перекладу / перекладацька стратегія**, розуміння якої варіює в різних терміносистемах й охоплює, з-поміж інших, такі тлумачення:

1) будь-який із загальних підходів до розв'язання перекладацьких завдань, включно

з етичними, моральними та ідеологічними переконаннями і/або дотриманням різних норм [Laver, Mason : 146];

2) етапи та способи діяльності перекладача, алгоритми перекладацьких дій, спрямовані на розв'язання локальних та глобальних проблем перекладу тексту задля досягнення певних перекладацьких цілей, а саме – створення тексту перекладу, еквівалентного в комунікативно-прагматичному плані тексту оригіналу [Михайленко : 152];

3) когнітивний регулятив перекладацького дискурсу, який об'єднує відносно статичну складову – цілісний концептуальний образ вихідного тексту, та динамічну складову – план / програму пересотворення цього образу та його втілення на ґрунті цільової мовної картини світу; сюди належать очуження, одомашнення та нівелювання культурної специфіки; архаїзація, модернізація та нейтралізація часової дистанції; змістова відповідність, функціональна відповідність та відтворення форми [Андрієнко : 5];

4) поєднання базових завдань відбору іншомовного тексту для перекладу та напрацювання способу його відтворення, який включає протилежноспрямовані процеси доместикації та форенізації [Venuti : 240-244] або перекладних конвергенції та дисперсії [Голубенко : 127-128], які, проте, не існують у чистому вигляді, а балансують на лінгвокультурному континуумі «етноцентризм – ксеноцентризм»;

5) послідовність перекладацьких рішень, організованих у відповідності до перекладацького проекту, наприклад, адаптація, анексія, буквальный переклад, вільний переклад, децентрування, етноцентричний переклад, калькування, модернізація, парафраза [Delisle : 317].

Узявши за основу теорію дій Е. Штайнера, Е. Честерман також розробив низку різноаспектних тлумачень терміна **перекладацькі стратегії**, визначаючи останні як: 1) перевірені й налагоджені інтерсуб'єктні потенційно усвідомлені процедури, цілеорієнтовані на відповідність перекладацьким нормам; 2) форми експліцитного перетворення тексту; 3) легкодоступне описове знання, що стосується певного типу процедурного знання (на основі [Chesterman : 88-92]). Усі три наведені розуміння перекладацьких стратегій є за семантичним обсягом

гранично широкими і передбачають застосування терміна як загального найменування різнорівневих перекладацьких рішень без дискретизації методів, прийомів, процедур, способів і / або тактик перекладу. Водночас найближчим аналогом **перекладацької стратегії** в трактуванні Е. Честермана постає у вітчизняній науці **прийом перекладу**.

Мета статті полягає в теоретичній та практичній контекстуалізації семантичних стратегій перекладу Е. Честермана, які він апробував на парі мов «німецька – англійська», в українську транслятологічну традицію. Зіставлення аналізованої класифікації з наявними у вітчизняних дослідженнях аналогами та її апробація на матеріалі англійської та української мов сприятиме не тільки урізноманітненню інструментарію вітчизняного перекладознавства, а й поглибленню інтеграції останнього в західну науку.

Основою нашого дослідження слугує інтегрована методика зіставлення принципів відтворення англомовних лексичних явищ українською, яка включає загальнонаукові методи абстрагування, аналізу, дедукції, індукції та таксономії; компонентного, трансформаційного та дефініційного аналізу лексики; семантичного аналізу тексту. Англомовна транслятологічна термінологія Е. Честермана перекладена автором статті українською самостійно з урахуванням принципів точності, інформативності та моносемантичності рекомендованих номем на позначення досліджуваних явищ. Англомовний ілюстративний матеріал та приклади його відтворення українською дібрані автором із власної практики, що забезпечує унаочнення розглянутих лексичних перекладацьких рішень у їхніх повноті та розмаїтті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усі наявні сьогодні класифікації перекладацьких рішень можна поділити за критерієм вертикальної диференційованості / недиференційованості на дві групи: **однорівневі (вертикально недиференційовані)** та **багаторівневі (вертикально диференційовані)**. **Однорівневі класифікації** забезпечують комплексний підхід до розмежування перекладацьких рішень без визначення вторинних інтеграційних та диференційних характеристик кожного члена з метою подальшого їхнього групування за спільністю ознак. До однорівневих можна

віднести, наприклад, класифікацію перекладацьких процедур П. Ньюмарка [Newmark : 68-93] або перекладацьких прийомів Л. Моліни та А. У. Альбір [Molina, Albir : 509-512], згодом контекстуалізовану у вітчизняну транслятологію А. Козачуком [Козачук : 132-134]. Однорівневими нерідко є спеціалізовані класифікації перекладацьких рішень, покликані розв'язати певні транслятологічні завдання, наприклад, класифікації способів трансляційного перейменування реалій у Р. Зорівчак [Зорівчак : 93-139], процедур перекладу культуронімів А. Ф. Герри [Guerra : 7-12] або трансформацій перекладу формулам Д. Бориса [Borys 2021 : 21-22]. Коли ж однорівнева класифікація вичерпує власний ресурс лінійного розширення, вона переходить у фазу вертикальної диференціації, тобто стає багаторівневою. **Багаторівневі класифікації** забезпечують диференційованіший підхід до розмежування перекладацьких рішень із теоретично необмеженим потенціалом кількості групувань. Саме в контексті багаторівневих класифікацій розглядатимемо сучасний стан розробки проблеми лексичних перекладацьких рішень.

У вітчизняній транслятології використовуються різні класифікації лексичних перекладацьких рішень, що включають:

1) вибір варіантного відповідника, контекстуальну заміну, калькування, описовий переклад, транскодування, антонімічний переклад, компресію, декомпресію, пермутацію / перестановку слів, транспозицію, конкретизацію значення та генералізацію значення [Науменко, Гордєєва : 4-24];

2) диференціацію, конкретизацію, генералізацію та модуляцію [Волченко, Абабілова : 164];

3) диференціацію значень, конкретизацію значення, генералізацію значення, контекстуальний переклад, антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсацію [Горда, Пушик : 170];

4) диференціацію значень, конкретизацію значень, генералізацію значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсацію втрат при перекладі, додавання слів (із лексичних причин) та вилучення слів (із лексичних причин) [Смірнова, Черденченко : 51-52];

5) компенсацію, конкретизацію та генералізацію [Приймачок : 117-118];

6) конкретизацію, генералізацію, антонімічний переклад, компенсацію, додавання слів, опущення слів та змістовий розвиток [Лапочка : 15-28];

7) конкретизацію, генералізацію, заміну наслідку причиною, заміну причини наслідком, антонімічний переклад, компенсацію, додавання та опущення [Gudmanyau, Sydoruk : 64-88];

8) конкретизацію, генералізацію та модуляцію [Галян : 34-35];

9) конкретизацію, генералізацію та розширення змісту [Мамрак : 110];

10) конкретизацію, генералізацію та смисловий розвиток (включно з метафоричними та метонімічними замінами) [Ребрій : 69-72];

11) конкретизацію значення слова, генералізацію значення слова, додавання слова, вилучення слова, заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови та компенсацію [Жулавська, Назаренко : 73-98];

12) конкретизацію значення слова, генералізацію значення слова, додавання слова, вилучення слова, заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови та перестановку слова [Карабан : 300-314];

13) конкретизацію, узагальнення, антонімічний переклад, компенсацію, додавання слів, пропуск слів та змістовий розвиток [Богайчук : 143];

14) лексичну заміну (в тому числі партикуляризацію / гіпонімічну трансформацію, генералізацію / гіперонімічну трансформацію, інтергіпонімічну трансформацію та модуляцію), лексичну компенсацію, метафоричну трансформацію та метонімічну трансформацію [Borys 2022 : 16-19];

15) транскрипцію, транслітерацію, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизацію значення, генералізацію значення та модуляцію / смисловий розвиток) [Матузкова, Гринько, Чернова : s.p.];

16) часткову зміну семного складу вихідної лексеми, перерозподіл семного складу вихідної лексеми, конкретизацію та генералізацію [Мацегора : 70-71].

У всіх наведених класифікаціях узагальненим терміном постають номами **лексична**

трансформація (2, 3, 4, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16), **лексико-семантична трансформація** (1, 2), **лексична заміна** (5, 7, 9, 16) або **лексико-семантична заміна** (8, 15). У наведеному термінологічному ряді спостерігаємо контекстуальну синонімічність понять «лексичний» і «лексико-семантичний», з одного боку, та «трансформація» і «заміна», з іншого, однак механізми в основі цієї контекстуальної синонімічності різняться. У першому випадку йдеться про деталізацію семантикоцентричності процесу відтворення одиниць оригіналу. У другому ж спостерігається ототожнення онтологічно відмінних понять **зміни** (одиниця зберігається, але у зміненому щодо оригіналу варіанті) та **заміни** (одиниця не зберігається, а замінюється іншою). Однак наведене розмежування ідеально працює в межах тільки однієї «системи координат» (наприклад, однієї мови), а не декількох, що пов'язано з асиметрією відношень еквівалентності в різних мовах. Це призводить до розмивання денотації термінів, оскільки будь-який переклад можна в певному граничному контексті розуміти і як зміну (оригінал змінюється на переклад, оскільки завжди існує певна експліцитна або імпліцитна точка відліку в оригіналі), і як заміну (оригінал замінюється перекладом, оскільки йдеться про різні лінгвосеміотичні, комунікативні, когнітивні та культурологічні метасистеми, тобто мови). Імовірно, у зв'язку з цим І. Л. Мацегора вживає терміни **лексична трансформація** та **лексична заміна** як абсолютно синонімічні [Мацегора : 69-71]. Водночас О. М. Волченко та Н. М. Абабілова, а також О. П. Матузкова, О. С. Гринько та Ю. А. Чернова розглядають лексико-семантичні трансформації як підтип лексичних трансформацій поряд із транскодуванням (що включає транслітерацію, транскрипцію, змішане транскодування й адаптивне транскодування) та калькуванням [Волченко, Абабілова : 163-164; Матузкова, Гринько, Чернова : s.p.]. Із погляду загальнонаукових принципів таксономізації віднесення лексико-семантичних трансформацій до лексичних виглядає логічним, оскільки вужче поняття характеризується вищим ступенем деталізації і, відтак, має лінійно складніше найменування. Однак доволі суперечливим постає питання зарахування транскодування та калькування до

лексико-семантичних трансформацій, оскільки в обох випадках семантика відтворюваних лексем оригіналу не зазнає змін. Поряд із наведеними класифікаціями існує підхід, згідно з яким **лексичні трансформації** (відхилення від прямих словникових відповідностей) відмежовуються від **семантичних** (здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами описуваних ситуацій) (Бондаренко : 28). Проте в термінологічному ракурсі наведена делімітація не може бути науково виправданою, оскільки форма (план вираження) і значення (план змісту) лексеми є двома нерозривно пов'язаними компонентами мовного знака. Відтак, семантичне постає за замовчуванням аспектом і компонентом лексичного (в контексті обговорюваних змін лексичного значення в процесі перекладу).

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй класифікації Е. Честерман протиставляє **семантичні** стратегії перекладу **синтаксичним** та **прагматичним**. Водночас сам термін потребує деякого коригування. Оскільки в основі семантичних стратегій лежить зміна власне лексичного значення [Chesterman : 101], аналізовану групу доцільніше називати **лексико-семантичними стратегіями** з метою їх відмежування від тих синтаксичних стратегій, які передбачають зміну граматичного значення слова, наприклад, зміну частини мови чи граматичної категорії в процесі перекладу.

Семантичних стратегій перекладу Е. Честерман налічує десять. Дев'ять із них, а саме **синонімія**, **антонімія**, **гіпонімія**, **конверсиви**, **зміна рівня абстрагування значення**, **перерозподіл значення**, **зміна засобів виразності**, **перифраза** та **зміна тропів**, розглядаються дискретно, тоді як десята група – **інші семантичні зміни** – є збіркою для позначення декількох менш застосовуваних лексико-семантичних перекладацьких рішень.

Синонімія (*synonymy*) розуміється Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, яка ґрунтується на відтворенні одиниці мови оригіналу не її прямим еквівалентом, а синонімом чи квазісинонімом цього еквівалента [Chesterman : 102]. Наприклад, у реченні *Run! Run! Run while you still can!* – *Біжи! Мчи! Лети, що є сили!* повторювана лексема *run* передається українською трьома близькими

за значенням дієсловами в формі наказового способу: *біжи*, *мчи* та *лети*. Водночас якщо в англійському реченні увиразнення мови реалізується за допомогою повторення, то в українському аналогічний ефект досягається шляхом застосування ампліфікації як поступової інтенсифікації вияву дії (швидкості руху). До цієї стратегії правомірно відносити і випадки відтворення лексичних повторів оригіналу контекстуальними синонімами, як, наприклад, у фрагменті *Will you be¹ brave? Will you be² kind? Will you be³ enough?* – Чи покажеш¹ ту хоробрість? Чи виявиш³ необхідну стійкість? Чи відкриєш² своє добре серце?, де англійське дієслово *be* у другій особі однини майбутнього простого часу передається трьома різними українськими дієсловами в ідентичних особі та числі майбутнього часу доконаного виду: *покажеш*, *виявиш*, *відкриєш*. Разом з тим у контексті вітчизняної транслатологічної традиції вважаємо доцільним дещо скоригувати сам термін *синонімія*, яким позначають або властивість одиниць, або їхню сукупність, або характеристику твору, якому притаманна наявність значної їх кількості. Крім цього, у вузькоспеціальному розумінні номема *синонімія* (англ. *synonymia*) використовується для позначення риторичної фігури [Adamson : 17]. Відтак, у перекладознавчому ракурсі замість терміна *синонімія*, наділеного передусім значеннями абстрактності та збірності, рекомендується вживати семантично прозорішу альтернативу *синонімічна заміна* з акцентом на процесуальності / результативності.

Антонімія (antonymy) тлумачиться Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, що спирається на відтворення значення оригіналу шляхом поєднання антоніма та заперечувального елемента [Chesterman : 102]. Наприклад, у реченні *The edition is not unabridged.* – Це видання все ж таки скорочене. подвійне заперечення в оригіналі, виражене комбінацією заперечного прикметника *unabridged* із часткою *not*, повністю анулюється в перекладі. Однак, як зауважує В. Карабан, термін **антонімічний переклад** є «неточним, оскільки слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його зміст, значення залишається без особливих змін» [Карабан : 291], тому

поняття рекомендується називати **формальною негативацією** [Карабан : 291].

Тут важливо зауважити, що антонімічний переклад насправді складає два паралельні процеси: 1) одиниця оригіналу замінюється в перекладі антонімічною, яка має протилежне значення (що пропонується називати **антонімічною заміною**); 2) до антонімічної одиниці перекладу додається елемент, який експліцитно або імпліцитно виражає заперечення (що рекомендується іменувати **антонімічною нейтралізацією**). Таким чином, усі три пропонувані вище терміни характеризуються неточністю. **Антонімія** постає надто розпливчастим найменуванням, яке стосується чи то властивості одиниць, чи то їхньої сукупності, чи то характеристики твору, якому притаманна наявність значної їх кількості. Номема **антонімічний переклад** абсолютизує застосування антоніма в перекладі, випускаючи з уваги паралельну необхідність нейтралізації його семантики запереченням, часто граматичного характеру. Термін **формальна негативація**, по-перше, своїм акцентом на плані вираження відводить нас від онтологічної заміни плану змісту одиниці оригіналу протилежним у перекладі. Водночас можливі різні трактування й самого поняття **протилежності форми**, яке можна розуміти як фонологічну і / або графічну реверсивність плану вираження зі збереженням вихідної семантики (наприклад, у паліндромі *radar*) або її втратою (наприклад, в ананімах *desserts i stressed*); як наявність в однієї й тієї самої форми двох протилежних значень у межах однієї (наприклад, англійське дієслово *dust* із протилежними значеннями ‘покривати порохами’ та ‘втирати порох’) або декількох (пор. англійське *gift* ‘подарунок’ та німецьке *Gift* ‘отрута’) мов. Периферійність позначуваних явищ паліндромії, ананімії та енантіосемії у лінгвістичних студіях визначає вкрай обмежений потенціал їхнього дослідження, причому здебільшого в дескриптивному або контрастивному (детальніше див. [Bogus 2025]), а не транслатологічному ракурсах. По-друге, термін **формальна негативація** охоплює тільки одну з трьох реалізацій антонімічного перекладу – негативацію – поруч із позитивацією та анулюванням обох заперечних семантичних компонентів [Карабан : 291]. Під

негативацією розуміється поява в перекладі формально вираженої заперечної семи, яка була відсутня в оригіналі (наприклад, *The police kept the reporters off the crime scene.* – *Поліція не допускала репортерів до місця злочину.*). Натомість **позитивація** позначає втрату в перекладі формально вираженої заперечної семи, наявної в оригіналі (наприклад, *Gee, not too shabby!* – *Овва, класно!*). **Анулювання ж обох заперечних семантичних компонентів** становить нейтралізацію подвійного заперечення (наприклад, *This edition is not unabridged.* – *Це все ж таки скорочене видання.*). До трьох окреслених реалізацій антонімічного перекладу можна додати також четверту, коли відсутнє в оригіналі подвійне заперечення застосовується в перекладі (наприклад, *I do have a heart!* – *Я ж не безсердечний!*). Таким чином, отримуємо чотири можливі моделі антонімічного перекладу: 1) нейтральна форма → експліцитно виражене одинарне заперечення (негативація); 2) експліцитно виражене одинарне заперечення → нейтральна форма (позитивація); 3) експліцитно виражене множинне заперечення → нейтральна форма (анулювання обох заперечних семантичних компонентів); 4) нейтральна форма → експліцитно виражене множинне заперечення (термін наразі відсутній). Для номінації окреслених моделей пропонується такий термінологічний ряд: **одинарна негативація, одинарна денегативація, множинна денегативація та множинна негативація** відповідно.

Отже, враховуючи те, що антонімічний переклад є за своєю природою бінарним процесом, сам прийом (або стратегію у терміносистемі Е. Честермана) вважаємо доцільнішим називати **антонімічною компенсацією**, оскільки заміна одиниці оригіналу антонімом у перекладі вимагає за принципом взаємовключності протилежностей компенсації змісту речення за допомогою включення ще одного заперечного елемента.

Гіпонімія (hyponymy) трактується Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, що передбачає будь-яку зміну гіпонімічних відношень одиниць мови оригіналу та мови перекладу [Chesterman : 102]. Дослідник виділяє три можливих підкласи гіпонімії: 1) заміна поняття вищого порядку гіпонімом; 2) заміна

гіпоніма поняттям вищого порядку; 3) заміна одного гіпоніма іншим гіпонімом (у межах одного і того самого поняття вищого порядку) [Chesterman : 102-103]. Хоча явище гіпонімії загалом добре відоме українському перекладознавству, узагальнений термін для сукупного позначення виокремлених підкласів (на кшталт **гіпонімії** в Е. Честермана) відсутній. Разом з тим заміна поняття вищого порядку (або гіпероніма) гіпонімом називається **конкретизацією** [Богайчук : 143-144; Волченко, Абабілова : 164; Галян : 34; Горда, Пушик : 170; Жулавська, Назаренко : 73-76; Карабан : 300; Лапочка : 16; Мамрак : 110; Матузкова, Гринько, Чернова : s.p.; Мацегора : 71; Науменко, Гордєєва : 22; Ребрій : 70; Смірнова, Чередніченко : 51; Яровенко : 56-57; Gudmanyau, Sydoruk : 64-68], **партикуляризацією** або **гіпонімічною трансформацією** [Borys 2022 : 17]. Наприклад, у реченні *Many of the children¹ are receiving free school meals².* – *Багатьох учнів¹ школа забезпечує безкоштовними обідами².* спостерігаємо відтворення ширших понять оригіналу (*children* та *meals*) вужчими (*учнів* та *обідами* відповідно). Протилежний процес, а саме заміна гіпоніма поняттям вищого порядку (або гіперонімом) іменується **генералізацією** або **гіперонімічною трансформацією** [Borys 2022 : 17]. Так, у прикладі *They gobbled up the cold tagliatelle¹, washing it down with Campari².* – *Вони стріпали холодні макарони¹, запивши все вином².* фіксуємо відтворення вужчих понять оригіналу (*tagliatelle* та *Campari*) ширшими (*макарони* та *вином* відповідно). Нарешті, досить рідкісна заміна одного гіпоніма іншим (у межах одного і того самого поняття вищого порядку) позначається номемою **інтергіпонімічна трансформація** [Borys 2022 : 17]. Наприклад, у реченні *She took French leave and slipped out when nobody was watching.* – *Вона пішла по-англійськи, вислизнувши, доки ніхто не бачив.* одне поняття вужчого порядку (*French*) відтворюється за допомогою іншого поняття вужчого порядку (*по-англійськи*), причому обидва об'єднує спільний імпліцитний гіперонім *nationality*.

Із метою ономасіологічного упрозорення перекладознавчої метамови пропонується застосовувати таку термінологію: **зміну гіперо-гіпонімічних відношень** як узагальнену назву перекладацького прийому (або стратегії

в класифікації Е. Честермана), який включає **гіпонімізацію** (заміну гіпероніма гіпонімом), **гіперонімізацію** (заміну гіпоніма гіперонімом) та **когіпонімізацію** (заміну одного гіпоніма іншим у межах спільного гіпероніма; оскільки **когіпонім** є конвенційним найменуванням у вітчизняній семантиці, **когіпонімізація** видається вдалішим терміном у порівнянні з **інтергіпонімізацією**).

Конверсиви (*converses*) визначаються Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, що полягає в заміні здебільшого дієслівної структури оригіналу її конверсивом, тобто структурою, яка описує одну й ту саму ситуацію з протилежного погляду, в перекладі (на основі [Chesterman : 103]). Наприклад, у реченні *They sold me a pair of shoes so big for me that I can almost put both feet into one shoe.* – Я примушує купити такі величезні туфлі, що в одну практично влащу обома ногами. одиниця *sold* оригіналу, яка описує факт збуту товару з позиції продавця, відтворена в перекладі за допомогою свого конверсивного антоніма *купити*, що забезпечує погляд на ситуацію вже очима покупця. Відтак, використання конверсивів у перекладі є класичним зразком транслятологічної реперспективізації як зміщення фокусу [Дейкун : 161-162]. Разом з тим виникає низка суперечностей термінологічного, дефініційного та таксономічного характеру. По-перше, назва **конверсиви** не є вдалим найменуванням для стратегії, адже відбувається підміна процесуальності об'єктністю. По-друге, реперспективізація із застосуванням конверсивів морфологічно не обмежується лише дієсловами, а й охоплює інші частини мови, зокрема, іменники (наприклад, *He is my patient.* – Я його лікар.), прикметники (наприклад, *The former was delivered first.* – **Останній** доставили нізніше.) і навіть прийменники (наприклад, *Your cell was under the magazine.* – **На** твоїй мобіліці лежав журнал.). По-третє, в лінгвістиці конверсиви традиційно розглядаються як різновид антонімів, також відомих як **реляційні антоніми** [Санн : 463]. Із цього випливає, що аналізовану стратегію Е. Честермана доцільніше розглядати в контексті описаної нами вище антонімічної компенсації. Однак тут виникає нова проблема: жодна з чотирьох окреслених моделей (одинарна негативація, одинарна

денегативація, множинна негативація або множинна денегативація) не підходить для опису алгоритму заміни одного конверсива іншим у перекладі, оскільки всі повністю зорієнтовані на експліцитне заперечення. Крім того, бінарність опозиції у конверсивів скоріше нагадує когіпонімічні відношення, оскільки для онтологічної наявності парності завжди необхідний спільний об'єднувальний елемент вищого порядку (члени опозиції нагадують експліцитні когіпоніми, а об'єднувальний елемент вищого порядку – їхній імпліцитний гіперонім). Відтак, дискретність стратегії, названої Е. Честерманом конверсивами, не викликає сумнівів, однак доцільнішим найменуванням вважаємо **конверсивну заміну**.

Зміна рівня абстрагування значення (*abstraction change*) розуміється Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, що передбачає або заміну конкретного поняття оригіналу абстрактним у перекладі, або заміну абстрактного поняття оригіналу конкретним у перекладі [Chesterman : 103]. Першу модель яскраво ілюструє приклад *Need a friend? – Шукаєш товариства?*, де конкретне поняття *friend* передається абстрактним *товариства*. Другу модель демонструє речення *They rely on assistance from state agencies enforcing wildlife protection laws as well as from international bodies.* – Вони покладаються на **помічників**, серед яких державні агентства, що стежать за дотриманням законодавства у сфері захисту дикої природи, та відповідні міжнародні органи., в якому абстрактне поняття *assistance* відтворюється за допомогою конкретного *помічників*. Водночас термінологічні труднощі виникають із найменуванням указаних моделей зміни рівня абстрагування значення в українській транслятологічній традиції. З одного боку, перехід від конкретного до абстрактного логічно було б називати абстрагуванням, а від абстрактного до конкретного – конкретизацією. Однак другий термін – **конкретизацію** – в радянському та пострадянському (в тому числі українському) перекладознавстві використовують для позначення заміни гіпероніма гіпонімом, тобто у протиставленні до прийому генералізації [Богайчук : 143-144; Волченко, Абабілова : 164; Галян : 34; Горда, Пушик : 170; Жулавська, Назаренко : 73-76; Карабан : 300;

Лапочка : 16; Мамрак : 110; Матузкова, Гринько, Чернова : s.p.; Мацегора : 71; Науменко, Гордєєва : 22; Ребрій : 70; Смірнова, Чередніченко : 51; Яровенко : 56-57; Gudmanyau, Sydoruk : 64-68]. Оскільки в філософії загалом та філософії науки зокрема номема **конкретизація** повністю конвенціоналізувалася для позначення переходу від абстрактного до конкретного і є цілком прозорою з ономасіологічного погляду назвою, заміну гіпероніма гіпонімом у перекладі рекомендується позначати запропонованим нами вище терміном **гіпонімізація**.

Перерозподіл значення (distribution change) трактується Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, що характеризується перерозподілом семантики одиниці оригіналу на більшу або меншу кількість лексичних одиниць у перекладі (на основі [Chesterman : 104]). Перерозподіл семантики одиниці оригіналу на більшу кількість лексичних одиниць у перекладі автор називає **expansion** [Chesterman : 104]. В українській транслатології це явище відоме під різними назвами: **ампліфікація** [Науменко, Гордєєва : 18], **декомпресія** [Лапочка : 21-22; Науменко, Гордєєва : 18], **додавання** [Мамрак : 112; Borys 2022 : 21-22; Gudmanyau, Sydoruk : 81-84], **додавання слів** [Богайчук : 145; Лапочка : 21-22; Науменко, Гордєєва : 18], **додавання слів при перекладі** [Смірнова, Чередніченко : 52], **додавання слова** [Жулавська, Назаренко : 79-80; Карабан : 308-309], **експлікація** [Галян : 40-41], **експліцитація** [Borys 2022 : 21-22] або **описовий переклад** [Галян : 40-41; Borys 2022 : 21-22]. Наприклад, у реченні *Who would mind a long weekend?* – *Хто б відмовився від відпочинку з п'ятниці до понеділка включно?* три лексеми оригіналу *a long weekend* відтворено в перекладі за допомогою шістьох лексем *відпочинку з п'ятниці до понеділка включно*, що зумовлено відсутністю прямого еквівалента англійського виразу в українській.

Натомість перерозподіл семантики одиниці оригіналу на меншу кількість лексичних одиниць у перекладі Е. Честерман іменує **compression** (Chesterman : 104). У вітчизняній транслатологічній традиції побутують такі номеми, як **вилучення слів** [Богайчук : 145; Науменко, Гордєєва : 16-17], **вилучення слів при перекладі** [Смірнова, Чередніченко : 52],

вилучення слова [Жулавська, Назаренко : 82; Карабан : 311-312], **імпліцитація** [Borys 2022 : 22], **компресія** [Науменко, Гордєєва : 16-17], **опущення** [Мамрак : 110; Borys 2022 : 22; Gudmanyau, Sydoruk : 84-88] або **опущення слів** [Богайчук : 145; Лапочка : 23]. Наприклад, у реченні *However, their generals proved to be brave and courageous in battle.* – *У бою ж їхні генерали показали себе хоробрими.* три лексеми оригіналу *brave and courageous* відтворено в перекладі за допомогою лише одного слова *хоробрими*, що пов'язано з ущільненням тексту шляхом усунення семантичної надлишковості.

Перерозподіл семантики одиниці оригіналу на більшу або меншу кількість лексичних одиниць становить один із прийомів (чи стратегій у терміносистемі Е. Честермана), які найлегше ідентифікуються в процесі перекладацького аналізу, оскільки арифметичні дії додавання та віднімання належать до найбазовіших числових операцій. Водночас виключно формальний, квантитативний, підхід до визначення позиції перерозподілу значення в системі інших транслатологічних прийомів виявляється хибним унаслідок можливості нелінійного розгортання аналізованого процесу. Які саме випадки доцільно відносити до, наприклад, перерозподілу семантики одиниці оригіналу на більшу кількість лексичних одиниць? Найпростішою відповіддю на це запитання буде: збільшення кількості лексичних одиниць у перекладі порівняно з оригіналом. Однак така відповідь є правильною виключно за умови лінійного розгортання процесу (тобто коли в перекладі дискретно відтворена вихідна одиниця: *A* в оригіналі відповідає $A^l+x...$ у перекладі). Водночас часто процес перекладу є нелінійним (тобто коли в перекладі вихідна одиниця відтворена частково або не відтворена взагалі: *AB* в оригіналі відповідає $A^l+x...$, $B^l+x...$ або взагалі *C*), що, зокрема, притаманно описовому перекладу. Крім цього, знаки кожної мови характеризуються різними рівнями асиметрії, тому непоодинокими є випадки, коли можлива, наприклад, виключно часткова еквівалентність, множинна еквівалентність чи взагалі нульова еквівалентність. Ці суперечності підсилюються також тим, що додавання або вилучення слів (як лінійне, так і нелінійне) можуть супроводжувати фактично будь-яку із семантичних

стратегій Е. Честермана, оскільки стосуються форми вираження, а не семантики.

Отже, проблема визначення місця перерозподілу значення в системі інших транслятологічних прийомів залишається нерозв'язаною і потребує окремого дослідження.

Зміна засобів виразності (emphasis change) тлумачиться Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, що ґрунтується на додаванні, вилученні чи зміні засобів виразності або тематичного фокусу [Chesterman : 104]. Наприклад, у реченні *We must trust the all-wise God who knows what He is doing.* – *Ми повинні повністю довіряти премудрому Господу, бо Він точно знає, що робить.* із метою підсилення перекладач додає лексичні засоби виразності *повністю* та *точно*, відсутні в оригіналі. А в рекламному слогані *Satisfaction guaranteed!* – *Ви залишитеся задоволеними нашим новим шампунем!* спостерігається зсув тематичного фокусу з емоції в оригіналі на експерієнцера та стимул у перекладі.

Перифраза (paraphrase) розуміється Е. Честерманом як семантична стратегія перекладу, що передбачає відтворення власне прагматичного змісту висловлення там, де буквальный переклад лексемних компонентів не видається функційно доцільним (на основі [Chesterman : 104]). Так, формулами *See you later, alligator!* та *Чао-какао!* мають абсолютно неідентичний кількісний та якісний лексичний склад, проте відтворення *See you later, alligator!* як *Чао-какао!* є цілком коректним й адекватним, оскільки забезпечує збереження не тільки скопосу комунікативного акту прощання оригіналу, а й вихідних фоностилістичних (римованість) та лексико-стилістичних (неформальність) особливостей. В іншому прикладі, *Fish and chips is as British as... er... fish and chips.* – *Фіш-енд-чипс – це точно найбританськіше з того, що ви коли-небудь їли.*, оказіональне порівняння *as British as fish and chips*, створене автором оригіналу з метою заповнення фразеологічної лакуни на позначення типової «британськості» за аналогією з повністю узуалізованим *as American as apple pie*, відтворюється в першу чергу за допомогою також оказіональної граматичної аномалії *найбританськіше*, яка суперечить правилам української граматики (відносні прикметники не мають ступенів порівняння),

але використана зі стилістичною метою для досягнення гумористичності, додавання ефекту свіжості та інтенсифікації ступеня вияву якості у межах фрази *точно найбританськіше з того, що ви коли-небудь їли* (детальніше про цикл перетворення оказіоналізмів на неологізми з наступною втратою темпоральної маркованості див. [Борис : 56-58]). Процеси неологізації та архаїзації загалом активно застосовуються в перекладі, особливо у випадку необуквалістського підходу до відтворення тексту оригіналу [Скрильник 2016 : 42].

Зміна тропів (trope change) трактується Е. Честерманом як група семантичних стратегій перекладу, що передбачають різні маніпуляції з тропами [Chesterman : 105]. При цьому перекладацькі маніпуляції бувають чотирьох типів: 1) із повним збереженням тропа оригіналу в перекладі; 2) із заміною одного типу тропа оригіналу іншим типом тропа в перекладі; 3) із вилученням тропа оригіналу в перекладі; 4) із включенням у переклад тропа, початково відсутнього в оригіналі [Chesterman : 105-107]. Проілюструймо кожен із цих типів на прикладі варіантів українського перекладу англійського речення *The old scandal was a Gordian knot of lies and half-truths that no one had the courage to slice through.*

У першому типі метафора оригіналу повністю зберігається в перекладі, причому тут можливі три модифікації:

1) повне збереження форми одиниці оригіналу в перекладі (у нашому прикладі – за допомогою фразеологічного калькування), наприклад, *Старий скандал оголився Гордієвим вузлом відвертої брехні, розбавленої подекуди вкрапленнями істини, який ніхто не наважувався розрубати.*;

2) часткове збереження форми одиниці оригіналу в перекладі, наприклад, *Старий скандал оголився вузлом відвертої брехні, розбавленої подекуди вкрапленнями істини, який ніхто не наважувався розрубати.*;

3) повна втрата форми одиниці оригіналу в перекладі, наприклад, *Старий скандал нагадував хитросплетіння брехні, розбавленої подекуди вкрапленнями істини, яке ніхто не наважувався розплутати.*

Другий тип передбачає заміну оригінальної метафори іншим тропом, наприклад,

порівнянням: *Старий скандал знову й знову проривався назовні, наче задавнений фурункул, переповнений вибуховою сумішшю брехні та правди, якого ніхто не наважувався торкнутися*. Відповідно до третього типу, метафора оригіналу зникає в перекладі: *У старому скандалі нероздільно переплелися правда й брехня, а відокремити першу від останньої всім бракувало сміливості*. Нарешті, четвертому типу притаманна поява в перекладі нового тропа, відсутнього в оригіналі, наприклад, фразеологічної метонімії: *Старий скандал оголився Гордіївим вузлом відвертої брехні, розбавленої подекуди краплями істини, який жодна жива душа не наважувалася розрубати*.

До збірної стратегії **інших семантичних змін (other semantic changes)** Е. Честерман відносить два випадки: зміну просторового дейксису в перекладі (без експліцитно вираженого дейктичного маркера) та синестезію як вербалізацію понять однієї сенсорної системи за допомогою понять іншої сенсорної системи [Chesterman : 107]. Водночас обидва приклади чітко вписуються в окреслені раніше семантичні стратегії перекладу: перший належить до царини конверсивної заміни, тоді як другий необхідно розглядати в контексті зміни тропів, оскільки саме різновидом останніх і постає синестезія. Відтак, делімітація Е. Честерманом цього десятого, збірного, типу семантичних стратегій не видається раціональною.

Висновки. Теоретична та практична контекстуалізація семантичних стратегій перекладу

Е. Честермана в українську транслятологічну традицію демонструє, що, незважаючи на деякі термінологічні неточності та окремі незначні ієрархічні невідповідності, розроблена дослідником класифікація загалом органічно влітається в канву вітчизняної науки і наразі становить найповніший поділ лексико-семантичних прийомів перекладу. В оригінальній класифікації налічувалося десять **семантичних стратегій перекладу: синонімія, антонімія, гіпонімія, конверсиви, зміна рівня абстрагування значення, перерозподіл значення, зміна засобів виразності, перифраза, зміна тропів та інші семантичні зміни**. Наш критичний аналіз показав, що з метою теоретичного вдосконалення запропонованої класифікації всі лексико-семантичні прийоми перекладу (саме цей термін постає найточнішим вітчизняним відповідником **семантичних стратегій перекладу** Е. Честермана) рекомендується поділяти на дев'ять типів: **синонімічну заміну, антонімічну компенсацію** (яка процесуально включає **антонімічну заміну та антонімічну нейтралізацію** і представлена чотирма моделями **одинарної / множинної негативації / денегативації**), **зміну гіперо-гіпонімічних відношень** (що охоплює три моделі – **гіперонімізацію, гіпонімізацію та когіпонімізацію**), **конверсивну заміну, зміну рівня абстрагування значення** (до якої належать **абстрагування та конкретизація**), **перерозподіл значення** (що включає **додавання / вилучення одиниць**), **зміну засобів виразності, перифразу та зміну тропів**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко, Т. П. *Стратегії в інтеракційній моделі перекладу (на матеріалі перекладу англомовних прозових та драматургічних творів українською та російською)*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. 37 с.
2. Богайчук, О. С. Лексичні трансформації в перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 2021. № 49, том 2. С. 143–146.
3. Бондаренко, С. О. Перекладацькі трансформації у перекладі з англійської мови (на основі творів Едгара По). *Young Scientist*, 2016. April, № 4.1 (31.1). С. 27–29.
4. Борис, Д. П. Проблема неоднозначності поняття «неологізм» крізь призму лінгвофілософської теорії. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. пр.* Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2015. Вип. 3. С. 54–61.
5. Волченко, О. М., Абабілова, Н. М. *Практичний курс письмового перекладу з англійської мови : лексичні та граматичні аспекти: навч. посіб.* Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2023. 208 с.
6. Галян, О. В. *Теорія і практика перекладу : навч.-метод. видання*. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 52 с.

7. Голубенко, Н. І. Перекладацькі стратегії відтворення етнокультурного концепту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 2014. Вип. 10, том 2. С. 126–128.
8. Горда, В. В., Пушик, Н. В. Перекладацькі трансформації у відтворенні ономастичного простору авторського тексту. *Закарпатські філологічні студії*, 2021. Вип. 16. С. 166–171.
9. Дейкун, О. П. *Лінгвориторика українського перекладу заголовків англійськомовних інтернет-новин. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія*. Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 2025. 268 с.
10. Дорофєєва, М. С. Варіантність термінів перекладознавства : проблеми терміновживання й аналізу перекладацьких рішень (експериментально-методологічне дослідження). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 2024. Вип. 100. С. 83–95.
11. Жулавська, О. О., Назаренко, О. В. *Переклад : теоретичні та практичні аспекти : навчальний посібник*. Суми : Сумський державний університет, 2017. 133 с.
12. Зорівчак, Р. П. *Реалія і переклад (на матеріалі англійськомовних перекладів української прози)*. Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
13. Карабан, В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
14. Козачук, А. М. Перекладацькі трансформації та прийоми : термінологічні виклики у перекладознавстві. *Нова філологія*, 2023. Вип. 89. С. 129–136.
15. Лапочка, В. О. *Курс теорії і практики перекладу : навчальний посібник для практичних занять та самостійної роботи студентів*. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, 2010. 40 с.
16. Мамрак А. В. *Вступ до теорії перекладу : навчальний посібник*. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
17. Матузкова, О. П., Грінько, О. С., Чернова, Ю. В. *Практика перекладу з англійської мови: метод. посібник до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, ОП Переклад з англійської мови та другої іноземної українською*. Одеса : видавець Букаєв Вадим Васильович, 2024. s.p.
18. Мацегора, І. Л. *Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Філологія» освітньо-професійної програми «Слов'янський переклад та міжкультурні комунікації»*. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 97 с.
19. Михайленко, О. А. Поняття «перекладацькі стратегії» як складова стратегічної компетенції. *Наукові записки : [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова*, 2014. Вип. 121. С. 148–154.
20. Науменко, Л. П., Гордєєва, А. Й. *Практичний курс перекладу з англійської мови на українську : навч. посіб.* Вінниця : Нова книга, 2011. 138 с.
21. Приймачок, О. І. Перекладацькі трансформації як спосіб досягнення адекватності художнього перекладу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 2008. Вип. 10. С. 115–121.
22. Ребрій, О. В. *Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
23. Скрильник, С. В. Актуалізація інтерферентності в перекладі офіційних документів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*, 2018. Вип. 33, том 2. С. 154–157.
24. Скрильник, С. В. Інтерферентність у художньому перекладі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*, 2016. Вип. 2. С. 41–46.
25. Смірнова, Є. С., Чередніченко, Г. А. *Англійська мова : навч.-метод. посіб.* Київ : НУХТ, 2011. 180 с.
26. Яровенко, Л. С. *Теорія перекладу : метод. посіб.* Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 88 с.
27. Adamson, S. Synonymia : Or, in other words. *Renaissance figures of speech*. Adamson, S., Alexander, G., Ettenhuber, K. (eds.). Cambridge : Cambridge University Press, 2011. P. 17–35.
28. Borys, D. P. Formulemes as a translation issue : A case study of English and Ukrainian. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2021. Вип. 24 (2). С. 17–25.
29. Borys, D. P. *Sociocultural aspects of translation : Theory and practice / Соціокультурні аспекти перекладу : теорія і практика. Навч. посібник*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2022. 92 с.
30. Borys, D. Word palindrome : A translingual perspective on structural diversity. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2025. # X (2). P. 20–38.
31. Cann, R. Sense relations. *Semantics : An international handbook of natural language meaning. Volume 1*. Maienborn, C., Heusinger, K. von, Portner, P. (eds.). Berlin, Boston : Walter de Gruyter, 2011. P. 456–479.
32. Chesterman, A. *Memes of translation : The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1997. 219 p.

33. Delisle, J. *Notions d'histoire de la traduction*. Québec : Presses de l'Université Laval, 2021. 510 p.
34. Gudmanyán, A. G., Sydoruk, G. I. *Basics of translation theory. Part II: Lecture synopsis*. Kyiv : NAU, 2007. 114 p.
35. Guerra, A. F. Translating culture : Problems, strategies and practical realities. *Croatia science journal of literature, culture and literary translation: Art and subversion*, 2012. # 1 (3). P. 1–27.
36. Laver, J., Mason, I. *A dictionary of translation and interpreting*. S.l, 2018. 161 p. Retrieved from https://www.academia.edu/37923697/A_Dictionary_of_Translation_and_Interpreting.docx
37. Molina, L., Albir, A. H. Translation techniques revisited : A dynamic and functionalist approach. *Meta : journal des traducteurs*, 2002. # 47 (4). P. 498–512.
38. Newmark, P. *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall International, 1988. 292 p.
39. Venuti, L. Strategies of translation. *Routledge encyclopedia of translation studies*. Baker, M. (ed.). London, New York : Routledge, 2001. P. 240–244.

REFERENCES

1. Andriienko, T. P. (2018). *Strategii v interaktsiinii modeli perekladu (na materialii perekladu anhlomovnykh prozovykh ta dramaturhichnykh tvoriv ukrainskoiu ta rosiiskoiu)*. Avtoreferat dysertatsii na здобuttia naukovoho stupenia doktora filolohichnykh nauk. *Spetsialnist 10.02.16 – perekladoznavstvo*. Kyiv : Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2018. 37 s.
2. Bohaichuk, O. S. (2021). Leksychni transformatsii v perekladi. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia : Filolohiia*. # 49, tom 2. S. 143–146.
3. Bondarenko, S. O. (2016). Perekladatski transformatsii v perekladi z anhliiskoi movy (na osnovi tvoriv Edhara Po). *Young Scientist*, 4.1 (31.1). S. 27–29.
4. Borys, D. P. (2015). Problema neodnoznachnosti poniattia “neolohizm” kriz pryzmu linhvofilosofskoi teorii. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia : Filolohichni nauky (movoznavstvo) : zb. nauk. pr.* Drohobych : Drohobyt'skiy derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Ivana Franka. Vyp. 3. S. 54–61.
5. Volchenko, O. M., Ababilova, N. M. (2023). *Praktychnyi kurs pysmovoho perekladu z anhliiskoi movy : leksychni ta hramatychni aspekty : navch. posib*. Mykolaiv : Vyd-vo ChNU imeni Petra Mohyly. 208 s.
6. Halian, O. V. (2024). *Teoriia i praktyka perekladu : navch.-metod. vydannia*. Luts'k : Vezha-Druk. 52 s.
7. Holubenko, N. I. (2014). Perekladatski strategii vidtvorennia etnokulturnoho kontseptu. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia : Filolohiia*. Vyp. 10, tom 2. S. 126–128.
8. Horda, V. V., Pushyk, N. V. (2021). Perekladatski transformatsii u vidtvorenni onomastychnoho prostoru avtorskoho tekstu. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 16. S. 166–171.
9. Deikun, O. P. (2025). *Linhvorytoryka perekladu zaholovkiv anhliiskomovnykh internet-novyn. Dysertatsiia na здobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 035 Filolohiia*. Kyiv : Kyivskiy natsionalnyi linhvistychniy universytet. 268 s.
10. Dorofeieva, M. S. (2024). Variantnist terminiv perekladoznavstva : problemy terminovzhyvannia y analizu perekladatskykh rishen (eksperymentalno-metodolohichne doslidzhennia). *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriiia : Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*. Vyp. 100. S. 83–95.
11. Zhulavska, O. O., Nazarenko, O. V. (2017). *Pereklad : teoretychni ta praktychni aspekty : navchalnyi posibnyk*. Sumy : Sumskiy derzhavnyi universytet. 133 s.
12. Zorivchak, R. P. (1989). *Realiia i pereklad (na materialii anhlmovnykh perekladiv ukrainskoi prozy)*. Lviv : Vyd-vo pry Lviv. un-ti. 216 s.
13. Karaban, V. I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy*. Vinnytsia : Nova knyha. 576 s.
14. Kozachuk, A. M. (2023). Perekladatski transformatsii ta pryomy : terminolohichni vyklyky u perekladoznavstvi. *Nova filolohiia*. Vyp. 89. S. 129–136.
15. Lapochka, V. O. (2010). *Kurs teorii i praktyky perekladu : navchalnyi posibnyk dlia praktychnykh zaniat ta samostiinoï roboty studentiv*. Poltava : Poltavskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet im. V. H. Korolenka. 40 s.
16. Mamrak, A. V. (2009). *Vstup do teorii perekladu : navchalnyi posibnyk*. Kyiv : Tsent'r uchbovoi literatury. 304 s.
17. Matuzkova, O. P., Hrisko, O. S., Chernova, Yu. V. (2024). *Praktyka perekladu z anhliiskoi movy : metod. posibnyk do praktychnykh zaniat ta samostiinoï roboty dlia здobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoï osvity spetsialnosti 035 Filolohiia spetsializatsii 035.041 Hermanski movy ta literatury (pereklad vkliuchno), persha – anhliiska, OP Pereklad z anhliiskoi movy ta druhoï inozemnoï ukrainskoiu*. Odesa: vydavets Bukaiev Vadym Vasylovych. s.p.
18. Matsehora, I. L. (2023). *Vstup do perekladoznavstva : konspekt lektsii dlia здobuvachiv stupenia vyshchoï osvity bakalavra spetsialnosti «Filolohiia» osvitno-profesiinoï prohramy «Slovianskiy pereklad ta mizhkulturni komunikatsii»*. Zaporizhzhia : Zaporizkiy natsionalnyi universytet. 97 s.

19. Mykhailenko, O. A. (2014). Poniattia «perekladatski stratehii» yak skladova stratehichnoi kompetentsii. *Naukovi zapysky : [zbirnyk naukovykh statei] / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova*. Vyp. 121. S. 148–154.
20. Naumenko, L. P., Hordieieva, A. Y. (2011). *Praktychnyi kurs perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku : navch. posib*. Vinnytsia : Nova knyha. 138 s.
21. Pryimachok, O. I. (2008). Perekladatski transformatsii yak sposib dosiahnennia adekvatnosti khudozhnoho perekladu. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Vyp. 10. S. 115–121.
22. Rebrii, O. V. (2016). *Vstup do perekladoznavstva : konspekt leksii dlia studentiv osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia «Bakalavr» fakultetu inozemnykh mov*. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina. 116 s.
23. Skrylynyk, S. V. (2018). Aktualizatsiia interferentnosti v perekladi ofitsiinykh dokumentiv. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. : Filolohiia*. Vyp. 33, tom 2. S. 154–157.
24. Skrylynyk, S. V. (2016). Interferentnist u khudozhnomu perekladi. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia*. Vyp. 2. S. 41–46.
25. Smirnova, Ye. S., Cherednichenko, H. A. (2011). *Anhliiska mova : navch.-metod. posib*. Kyiv : NUKhT. 180 s.
26. Yarovenko, L. S. (2021). *Teoriia perekladu : metod. posib*. Odesa : vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych. 88 s.
27. Adamson, S. (2011). Synonymia : Or, in other words. *Renaissance figures of speech*. Adamson, S., Alexander, G., Ettenhuber, K. (eds.). Cambridge : Cambridge University Press. P. 17–35.
28. Borys, D. P. (2021). Formulemes as a translation issue : A case study of English and Ukrainian. *Visnyk KNLU. Serii Filolohiia*. Kyiv : Vyd. tsentr KNLU. Vyp. 24 (2). S. 17–25.
29. Borys, D. P. (2022). *Sociocultural aspects of translation : Theory and practice / Sotsiokulturni aspekty perekladu : teoriia i praktyka. Navch. posibnyk*. Kyiv : Vydavnychi tsentr KNLU. 92 p.
30. Borys, D. (2025). Word palindrome : A translingual perspective on structural diversity. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava. # X (2). P. 20–38.
31. Cann, R. (2011). Sense relations. *Semantics : An international handbook of natural language meaning. Volume 1*. Maienborn, C., Heusinger, K. von, Portner, P. (eds.). Berlin, Boston : Walter de Gruyter. P. 456–479.
32. Chesterman, A. (1997). *Memes of translation : The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. 219 p.
33. Delisle, J. (2021). *Notions d'histoire de la traduction*. Québec : Presses de l'Université Laval. 510 p.
34. Gudmanyanyan, A. G., Sydoruk, G. I. (2007). *Basics of translation theory. Part II : Lecture synopsis*. Kyiv : NAU. 114 p.
35. Guerra, A. F. (2012). Translating culture : Problems, strategies and practical realities. *Croatia science journal of literature, culture and literary translation : Art and subversion*, 1 (3). P. 1–27.
36. Laver, J., Mason, I. (2018). *A dictionary of translation and interpreting*. S.l. Retrieved from https://www.academia.edu/37923697/A_Dictionary_of_Translation_and_Interpreting.docx
37. Molina, L., Albir, A. H. (2002). Translation techniques revisited : A dynamic and functionalist approach. *Meta : journal des traducteurs*, 47 (4). P. 498–512.
38. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York : Prentice Hall International. 292 p.
39. Venuti, L. (2001). Strategies of translation. *Routledge encyclopedia of translation studies*. Baker, M. (ed.). London, New York : Routledge. P. 240–244.

D. P. BORYS

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation from English, Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

E-mail: dmytroborys@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-7726-152X>

ANDREW CHESTERMAN'S SEMANTIC TRANSLATION STRATEGIES IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN TRANSLATION STUDIES

The present article focuses on the issue of the theoretical and practical contextualization of Chesterman's semantic translation strategies into the Ukrainian academic tradition. The results of my research reveal that, despite a certain level of terminological inaccuracy and minor hierarchic mismatch instances, the classification designed by Chesterman blends well into the fabric of Ukrainian academic advances, currently becoming the most complete division of lexical semantic

translation techniques. The original classification featured ten semantic translation strategies: synonymy, antonymy, hyponymy, converses, abstraction change, distribution change, emphasis change, paraphrase, trope change, and other semantic changes. As critical analysis shows, in order to theoretically refine the proposed classification, it is recommended to divide all the lexical semantic translation techniques (it is this term that proves the most accurate Ukrainian equivalent of what Chesterman refers to as semantic translation strategies) into nine types: synonym substitution, antonymy compensation (processually featuring antonym substitution and antonymy neutralization and structurally represented by the four patterns of single/multiple negativization/denegotivization), type-of relationship change (incorporating the three patterns of hyperonymization, hyponymization, and co-hyponymization), converse substitution, abstraction change (comprising abstraction and concretization), distribution change (encompassing expansion and compression), emphasis change, paraphrase, and trope change. Out of the list above, distribution change requires structural, taxonomic, and definitional clarification due to the possibility of its partial overlap with the other lexical semantic techniques outlined.

Key words: translation strategy, semantic translation strategy, semantic translation strategy type, translation technique, lexical semantic translation technique, lexical semantic translation technique types.

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 811.111'28'255

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.13>

А. М. ВЕЛИКА

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри слов'янської і германської філології та перекладу,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Електронна пошта: amvelyka@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0747-1932>

НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ТА СПОСОБИ ТВОРЕННЯ

Стаття присвячена комплексному лінгвістичному аналізу неологізмів сучасної англійської мови з огляду на їхню тематичну організацію, словотвірні механізми та соціокультурну зумовленість. Актуальність дослідження визначається інтенсивними трансформаціями початку XXI століття – цифровізацією, глобалізаційними процесами, змінами у сфері комунікації, економіки, екології, медицини та масової культури, що спричиняють активне поповнення англійського лексикону новими одиницями. Попри значну кількість наукових праць, питання систематизації англомовних неологізмів, визначення домінантних тематичних груп і словотвірних моделей, а також простеження їхнього зв'язку із суспільними тенденціями лишається актуальним та потребує подальшого уточнення. Проведений аналіз дозволив виокремити провідні семантичні домени англомовних лексичних інновацій: цифрові технології та штучний інтелект, політичні й соціальні процеси, бізнес і фінанси, екологію та кліматичні зміни, медицину і пандемічний дискурс, стиль життя, культурні практики, психологію та міжособистісні стосунки. Встановлено, що найпродуктивнішими словотвірними моделями залишаються словоскладання, афіксація, словозлиття, абрєвіація та семантична деривація, які забезпечують економність номінації та впізнаваність понять. Зроблено висновок про тісний взаємозв'язок між соціальними тенденціями та неологізацією: лексичні інновації не лише реагують на суспільні зміни, а й беруть участь у конструюванні нових концептів і дискурсивних практик. Теоретична цінність дослідження полягає у визначенні системних параметрів сучасного неологічного процесу, практична – у можливості застосування результатів у лексикографії, перекладознавстві, викладанні англійської мови та медіалінгвістиці. Перспективи подальших студій убачаємо у корпусному й когнітивно-прагматичному аналізі частотності, функціональності та еволюції неологізмів у різних типах дискурсу.

Ключові слова: неологізми, сучасна англійська мова, словотвірні моделі, тематичні групи, лексичні інновації, соціальні тенденції, дискурс, номінація.

Поставлення проблеми. В умовах інтенсивного технологічного, культурного та соціального розвитку початку XXI століття англійська мова переживає безпрецедентне розширення лексичного складу, що зумовлює появу великої кількості нових слів і значень. Глобальні комунікаційні процеси, цифровізація, кліматичні виклики, постпандемічна реальність, трансформація ринку праці та медіасфери сприяють формуванню нових понять, які потребують мовного означення. Саме тому дослідження неологізмів у сучасній англійській мові є актуальним для лексикології, соціолінгвістики, прагматики, перекладознавства та мовної освіти, оскільки дає змогу простежити динаміку мовної еволюції, механізми номінації й відображення суспільних змін у мовній картині світу.

Попри значну кількість наукових праць, проблема систематизації сучасних англомовних

неологізмів залишається недостатньо опрацьованою, адже новотвори з'являються швидше, ніж їх встигають описувати традиційні лексикографічні ресурси. Потребують уточнення критерії виокремлення тематичних груп неологізмів, їх мотивація, продуктивність словотвірних моделей, а також прагматичні й соціокультурні чинники їхнього функціонування в дискурсі.

Метою статті є комплексний аналіз неологізмів сучасної англійської мови з огляду на їхню тематичну класифікацію та способи творення. Для досягнення мети передбачається виконання таких завдань: визначити теоретичні підходи до трактування неологізму; виокремити та охарактеризувати провідні тематичні групи новотворів; встановити домінантні словотвірні моделі; простежити зв'язок між соціальними тенденціями й лексичними інноваціями.

Матеріалом дослідження слугують одиниці, зафіксовані у «Словнику англомовних неологізмів XXI століття» (2022), укладеному Н. Крамар, а також неологізми, регулярно репрезентовані на платформі Cambridge Dictionary Blog (розділ Neologisms).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Огляд сучасних підходів до вивчення англомовних неологізмів демонструє багатовекторність лінгвістичних досліджень, зумовлену стрімким розвитком медіа, технологій, соціальних практик і культурних трансформацій. Значна частина науковців акцентує на зв'язку новотворів із соціальною динамікою. Неологізми розглядаються як лінгвальні маркери змін у способі життя, комунікативних стратегіях і ціннісних орієнтирах носіїв мови, що простежується у працях, присвячених відображенню сучасної англомовної реальності [Білоус 2021]. У цьому контексті неологізм постає не лише як нова лексична одиниця, а як засіб репрезентації соціокультурного досвіду, ідентичності та дискурсивних практик.

У низці досліджень увагу зосереджено на механізмах експлікації нових значень, прагматичній маркованості та контекстуальній інтерпретації неологізмів [Гурко 2021]. Істотним є також галузевий підхід, коли лексичні інновації описуються у спеціалізованих сферах, зокрема, мобільного зв'язку [Дудок 2021], екології [Іванова 2010], аерокосмічної індустрії [Смоловський 2022] чи б'юті-реклами [Хавкіна 2021]. Такі студії демонструють, що неологізація найбільш інтенсивно відбувається у тих доменах, де наявна швидка технологічна та соціальна модернізація. Окремий напрям пов'язаний із вивченням гендерно маркованих новотворів, які відображають трансформації у сфері соціальних ролей та ідеологем [Емірсунінова 2010].

Пандемія COVID-19 стала каталізатором посиленого словотвірного процесу, що спричинило появу великої кількості інноваційних одиниць. Дослідники розглядають новотвори цього періоду як результат соціальної напруги, когнітивної потреби ідентифікації нових явищ, а також впливу цифрових медіа. У працях аналізуються моделі словоскладання, словозлиття та семантичного переосмислення, характерні для кризового дискурсу [Журкова 2021],

лексико-семантичні групи пандемічних неологізмів [Петренко 2022], їх соціальні функції та медійне закріплення [Сандига 2020]. Таким чином, COVID-неологізми стали матеріалом для дослідження продуктивності сучасних словотвірних механізмів, ситуативної номінації та дискурсивної креативності.

Окремий і добре розроблений напрям – перекладознавчий вимір. Науковці зосереджуються на труднощах передачі новотворів українською мовою, зумовлених відсутністю усталених відповідників, культурною специфікою, полісемією, контекстуальною варіативністю та символічним навантаженням [Козаченко 2014; Погоріла 2018; Панченко 2020]. У фокусі уваги – пошук оптимальних стратегій перекладу, що включають транскодування, калькування, описовий переклад, створення українських відповідників. Пандемічний дискурс також актуалізував цю проблематику, оскільки значна кількість неологізмів швидко переходила до публічного та офіційного мовлення [Лисичкіна 2021].

Дослідники не лише описують окремі групи новотворів, а й прагнуть систематизувати загальні тенденції розвитку лексики новітнього періоду, звертаючи увагу на продуктивність афіксації, словоскладання, конверсії, семантичного деривування, абрєвіації та запозичень [Лебедева 2021]. У результаті неологізація постає як закономірний етап розвитку англійської мови, пов'язаний із її глобальним статусом, інтеграцією у міжнародний інформаційний простір і високою адаптивністю до соціальних змін.

Отже, сучасні підходи до вивчення неологізмів охоплюють структурно-словотвірний, семантико-прагматичний, соціолінгвістичний, дискурсивний та перекладознавчий вектори. Вони засвідчують, що неологізми є важливим індикатором мовної та культурної динаміки, механізмом концептуалізації нової реальності та одним із найпродуктивніших напрямів лексикологічних студій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз матеріалу «Словника англомовних неологізмів XXI століття» та рубрики Neologisms Cambridge Dictionary Blog засвідчує, що новотвори найінтенсивніше зосереджуються в низці повторюваних тематичних доменів.

Сам словник структуровано за 18 темами (екологія й клімат, наука і технології, політика і суспільство, бізнес і фінанси, пандемія Covid-19, здоров'я і краса, їжа, хобі та дозвілля, спорт, естетика і стиль життя, література і мистецтво, психологія, стосунки, покоління людей і виховання, навчання й освіта, лінгвістика, сленг тощо), що дає змогу виокремити провідні семантичні блоки та простежити їхню продуктивність [Крамар 2022].

Один із найпотужніших кластерів становлять неологізми сфери науки, технологій та цифрової культури. Вони позначають нові різновиди інтернету, цифрові сервіси, штучний інтелект, фінтех, кібербезпеку, онлайн-шахрайство тощо; показовими є одиниці на кшталт Internet of Things, Internet of Senses, digital health, digital agriculture, cryptocurrency, altcoin, crypto exchange, vishing, cryptojacking, які фіксують розширення цифрової реальності та її проникнення в усі сфери життя [Крамар 2022]. Матеріали Cambridge Dictionary Blog доповнюють цю групу інноваціями типу neocloud (стартап у сфері AI-хмарних обчислень) чи SIM farm (пристрій для масового надсилання шахрайських SMS), що маркують технологічні тренди, пов'язані з інтернет-інфраструктурою, кіберзлочинністю та штучним інтелектом [Neologisms].

Не менш продуктивною є група, пов'язана з політикою, суспільством, бізнесом і фінансами. У ній зосереджені номінації, що відбивають нові економічні моделі, формати онлайн-торгівлі (voice shopping, live stream shopping), ринок цифрових валют, а також соціальні й політичні реалії початку XXI століття [Крамар 2022]. У Cambridge-корпусі неологізмів цю тематику репрезентують одиниці на кшталт eggflation (різке подорожчання яєць як симптом ширших економічних криз), численні позначення нових моделей праці, побутового споживання та соціальної поведінки [Neologisms]. Разом ці лексеми фіксують чутливість англійської мови до глобальних економічних і суспільно-політичних трансформацій.

Окремий провідний блок становлять неологізми, пов'язані з екологією, кліматичними змінами та природним середовищем. Тематичний розділ «Екологія, клімат, природне середовище» у словнику репрезентує лексеми для

позначення нових форм екологічної політики, «зелених» технологій, моделей споживання й типів активізму [Крамар 2022]. На матеріалі Cambridge-блогу у цей кластер вписуються, зокрема, неологізми, які описують нові стилі взаємодії з природою та ландшафтом, як-от land snorkelling (повільне «дослідження» місцевості пішки з увагою до деталей доквілля), що ілюструє екотренд «усвідомленого» дозвілля [Neologisms].

Значну частину корпусу становлять новотвори, що тематично пов'язані зі здоров'ям, медициною та пандемією Covid-19. Словник виділяє як узагальнений розділ «Здоров'я і краса», так і окремий тематичний блок «Пандемія Covid-19», де зафіксовано спеціалізовану лексику для позначення санітарних практик, засобів профілактики, карантинних режимів, дистанційної роботи й навчання тощо [Крамар 2022]. Ці одиниці демонструють, як екстремальні медико-соціальні обставини запускають інтенсивні процеси номінації й закріплюються в повсякденному дискурсі.

Надзвичайно репрезентативною є широка група неологізмів, що описують стиль життя, дозвілля, естетику, харчування та культурні практики. Відповідні розділи словника («Естетика, одяг, стиль життя», «Хобі та дозвілля», «Їжа», «Література, кіно, музика, мистецтво», «Стосунки») фіксують інновації, пов'язані з новими форматами відпочинку, гастрономічними трендами, масовою культурою, інтернет-субкультурами та медіаспоживанням [Крамар 2022]. На Cambridge-платформі цю сферу репрезентують, зокрема, blobbery (сад, у якому кущі оформлено у вигляді «бульб») чи численні найменування модних практик, тілесності, онлайн-хобі, що артикулюють нові форми leisure-культури [Neologisms].

Ще одна важлива тематична група охоплює неологізми, пов'язані з психологією, міжособистісними стосунками та самоусвідомленням. У словнику це віддзеркалено окремими розділами: «Психологія», «Покоління людей, сім'я, виховання», «Стосунки», де фіксуються одиниці для опису емоційних станів, моделей поведінки, нових форматів сімейних і дружніх зв'язків [Крамар 2022]. На Cambridge-ресурсі цю проблематику ілюструє, зокрема, burnt toast theory – вислів, що пояснює дрібні негаразди

як потенційний «захист» від більших втрат [Neologisms]. Такі одиниці демонструють тенденцію до психологізації повсякденного дискурсу та прагнення вербалізувати досвід переживання стресу, тривоги, невизначеності.

Нарешті, окремі інтереси становлять тематичні групи «Лінгвістика» та «Сленг», які фіксують метамовні неологізми та інновації, що народжуються в неформальному онлайн-спілкуванні, соціальних мережах і молодіжних субкультурах [Крамар 2022]. Cambridge-блог систематично репрезентує подібні одиниці, зокрема пов'язані з інтернет-мемами, TikTok-культурою, новими назвами соціальних ролей та ідентичностей, що засвідчує високий ступінь рефлексії мовців щодо власних комунікативних практик [Neologisms].

Отже, матеріал словника Н. Крамар і Cambridge Dictionary Blog дає змогу виокремити як провідні такі тематичні групи англійських неологізмів початку XXI століття: наука й технології (зокрема цифрові), політика, суспільство, бізнес і фінанси, екологія та клімат, здоров'я та пандемічний дискурс, стиль життя й культура дозвілля, психологія та міжособистісні стосунки, а також метамовний і сленговий сегменти. Саме в цих семантичних зонах концентрується найбільша кількість новотворів, що відображає ключові напрями соціальної, технологічної та культурної динаміки сучасного англійського світу.

Проведений аналіз дає змогу визначити кілька найпродуктивніших словотвірних моделей сучасних англійських новотворів. Провідною є модель словоскладання, що реалізується у складних іменниках та багатокомпонентних сполуках на позначення технологічних, екологічних, економічних та соціокультурних явищ (Internet of Things, digital health, live stream shopping, low-carbon economy). Друге місце за продуктивністю посідають афіксальні моделі, зокрема з активними суфіксами й формантами, що формують розгалужені словотвірні гнізда (influencer, cleanfluencer, YouTuber, BookTuber, TikToker, anti-vaxxer). Досить поширеними є словозлиття та контамінації типу Brexit, абрєвіації, а також семантична деривація, коли вже наявні слова отримують нові значення відповідно до нових комунікативних потреб (elbow bump, infodemic). Матеріал

Cambridge-платформи підтверджує зростання ролі композитів для позначення побутових і психологічних явищ (land snorkelling, townsizing, burnt toast theory), що демонструє загальну тенденцію до опису складних соціальних і поведінкових практик.

Виявлені словотвірні моделі безпосередньо корелюють із соціальними тенденціями початку XXI століття. Розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту, кібербезпеки, фінтеху та онлайн-комунікації спричиняє появу численних лексем, пов'язаних із цифровою інфраструктурою, інтернет-сервісами та новими формами економічної взаємодії. Екологічні та кліматичні виклики стимулюють виникнення новотворів на позначення «зелених» технологій, екологічних практик, стилю життя та емоційних реакцій на кліматичні зміни (climate grief, circular fashion, carbon negativity). Пандемія Covid-19 зумовила формування спеціалізованої лексики, що відображає нові моделі соціальної поведінки, санітарні практики, дистанційний формат праці та освіти (elbow bump, vaxinista, anti-vaxxer). Неологізми, пов'язані зі стилем життя, харчуванням, дозвіллям, психологічним самопізнанням і міжособистісними стосунками (blobbery, burnt toast theory, land snorkelling), свідчать про зростання уваги до особистого комфорту, ментального здоров'я та переоцінки щоденних цінностей.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що неологізація є одним із ключових механізмів розвитку сучасної англійської мови, чутливо реагуючи на технологічні, соціальні, економічні, культурні та екологічні трансформації початку XXI століття. Виокремлені тематичні групи новотворів репрезентують найактуальніші сфери суспільного життя – цифрову інфраструктуру, політику, бізнес, кліматичні зміни, медицину, пандемічний досвід, стиль життя та психологію мовців. Домінантними словотвірними моделями виступають словоскладання, афіксація, словозлиття, абрєвіація й семантичне переосмислення, що забезпечують динамічне поповнення лексики. Виявлений зв'язок між соціальними тенденціями та лексичними інноваціями підтверджує роль неологізмів як індикаторів мовної еволюції та засобу концептуалізації нової реальності. Перспективу подальших

студій вбачаємо у корпусному аналізі частотності й прагматичної функціональності новотворів, їх транскультурної варіативності та перекладознавчому потенціалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Н., Новохатська Н. Неологізми як засіб відображення сучасного способу життя носіїв англійської мови. *Актуальні питання іноземної філології*. 2021. № 12. С. 14–18. DOI: <http://dx.doi.org/10.32782/2410-0927-2020-12-2>
2. Гурко О. В. Неологізми та їхня експлікація в англійському мовленні. *Nova filologia*. 2021. № 82. С. 49–53. DOI: <http://dx.doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-8>
3. Дудок Х. Р. Сучасна англійська термінологія сфери мобільного зв'язку. *Nova filologia*. 2021. Т. 1, № 81. С. 123–128. DOI: <http://dx.doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-1-19>
4. Емірсуйнова Г. І. Гендерно-марковані неологізми англійської мови. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2010. № 1. С. 180–183.
5. Журкова О. Л. Словоскладання та словозлиття як способи утворення неологізмів пандемії COVID-19 в англійській мові. *Nova filologia*. 2021. № 83. С. 85–90. DOI: <http://dx.doi.org/10.26661/2414-1135-2021-83-12>
6. Іванова Н. А. Словотвірний потенціал англійських лексичних інновацій сфери екології та проблем їх перекладу українською мовою. *Філологічні трактати*. 2010. Т. 2, № 1. С. 121–127.
7. Козаченко І. В. Особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2014. № 25. Том 2. С. 166–168.
8. Лебедева А. В. Неологізація лексичного складу англійської мови новітнього часу. *Nova filologia*. 2021. Т. 1, № 81. С. 206–210. DOI: <http://dx.doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-1-31>
9. Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О. Особливості англо-українського перекладу неологізмів пандемії COVID-19. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 19, т. 2. С. 116–120. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.2.23>
10. Панченко О. І. До питання про переклад неологізмів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 4, ч. 2. С. 154–158. – DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/27>
11. Петренко А., Чуланова Г. Лексико-семантичні групи неологізмів пандемії COVID-19 в англійській мові. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Філологія*. 2022. № 48. С. 130–135. DOI: <http://dx.doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.17>
12. Погоріла А. І., Тимчук О. Т. Особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Молодий вчений*. 2018. № 3.1 (55.1) С. 143–146.
13. Сандига Л. О., Свиридчук Т. В., Романчук С. В. Англійські неологізми коронавірусної кризи. *Лінгвістичні дослідження*. 2020. № 53. С. 117–126. DOI: <http://dx.doi.org/10.34142/23127546.2020.53.11>
14. Смолівський І. Особливості перекладу лексичних інновацій сучасної аерокосмічної галузі. *Молодий вчений*. 2022. № 12 (112). С. 80–83. DOI: <http://dx.doi.org/10.32839/2304-5809/2022-12-112-15>
15. Хавкіна О. М., Чуприна К. О. Неологізми в англійських рекламних текстах б'юті-індустрії. *Nova filologia*. 2021. № 84. С. 262–267. DOI: <http://dx.doi.org/10.26661/2414-1135-2021-84-37>
16. Крамар Н. А. Словник англійських неологізмів ХХІ століття. НАН України, Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов. Київ : Інтерсервіс, 2022. 240 с. URL: https://langcenter.kiev.ua/Kramar_dictionary_2022.pdf (дата звернення: 10.11.2025).
17. Neologisms. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/> (дата звернення: 10.11.2025).

REFERENCES

1. Bilous, N., & Novokhatska, N. (2021). Neologisms as a means of reflecting the current way of life of the English-speaking community. *Actual issues of foreign philology*, 12, 14–18. <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2020-12-2> [in Ukrainian].
2. Hurko, O. V. (2021). Neologisms and their explanation in the English language. *Nova filologia*, 82, 49–53. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-8> [in Ukrainian].
3. Dudok, Kh. R. (2021). Modern English terminology of the mobile communication sphere. *Nova filologia*, 1(81), 123–128. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-1-19> [in Ukrainian].
4. Emirsuinova, H. I. (2010). Gender-marked neologisms in the English language. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*, 1, 180–183. [in Ukrainian].
5. Zhurkova, O. L. (2021). Word formation and word compounding as ways of creating neologisms in the COVID-19 pandemic in the English language. *Nova filologia*, 83, 85–90. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-83-12> [in Ukrainian].

6. Ivanova, N. A. (2010). Slovtvirnyi potentsial anhlomovnykh leksychnykh innovatsii sfery ekolohii ta problem yikh perekladu ukrainskoiu movoiu. *Filolohichni traktaty*, 2(1), 121–127. [in Ukrainian].
7. Kozachenko, I. V. (2014). Osoblyvosti perekladu neolohizmiv anhliiskoi movy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia*, 25(2), 166–168. [in Ukrainian].
8. Lebedieva, A. V. (2021). Neolohizatsiia leksychnoho skladu anhliiskoi movy novitnoho chasu. *Nova filolohiia*, 1(81), 206–210. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-1-31> [in Ukrainian].
9. Lysyckina, I. O., & Lysyckina, O. O. (2021). Osoblyvosti anhlo-ukrainskoho perekladu neolohizmiv pandemii COVID-19. *Zakarpatski filolohichni studii*, 19(2), 116–120. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.2.23> [in Ukrainian].
10. Panchenko, O. I. (2020). Do pytannia pro pereklad neolohizmiv. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70/4-2), 154–158. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/27> [in Ukrainian].
11. Petrenko, A., & Chulanova, H. (2022). Leksyko-semantychni hrupy neolohizmiv pandemii COVID-19 v anhliiskii movi. *Problemy humanitarnykh nauk. Seria: Filolohiia*, 48, 130–135. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.17> [in Ukrainian].
12. Pohorila, A. I., & Tymchuk, O. T. (2018). Osoblyvosti perekladu neolohizmiv anhliiskoi movy. *Molodyi vchenyi*, 3.1(55.1), 143–146. [in Ukrainian].
13. Sandyha, L. O., Svyrydiuk, T. V., & Romanchuk, S. V. (2020). Anhliiski neolohizmy koronavirusnoi kryzy. *Linhvistychni doslidzhennia*, 53, 117–126. <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.53.11> [in Ukrainian].
14. Smolovskyi, I. (2022). Osoblyvosti perekladu leksychnykh innovatsii suchasnoi aerokosmichnoi haluzi. *Molodyi vchenyi*, 12(112), 80–83. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-12-112-15> [in Ukrainian].
15. Khavkina, O. M., & Chupryna, K. O. (2021). Neolohizmy v anhlomovnykh reklamnykh tekstakh biuti-industrii. *Nova filolohiia*, 84, 262–267. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-84-37> [in Ukrainian].
16. Kramar, N. A. (2022). *Slovyk anhlomovnykh neolohizmiv XXI stolittia. NAN Ukrainy, Tsentri naukovykh doslidzen ta vykladannia inozemnykh mov*. https://langcenter.kiev.ua/Kramar_dictionary_2022.pdf (Accessed November 10, 2025) [in Ukrainian].
17. Cambridge Dictionary. (2025). Neologisms. <https://dictionaryblog.cambridge.org/tag/neologisms/> (Accessed November 10, 2025) [in English].

A. M. VELYKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Slavic and Germanic Philology and Translation,

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

E-mail: amvelyka@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0747-1932>

**NEOLOGISMS IN CONTEMPORARY ENGLISH:
THEMATIC GROUPS AND WORD-FORMATION PATTERNS**

The article presents a comprehensive linguistic analysis of neologisms in contemporary English, focusing on their thematic organization, word-formation mechanisms, and sociocultural conditioning. The relevance of the study is determined by the intensive transformations of the early twenty-first century such as digitalization, globalization, shifts in communication, economy, ecology, medicine, and mass culture which stimulate the active expansion of the English lexicon with new units. Despite a considerable number of scholarly works, the issues of systematizing English neologisms, identifying dominant thematic groups and word-formation patterns, as well as tracing their correlation with societal trends remain relevant and require further clarification. The analysis made it possible to distinguish the leading semantic domains of English lexical innovations: digital technologies and artificial intelligence, political and social processes, business and finance, ecology and climate changes, medicine and pandemic discourse, lifestyle, cultural practices, psychology, and interpersonal relations. It has been established that the most productive word-formation patterns include compounding, affixation, blending, abbreviation, and semantic derivation, which ensure economical nomination and conceptual recognizability. The study concludes that neologization is closely interconnected with social tendencies: lexical innovations not only respond to societal change but also participate in constructing new concepts and discursive practices. The theoretical value of the research lies in identifying the systemic parameters of the current neological process, while its practical significance relates to potential application in

lexicography, translation studies, English language teaching, and media linguistics. Future research prospects include corpus-based and cognitive-pragmatic analysis of the frequency, functionality, and evolution of neologisms across various discourse types.

Key words: neologisms, contemporary English, word-formation patterns, thematic groups, lexical innovation, social trends, discourse, nomination.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 811.111'373:004.8

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.14>**I. Є. ГРАЧОВА***кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології,**Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна**Електронна пошта: ira.gracheva77@gmail.com**<http://orcid.org/000-0002-6963-3936>***СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ, СТВОРЕНИХ ШІ**

У статті досліджено стилістичні особливості англомовних текстів, створених штучним інтелектом, а також проведено порівняльний аналіз із текстами людського авторства. Основна увага приділена виявленню характерних маркерів, які дозволяють диференціювати машинно-генеровані тексти від текстів, створених людиною, а також визначенню специфіки формальної нейтральності та академічної стандартизованості ШІ-текстів. У результаті дослідження встановлено, що тексти ШІ відзначаються високим рівнем формальності та стилістичної нейтральності, що виявляється у вживанні академічної лексики, повторюваних кліше, пасивних конструкцій і складнопідрядних синтаксичних моделей. Водночас такі тексти характеризуються низькою варіативністю синтаксичних і лексичних засобів, відсутністю авторської позиції та емоційного забарвлення, що робить їх універсальними, граматично коректними та логічно впорядкованими, проте менш інформативними і стилістично бідними порівняно з текстами людини. Лексичний рівень аналізованих текстів демонструє домінування абстрактної та узагальненої академічної лексики, обмежене використання емоційно забарвлених слів, метафор та ідіом. На синтаксичному рівні характерними є довгі складнопідрядні речення, паралельні конструкції та часте застосування пасиву, при цьому відсутні інверсії, вставні ремарки та експресивні елементи, що є типовими для людського письма. Дискурсивний аналіз показав, що ШІ використовує стандартизовані перехідні формули та повторювані синтаксичні моделі, уникаючи суперечливих або суб'єктивних висловлювань. Порівняння з текстами, що створені людиною, виявило, що людина застосовує більш різноманітні лексичні та синтаксичні засоби, авторські оцінки, емоційні інтонації та стилістичні варіації, що забезпечує індивідуальність тексту. Отримані результати свідчать, що стилістичні маркери, рівень нейтральності, формальності та стандартизованості синтаксичних і лексичних конструкцій можуть слугувати надійними критеріями для розпізнавання текстів ШІ, що має практичне значення для академічної та освітньої діяльності та інших професійних сфер. Дослідження відкриває перспективи для подальшого розвитку методик оцінки якості машинно-генерованих текстів, удосконалення систем розпізнавання авторства та вивчення впливу ШІ на сучасну англомовну комунікацію.

Ключові слова: штучний інтелект (ШІ), англомовні тексти, стилістика, лексичні маркери, синтаксичні конструкції, дискурсивні стратегії.

Поставлення проблеми. Упродовж останнього десятиліття штучний інтелект перестав бути виключно об'єктом наукових досліджень і поступово інтегрувався в повсякденну мовну практику мільйонів людей. Системи автоматичної генерації текстів сьогодні використовуються у журналістиці, маркетингу, освіті, науковій комунікації та соціальних мережах, створюючи повідомлення, які дедалі складніше відрізнити від людського письма. Особливу увагу дослідників привертають англомовні тексти, згенеровані ШІ, адже саме англійська мова є домінантною у цифровому просторі та виступає основною мовою тренування більшості мовних моделей. У цьому контексті постає важливе питання: чи мають тексти, створені штучним інтелектом, власні стилістичні характеристики, і якщо так, то

у чому полягає їхня специфіка порівняно з традиційним людським письмом?

Сучасні мовні моделі базуються на глибокому аналізі величезних масивів текстових даних, що дозволяє їм відтворювати граматичні структури, лексику та навіть певні жанрові особливості. Проте стилістика – це не лише правильність побудови речень, а й система виражальних засобів, інтонаційна організація, прагматична спрямованість мовлення та культурний контекст. Саме тому аналіз стилістичних особливостей ШІ-текстів стає ключовим для розуміння меж між людською творчістю та алгоритмічною генерацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років стилістичні особливості англомовних текстів, створених штучним інтелектом, стали предметом активних

міждисциплінарних досліджень у лінгвістиці, прикладній філології та цифровій гуманітаристиці. Зокрема, М. А. AlAfnan разом із S. F. Mohd Zuki довели, що тексти, згенеровані мовними моделями на кшталт ChatGPT-4, мають стабільні стилістичні маркери: підвищену формальність, часте використання клішованих академічних конструкцій та синтаксичну симетрію [AlAfnan & Mohd Zuki, 2023]. Український науковий простір також долучився до цієї тематики. Так, дослідження А. Сібрук з колегами показало, що ШІ трансформує академічне письмо студентів, уніфікуючи стиль і зменшуючи індивідуальну мовну варіативність [Sibruk et al., 2025]. Водночас міжнародні проєкти, очолювані S. Li, зосереджуються на стилеметричному аналізі, розробляючи інструменти для виявлення машинного авторства на основі лексичних, синтаксичних і прагматичних параметрів [Li et al., 2025].

Оглядів та порівняльні дослідження L. Terčon і K. Dobrovoljc узагальнюють ключові мовні тенденції AI-текстів, серед яких домінування нейтрального стилю, зниження експресивності та передбачувана композиційна структура [Terčon & Dobrovoljc, 2025]. Психолінгвістичний підхід С. Орага демонструє, що машинні тексти відрізняються від людських не лише формально, а й за когнітивними моделями мовлення [Oraga, 2025]. У ширшому соціолінгвістичному контексті дослідження S. Lee та співавторів підкреслює, що поширення генеративного ШІ впливає на норми англомовного письма, поступово формуючи новий тип цифрового дискурсу. У сукупності ці праці доводять, що тексти, створені штучним інтелектом, уже сьогодні становлять окремий стилістичний феномен із власними закономірностями розвитку [Lee, 2025].

Незважаючи на існуючі наукові праці у цій тематиці, актуальність нашого дослідження стилістичних особливостей англомовних ШІ-текстів зумовлена не лише лінгвістичними інтересами, а й практичними викликами. Освітні установи стикаються з проблемою академічної доброчесності, медіа – з питанням авторства та відповідальності за контент, а суспільство – з трансформацією уявлень про творчість і комунікацію. Розуміння характерних стилістичних маркерів текстів, створених

штучним інтелектом, може сприяти розробці інструментів їхнього розпізнавання та більш усвідомленому використанню у професійних сферах.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати стилістичні особливості англомовних текстів, згенерованих штучним інтелектом [ШІ], зокрема на лексичному, синтаксичному та прагматичному рівнях, а також визначити їхні відмінності від текстів, створених людиною.

Об'єкт дослідження – англомовні тексти, створені системами штучного інтелекту в різних жанрах комунікації (академічні, інформаційні, публіцистичні, пояснювальні). Предмет дослідження – стилістичні характеристики англомовних ШІ-текстів, а саме, особливості лексичного добору, типові синтаксичні конструкції, рівень формальності, структурна організація тексту, прагматична спрямованість мовлення. Матеріал дослідження – корпус англомовних текстів, згенерованих штучним інтелектом (54 тексти), отриманих у відповідь на типові комунікативні запити (есе, пояснення, аналітичні огляди, інформаційні статті), а також вибірка автентичних англомовних текстів, створених людиною, для порівняльного аналізу (48 текстів).

У нашому дослідженні було застосовано комплекс взаємодоповнювальних методів, зокрема описовий метод для узагальнення теоретичних положень щодо природи ШІ-текстів, стилістичний аналіз для виявлення лексичних, синтаксичних і прагматичних характеристик мовлення, порівняльний метод для зіставлення текстів машинного та людського авторства, кількісний аналіз з метою визначення частотності типових мовних одиниць і конструкцій, контекстуальний аналіз для з'ясування функціонування стилістичних засобів у різних жанрах комунікації, а також елементи корпусного аналізу для опрацювання масивів текстових даних і виявлення стійких стилістичних закономірностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі англомовні тексти, створені штучним інтелектом (ШІ), класифікують на кілька основних типів залежно від стилю, жанру та сфери використання. Ці типи текстів охоплюють академічні, публіцистичні, креативні та практично-прикладні

жанри, кожен з яких має свої функції та контексти застосування. Так, дослідження К. Науаві та співавторів включає корпус AI-генерованих творів у різних жанрах – есе, оповідання, поезія та код – що підкреслює здатність великих мовних моделей створювати тексти в широкому спектрі текстових форм, не обмежуючись лише одним жанром. Ця класифікація демонструє, що ШІ може генерувати не лише академічні та інформаційні тексти, а й художньо-естетичні тексти, які використовують структури нарративу чи навіть поетичні форми (генеративна література) [Науаві, 2023].

Один із найчастіших типів AI-текстів – це академічні тексти, до яких належать аргументативні есе, літературні огляди, наукові описи чи реферати, здебільшого використовувани у вищій освіті та дослідженнях. Наприклад, роботи на кшталт AI, write an essay for me [Herbold et al., 2023] порівнюють AI-генеровані академічні есе з текстами студентів, показуючи, що AI демонструє високий рівень лексичної та синтаксичної якості у жанрі аргументативних есе, хоча відрізняється за дискурсивними маркерами.

Інший значущий тип – інформаційно-пояснювальні тексти, які найчастіше застосовуються у журналістиці, корпоративних блогах, контент-мейкерстві й соцмережах. У таких текстах ШІ здатен генерувати оглядові статті, короткі звіти, FAQ та прес-релізи з високою граматичною правильністю, узагальненням фактів та нейтральною тональністю, що особливо корисно у великих обсягах написання. Цей тип текстів використовується також для автоматизованого створення контенту у маркетингу, SEO-копірайтингу та технічних описах. Статистичні дослідження виявляють, що такі тексти, створені ШІ, можуть бути важко відрізнити від людських за простотою структури і логічною послідовністю фактів, але вони часто не мають глибокої емоційної чи авторської індивідуальності [Sardinha, 2024].

Третій важливий тип – креативні літературні тексти, які включають оповідання, поезію, сценарії, п'єси та інші художні жанри. Хоча ці тексти не завжди досягають рівня творчої глибини людського автора, вони демонструють здатність ШІ до генерації нових тематичних сюжетів і стилістичних варіацій. Проекти на кшталт AI: *When a Robot Writes a Play* показують, що

ШІ може бути застосований до створення більш складних драматичних текстів, які навіть використовуються у театральних постановках, хоча в таких випадках часто необхідне людське втручання для редагування й сценічної адаптації [Wikipedia].

Також існують практичні прикладні тексти, включно з кодом, технічними описами, інструкціями та довідковою документацією. Нечасто згадувані у традиційній лінгвістиці, ці тексти стають дедалі важливішими у сфері інформатики та IT-розробки, де ШІ генерує фрагменти коду, коментарі до програм чи технічні інструкції за вимогою користувача. Дослідження корпусів такого роду показують, що для цих типів важливі структурні й функціональні критерії якості (правильність алгоритмічної логіки, чіткість кроків і відповідність функціональним вимогам), які суттєво відрізняються від традиційних літературних критеріїв [Науаві, 2023].

Перехід до аналізу лексичних особливостей англomовних текстів, створених штучним інтелектом, дозволяє виявити одну з найстабільніших рис машинної генерації – високу частотність узагальненої академічної лексики та стандартизованих мовних кліше, які формують нейтральний, формально коректний, але часто шаблонний стиль. Як зазначає М. А. AlAfnan, ШІ-моделі тяжіють до використання універсальних слів із широким семантичним охопленням, що дозволяє їм бути доречними в різних контекстах, але водночас знижує індивідуальність мовлення [AlAfnan & Mohd Zuki, 2023]. До такої лексики належать іменники та дієслова, наприклад, *factors, aspects, impact, process, development, significant, contribute, demonstrate, indicate*. Типовим для AI-тексту є речення *Several factors contribute to the development of effective communication skills*. Тут слова *factors, contribute, development i effective* не несуть конкретної інформації, але створюють враження наукової вагомості та узагальненості.

Однією з ключових ознак лексичного рівня ШІ-текстів є надмірне використання абстрактних іменників, що замінюють конкретні дії або приклади. Замість того щоб описати реальну ситуацію, ШІ часто оперує такими словами, як *importance, role, influence, relationship, significance*. Наприклад, *The role of technology*

in modern society is of great importance. Подібне формулювання виглядає академічно, проте фактично не подає нової інформації. Людина зазвичай прагне конкретизувати *how exactly technology changes education, work, or communication*, тоді як ШІ зупиняється на узагальненому твердженні.

Дослідження А. Sibruk показує, що у студентських роботах, створених за допомогою ШІ, різко зростає кількість універсальної наукової лексики порівняно з роботами, написаними самостійно [Sibruk et al., 2025]. Особливо часто трапляються слова *various, numerous, significant, different, multiple*, які створюють ілюзію глибини аналізу. Приклад типової AI-фрази *There are various reasons why this phenomenon has a significant impact on society.* Така конструкція є інформативно слабкою, оскільки не називає ані конкретних причин, ані механізмів впливу.

Не менш показовою є стандартизація вступних і перехідних фраз, які виконують роль мовних кліше. У ШІ-текстах регулярно з'являються формули *It is important to note that..., In today's world..., Over the past few years..., This essay will discuss..., In conclusion...* Наприклад, *It is important to note that artificial intelligence has become increasingly popular in recent years. In conclusion, artificial intelligence plays a crucial role in modern society.* Ці вирази широко використовуються в академічному письмі, але у ШІ вони з'являються з надзвичайною частотністю, часто без реальної стилістичної потреби. За спостереженнями S. Li, саме клішовані дискурсивні маркери є одним із найнадійніших індикаторів машинної генерації тексту [Li et al., 2025].

Окрему увагу варто приділити лексичній надмірності та повторюваності. ШІ схильний багаторазово використовувати одні й ті самі слова в межах одного абзацу або тексту, уникаючи справжніх синонімічних замінів. Наприклад, *Technology has a significant impact on education. This impact can be seen in online learning platforms. The impact of technology also affects communication between students and teachers.* Слово *impact* повторюється тричі там, де людина могла б би використати *influence, effect, transformation, change*. Така повторюваність створює відчуття монотонності й механічності мовлення.

Ще однією характерною рисою є перевага нейтрально-позитивної оцінної лексики. ШІ часто вживає слова на кшталт *beneficial, effective, valuable, useful, essential, crucial*, уникаючи критичних або емоційно забарвлених формулювань. Наприклад, *Artificial intelligence is a valuable tool that provides numerous benefits in various fields.* Це універсальне твердження не містить конкретики та демонструє схильність ШІ до безпечної, узагальнено позитивної тональності. За спостереженнями С. Орага, така лексична стратегія пов'язана з прагненням моделей уникати конфліктності та суб'єктивності. У результаті тексти виглядають «коректними», але часто позбавленими авторської позиції або критичного аналізу [Орага, 2025].

Аналіз синтаксичних структур англійських текстів, створених штучним інтелектом, показує, що вони відрізняються від людських за кількома характерними ознаками. По-перше, ШІ часто використовує довгі, складнопідрядні речення з багатьма узгодженими підрядними частинами, але при цьому вони зазвичай формально граматично правильні і логічно структуровані. Наприклад, *Artificial intelligence has significantly transformed modern education, as it provides tools that enhance learning efficiency, facilitates remote collaboration, and allows educators to customize instruction according to student needs.* Тут присутні три підрядні частини, з'єднані комами та узгоджувальними сполучниками, що створює враження академічної складності, хоча фактично інформаційне навантаження кожної частини доволі узагальнене.

По-друге, характерним є часте використання пасивних конструкцій, що надає текстам нейтральності та об'єктивності, наприклад, *Several measures have been implemented to improve student engagement in online learning environments.* Пасивна форма *have been implemented* дозволяє уникати конкретного автора дії, що робить висловлювання більш формальним і універсальним. Це стратегія, яку ШІ застосовує майже автоматично у наукових та пояснювальних текстах.

Третя ознака – схильність до паралельних конструкцій і однорідних членів речення, що часто повторюється для підтримки ритму і логічної організації інформації, наприклад, *The system analyzes data, identifies patterns,*

and generates predictions based on the findings. Ця структура з трьома дієслівними групами в однаковій формі (*analyzes, identifies, generates*) створює відчуття упорядкованості, проте стилістично є шаблонною.

Четвертий аспект – це обмежене використання складних інверсій та нестандартного порядку слів, що зменшує стилістичну різноманітність. Наприклад, ШІ рідко генерує такі конструкції, наприклад, *Rarely have we seen such a dramatic improvement in efficiency.* і зазвичай обирає стандартний прямий порядок слів, наприклад, *We have rarely seen such a dramatic improvement in efficiency.* Така тенденція спостерігається в академічних та інформаційних текстах, де формальна прозорість важливіша за експресивність.

Ще одна характерна особливість – це поширене використання узагальненої підрядної моделі «that + clause» для введення додаткової інформації або пояснення, наприклад, *It is evident that technology plays a crucial role in enhancing educational outcomes.* Тут *that technology plays...* вживається для формального уточнення основного твердження *It is evident*, що часто повторюється в AI-текстах для підтримки академічного тону.

Додатково ШІ демонструє перевагу простих умовних і причинно-наслідкових конструкцій *if... then... або as a result...*, наприклад, *If students engage actively with the platform, then their learning outcomes are likely to improve. The system collects data from multiple sources; as a result, educators can make informed decisions.* Ці конструкції забезпечують логічну послідовність і структурну ясність, що є типовим для пояснювальних текстів ШІ.

Варто також наголосити, що ШІ уникає частих вставок, ремарок або експресивних міжслівних елементів, які притаманні людському письму, наприклад: *however, surprisingly, in fact, as it turns out.* Хоча деякі стандартні дискурсивні маркери використовуються, вони застосовуються дуже формально, наприклад, *However, the impact of artificial intelligence should be evaluated carefully.*

Наш практичний досвід показує, що тексти ШІ відрізняються високим рівнем нейтральності та формальності. Це пов'язано з тим, що моделі навчалися на великих корпусах

академічних, інформаційних та технічних текстів, де переважає стандартизована лексика і відсутні емоційні чи суб'єктивні висловлювання. А тексти, складені людиною, навпаки, часто комбінують формальність із стилістичною варіативністю, використовуючи емоційно забарвлені слова, метафори, сленгові або ідіоматичні вирази. Це робить їх більш живими та індивідуалізованими, тоді як ШІ підтримує монотонно формальний тон у всіх жанрах (Таблиця 1).

На основі опрацьованого матеріалу дослідження, нами було виділено маркери для розпізнавання ШІ-текстів:

I. Лексичні маркери.

1. Висока частотність узагальненої академічної лексики: *significant, important, effective, contribute, process, development* часто повторюються у ШІ-текстах. ШІ приклад, *Several factors contribute to the development of effective communication skills.* ЛТ (переклад людиною) приклад, *Some things, like practice and feedback, really help students communicate better.*

2. Вживання кліше та стереотипних виразів: типові вступні та заключні фрази *It is important to note that..., In conclusion...* часто повторюються у ШІ-текстах, тоді як людина варіює конструкції і вводить нестандартні фрази.

3. Нейтральна, позитивно забарвлена лексика. ШІ уникає емоційно сильних або сленгових слів. Людський текст може містити іронію, метафори, емоційні оцінки. ШІ приклад, *Artificial intelligence provides numerous benefits across various fields.* ЛТ приклад, *AI is amazing; it's changing the way we live, for better or worse!*

II. Синтаксичні маркери.

1. Довгі складнопідрядні речення з багатьма узгодженими підрядними частинами характерні для ШІ, тоді як людина часто комбінує короткі і середні речення для ритмічності.

2. Пасивні конструкції. ШІ активно використовує пасив *has been implemented, is provided, are considered* для створення нейтрального тону.

3. Паралельні конструкції: однотипні дієслівні групи або узгоджені структури, наприклад, *analyzes, identifies, generates.*

4. Обмежена стилістична варіативність. Мало інверсій, вставних елементів, міжрядкових ремарок (*however, surprisingly*) використовується формально, без експресії).

Таблиця 1

Порівняння стилістичної нейтральності та формальності ШІ- та текстів, створених людиною

Тип тексту	ШІ-текст	Текст, складений людиною	Характеристика формальності та нейтральності
Академічне есе	<i>Artificial intelligence plays a significant role in modern education, as it provides tools to enhance learning efficiency.</i>	<i>AI is changing education in amazing ways; it makes learning fun and helps students connect better with teachers.</i>	ШІ-текст – високий рівень формальності, нейтральна тональність; людський – менш формальний, емоційний відтінок, використання сленгу/емоційних слів.
Пояснювальний текст	<i>Several factors contribute to the development of effective communication skills among students.</i>	<i>There are so many reasons why students struggle to communicate; some of it is just nerves, and some is lack of practice.</i>	ШІ – формальний, універсальний стиль; людський – розмовний, з індивідуальним тоном і прикладами.
Публіцистичний текст	<i>In today's society, technological advancements have significant impacts on various industries.</i>	<i>Technology is changing everything so fast – it's almost scary how quickly our world is transforming!</i>	ШІ – нейтрально, академічно; людський – експресивно, емоційно забарвлено, використання інтенсивних прикметників.
Креативне оповідання	<i>The protagonist faced numerous challenges, but ultimately succeeded in achieving the desired outcome.</i>	<i>John didn't think he'd make it, but against all odds, he triumphed – and the crowd went wild!</i>	ШІ – формальна, об'єктивна конструкція; людський – більш жива, емоційна, із деталізацією та драматизацією.
Інструкційний текст	<i>Follow the steps carefully to ensure proper installation of the software.</i>	<i>Make sure you don't mess up the installation – otherwise, it won't work!</i>	ШІ – формальний, ввічливий, нейтральний; людський – менш формальний, використання розмовних конструкцій.

III. Прагматичні маркери.

1. Нейтральність та формальність тональності. ШІ-тексти прагнуть бути безпечними, уникати суперечливих або емоційно забарвлених суджень.

2. Відсутність авторської позиції. ШІ не демонструє власної оцінки, тоді як людина може додавати особисті судження.

3. Узагальнені висновки. Вони часто формулюються загально, без конкретних прикладів, в той час як людина деталізує і наводить конкретні ситуації.

IV. Дискурсивні маркери.

1. Стандартизовані перехідні фрази *In conclusion, It is important to note that, This essay will discuss...*

2. Повторюваність ключових слів і структур. ШІ часто багаторазово повторює одні й ті самі слова чи синтаксичні конструкції в межах абзацу.

3. Обмежена тематична різноманітність. Тексти ШІ частіше залишаються в межах загальних формулювань, не виходячи за рамки узагальненої академічної мови.

Отже, ШІ – це формально, академічно, нейтрально, з високою структурованістю, багато підрядних і пасивних конструкцій,

повторюваність слів, відсутність емоційної варіації. Тексти, створені людиною, – завжди живі, містять варіативні синтаксичні структури, інверсії, емоції, гумор, метафори, сленг, авторська позиція та конкретні приклади.

Висновки. Вивчення стилістичних особливостей англійських текстів, створених штучним інтелектом, є важливим кроком до глибшого розуміння сучасної мовної динаміки. Результати дослідження показали, що основною характеристикою ШІ-текстів є високий рівень стилістичної нейтральності та формальності, що забезпечується систематичним використанням узагальненої академічної лексики, стандартизованих кліше, пасивних конструкцій та складнопідрядних моделей. Такий підхід дозволяє текстам бути граматично коректними, логічно впорядкованими і придатними для академічного, інформаційного та професійного використання, водночас вони позбавлені авторської індивідуальності, емоційного забарвлення та стилістичної варіативності, притаманної людському письму. Аналіз лексики показав, що у ШІ-текстах домінує узагальнена абстрактна лексика та надмірне використання кліше, що створює формальний тон, тоді як тексти, створені людиною, демонструють багатство

словникових варіантів, емоційне забарвлення та авторську оцінку. На синтаксичному рівні III віддає перевагу довгим складнопідрядним реченням, паралельним конструкціям та пасиву, тоді як тексти, що створює людина, включають короткі й середні речення, інверсії та вставні елементи, що надає їм динамічності та ритму. Ключовими стилістичними маркерами для диференціації III-текстів від визначено наступні: повторюваність абстрактної академічної лексики, використання стандартизованих кліше, пасивних конструкцій та складнопідрядних структур, нейтральна тональність, відсутність емоційного забарвлення

та авторської позиції, а також обмежена стилістична різноманітність. Використання цих маркерів має важливе значення для академічної, освітньої та професійної практики, зокрема у розпізнаванні машинно-генерованих текстів, оцінці їх якості та забезпеченні контролю за авторством у навчанні, журналістиці, маркетингу та IT-сфері. Таким чином, системний аналіз лексичних, синтаксичних та дискурсивних характеристик III-текстів відкриває нові перспективи для вивчення стилю, удосконалення методик розпізнавання машинної генерації та подальшого розвитку міждисциплінарних досліджень у сфері комп'ютерної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alafnan M. A., Mohd Zuki S. F. Do Artificial Intelligence Chatbots Have a Writing Style? An Investigation into the Stylistic Features of ChatGPT-4. *Journal of Artificial Intelligence and Technology*. 2023. Vol. 3(3). P. 85–94. <https://doi.org/10.37965/jait.2023.0267>.
2. Hayawi K., Shahriar S., Mathew S. S. The Imitation Game: Detecting Human and AI-Generated Texts in the Era of ChatGPT and BARD. *Computer Science*. 2023. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2307.12166>.
3. Herbold S., Hautli-Janisz A., Heuer U., et al. AI, write an essay for me: A large-scale comparison of human-written versus ChatGPT-generated essays. *Computer Science*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2304.14276>.
4. Lee S., Jeon J., McKinley J., & Rose H. Generative AI and English language teaching: A global Englishes perspective. *Annual Review of Applied Linguistics*. 2025. Vol. 45. P. 85–108.
5. Li S., Wulianghai, A., Lin X., Guangyan L., Chen X., Wu J., & Li J. StyleDecipher: Robust and Explainable Detection of LLM-Generated Texts with Stylistic Analysis. *Computer Science*. 2025. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.12608>.
6. Opara C. Distinguishing AI-Generated and Human-Written Text Through Psycholinguistic Analysis. *Computer Science*. 2025. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2505.01800>.
7. Sardinha T. B. AI-generated vs human-authored texts: A multidimensional comparison. *Applied Corpus Linguistics*. 2024. Vol. 4, Is. 1. <https://doi.org/10.1016/j.acorp.2023.100083>.
8. Sibrak A., Prykhodko O., Lytvynska S., Cheripko S., Onufriychuk H., Sibrak V. The Impact of Artificial Intelligence on Academic Writing: Linguistic And Stylistic Analysis in Higher Education. *International Journal of Environmental Sciences*. 2025. Vol. 11. Is. 20. P.140–147.
9. Terçon L., Dobrovoljc K. Linguistic Characteristics of AI-Generated Text: A Survey. *Computer Science*. 2025. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.05136>.
10. Vornachev A., Kushmar L., Hrachova I., Nikolska N. Artificial Intelligence a Utopia or the Future of Foreign Language Learning. *Arab World English Journal (AWEJ)*. 2024. Special Issue on CALL (10). P. 70–84. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/call10.6>.
11. Wikipedia. URL: <https://doi.org/10.1016/j.acorp.2023.100083>.

I. YE. HRACHOVA

*PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology,
Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine*

E-mail: ihrachova@vspu.e

<http://orcid.org/0000-0002-6963-3936>

STYLISTIC FEATURES OF ENGLISH TEXTS GENERATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The article examines stylistic features of English texts generated by artificial intelligence (AI) and provides a comparative analysis with texts authored by humans. The main focus is on identifying characteristic markers that

allow differentiating machine-generated texts from human-written ones, as well as determining the specificity of formal neutrality and academic standardization in AI texts. The study revealed that AI texts are characterized by a high level of formality and stylistic neutrality, manifested in the use of academic vocabulary, repetitive clichés, passive constructions, and complex subordinate syntactic structures. At the same time, these texts demonstrate low variability of syntactic and lexical means, lack an authorial voice, and have minimal emotional coloring, making them universal, grammatically correct, and logically structured, yet less informative and stylistically limited compared to human texts. At the lexical level, the analyzed texts show a dominance of abstract and generalized academic vocabulary, with limited use of emotionally colored words, metaphors, and idioms. Syntactically, AI texts typically feature long complex sentences, parallel constructions, and frequent use of passive voice, while inversions, parenthetical remarks, and expressive elements typical of human writing are absent. Discursive analysis indicates that AI employs standardized transitional phrases and repetitive syntactic patterns while avoiding controversial or subjective statements. Comparison with human-authored texts shows that humans use more diverse lexical and syntactic means, authorial assessments, emotional intonations, and stylistic variations, providing individuality and expressiveness to their writing. The results indicate that stylistic markers, levels of neutrality, formality, and standardization of syntactic and lexical structures can serve as reliable criteria for identifying AI-generated texts, which is practically significant for academic, educational, and professional contexts. The study opens prospects for further development of methods for evaluating the quality of machine-generated texts, improving authorship recognition systems, and studying the impact of AI on contemporary English communication.

Key words: artificial intelligence (AI), English texts, stylistics, lexical markers, syntactic constructions, discursive strategies.

Дата першого надходження статті до видання: 15.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 2-67:32(73):316.77:352

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.15>

О. В. ДОБРОДУМ

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри журналістики та реклами,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Електронна адреса: dobrodum.olga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>*

РЕЛІГІЙНА КОМУНІКАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНИХ США: ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Статтю присвячено комплексному аналізу трансформації релігійної комунікації в інформаційному просторі сучасних США та її впливу на дискурсивні практики громадянського суспільства. У центрі уваги – інформаційні стратегії релігійних інститутів як суб'єктів громадянського суспільства, їхня роль у конструюванні публічних наративів та вплив на комунікативні процеси на федеральному, штатному та місцевому рівнях. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення того, як в умовах інформаційного суспільства та постсекулярного повороту релігійний дискурс адаптується до логіки цифрових медіа, які нові комунікативні стратегії виробляють релігійні актори та як ці процеси відображаються на взаємодії інститутів громадянського суспільства, держави та населення.

Сполучені Штати Америки становлять унікальний кейс для такого аналізу, оскільки, будучи одним із найбільш технологічно розвинених суспільств із високим рівнем проникнення інформаційно-комунікаційних технологій, США одночасно зберігають високий рівень релігійності та публічної ролі релігії, що створює напружене поле для вивчення взаємодії традиційних релігійних наративів, нових медійних форматів та дискурсивних практик громадянського суспільства. На основі контент-аналізу інформаційних ресурсів, дискурс-аналізу публічних виступів релігійних лідерів та даних соціологічних досліджень розглядаються ключові аспекти політизації релігійного дискурсу.

Особлива увага приділяється тому, як релігійні дискурсивні практики в інформаційному просторі стають ресурсом як для консолідації громадянського суспільства, так і для поляризації суспільного діалогу. У висновку формулюються висновки про трансформацію релігійної комунікації як індикатор змін у дискурсивних практиках громадянського суспільства в інформаційну епоху. На основі аналізу американського досвіду пропонуються рекомендації для України в контексті повоєнної реконструкції, децентралізації та європейської інтеграції.

Ключові слова: релігійна комунікація, громадянське суспільство, США, політизація релігії.

Поставлення проблеми. В умовах інформаційного суспільства, теоретично осмисленого Мануелем Кастельсом як епоха домінування мережевих структур і потоків інформації [Castells, 1996], та постсекулярного повороту, концептуалізованого Юргеном Габермасом як простір співіснування релігійних і секулярних аргументів у публічному дискурсі [Habermas, 2008], релігійна комунікація зазнає фундаментальних трансформацій, стаючи важливим чинником формування дискурсивних практик громадянського суспільства. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій радикально змінює способи виробництва, поширення та споживання релігійного контенту, що суттєво впливає на взаємодію релігійних інститутів із державою, владою та іншими суб'єктами громадянського суспільства [Campbell, 2013].

Релігійні організації, які традиційно функціонували в рамках вертикальних ієрархій та локальних громад, вимушено адаптуються до логіки горизонтальних мереж, цифрових платформ і нових медіа, що трансформує їхні комунікативні стратегії та позиціонування в публічному інформаційному просторі [Hoover, 2016].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення того, як релігійний дискурс трансформується в цифровому інформаційному середовищі, які нові комунікативні стратегії виробляють релігійні актори, як ці процеси впливають на публічний інформаційний простір загалом і як вони відображаються на дискурсивних практиках громадянського суспільства [Casanova, 1994]. Сполучені Штати Америки становлять унікальний кейс для такого аналізу: будучи одним із найбільш технологічно

розвинених суспільств із високим рівнем проникнення інформаційно-комунікаційних технологій, США одночасно зберігають високий рівень релігійності та публічної ролі релігії, що створює напружене поле для вивчення взаємодії традиційних релігійних наративів, нових медійних форматів і дискурсивних практик громадянського суспільства [Pew Research Center, 2025a]. Особливий інтерес становить те, як релігійні організації та громадські активісти, які спираються на них, використовують інформаційні канали для формування публічних наративів і впливу на суспільний дискурс [Putnam & Campbell, 2010].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретична рамка дослідження спирається на концепцію мережевого суспільства М. Кастельса [Castells, 1996], теорію дискурсу Т. ван Дейка [Van Dijk, 1998], дослідження цифрової релігії Х. Кемпбелл [Campbell, 2013] та постсекулярну теорію Ю. Габермаса [Habermas, 2008], а також на роботи з політичної соціології релігії Х. Казанови [Casanova, 1994] та Ч. Тейлора [Taylor, 2007]. Методологія включає дискурс-аналіз публічних виступів релігійних лідерів в інформаційному просторі, контент-аналіз релігійних медіаресурсів і соціальних мереж, а також вторинний аналіз даних соціологічних досліджень.

Мета цієї роботи – виявити та проаналізувати ключові трансформації релігійної комунікації в інформаційному просторі сучасних США та їхній вплив на дискурсивні практики громадянського суспільства, приділяючи особливу увагу наративним стратегіям, медіапрактикам, інформаційній взаємодії релігійних інститутів із державою та владою, а також їхній ролі у формуванні публічних дискурсів [Wuthnow, 2015].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одним із найяскравіших проявів трансформації релігійної комунікації в інформаційному просторі є її політизація, тісно пов'язана з процесами формування громадської думки та дискурсивних практик громадянського суспільства [Wilcox & Robinson, 2018]. У період другого президентства Дональда Трампа консервативний євангельський дискурс продовжував позиціонуватися як важливий елемент республіканської інформаційної

повідстки, впливаючи на формування політичної комунікації [Lindsay, 2007]. Однак аналіз інформаційних стратегій 2025–2026 років фіксує поступову трансформацію цього дискурсу, що відображає зміни в інформаційних відносинах між релігійними групами, громадянським суспільством і державою [Smith & Emerson, 2020]. Згідно з даними Pew Research Center [2026a], схвалення Трампа серед білих євангелістів знизилося з 78% на початку другого терміну до 69%; впевненість у тому, що він «поводиться морально правильно», впала з 55% до 40%; підтримка його політики серед цієї групи скоротилася з 66% до 58%. Ці цифри відображають не просто політичні коливання, а зміну інформаційного зв'язку між релігійними лідерами, їхньою паствою, політичними акторами та дискурсивними практиками громадянського суспільства [Drescher, 2016].

Дискурс-аналіз євангельських медіа та проповідей в інформаційному просторі показує фрагментацію аудиторії: молодіжні сегменти віком 18–44 років демонструють зростаюче неприйняття ототожнення церкви з республіканською партією – частка тих, хто критикує цей зв'язок, зросла на 14 процентних пунктів за 2025 рік за даними Barna Group [2026]. Виникає інформаційний розрив між дискурсом інституційних релігійних лідерів і дискурсом пересічних вірян, особливо в цифровому інформаційному середовищі, де останні мають можливість формувати альтернативні комунікативні простори, що впливають на громадську думку та дискурсивні практики громадянського суспільства [Gorski, 2017].

З погляду теорії комунікації, така політизація веде до ерозії трансцендентного статусу релігійного дискурсу в інформаційному просторі: коли релігійна мова сприймається як «придаток» політичної риторики, вона втрачає здатність виступати універсальним моральним кодом і медіатором у суспільному інформаційному діалозі між державою, владою та громадянським суспільством [Wald & Calhoun-Brown, 2018].

Religious Freedom Restoration Act 1993 року є не лише правовим механізмом, а й потужним дискурсивним конструктом, навколо якого в інформаційному просторі формуються різні наративні стратегії, що суттєво впливають

на інформаційні відносини між релігійними організаціями, державою та громадянським суспільством [Lausock, 1994]. Аналіз медійного дискурсу навколо RFRA дає змогу виокремити кілька ключових наративних моделей, кожна з яких по-своєму артикулює інформаційну взаємодію релігії, влади та громадянського суспільства [Hamilton, 2020].

Наратив захисту й гостинності, який просувають прогресивні конфесії, конструює дискурс релігійної свободи як право захищати вразливі категорії населення [Wilson, 2022]. У судових позовах і публічних заявах, які поширюються через інформаційні канали, ці групи інтегрують біблійні тексти в правовий аргумент, створюючи гібридний дискурс, що поєднує релігійну та юридичну риторику [Sullivan, 2018]. Цей наратив активно використовується для інформаційного впливу на дискурсивні практики громадянського суспільства в містах-притулках, де релігійні громади виступають ключовими акторами, які через інформаційні кампанії формують публічні наративи про захист мігрантів [NPR, 2025].

Наратив спротиву секулярному примусу, характерний для консервативних груп, використовує RFRA для конструювання в інформаційному просторі дискурсу захисту від «секулярного примусу» в питаннях освіти, охорони здоров'я та гендерної політики [Berg, 2020]. У їхній інформаційній риторичі релігійна свобода постає як останній бастион проти морального релятивізму та державного диктату [Lausock, 2017]. Медійна репрезентація судових прецедентів, пов'язаних із RFRA, формує суспільне сприйняття релігійної свободи та її ролі в дискурсивних практиках громадянського суспільства через інформаційні канали [The Hill, 2026]. Аналітично RFRA трансформує релігійні громади в активних суб'єктів публічної інформаційної комунікації, дозволяючи їм впливати на формування суспільного дискурсу з питань міграції, освіти, охорони здоров'я та соціальної політики, а також безпосередньо на наративні стратегії громадянського суспільства [Williams, 1644/2008].

Цифрова революція радикально трансформує способи виробництва, трансляції та споживання релігійного контенту в інформаційному просторі, що суттєво впливає на комунікацію

між релігійними групами та інститутами громадянського суспільства [Cheong & Ess, 2012]. Аналіз даних Exponential [2025] показує, що 91% церковних лідерів підтримують використання штучного інтелекту в інформаційній діяльності, а 61% застосовують його регулярно для підготовки проповідей, аналізу інформаційних потоків і духовного консультування через цифрові канали. Використання ШІ в підготовці проповідей змінює саму природу проповіді як комунікативного акту в інформаційному просторі – від спонтанного слова, натхненного згори, до технологічно опосередкованого повідомлення, що має наслідки для сприйняття релігійного дискурсу громадянським суспільством через інформаційні канали [Mercadante, 2014].

Релігійні мобільні додатки створюють нові формати релігійної комунікації в інформаційному просторі, де користувач взаємодіє з контентом в індивідуалізованому режимі, поза обцинним контекстом [Wagner, 2020]. Це трансформує традиційні форми релігійної соціалізації та впливає на те, як релігійні ідентичності формуються та підтримуються в сучасному інформаційному суспільстві, а також на дискурсивні практики громадянського суспільства [Helland, 2015]. Онлайн-богослужіння та віртуальні громади створюють гібридні форми релігійної спільності в інформаційному просторі, де фізична присутність замінюється цифровим підключенням, що має значення для інформаційної мобілізації громадянського суспільства навколо тих чи інших наративів [Hutchings, 2017].

Соціальні мережі як простір релігійної комунікації активно освоюються релігійними лідерами та організаціями, які адаптують традиційні релігійні повідомлення до форматів коротких відео, мемів і сторіс [Cheong, 2016]. Це дозволяє їм охоплювати нові аудиторії, особливо молодь, і ефективніше взаємодіяти з громадянським суспільством через інформаційні канали [Miller, 2020]. Однак цифровізація породжує й комунікативні ризики в інформаційному просторі: 73% громад не мають етичних політик щодо використання ШІ в інформаційній діяльності, а 73% американців висловлюють занепокоєння використанням ШІ

в питаннях віри [Exponential, 2025]. Це створює нові виклики для релігійних організацій як інститутів громадянського суспільства, які прагнуть зберегти довіру в умовах інформаційного перевантаження [Turkle, 2015].

Цікавий комунікативний феномен в інформаційному просторі становить збереження відвідуваності церковних служб серед релігійно неафілійованих, так званих «nones» [Pew Research Center, 2025c]. Згідно з даними Barna Group [2025], 12–15% американців, які не ідентифікують себе з жодною релігією, відвідують християнські богослужіння хоча б раз на місяць; серед покоління Z ця частка сягає 18%. Дискурс-аналіз інтерв'ю з «nones» дає змогу виокремити основні мотиви такої інформаційної поведінки: пошук спільноти, культурна традиція, психологічна підтримка, цікавість і духовний пошук, що реалізуються через участь у релігійних інформаційних просторах [Lim & Putnam, 2010]. Церква виступає як «третє місце» в концепції Рея Ольденбурга – неформальний інформаційний простір, де люди можуть переживати приналежність та емоційну підтримку через безпосереднє спілкування [Oldenburg, 1999].

Відвідування служб на Різдво та Великдень зберігається як елемент культурної ідентичності, що транслюється через інформаційні канали, а церква стає джерелом розради в кризових ситуаціях, надаючи інформаційну та психологічну підтримку [Pargament, 1997]. Цей феномен перегукується з концепцією «віри без належності» Г. Деві [Davie, 1994] і вказує на глибоку трансформацію релігійної комунікації в інформаційному просторі: церква стає не стільки інститутом трансляції догматів, скільки комунікативним майданчиком для різноманітних соціальних інформаційних взаємодій, виконуючи важливі функції в структурі громадянського суспільства та впливаючи на інформаційний капітал локальних спільнот [Ammerman, 2013].

Pew Research Center [2025a] підкреслює унікальність покоління Z у релігійному інформаційному ландшафті США: 43% неафілійовані, але серед тих, хто ідентифікує себе як християни, 25% відвідують служби щомісяця – більше, ніж у міленіалів у тому ж віці. Чоловіки Gen Z демонструють вищу

релігійність, ніж жінки – інверсія традиційного гендерного розриву в релігійній комунікації [Smith & Snell, 2009]. Молоді люди шукають у релігії відповіді на питання ментального здоров'я, соціальної справедливості та екологічної кризи, а не догматичну істину, що відображає зміну їхніх інформаційних запитів і дискурсивних практик [Kinnaman & Matlock, 2019].

Комунікативні стратегії, ефективні для цієї аудиторії в інформаційному просторі, включають автентичність, соціальний активізм і цифрову включеність [Rainer & Rainer, 2018]. Молодь залишає церкви, які в інформаційному просторі здаються політизованими або лицемірними, і залишається в тих, де бачить реальне служіння через інформаційні канали [Wilkinson & Althouse, 2020]. Ці тенденції мають безпосереднє відношення до формування дискурсивних практик громадянського суспільства та участі молоді в публічних наративах [Flory & Miller, 2008].

Гендерні трансформації в релігійному лідерстві відображають ширші соціокультурні зміни та впливають на комунікативні практики конфесій в інформаційному просторі, а також на їхню інформаційну взаємодію з державою та громадянським суспільством. Приклади включають єпископа Маріанн Едгар Будде, чия проповідь на інавгураційній службі 2025 року стала маніфестом інклюзивного християнства [Budde, 2025]; пастора Надю Болз-Вебер у лютеранській церкві, яка активно використовує інформаційні платформи [Bolz-Weber, 2019]; єпископа Кетрін Джеффертс Шорі як першу жінку-примас Єпископальної церкви [Schori, 2018]; відкритих ЛГБТК+-пасторів у прогресивних деномінаціях, які через інформаційні канали просувають порядок денний інклюзивності [Cheng, 2021]. Поява нових суб'єктів релігійної комунікації змінює дискурсивні практики в інформаційному просторі: акцент зміщується з патріархальної риторики на теми інклюзивності, милосердя та соціальної справедливості.

У публічному інформаційному просторі релігійні активісти відіграють ключову роль у формуванні дискурсивних практик громадянського суспільства. У республіканських штатах євангельські групи через інформаційні

кампанії в медіа та соціальних мережах формують консервативні наративи, домагаючись суспільного резонансу навколо ініціатив про обов'язкове вивішування Десяти Заповідей у школах, запровадження біблійних програм та обмеження обговорення гендерних тем. У демократичних містах-притулках громади через інформаційні канали організують спротив депортаціям, створюючи міжконфесійні інформаційні мережі підтримки мігрантів і формуючи публічні наративи про захист вразливих груп. Це демонструє, як релігійна комунікація в інформаційному просторі стає інструментом формування дискурсивних практик громадянського суспільства, адаптуючись до специфіки локальних медіапросторів і політичних культур.

Для України американський досвід RFRA та загальних тенденцій розвитку релігійної комунікації в інформаційному просторі є релевантним як модель складної інформаційної взаємодії релігійних організацій, держави та громадянського суспільства. Обидва суспільства пережили сплеск релігійності в кризові періоди, що відобразилося в інформаційному просторі: у США – відродження Gen Z як реакція на культурні війни, пандемію, цифрову втому та пошук сенсу в індивідуалістичному суспільстві; в Україні – зростання релігійності на тлі повномасштабного вторгнення та висока довіра до церкви завдяки активній участі конфесій в інформаційній підтримці ЗСУ, волонтерстві, психологічній допомозі та гуманітарних ініціативах [Центр Разумкова, 2025]. Однак причини та наслідки різняться суттєво: в Україні релігійність тісно пов'язана з національно-патріотичним наративом, що домінує в інформаційному просторі [Закон України, 1991]; у США стабілізація підкріплена потужним правовим захистом, що дозволяє громадам впливати на локальну інформаційну політику без домінування однієї конфесії [Religious Freedom Restoration Act, 1993].

Прогнози Pew Research Center [2025d] на 2025–2050 роки малюють картину подальшої диверсифікації та фрагментації релігійного інформаційного ландшафту. У США частка християн продовжить повільно знижуватися, але спад уже не буде таким різким, як у 2007–2020 роках [Pew Research Center, 2025b]. Релігія

майбутнього буде дедалі більш гібридною в інформаційному просторі: значна частка американців відчувають конфлікт між своєю вірою та мейнстримною культурою, але при цьому багато вірян вважають, що релігія має адаптуватися до сучасних цінностей, що вказує на перехід до постдогматичної комунікації, де акцент зміщується з трансляції ортодоксії на діалог, особистий досвід і соціальне служіння, що реалізуються через інформаційні канали [Pew Research Center, 2025c].

Україна вписується в глобальний тренд посилення ролі релігії в умовах збройних конфліктів і постконфліктного відновлення [Razumkov Centre, 2025]. Глобально релігія дедалі частіше виступає ресурсом національної консолідації в умовах зовнішньої агресії, але одночасно стає об'єктом геополітичної інструменталізації в інформаційних війнах [Mefford, 2024].

Висновки. Аналіз трансформації релігійної комунікації в інформаційному просторі сучасних США та її впливу на дискурсивні практики громадянського суспільства дає змогу зробити низку висновків, що акцентують інформаційно-комунікаційні аспекти досліджених процесів. По-перше, медіатизація релігії виступає ключовим чинником трансформації дискурсивних практик: релігійні інститути адаптуються до логіки цифрових медіа, освоюючи нові форми та платформи інформаційної комунікації, що принципово змінює природу релігійної комунікації та її роль в дискурсивних практиках громадянського суспільства [Hjarvard, 2013]. По-друге, інформаційна фрагментація проявляється в тому, що єдиний релігійний дискурс розпадається на безліч конкуруючих наративів в інформаційному просторі, які відображають політичні, культурні та соціальні розмежування. Ця фрагментація безпосередньо впливає на дискурсивні практики громадянського суспільства, створюючи як можливості для плюралістичного діалогу, так і ризики поглиблення суспільних розколів через інформаційні канали. По-третє, поява нових суб'єктів інформаційної комунікації, зокрема жінок, ЛГБТК+-осіб та молодіжних лідерів, змінює дискурсивні практики та тематичну повістку в інформаційному просторі, розширюючи спектр голосів, які беруть участь у публічному діалозі [Woodhead, 2016]. По-четверте, гібридизація

форматів призводить до того, що релігійна комунікація дедалі частіше набуває гібридних форм в інформаційному просторі, поєднуючи традиційні ритуали з цифровими технологіями, особисту присутність з онлайн-участю [Hoover & Eshchaibi, 2014]. По-п'яте, комунікативна функція «третього місця» проявляється в тому, що церква дедалі більше виступає як інформаційний майданчик для нерелігійних взаємодій, відповідаючи на запити в соціальному зв'язку та психологічній підтримці.

Постсекулярна модель США у 2025–2026 роках надає Україні складне, але надзвичайно цінне дзеркало для рефлексії в контексті повоєнної реконструкції, децентралізації та європейської інтеграції. Релігія здатна виступати потужним ресурсом демократичної консолідації та резильєнтності, якщо зберігає інклюзивність, захищеність від надмірної політизації та орієнтацію на моральну підтримку, що має знаходити адекватне відображення в інформаційному просторі [Berger, 2014]. Водночас американський досвід застерігає від серйозних ризиків: злиття релігії з однією політичною повісткою веде до поляризації інформаційного простору та ерозії довіри, відсутність етичних рамок у цифровізації ризикує поверхневостю та втратою автентичності духовного досвіду в інформаційних повідомленнях [Calhoun, Juergensmeyer & VanAntwerpen, 2011].

Ключові рекомендації для України, що впливають з аналізу інформаційно-комунікаційних аспектів американського досвіду, включають розвиток міжконфесійного діалогу та створення локальних міжконфесійних інформаційних платформ для зміцнення єдності, підтримку молодіжних ініціатив і пасторських груп в інформаційному просторі, просування гендерної рівності в релігійному лідерстві через інклюзивні інформаційні практики, розробку етичних політик для цифровізації релігійних практик в інформаційному просторі, а також зміцнення правових механізмів свободи совісті через посилення стандартів захисту в інформаційній сфері для меншин і перехідних громад.

В умовах занепокоєності американських політиків станом релігійної свободи в Україні наша країна повинна активно позиціонувати себе в міжнародному інформаційному просторі як держава, де свобода віросповідання є невід'ємною частиною європейської демократичної традиції [Casanova, 2019]. Для більш глобальних висновків доцільно продовжити порівняльний аналіз українського та американського релігійних ландшафтів у контексті глобальних викликів – війни, цифровізації інформаційного простору, демографічних зрушень, міграції, культурних трансформацій та зміцнення громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ammerman, N. T. Sacred stories, spiritual tribes: Finding religion in everyday life. Oxford University Press. 2013.
2. Barna Group. Belief in Jesus rises, fueled by younger adults. 2025. <https://www.barna.com/research/belief-in-jesus-rises/>
3. Barna Group. Young Adults Lead a Resurgence in Church Attendance. 2026. <https://www.barna.com/research/>
4. Berg, T. C. Religious Freedom Restoration Acts: A guide. Cambridge University Press. 2020.
5. Berger, P. L. The many altars of modernity: Toward a paradigm for religion in a pluralist age. De Gruyter. 2014.
6. Budde, M. E. Homily: A service of prayer for the nation. Washington National Cathedral. 2025. <https://cathedral.org/sermons/>
7. Calhoun, C., Juergensmeyer, M., & VanAntwerpen, J. (Eds.). Rethinking secularism. Oxford University Press. 2011.
8. Campbell, H. A. Digital religion: Understanding religious practice in new media worlds. Routledge. 2013.
9. Casanova, J. Public religions in the modern world. University of Chicago Press. 1994.
10. Casanova, J. Global religious and secular dynamics. Brill. 2019.
11. Castells, M. The rise of the network society (Vol. 1). Blackwell. 1996.
12. Davie, G. Religion in Britain since 1945: Believing without belonging. Blackwell. 1994.
13. Exponential. State of AI in the Church 2025. 2025. <https://exponential.org/AI2025>
14. Gorski, P. S. American covenant: A history of civil religion from the Puritans to the present. Princeton University Press. 2017.
15. Habermas, J. Notes on a post-secular society. Sign and Sight. 2008. <https://www.signandsight.com/features/1714.html>

16. Hamilton, M. *God vs. the gavel: The perils of extreme religious liberty* (2nd ed.). Cambridge University Press. 2020.
17. Hjarvard, S. *The mediatization of culture and society*. Routledge. 2013.
18. Hoover, S. M. *Religion in the media age*. Routledge. 2016.
19. Laycock, D. The Religious Freedom Restoration Act. *Brigham Young University Law Review*, 1994. (3), 221–258.
20. Mefford, B. Russian Orthodox Church declares "Holy War" against Ukraine and West. Atlantic Council. 2024, April 9. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russian-orthodox-church-declares-holy-war-against-ukraine-and-west/>
21. Oldenburg, R. *The great good place: Cafes, coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day* (3rd ed.). Marlowe & Company. 1999.
22. Pew Research Center. Decline of Christianity in the U.S. has slowed, may have leveled off. 2025a, February 26. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/02/26/decline-of-christianity-in-the-us-has-slowed-may-have-leveled-off/>
23. Pew Research Center. Religion holds steady in America after years of decline. 2025b, December 8. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/12/08/religion-holds-steady-in-america-after-years-of-decline/>
24. Pew Research Center. Growing share of U.S. adults say religion is gaining influence in American life. 2025c, October 20. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/10/20/growing-share-of-u-s-adults-say-religion-is-gaining-influence/>
25. Pew Research Center. The future of world religions: Population growth projections, 2010–2050 (2025 update). 2025d, April 2. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/04/02/the-future-of-world-religions-population-growth-projections-2010-2050/>
26. Pew Research Center. White evangelicals' views of Trump: February 2026 update. 2026a, February 18. <https://www.pewresearch.org/religion/2026/02/18/white-evangelicals-trump-approval-2026/>
27. Putnam, R. D., & Campbell, D. E. *American grace: How religion divides and unites us*. Simon & Schuster. 2010.
28. Razumkov Centre. UKRAINIAN SOCIETY, STATE AND CHURCH IN WAR. CHURCH AND RELIGIOUS SITUATION IN UKRAINE-2024. 2025, January 27. <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/27/2024-Religiya-religion-ENGL.pdf>
29. Religious Freedom Restoration Act of 1993, Pub. L. No. 103-141, 107 Stat. 1488. 1993. <https://www.congress.gov/bill/103rd-congress/house-bill/1308>
30. Taylor, C. *A secular age*. Harvard University Press. 2007.
31. Wilcox, C., & Robinson, C. *Onward Christian soldiers?: The religious right in American politics* (4th ed.). Routledge. 2018.
32. Williams, R. *The bloody tenent of persecution*. Kessinger Publishing. 2008. (Original work published 1644)
33. Wilson, R. F. *The contested place of religion in American public life*. University Press of Kansas. 2022.
34. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
35. Центр Разумкова. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2025. 2025. <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2025-Religiya-religion-FIN.pdf>

REFERENCES

1. Ammerman, N. T. (2013). *Sacred stories, spiritual tribes: Finding religion in everyday life*. Oxford University Press.
2. Barna Group. (2025). Belief in Jesus rises, fueled by younger adults. <https://www.barna.com/research/belief-in-jesus-rises/>
3. Barna Group. (2026). Young Adults Lead a Resurgence in Church Attendance. <https://www.barna.com/research/>
4. Berg, T. C. (2020). *Religious Freedom Restoration Acts: A guide*. Cambridge University Press.
5. Berger, P. L. (2014). *The many altars of modernity: Toward a paradigm for religion in a pluralist age*. De Gruyter.
6. Budde, M. E. (2025). Homily: A service of prayer for the nation. Washington National Cathedral. <https://cathedral.org/sermons/>
7. Calhoun, C., Juergensmeyer, M., & VanAntwerpen, J. (Eds.). (2011). *Rethinking secularism*. Oxford University Press.
8. Campbell, H. A. (2013). *Digital religion: Understanding religious practice in new media worlds*. Routledge.
9. Casanova, J. (1994). *Public religions in the modern world*. University of Chicago Press.
10. Casanova, J. (2019). *Global religious and secular dynamics*. Brill.
11. Castells, M. (1996). *The rise of the network society* (Vol. 1). Blackwell.
12. Davie, G. (1994). *Religion in Britain since 1945: Believing without belonging*. Blackwell.
13. Exponential. (2025). State of AI in the Church 2025. <https://exponential.org/AI2025>
14. Gorski, P. S. (2017). *American covenant: A history of civil religion from the Puritans to the present*. Princeton University Press.
15. Habermas, J. (2008). Notes on a post-secular society. Sign and Sight. <https://www.signandsight.com/features/1714.html>

16. Hamilton, M. (2020). *God vs. the gavel: The perils of extreme religious liberty* (2nd ed.). Cambridge University Press.
17. Hjarvard, S. (2013). *The mediatization of culture and society*. Routledge.
18. Hoover, S. M. (2016). *Religion in the media age*. Routledge.
19. Laycock, D. (1994). The Religious Freedom Restoration Act. *Brigham Young University Law Review*, 1994(3), 221–258.
20. Mefford, B. (2024, April 9). Russian Orthodox Church declares "Holy War" against Ukraine and West. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russian-orthodox-church-declares-holy-war-against-ukraine-and-west/>
21. Oldenburg, R. (1999). *The great good place: Cafes, coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day* (3rd ed.). Marlowe & Company.
22. Pew Research Center. (2025a, February 26). Decline of Christianity in the U.S. has slowed, may have leveled off. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/02/26/decline-of-christianity-in-the-us-has-slowed-may-have-leveled-off/>
23. Pew Research Center. (2025b, December 8). Religion holds steady in America after years of decline. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/12/08/religion-holds-steady-in-america-after-years-of-decline/>
24. Pew Research Center. (2025c, October 20). Growing share of U.S. adults say religion is gaining influence in American life. <https://www.pewresearch.org/religion/2025/10/20/growing-share-of-u-s-adults-say-religion-is-gaining-influence/>
25. Pew Research Center. (2025d, April 2). The future of world religions: Population growth projections, 2010–2050 (2025 update). <https://www.pewresearch.org/religion/2025/04/02/the-future-of-world-religions-population-growth-projections-2010-2050/>
26. Pew Research Center. (2026a, February 18). White evangelicals views of Trump: February 2026 update. <https://www.pewresearch.org/religion/2026/02/18/white-evangelicals-trump-approval-2026/>
27. Putnam, R. D., & Campbell, D. E. (2010). *American grace: How religion divides and unites us*. Simon & Schuster.
28. Razumkov Centre. (2025, January 27). UKRAINIAN SOCIETY, STATE AND CHURCH IN WAR. CHURCH AND RELIGIOUS SITUATION IN UKRAINE-2024. <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/27/2024-Religiya-religion-ENGL.pdf>
29. Religious Freedom Restoration Act of 1993, Pub. L. No. 103-141, 107 Stat. 1488 (1993). <https://www.congress.gov/bill/103rd-congress/house-bill/1308>
30. Taylor, C. (2007). *A secular age*. Harvard University Press.
31. Wilcox, C., & Robinson, C. (2018). *Onward Christian soldiers?: The religious right in American politics* (4th ed.). Routledge.
32. Williams, R. (2008). *The bloody tenent of persecution*. Kessinger Publishing. (Original work published 1644)
33. Wilson, R. F. (2022). *The contested place of religion in American public life*. University Press of Kansas.
34. Zakon Ukrainy «Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii» (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
35. Tsentrazumkova. (2025). Ukrainske suspilstvo, derzhava i tserkva pid chas viiny. Tserkovno-relihiina sytuatsiia v Ukraini-2025. <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2025-Religiya-religion-FIN.pdf>

O. V. DOBRODUM

DSc, Professor,

Professor at the Department of Journalism and Advertising,

State Trade and Economic University, Kyiv, Ukraine

E-mail: dobrodum.olga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>

RELIGIOUS COMMUNICATION IN THE INFORMATION SPACE OF THE CONTEMPORARY USA: DISCURSIVE PRACTICES AND CIVIL SOCIETY

The article is devoted to a comprehensive analysis of the transformation of religious communication in the information space of the modern USA and its impact on the discursive practices of civil society. The focus is on the information strategies of religious institutions as subjects of civil society, their role in constructing public narratives, and their influence on communication processes at the federal, state, and local levels. The relevance of the study is determined by the need to understand how, in the conditions of the information society and the post-secular turn, religious discourse adapts to the logic of digital media, what new communication strategies religious actors develop, and how these processes are reflected in the interaction of civil society institutions, the state, and the population.

The United States of America represents a unique case for such analysis, as being one of the most technologically developed societies with a high level of penetration of information and communication technologies, the USA simultaneously maintains a high level of religiosity and the public role of religion, which creates a tense field for studying the interaction of traditional religious narratives, new media formats, and discursive practices of civil society.

Based on content analysis of information resources, discourse analysis of public speeches by religious leaders, and data from sociological research, key aspects are examined politicization of religious discourse. Special attention is paid to how religious discursive practices in the information space become a resource both for the consolidation of civil society and for the polarization of public dialogue. The conclusion formulates findings on the transformation of religious communication as an indicator of changes in the discursive practices of civil society in the information age. Based on the analysis of American experience, recommendations are offered for Ukraine in the context of post-war reconstruction, decentralization, and European integration.

Key words: religious communication, civil society, USA, politicization of religion.

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

UDC 81'373:81(420):(477)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.16>

K. V. IVANENKO

*Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation from English,
Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine*

E-mail: kateryna.ivanenko@knlu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2137-4194>

THE THEORETICAL ASPECTS OF RENDERING LEXICAL FEATURES IN THE TITLES OF ARTWORKS OF CONTEMPORARY BRITISH ARTISTS

The field of translation encounters significant challenges when dealing with terminology, primarily due to its specialized nature and the pivotal role it plays in facilitating accurate communication. Translators are tasked with the intricate process of transferring technical concepts across languages while ensuring the preservation of the original text's precision and specificity. Achieving this demands not only advanced linguistic proficiency but also a robust knowledge of the subject matter, an understanding of relevant cultural contexts, and an awareness of the conventions and expectations of the target audience. These challenges become particularly pronounced when certain terms lack direct equivalents in the target language. In such cases, translators must employ innovative strategies, including paraphrasing, borrowing, or creating new terms, all of which require a delicate balance between creativity and fidelity to the source material. Decisions in this domain must be approached judiciously to safeguard the intended meaning while minimizing the risk of introducing ambiguities. For instance, in the domain of medicine, specialized terms such as "placebo effect" or "antiretroviral therapy" may not have straightforward counterparts in some languages, prompting translators to either offer explanatory descriptions or integrate loanwords into the target text.

The research concentrates on the linguistic and cultural complexities inherent in translating the lexical features of artwork titles created by contemporary British artists. Its primary objective is to examine how the distinctive lexical and stylistic elements of these titles can be effectively conveyed in translation while maintaining their original meaning, artistic integrity, and cultural significance. Artwork titles serve as a condensed reflection of the piece itself, encapsulating the artist's intent, thematic nuances, and the sociocultural backdrop. This dual role makes the task of translation both captivating and demanding, as it calls for a combination of linguistic expertise, cultural awareness, and a deep interpretative understanding.

The work highlights the main stages of scientific thought in the field of translation of artistic texts, describes existing methods of lexical and grammatical transformations in the process of translating the titles of works of art, and analyzes samples of the titles of works by contemporary British artists.

Key words: translation, translation analysis, lexical transformations, titles of works of art, contemporary British artists.

Problem statement. The expanding globalization of the art world has heightened the demand for accurate and evocative translations of artwork titles in exhibitions, auctions, and publications. Effectively rendering these titles enables diverse audiences, regardless of their language, to engage with and fully appreciate the artistic and cultural subtleties of the works. This study adds to the wider conversation on cross-cultural communication and emphasizes the importance of translation in bridging linguistic and cultural divides.

The research aims to explore and examine the linguistic strategies and techniques used in translating the titles of artworks created by contemporary British artists. To fulfill this aim, the study outlines the following objectives:

1. To identify the lexical characteristics and stylistic elements present in the titles of artworks by contemporary British artists.

2. To investigate the methods and transformations applied during the translation of these titles.

The study's **subject focuses** on the lexical traits and stylistic nuances of artwork titles as linguistic constructs. Meanwhile, the research specifically examines the translation process, emphasizing lexical and grammatical transformations **as an object**.

Presentation of the main research material. Terminology holds a central role in linguistic studies and its practical applications across diverse fields. As a specialized segment of vocabulary, it is crafted to organize and communicate specific concepts within professional and academic contexts. Unlike everyday language, which tends to

rely heavily on context and may allow for varied interpretations, terminology is structured to ensure accuracy and clarity. This precision becomes particularly vital in specialized areas like medicine, law, engineering, and information technology, where unclear language can result in serious misinterpretations or costly mistakes. The function and defining linguistic features of terminology have been examined extensively by scholars, who emphasize its interdisciplinary significance and inherent complexity. [Ahmad, K., & Rogers, M. 2011 : 730].

Terminology poses distinct challenges in the realm of translation due to its highly specialized nature and its vital role in achieving accurate communication. Translators must skillfully navigate the intricacies of conveying specialized concepts across languages while preserving the precision and intent of the original text. This task demands not only linguistic expertise but also a profound understanding of the subject matter, cultural nuances, and the expectations of the target audience. The difficulty intensifies when specific terms lack direct equivalents in the target language, requiring innovative approaches such as paraphrasing, adopting loanwords, or even coining new expressions. These choices must be handled with care to maintain the intended message and minimize any risk of ambiguity. For instance, in the medical domain, terms like "placebo effect" or "antiretroviral therapy" may not have clear parallels in some languages, forcing translators to use explanatory descriptions or borrow terminology to communicate effectively.

Cultural factors add another layer of complexity to terminology translation. Many terms are deeply rooted in specific cultural contexts, embodying unique societal values, practices, and historical backgrounds. Bowker [Bowker 2015] emphasizes the importance of cultural sensitivity in translation, as the translator must ensure that the translated term connects with the intended audience while maintaining the original meaning. For example, the translation of legal and political terminology often demands not just linguistic accuracy but also a thorough understanding of the legal systems and governance structures in both the source and target cultures. In addition, effective terminology translation hinges on familiarity with domain-specific conventions, including existing glossaries and recognized terminological

standards. Translators commonly use resources such as multilingual term banks, specialized dictionaries, and corpus-based tools to maintain consistency and precision. Yet, as noted by Sánchez-Gijón et al. [Sánchez-Gijón 2009], these resources are frequently limited in scope, prompting translators to undertake independent research or consult with subject-matter experts to validate their work. The growth of interdisciplinary and global collaborations has further heightened the necessity for precise terminology translation. Scientific research, international trade, and technological innovation rely on the seamless flow of specialized knowledge across linguistic boundaries. This trend highlights the critical need to equip translators with both advanced linguistic competencies and domain-specific expertise to navigate the increasing complexities of terminology translation. Bowker [Bowker 2015] underscores the inherent challenges of terminology translation, pointing out that terms are often intricately tied to specific knowledge systems and cultural frameworks. Unlike general vocabulary, specialized terms possess a high degree of semantic precision and density, leaving little room for variation or ambiguity. For instance, in legal translation, a term like "tort" cannot be loosely rendered without risking a misrepresentation of its legal implications. Similarly, technical disciplines such as medicine and engineering demand exact equivalence in translations to avoid errors that might lead to significant consequences [Bowker 2015].

One of the core challenges in terminology translation lies in distinguishing between specialized terms and general vocabulary. As outlined by Khan [Khan 2016], terms are marked by their specific and context-dependent meanings, setting them apart from ordinary words that allow for broader interpretation. This distinction presents a critical task for translators, who must ensure the precise communication of a term's meaning without losing its technical or cultural depth. For example, in the realm of physics, the term "quantum entanglement" corresponds to a distinct phenomenon, and an erroneous translation could lead to misunderstandings or misrepresentation of scientific concepts [Khan 2016].

Sánchez-Gijón et al. [Sánchez-Gijón 2009] highlight that translating terminology effectively necessitates a problem-solving mindset, bringing

together linguistic proficiency and expertise in the relevant domain. They advocate incorporating problem-based learning approaches into translator training, equipping students with the tools to systematically tackle terminological issues. Such methodologies encompass using terminology databases, glossaries, and corpus-based analysis tools to identify and validate appropriate translations with precision.

A key strategy to address challenges in terminology translation is standardization. Bowker and Delsey [Bowker, L., & Delsey, T. 2016 : 76] stress the significance of standardized terminology resources, including multilingual databases and industry-specific glossaries, in achieving accurate and consistent translations. These standardized tools help eliminate ambiguity and reduce chances of miscommunication, particularly in highly specialized fields such as aviation, pharmaceuticals, and international law. Translators with access to these resources are better positioned to produce reliable work that adheres to established norms and expectations.

Despite its advantages, standardization does have its limitations. Faber and Montero-Martínez [Faber 2019 : 250] point out that standardized terminologies sometimes overlook linguistic and cultural diversity, complicating translation processes that require localized adaptations. For instance, while a term may be standardized in one region, its usage or connotations could differ elsewhere, making it essential for translators to carefully consider the target audience and cultural context during translation [Faber 2019 : 252].

Haque et al. [Haque 2019] delve into the challenges faced in low-resource environments where comprehensive databases and specialized training are scarce. In these situations, translators often employ heuristic strategies such as leveraging their expertise, collaborating with peers, and using freely available resources to achieve accurate translations. While such methods can yield acceptable outcomes, they emphasize the need for enhanced training programs and support structures tailored to the requirements of translators working within constrained settings [Haque 2019].

Antia et al. [Antia 2005] discuss the synergy between theoretical advancements in terminology research and real-world applications in translation. They propose that developments in scientific

research can lead to more efficient tools and methodologies, such as machine translation systems and computer-assisted translation technologies. For example, algorithms designed for terminology extraction or tools employing semantic analysis can assist translators in identifying specialized terms and their equivalents more efficiently, thus reducing both cognitive strain and time invested in manual research [Antia 2005].

Terminological challenges in translation arise from factors including term specificity, standardization requirements, and resource availability. Translating terms often demands a thorough understanding of their technical context because terms are deeply embedded in specialized knowledge systems and may lack direct equivalents in the target language. For example, fields like artificial intelligence and biotechnology frequently introduce new concepts such as "neural networks" or "CRISPR technology," necessitating careful translation efforts to retain their original meaning and implications accurately.

Terminology serves as a crucial link between theoretical knowledge and its practical implementation. It facilitates the systematic organization and retrieval of information, which is indispensable in both research and professional domains. By standardizing language within a specific field, terminology ensures that professionals and academics from diverse cultural and linguistic backgrounds can collaborate seamlessly. This standardization also forms the backbone for the creation of training materials, technical guides, and educational resources that rely on consistent and universally comprehensible terminology. Ahmad and Rogers [Ahmad, K., & Rogers, M. 2011] observe that the evolution of terminology is a dynamic process shaped by advancements in knowledge, cultural transformations, and technological progress, mirroring the evolving demands of society and academia. Consequently, terminology not only fosters effective communication but also actively contributes to the development and refinement of specialized knowledge systems. The primary role of terminology is to enable clear and effective communication within specialized disciplines. Finch [Finch 2000] pointed out that terminology functions as a tool for encoding and decoding complex information, ensuring precision in technical communication. It bridges the divide between

intricate theoretical concepts and their practical applications. For example, in medical contexts, terms like "pathogenesis" or "immunotherapy" succinctly convey elaborate processes through compact lexical expressions [Jackson 2007]. In addition, terminology plays a vital role in knowledge transfer, especially in multilingual and multicultural settings. Ahmad and Rogers [Ahmad, K., & Rogers, M. 2011] emphasized the increasing importance of terminology extraction through corpus linguistics methods to facilitate accurate translation of specialized knowledge. They argued that robust and well-structured terminological systems are essential for ensuring consistent and precise translations, which are critical for enhancing international collaboration. As science and technology advance, terminology constantly adapts to meet shifting societal and professional requirements. Barkema [Barkema 1996] noted that idiomatic expressions and terms evolve in response to contextual demands, blending linguistic creativity with functional accuracy. A defining feature of terminology is its precision. Terms are crafted to convey a singular, unambiguous meaning within their respective fields. Crystal [Crystal 2011] referred to this characteristic as "monosemy," a property that sets terms apart from general vocabulary, which often carries varied meanings based on context. For instance, the term "morphology" specifically denotes the study of word structure in linguistics but takes on a different meaning in biology, where it refers to examining the form and structure of organisms [Crystal 2011]. The process of standardization represents a fundamental aspect of terminology. Jackson [Jackson 2007] highlights that the adoption of standardized terms fosters consistency and coherence in professional communication, particularly when engagement occurs across international and interdisciplinary contexts. This effort typically involves regulatory authorities, such as the International Organization for Standardization (ISO) or national linguistic councils, which are tasked with supervising the development and dissemination of standardized terminological glossaries. Terminology, by its nature, is systematically organized, with terms being interrelated within conceptual frameworks. Trask [Trask 2014] emphasizes that terms do not function as isolated lexical units; rather, they exist as components of broader terminological systems

that mirror the hierarchical and relational structures inherent to specific fields. For example, in the computing domain, terms such as "algorithm," "compiler," and "debugging" exhibit semantic interconnections within the overarching conceptual sphere of programming. Moreover, terms are inherently context-sensitive, deriving their meanings from the specialized discourse in which they are employed. Finch [Finch 2017] posits that context serves as a critical determinant in the interpretation of terms, given that a single lexical item may possess varying interpretations across distinct disciplines. As an illustration, the term "cell" may denote a biological entity, a unit within a prison structure, or a segment in a spreadsheet, contingent upon its contextual application.

The operational dynamics and linguistic attributes of terminology highlight its critical role in ensuring precise and effective communication within specialized disciplines. According to Finch [Finch 2000], terminology acts as a vital link between theoretical frameworks and practical applications, while Ahmad and Rogers [Ahmad, K., & Rogers, M. 2011] underscore its importance in facilitating cross-cultural and multilingual knowledge exchange. Key linguistic traits, including precision, standardization, systematicity, context dependence, dynamism, and multidimensionality, collectively characterize terminology as an essential and unique element of language. A comprehensive understanding of these features enables researchers and professionals to navigate the intricacies of specialized discourse more effectively, thereby fostering advancements within their respective domains.

Results. To sum up: standardization plays a pivotal role in influencing the translation of terminology. It ensures consistency and promotes mutual understanding, particularly in industries dependent on rigorous terminological frameworks like aviation, medicine, and legal practice. Another significant factor is resource availability, which greatly affects a translator's ability to manage terminological challenges. Translators typically depend on specialized dictionaries, glossaries, term banks, and computer-assisted translation (CAT) tools to ensure precision and uniformity. However, in resource-scarce settings where these tools are lacking or underdeveloped, translators often rely on their expertise, consult domain specialists, or adopt heuristic approaches.

Equally vital is cultural sensitivity in terminology translation. Many terms are deeply linked to the cultural, historical, and social contexts of their origin language. Translators need to take these aspects into account to produce translations that are not just linguistically accurate but culturally relevant as well.

A strategic solution-oriented approach can elevate the quality of translations by addressing these multifaceted challenges. Such strategies empower translators to analyze critically, collaborate effectively with experts, and employ advanced technologies to contend with specific translation hurdles. Systematically tackling these issues helps translators ensure the precise and meaningful spread of specialized knowledge

across cultural and linguistic divides. This process not only enhances global collaboration but also promotes cross-cultural understanding and facilitates the worldwide exchange of ideas and innovations. Additionally, the analysis of fiction discourse provides a compelling area of inquiry that delves into linguistic artistry, cultural references, and narrative structures. Fictional texts stand out through their creative language use, intertextual elements, and the crafting of imaginary worlds that define their uniqueness. Researchers have thoroughly explored theoretical and methodological approaches to studying fiction discourse, highlighting its interdisciplinary character and its significance in appreciating broader cultural and societal contexts.

REFERENCES

1. Ahmad, K., & Rogers, M. (2011). Corpus Linguistics and Terminology Extraction. In Handbook of Terminology Management: Volume 2: Application- Oriented Terminology Management (pp. 725-760). John Benjamins Publishing Company.
2. Antia, B. E., Budin, G., Picht, H., Rogers, M., Schmitz, K. D., & Wright, S. E. (2005). Shaping translation: A view from terminology research. *Meta*, 50(4).
3. Bowker, L. (2015). Terminology and translation (Vol. 1, No. 1, pp. 304-323). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
4. Barkema, H. (1996). Idiomaticity and terminology: A multi-dimensional descriptive model. *Studia linguistica*, 50(2), 125-160.
5. Bowker, L., & Delsey, T. (2016). Information science, terminology and translation studies. In Border crossings. Translation studies and other disciplines (pp. 73-96).
6. Bowker, L. (2019). Terminology. In Routledge encyclopedia of translation studies (pp. 579-583). Routledge.
7. Crystal, D. (2011). *A dictionary of linguistics and phonetics*. John Wiley & Sons.
8. Faber, P., & Montero-Martínez, S. (2019). Terminology. In The Routledge Handbook of Spanish Translation Studies (pp. 247-266). Routledge.
9. Finch, G. (2017). Key concepts in language and linguistics. Bloomsbury Publishing.
10. Finch, G. (2000). Linguistic terms and concepts. New York: Palgrave.
11. Jackson, H. (2007). *Key terms in linguistics*. A&C Black.
12. Haque, R., Hasanuzzaman, M., & Way, A. (2019). Terminology translation in low-resource scenarios. *Information*, 10(9), 273.
13. Khan, S. A. (2016). The distinction between term and word: A translator and interpreter problem and the role of teaching terminology. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 232, 696-704.
14. Sánchez-Gijón, P., Aguilar-Amat, A., Mesa-Lao, B., & Solé, M. P. (2009). Applying terminology knowledge to translation: Problem-based learning for a degree in translation and interpreting. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*, 15(1), 105-118.
15. Trask, L. (2014). *A student's dictionary of language and linguistics*. Routledge.

К. В. ІВАНЕНКО

*викладач кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
E-mail: kateryna.ivanenko@knl.u.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2137-4194>*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАЗВ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

Галузь перекладу стикається зі значними труднощами, пов'язаними з термінологією, головним чином через її спеціалізований характер та ключову роль, яку вона відіграє у сприянні точному спілкуванню. Перекладачам доручено виконувати складний процес передачі технічних концепцій між мовами, забезпечуючи при цьому збереження точності та специфічності оригінального тексту. Досягнення цього вимагає не лише високого рівня лінгвістичної майстерності, але й ґрунтовних знань предмета, розуміння відповідних культурних контекстів та усвідомлення умовностей та очікувань цільової аудиторії.

Ці труднощі стають особливо вираженими, коли певні терміни не мають прямих еквівалентів у цільовій мові. У таких випадках перекладачі повинні використовувати інноваційні стратегії, включаючи перефразування, запозичення або створення нових термінів, що вимагає делікатного балансу між креативністю та точністю до вихідного матеріалу. Рішення в цій галузі повинні прийматися розсудливо, щоб зберегти передбачуване значення, мінімізуючи ризик виникнення неоднозначностей. Наприклад, у галузі медицини такі спеціалізовані терміни, як «ефект плацебо» або «антиретровірусна терапія», можуть не мати чітких аналогів у деяких мовах, що спонукає перекладачів або пропонувати пояснювальні описи, або інтегрувати запозичені слова в цільовий текст.

Дослідження зосереджено на визначенні лінгвістичних та культурних складнощів, властивих перекладу лексичних особливостей назв творів мистецтва, створених сучасними британськими художниками. Його основна мета — вивчити, як відмінні лексичні та стилістичні елементи цих назв можуть бути ефективно передані в перекладі, зберігаючи при цьому їхнє оригінальне значення, художню цілісність та культурне значення. Назви творів мистецтва слугують стислим відображенням самого твору, втілюючи задум художника, тематичні нюанси та соціокультурний фон. Ця подвійна роль робить завдання перекладу водночас захопливим і вимогливим, оскільки вимагає поєднання лінгвістичної експертизи, культурної обізнаності та глибокого інтерпретаційного розуміння.

У роботі висвітлено основні етапи наукової думки в галузі перекладу художніх текстів, описано існуючі методи лексичних та граматичних трансформацій з теоретичної точки зору у процесі перекладу назв творів мистецтва та проаналізовано зразки назв творів сучасних британських художників.

Ключові слова: переклад, аналіз перекладу, лексичні трансформації, назви творів мистецтва, сучасні британські художники.

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 811.111'374

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.17>

О. М. КОВАЛЕНКО

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгвістики та перекладу,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка;
доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, Україна
Електронна пошта: om.kovalenko1@kubg.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-8174-1780>*

С. В. РАДЕЦЬКА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
Електронна пошта: s.radetska@kubg.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-7308-8179>*

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ ЛІНГВІСТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У статті окреслено теоретико-прикладні аспекти формування іміджу країни лінгвістичними засобами в інформаційному просторі, наголошено на ролі сучасних медіа у конструюванні та трансляції мовних образів.

Констатовано, що імідж держави та розбудова її позитивного образу в міжнародних засобах масової інформації, зокрема англomовних, виступає стратегічним ресурсом, необхідним для її розвитку та захисту інтересів.

Встановлені принципи створення образів, понять «імідж» та «бренд» країни у лінгвістичному контексті, розкрито роль ЗМІ у побудові образу держави та вплив на громадську думку. Виявлено, що ці чинники визначають не лише інформаційний, але й емоційно-психологічний зв'язок з аудиторією, змінюючи її уявлення про країну, оскільки словесний образ є не лише мовним конструктом, а й динамічним каналом комунікації.

У статті обґрунтовані структурні параметри та складові концепції «образ країни», «бренд країни» та виявлені лінгвістичні засоби формування іміджу України в текстах англomовного медіа дискурсу, виконаний порівняльний аналіз вказаних понять за сутністю, загальною характеристикою та використовуваними інструментами (на прикладі англomовних ЗМІ). Реалізація зазначених механізмів моделювання іміджу та бренду держави розглянута на прикладі створення образу України в сучасному медіа-дискурсі в англomовних ЗМІ. Наголошено на докорінних змінах у висвітленні її образу у світових ЗМІ після 2022 року.

Акцентовано, що задля ефективного формування позитивних образів, іміджу та просування бренду України на міжнародній арені, необхідно проводити постійний моніторинг та аналіз цього процесу у закордонних ЗМІ.

Ключові слова: імідж країни, бренд країни, мовний образ, вербальні компоненти, засоби масової інформації, моделювання словесного образу, міжнародні засоби масової інформації.

Поставлення проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах складної зовнішньополітичної ситуації України питання формування привабливого зовнішньополітичного іміджу нашої держави за допомогою сучасних інформаційних технологій набуває непересічного значення.

Відтак, нагальною потребою нової парадигми сучасної лінгвістики та загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних розвідок є вивчення особливостей функціонування мови в засобах масової інформації (ЗМІ), зокрема англomовних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний світ, насичений інформаційними потоками, зорієнтований на стратегічне управління образами через тексти, символи та медіакомунікації. Вміння створювати та коригувати ефективний словесний образ дозволяє формувати сприятливе сприйняття країни в світі. Адже керуючи образом держави, який транслюється, можна керувати й реальністю. Тому проблема розбудови привабливого зовнішньополітичного іміджу України за допомогою сучасних інформаційних технологій набуває особливої ваги.

Питання комплексного аналізу особливостей конструювання зовнішньополітичного іміджу України у зовнішньому інформаційному просторі розглядали такі вітчизняні вчені: Белова А., Білюк І., Бойко О., Бондаренко С., Іванців О., Нагорняк Т., Павлова Л., Поліщук О., Польовий М., Прокушева С., Фісун А.

Авторами наукових робіт, присвячених різним аспектам формування образу України є Данилов В., Попова Л., Хазратова Н., Щурко О.

До групи зарубіжних дослідників галузі публічного іміджу, інформаційного простору і комунікацій, проблематики створення і просування позитивного іміджу держави можна віднести Anholt S., Georgson M., Keller K., Sampson E., Scott A., Sengupta A.

З-поміж робіт українських дослідників, які аналізують тему конструювання медіа дискурсу, варто відзначити розвідки таких фахівців, як Жеребко О., Климаська Л., Кулик В., Леньо П., Офіцинський Р., Турчин Я.

Мета статті полягає у встановленні принципів формування образів, понять «образ», «імідж» та «бренд» країни у лінгвістичному контексті й окресленні ролі ЗМІ у створенні образу держави та їхнього впливу на громадську думку.

Досягнення поставленої мети потребує розв'язання таких **завдань**: визначення структурних параметрів понять «образ, імідж, бренд країни», виявлення лінгвістичних засобів побудови іміджу України в текстах англomовного медіа дискурсу і виконання порівняльного аналізу за сутністю, загальною характеристикою та інструментами формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних факторів, що впливають на сприйняття країни, є її образ, сформований засобами масової інформації у свідомості аудиторії. Сучасні медіа, виступаючи непересічними гравцями в політичному процесі, перетворилися на його невід'ємну складову. Розбудова іміджу держави за допомогою ЗМІ посідає провідне місце з-поміж ключових аспектів політичної діяльності, доповнюючи традиційні механізми впливу. Не зважаючи на те, що зовнішня політика, внутрішні виклики та нестабільність економічних показників залишаються вагомими чинниками функціонування

сучасного світу, створення позитивного образу країни в міжнародних медіа набуває все більшої ваги. Як влучно зазначає Т. Нагорняк «Світовий комунікативний простір за сучасних умов став територією гібридних війн, де точиться боротьба за контроль над інформаційним полем держав, корпорацій, персон» [Нагорняк : 14]. Країни, які інтенсивно просувають свій позитивний імідж на глобальній арені, демонструють розуміння, що цей процес зміцнює їхню конкурентоздатність та привабливість для міжнародної спільноти.

Дослідники пропонують різні робочі підходи до розуміння дієвості залучення засобів масової інформації для формування відповідного образу та іміджу.

Українська вчена А. Осмоловська зазначає, що «у сучасному глобалізованому світі використовуються різноманітні технології розбудови образу політичних суб'єктів (від окремих політичних діячів, політичних інститутів, до територій), з метою досягнення певних стратегічних і тактичних цілей, а взаємодія та протистояння держав змістилися в інформаційно-комунікаційне середовище» [Осмоловська : 80].

У сучасній академічній літературі поняття іміджу та образу країни розглядаються як відображення позитивного або негативного ставлення до неї у ЗМІ та проявляються в історичному, політичному, економічному, військовому, дипломатичному чи релігійному контекстах. Потенціал ЗМІ може бути використаний як інструмент деструктивної комунікації («чорного піару») задля дискредитації або маніпулятивного поліпшення репутації політичних діячів чи країн. У такий спосіб медіа стають своєрідною інформаційною зброєю, яка слугує задля цілеспрямованого впливу на опонента. Ефект подібної дії може мати багатовекторний характер, охоплювати структурну організацію держави, її політичний устрій, систему цінностей або навіть націлюватися на свідомість громадян.

Як зазначає Власенко В.М., «основними методами інформаційного протиборства агресора є блокування або перекручування змісту інформаційних потоків, так, Кремль спрямовує свою пропагандистську машину проти української влади, намагається дискредитувати євроатлантичний вибір нашої держави» [Власенко : 288].

Розглянемо образ як категорію лінгвістики. Американський економіст і соціолог К. Боулдінг у своїй праці *The Image* (1956 p.) [Boulding] виклав концепцію, яка пояснює вплив уявлень та образів на сприйняття й поведінку людини. Наголошується, що знання та життєвий досвід формують у свідомості людей певні «образи», які детермінують їхні дії та систему реакцій. Книга також акцентує увагу на важливості створення позитивних образів для успішної ідентифікації та забезпечення лояльності до певних суб'єктів чи об'єктів, таких як окремі особистості, держави або товари.

Наприкінці 50-х років ХХ століття була проведена низка семіотичних досліджень поняття образу, зокрема американським лінгвістом і етнологом Е. Сепіром. Аналізуючи образ із позиції семіотики, він акцентує на тому, образ є не лише відображенням об'єкта чи ідеї, а системою символів, здатною формувати, транслювати і підтримувати культурні коди. У такий спосіб образ здатний впливати на світосприйняття людини. У семіотичному контексті ця складна знакова система, яка несе в собі символічний зміст, і є каналом для передачі важливих культурних, соціальних та емоційних значень. Символічний зміст, закладений в образі, не є нейтральним, адже він впливає на уявлення людей про світ, їхні переконання та спосіб мислення.

Характеристики образу зумовлені не лише самим об'єктом, а й цінностями, нормами та традиціями, культурними установками та стереотипами, притаманними суспільству. Образ носить суб'єктивний характер. Його формування детерміноване не лише реальними характеристиками об'єкта, а й способом інтерпретації суспільством цих характеристик. Водночас значущою властивістю образу є його адаптивність. Образ легко підлаштувати до нових ситуацій, потреб або очікування аудиторії. Суттєвим параметром образу є його здатність швидко трансформуватися згідно з реакціями аудиторії: сприйняття, емоційний відгук, соціальну поведінку та дії. Образ безперервно віддзеркалює та адаптується до економічних, політичних та соціальних змін та реалій.

У сучасному мовознавстві концепт «образ» має першорядне значення, оскільки він охоплює уявлення, асоціації та стереотипи, які

породжується у свідомості мовця або реципієнта у процесі сприйняття висловлювання. Образи уможливають концептуалізацію складних феноменів, перетворюючи їх в більш доступні та зрозумілі конструкції.

Як категорія лінгвістики образ вивчається в рамках когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, дискурсивного аналізу та стилістики. Мовний образ вибудовується з опорою на вербальні та невербальні компоненти з урахуванням культурного й соціального підґрунтя. Когнітивний і семантичний конструкт мовного образу інтегрує реальні та уявні ознаки й риси об'єкта.

З позицій когнітивної лінгвістики поняття «образ» визначається як спосіб репрезентації знань у свідомості людини. У своїй книзі «*Metaphors We Live By*» вчені Дж. Лакофф та М. Джонсон стверджують, що образи здебільшого формуються через метафори, які структурують наше мислення та мовлення. В якості ілюстрації метафори щодо образу України варто навести словосполучення «щит Європи», яке є метафоричним образом, що акцентує на стратегічній ролі нашої країни у сучасному світі, або вираз «форпост демократії», який також є метафоричним і впливає з важливих світоглядних цінностей, апелюючи до відповідної цільової аудиторії, а саме, громадян демократичних держав світу.

У свою чергу, лінгвокультурологія трактує категорію «образ» як елемент культурного коду, що відтворює характерні риси національного менталітету. Мовний образ безпосередньо стосується національної ідентичності та культурної спадщини та цінностей.

Подібною проблематикою займається також і етнопсихолінгвістика, яка «орієнтована на відбитки в мові й мовній діяльності ознак психічного складу, характеру, ментальності, свідомості й колективного позасвідомого етносу» [Селіванова : 164]. Згідно з дослідженнями О.О. Селіванової, мовні образи є важливим інструментом для передачі національних цінностей і культурних архетипів.

Моделювання словесного образу передбачає побудову та структурування мовного відображення об'єкта, явища чи особистості задля досягнення певних прагматичних цілей. Відтак, вербалізація образу не є результатом

довільного застосування мовних прийомів. В основу вербалізації покладений системний підхід, до управління сприйняттям цільової аудиторії через лінгвістичний інструментарій.

Вихідною стадією моделювання образу є визначення його мети, яка встановлює загальний вектор створення тексту. Формування комунікативної структури словесного образу передбачає застосування таких мовних засобів: ключових слів та повторів (для підсилення провідної ідеї), перифразів та синонімії (для забезпечення варіативності у поданні теми та підтримання уваги аудиторії), розгортання теми за допомогою коментарів (якщо основна думка доповнюється деталями чи поясненнями).

Мовний образ будується на основі лінгвопрототипу, який відіграє роль не лише початкового шаблону, а й символічної конструкції, на якій базуються смислові орієнтири образу. Лінгвопрототип являє собою вихідну модель, яка слугує підґрунтям для подальших змін у розвитку образу. Він надає образу сталості й впізнаваності, відображаючи характерні риси об'єкта. Лінгвопрототип може включати як когнітивний, так і емоційний аспекти. Як стверджує Дж. Лакофф, «у сучасній комунікації, своєрідними прототипами можуть виступати метафори, створюючи яскраві і стійкі образи, що легко сприймаються аудиторією» [Lakoff]. Під час моделювання беруть до уваги суспільні очікування, усталені стереотипи та культурні цінності, оскільки вони здатні істотно зумовлювати сприйняття сформованого образу.

На завершальному етапі моделювання автор оцінює, наскільки сформований образ відповідає початковим задумам. Він доповнює його деталями, які підсилюють емоційну впізнаваність і стабільність сприйняття, а також використовує оптимальні мовні та стилістичні засоби для досягнення максимальної його ефективності.

Мас-медіа є впливовим інструментом створення образів. У своїх матеріалах вони подають інформацію вибірково, акцентуючи увагу аудиторії на окремих аспектах чи деталях, одночасно мінімізуючи інші, транслюють ідеальні моделі, надаючи образу бажаної форми. Відтак, за допомогою мовних засобів ЗМІ впливають на кінцеве сприйняття аудиторією, або навіть формують його.

Словесний образ є не лише мовним конструктом, але й динамічним інструментом комунікації. В ньому поєднано раціональність і емоційність, стратегічний підхід і креативність, соціокультурний контекст і мовна динаміка.

Розглянемо поняття образу, іміджу та бренду країни.

Враховуючи наведену вище теоретичну основу, образ держави можна визначити як узагальнене сприйняття країни, що постає під впливом культурних, історичних, політичних, економічних та соціальних характеристик, які транслюються мас-медіа та розкриваються в процесі міжособистісної взаємодії.

Українська дослідниця Серебрянська І.М. вказує, що «у кожного носія мови, кожного колективу під впливом екстралінгвальних чинників формується власний образ, що інтегрується в систему мовно-естетичних знаків національної культури» [Серебрянська : 116]. Подекуди образи вибудовуються на стереотипах, а відтак набувати як позитивного, так і негативного характеру. Ключові характеристики і властиві образу: неструктурованість, суб'єктивність, зумовленість культурним та інформаційним контекстом. Так, наприклад, наша держава часто сприймається як «житниця Європи», «форпост демократії» або «країна хоробрих людей».

В англійській мові словом “image” позначають й образ, й імідж, але в українській термінології ці поняття не тотожні. Якщо образ формується спеціально, не спонтанно, він перетворюється на імідж.

У цій розвідці ми погоджуємося із формулюванням терміну «імідж країни», наведеного вітчизняною дослідницею Л.В. Павловою, яка визначає це поняття, як «емоційно забарвлене ментальне утворення, що цілеспрямовано створюється в суспільній свідомості засобами інформаційно-комунікативного впливу з метою конструювання чіткої системи уявлень та оцінок про країну» [Павлова]. В свою чергу, формування іміджу, як зазначає М.В. Сингаївська, це «процес, який потребує постійного управлінського впливу і контролю, з метою підвищення довіри громадян до владних інституцій, утвердження солідарного, стійкого до зовнішніх впливів суспільства, здатного свідомо здійснювати кроки в напрямку побудови успішної,

комфортної для життя держави» [Сингаївська]. Відтак, імідж країни - це цілеспрямовано сформоване уявлення про державу, яке має на меті створення певного враження у зовнішньої або внутрішньої аудиторії.

Імідж представляє собою більш структуроване утворення порівняно з образом, і його формування зазвичай відбувається через цілеспрямовані інформаційні кампанії, дипломатичну діяльність та медіакомунікації. З-поміж основних характеристик іміджу виділяють такі: спрямованість на досягнення визначених цілей, стратегічне планування, комунікативна основа та активне управління процесами сприйняття. В якості приклада можна навести кампанію "Ukraine NOW", спрямовану на просування позитивного іміджу нашої вітчизни у світі як сучасної, інноваційної та відкритої країни. Таке позиціонування є вкрай важливим, адже, як зазначає Н.П. Підбережник, «в рамках геополітичного підходу наша держава в уявленні світової громадськості сприймається переважно як ментальна межа між Заходом і Сходом, як своєрідна буферна зона між Європою і росією» [Підбережник].

Бренд країни - це стійкий і впізнаваний набір асоціацій, символів, цінностей та емоцій, пов'язаних із певною державою. Його формування здійснюється через цілеспрямоване використання стратегічного маркетингу, культурної дипломатії та активних комунікаційних кампаній, спрямованих на популяризацію країни як продукту з унікальними якостями. З-поміж ключових характеристик бренду варто виокремити такі: унікальність, стабільність, емоційна привабливість, конкурентоспроможність. Наприклад, Швейцарія асоціюється з якістю, надійністю та годинниками; Японія - з інноваціями й високими технологіями. Наша вітчизна ж символізує стійкість і боротьбу за свободу. З 2022 року систематичним процесом створення унікального бренду України займається незалежна організація Brand Ukraine.

Підсумовуючи, проведемо порівняльний аналіз понять образу, іміджу та бренду держави. Для цього ми обрали такі критерії, як сутність явища, його загальна характеристика та інструменти формування.

Отже за своєю суттю образ являє собою результат спонтанного сприйняття, імідж

є цілеспрямовано сформованим враженням, а бренд відображає унікальну ідентичність країни.

З огляду на свої основні характеристики образ є суб'єктивним та стереотипним, а імідж вирізняється стратегічністю та цілеспрямованістю. У свою чергу бренд може бути схарактеризований як стабільний та впізнаваний.

До інструментів побудови образу належать об'єкти культури та культурні традиції, медіа, історичні події. Здебільшого розробляється дипломатами або через PR-кампанії. Утвердження бренду країни здійснюється за допомогою комплексних брендинг-кампаній.

Таким чином, за способом формування образ є результатом стихійного сприйняття. Імідж - це кероване враження, реалізоване засобами стратегічної комунікації. Бренд називають унікальний набір асоціацій, що забезпечує впізнаваність і довгострокову цінність. Ефективний брендинг держави потребує гармонійного поєднання всіх трьох елементів, аби створити її цілісне та позитивне сприйняття на міжнародній арені.

Виходячи з наведеного вище аналізу ключових характеристик та способів втілення образу, іміджу та бренду країни, можемо зробити висновок щодо співмірності цих понять. Образ виступає найширшим поняттям, що охоплює сукупність усіх уявлень про державу, які формуються в свідомості людей. Імідж країни є більш конкретизованим, являючи собою цілеспрямовано створений образ, на який здійснюється послідовний вплив задля його покращення або трансформації. Сутність явища бренду полягає у підкресленні позитивних рис і унікальних особливостей держави, слугуючи інструментом її ідентифікації та позиціонування у світовій спільноті.

Задля ефективного розбудови позитивних образу, іміджу та бренду нашої вітчизни, необхідно проводити постійний моніторинг та аналіз процесу висвітлення України у ЗМІ поза її межами. Також слід брати до уваги, що образ країни постає в результаті оприлюднення десятків чи навіть сотень медійних репрезентацій, які залишають відбиток у свідомості аудиторії. Ці образи постають як розрізнені фрагменти реальності або як сформовані шаблони і стереотипи. Здатність медіа трансформувати

сприйняття настільки значний, що замість об'єктивної реальності ми нерідко стикаємося з її множинними інтерпретаціями та версіями.

Для розуміння цього процесу на початку 70-х років ХХ ст. соціальними психологами І. Гофманом, Р. Ентманом та Т. Гітліном була розроблена теорія фреймування. Дослідник І. Гофман у роботі «Теорія фреймів» (1974) підкреслював, що людина постійно займається активною класифікацією, організацією та інтерпретацією власного життєвого досвіду, надаючи йому зрозумілого значення. Він описував схеми інтерпретації, які називав фреймами, як засоби, що дозволяють окреслювати, сприймати, ідентифікувати та позначати певні фрагменти інформації [Goffman : 21]. Ці фрейми стають основою, яка допомагає структурувати і пояснювати подібний досвід у майбутньому.

У свою чергу, Т. Гітлін визначає медіа-фрейми як стійкі моделі мислення, інтерпретації, представлення, підбору, наголошення і скасування вербальної або візуальної інформації, які стоять за формуванням медійного дискурсу [Gitlin]. Цей принцип, який багато в чому нагадує більш сучасну теорію контент-аналізу, є вирішальним фактором у підборі та створенні новинних блоків для цільових аудиторій.

Р. Ентман визначав фрейми як «рамки чи схеми обробки інформації, що проявляються у текстах новин і підсилюють специфічне сприйняття та розуміння подій» [Entman]. Вчений вважав, що процес фреймування полягає у виборі певних аспектів реальності, а також їх акцентуванні в тексті, що впливає на те, як аудиторія сприймає і трактує такі події або проблеми. Іншими словами, засоби масової інформації свідомо обирають і виділяють певні елементи ситуації чи події, акцентуючи на них увагу, тоді як інші аспекти залишаються менш помітними.

Чернявська Л.В. зазначає, що «фрейм є способом репрезентації знання, інформаційним блоком, який пропонує мінімальну кількість інформації та дає можливість для маніпуляцій, готуючи уявлення реципієнта про предмети, дії до потрібних емоцій та асоціацій» [Чернявська : 20]. Саме цей функціонал фреймів використовується в мас-медіа.

Залишаючись основним фактором добору та подання новин, дослідження теорії фреймів

проводять здебільшого з погляду журналістики. Однак лінгвістичний погляд на цю проблему, а саме аналіз прагматичних та семантичних способів побудови текстів, який значно розширює сучасне поняття фрейму, з метою надання їм бажаної когнітивної форми, є важливим [Рябокоть : 77].

Лінгвістичні інструменти формують фундамент для забезпечення ефективної комунікації з внутрішньою та зовнішньою аудиторією країни, відіграючи вирішальну роль у створенні її іміджу в ЗМІ. Акцентується на використанні лексичних, синтаксичних та стилістичних прийомів, що суттєво впливають на сприйняття тексту.

Українська дослідниця О. Плясун вказує, що «на лінгвістичному рівні ефективним є використання спеціальних іміджеформувальних маркерів, які моделюють у масовій свідомості реципієнтів позитивне сприйняття нашої вітчизни, таких як емоційно-оцінні епітетні, перифрастичні, метафоричні конструкції, фразеологічні трансформації з експресивним компонентом та ін.» [Плясун].

На лексичному рівні широко застосовуються топоніми, антропоніми, числівники та дати, що додають текстам конкретності та чіткості. Задля додавання емоційного забарвлення вживаються метафори, епітети, дисфемізми, евфемізми й символи. У свою чергу, на рівні синтаксису, з метою підвищення доступності та впливовості тексту, журналісти часто використовують прості й спонукальні речення, риторичні запитання та паралельні конструкції. Стилiстичні засоби, а саме концептуальні метафори, є основним інструментом побудови іміджу, адже вони сприяють зближенню різних понятійних сфер, роблячи повідомлення зрозумілішим і більш доступним для сприйняття.

Періодичні видання створюють безперервний інформаційний потік. Зокрема, друковані засоби масової інформації охоплюють багатомільйонну аудиторію, й сучасні держави мають можливість впливати на внутрішню і зовнішню її частину через управління інформаційними потоками. Така стратегія сприяє підтримці позитивного ставлення до країни та формуванню серед громадськості сприятливого іміджу, який відповідає її довгостроковим інтересам. Наповнення такого потоку шляхом

надання широкого спектра відомостей про державу є ефективною політикою. Багато аспектів, які для громадян цієї країни є повсякденними й звичними, можуть бути корисними для закордонних аудиторій, підсилюючи вплив інформаційного потоку та сприяючи його стабільному функціонуванню.

Висновки. Імідж країни виступає стратегічним ресурсом, необхідним для її розвитку та захисту інтересів. Виходячи з аналізу, отриманих в результаті проведеного аналізу ключових характеристик та способів створення образу, іміджу та бренду країни можемо зробити висновок щодо співмірності. Образ країни є найширшим поняттям, яке включає всі уявлення про країну, які існують у свідомості людей, Імідж – це цілеспрямовано

сформований образ, на який здійснюється вплив задля його покращення або трансформації. Бренд країни покликаний акцентувати позитивні риси та унікальність певної держави, виступаючи інструментом її ідентифікації та позиціонування.

Наративні політичні концепти формують світогляд аудиторії та визначають колективну ідентичність. Вивчення механізмів творення таких концептів сприяє глибшому розумінню вербального впливу медіа на громадську думку, яка, своєю чергою, є рушійною силою поведінки суспільства.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у з'ясуванні дієвих шляхів для проведення постійного моніторингу та аналіз висвітлення подій у ЗМІ поза межами України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко, В. М. Інформаційне протиборство як елемент гібридної війни. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави Зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 4 квітня 2019 р.)*, Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. 287-289. Режим доступу: https://ippi.org.ua/sites/default/files/konf_04_04_2019.pdf
2. Нагорняк, Т., Польовий, М., Бондаренко, С. & А. Осмолівська. Комунікативний вимір формування і просування публічного іміджу держави. *COPERNICUS Political and Legal Studies*, 2022. 1(1), 12-27. doi: 10.15804/CPLS.20221.02
3. Осмолівська, А. О. Чинники формування образу країни на міжнародній арені. *Політичне життя*, 2018. 2, 80-85. doi:10.31558/2519-2949.2018.2.13
4. Павлова, Л. В. Формування позитивного іміджу країни в текстах рекламного медіа дискурсу. *Наукові записки : зб. наук. пр. Сер.: Філологічні науки*, 2018. 164, 372-377. Режим доступу: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/b5fb1fd8-d500-4d13-a2aa-4639147aa50a/content>
5. Підбережник, Н. П. Проблеми формування іміджу України у світовому інформаційному просторі: публічно-управлінський аспект. *Актуальні питання у сучасній науці*, 2024. 4(22), 460-471. doi: 10.52058/2786-6300-2024-4(22)-460-471
6. Плясун, О. Імідж-білдинг України: лінгвістичний аспект. *Folia Philologica*, 2021. 1, 55-61. doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2021/1/6>
7. Рябоконт, Г. Л. Теорія фреймів крізь призму прагма-семантичної побудови дискурсу. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство)*, 2016. 189, 76-82. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22a748a5-006c-415e-9f56-075d16cfd8e2/content>
8. Селіванова, О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К. 2010. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849>
9. Серебрянська, І. М. Динаміка терміна образ: від Олександра Потебні до сучасних лінгвістичних інтерпретацій. *Лінгвістичні студії*, 2022. 43, 110-120. doi: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2022.43.10>
10. Сингаївська, М. В. Зміна підходів до формування іміджу держави: управлінський аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 2021. 4(32), 67-72. doi: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.4/11>
11. Чернявська, Л. В. Комунікаційна модель медіапростору України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. наук із соціальних комунікацій : спец. 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». Київ : Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2020. 34 с. Режим доступу: https://scc.knu.ua/upload/iblock/6a4/dis_Cherniavska_L_V.pdf
12. Boulding, K. E. *The Image: Knowledge in Life and Society*. Michigan : University of Michigan Press. 1955. Retrieved from <https://archive.org/details/imageknowledgein00boulrich>
13. Entman, R. M. Framing: Towards clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 1993. 43(4), 51-58. doi: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x
14. Gitlin, T. *The Whole World Is Watching : Mass Media in the making and unmaking of the new Left*. Berkeley : University of California Press. 1980. Retrieved from: <https://archive.org/details/wholeworldiswac00gitl>

15. Goffman, E. *Frame Analysis : An Essay on the Organization of Experience*. Boston : *Northern University Press*. 1974. 585 p. Режим доступу: https://www.academia.edu/9520207/Frame_Analysis_pp_1_40
16. Lakoff, G. & M. Johnson. *Metaphors We Live By*. *University of Chicago Press*. 1980. Режим доступу: https://ceulearning.ceu.edu/pluginfile.php/100337/mod_forum/attachment/9319/Metaphors%20We%20Live%20By.pdf

REFERENCES

1. Vlasenko, V. M. (2019). Informatsiine protyborstvo yak element hibrydnoi viiny [Information confrontation as an element of hybrid war]. *Aktualni problemy upravlinnia informatsiinoiu bezpekoiu derzhavy Zb. tez nauk. dop. nauk.-prakt. konf.*, Kyiv: Nats. akad. SBU, 287-289. Retrived from https://ippi.org.ua/sites/default/files/konf_04_04_2019.pdf
2. Nahorniak, T., Polovyi, M., Bondarenko, S. & A. Osmolovska (2022). Komunikatyvnyi vymir formuvannia i prosuvannia publicznego imidzhu derzhavy [Communicative dimension of formation and promotion of the public image of the state]. *COPERNICUS Political and Legal Studies*, 1(1), 12-27. doi: 10.15804/CPLS.20221.02
3. Osmolovska, A. O. (2018). Chynnyky formuvannia obrazu krainy na mizhnarodnii arena [Factors of forming the image of the country on the international arena]. *Politychne zhyttia*, 2, 80-85. doi:10.31558/2519-2949.2018.2.13
4. Pavlova, L. V. (2018). Formuvannia pozytyvnoho imidzhu krainy v tekstakh reklamnoho media dyskursu [Formation of a positive image of the country in the texts of advertising media discourse]. *Naukovi zapysky: zb. nauk. pr. Ser.: Filolohichni nauky*, 164, 372-377. Retrived from <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/b5fb1fd8-d500-4d13-a2aa-4639147aa50a/content>
5. Pidberezhyk, N. P. (2024). Problemy formuvannia imidzhu Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori: publichno-upravlinskyi aspect [Problems of forming the image of Ukraine in the world information space: public management aspect]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki*, 4(22), 460-471. doi: 10.52058/2786-6300-2024-4(22)-460-471
6. Pliasun, O. (2021). Imidzh-bildynh Ukrainy: linhvistychnyi aspect [Image building of Ukraine: linguistic aspect]. *Folia Philologica*, 1, 55–61. doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2021/1/6>
7. Riabokon H. L. (2016). Teoriia freimiv kriz pryzmu prahma-semantychnoi pobudovy dyskursu [Frame theory through the prism of pragma-semantic discourse construction]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky (Movoznavstvo)*, 189, 76-82. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22a748a5-006c-415e-9f56-075d16cfd8e2/content>
8. Selivanova, O. O. (2010). Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia], Poltava: Dovkillia-K. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849>
9. Serebrianska, I. M. (2022). Dynamika termina obraz: vid Oleksandra Potebni do suchasnykh linhvistychnykh interpretatsii [Dynamics of the term image: from Oleksandr Potebny to modern linguistic interpretations]. *Linhvistychni studii*, 43, 110-120. doi: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2022.43.10>
10. Synhaisvska, M. V. (2021). Zmina pidkhodiv do formuvannia imidzhu derzhavy: upravlinskyi aspect [Changing approaches to the formation of the image of the state: management aspect]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, 4(32), 67-72. doi: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.4/11>
11. Cherniavska, L. V. (2020). Komunikatsiina model mediaprostoru Ukrainy [Communication model of the media space of Ukraine] : *avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra. nauk iz sotsialnykh komunikatsii : spets. 27.00.01 «Teoriia ta istoriia sotsialnykh komunikatsii»*. Kyiv: Instytut zhurnalistyky Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. 34 s. Retrived from: https://scc.knu.ua/upload/iblock/6a4/dis_Cherniavska_L_V.pdf
12. Boulding, K. E. (1955). *The Image: Knowledge in Life and Society*. Michigan : *University of Michigan Press*. Retrived from <https://archive.org/details/imageknowledgein00boulrich>
13. Entman, R. M. (1993). Framing: Towards clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58. doi: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x
14. Gitlin, T. (1980). *The Whole World Is Watching: Mass Media in the making and unmaking of the new Left*. Berkeley: University of California Press. Retrieved from: <https://archive.org/details/wholeworldiswate00gitl>
15. Goffman, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston : *Northern University Press*. 585 p. Retrived from https://www.academia.edu/9520207/Frame_Analysis_pp_1_40
16. Lakoff, G. & V. Johnson. (1980). *Metaphors We Live By*. *University of Chicago Press*. Retrieved from: https://ceulearning.ceu.edu/pluginfile.php/100337/mod_forum/attachment/9319/Metaphors%20We%20Live%20By.pdf
-

O. M. KOVALENKO

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Linguistics and Translation,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University;
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation,
Private Joint-Stock Company "Higher Education Institution
"Interregional Academy of Personnel Management", Kyiv, Ukraine
E-mail: om.kovalenko1@kubg.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-8174-1780>*

S. V. RADETSKA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Linguistics and Translation,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine
E-mail: s.radetska@kubg.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-7308-8179>*

**DEVELOPING THE IMAGE OF A COUNTRY THROUGH LINGUISTIC MEANS
IN THE INFORMATION SPACE**

The article outlines the theoretical and applied aspects for developing the image of a country through linguistic means in the information space, and emphasizes the role of modern media in the construction and rendering of language images.

It was established that the image of a state and shaping of its positive image in the international mass media, notably English-speaking ones, is a strategic resource essential for its development and protection of interests.

The principles for shaping images and concepts of 'image' and 'brand' of a country in the linguistic context are established, the role of mass media in creating the image of a country and the influence on public opinion are revealed. It is established that the aforementioned factors determine not only the informational, but also the emotional-and-psychological links with the audience, changing its perception of the country, since the verbal image is not only a linguistic construct, but also a dynamic channel of communication.

The article substantiates the structural parameters and components of the concepts 'image of a country', and 'brand of a country' and defines the linguistic means for forming the image of Ukraine in the texts of the English-language media discourse, produces a comparative analysis of the specified concepts in the aspect of essence, general characteristics and tools applied (based on the example of English-language mass media). The implementation of the mentioned mechanisms of modelling the image and brand of a country is considered drawing from the example of creating the image of Ukraine in modern media discourse in English-language mass media. The fundamental changes in the coverage of its image in the global media after 2022 are emphasized.

It is highlighted that in order to effectively form a positive image, and promote the brand of Ukraine at the international level, it is necessary to implement regular monitoring and analysis of this process in global mass media.

Key words: image of a country, brand of a country, language image, verbal components, mass media, verbal image modelling, international mass media.

Дата першого надходження статті до видання: 14.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 811-81'25

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.18>

Ю. В. ЛІТКОВИЧ

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної та української філології,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: litkovych@ukr.net

orcid.org/0000-0003-4962-0617

Л. В. КОВАЛЬЧУК

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: kovalchuk.liudmyla@vnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4531-1326>

НЕВЕРБАЛЬНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КОНЦЕПТУ НЕЗЛАМНІСТЬ В АНГЛОМОВНОМУ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню невербального представлення концепту НЕЗЛАМНІСТЬ в українському воєнно-політичному дискурсі, що сформувався після початку повномасштабної російсько-української війни. Аналіз ґрунтується на міждисциплінарному підході, який поєднує засоби мультимодального критичного дискурс-аналізу, інтерпретацію візуальних наративів та елементи соціосеміотики. Особливу увагу приділено тому, як невербальні компоненти, такі як: зображення, символи, жести, кольорові коди, архітектоніка візуальних повідомлень, формують ідентифікаційні рамки та укорінюють ідею стійкості як базової характеристики колективного українського досвіду.

У статті розглянуто роль стратегічного фреймінгу в медійному середовищі, зокрема в тому, як різні джерела масової інформації конструюють образ незламності через візуальні патерни, символічні опозиції та емоційно марковані репрезентації. Окремо проаналізовано транснаціональний вимір поширення візуальної підтримки України, який демонструє здатність мультимодальних символів долати мовні та культурні межі.

Додатково у статті обґрунтовується роль невербальних засобів як ключових механізмів мобілізації суспільних емоцій та конструювання колективної суб'єктності в умовах воєнної загрози. Особлива увага приділяється тому, як жести, тілесні пози, візуальні метафори та символічні просторові структури інтегруються у воєнно-політичний дискурс і перетворюють абстрактне поняття НЕЗЛАМНІСТЬ на доступний для масової аудиторії, емоційно наповнений і легко впізнаваний образ. Такий підхід дозволяє простежити, яким чином візуальна риторика сприяє формуванню спільної національної пам'яті, посилює почуття солідарності та підтримує психологічну витривалість населення, а також як ці процеси відбуваються у взаємодії з глобальними медіапотокми.

Ключові слова: невербальна комунікація, мультимодальність, концепт НЕЗЛАМНІСТЬ, воєнно-політичний дискурс, українська ідентичність, національна стійкість.

Поставлення проблеми. Невербальне представлення включає різні способи передачі інформації, що виходять за межі усної або письмової мови. Мультимодальні способи передачі концепцій включають візуальні, слухові, жестові, просторові та інші форми, які можуть сприйматися людськими органами чуття. Значення мультимодальності полягає в тому, що в поєднанні з вербальними виразами вони поглиблюють розуміння, доповнюють багатшарову структуру поняття та дозволяють сприймати та інтерпретувати

його в конкретних культурних та історичних контекстах. У семіотиці такі невербальні сигнали визначаються як знаки та символи, що несуть асоціативні значення, які походять із спільного досвіду, культурних практик та цінностей [Bellucci 2017].

Когнітивна лінгвістика висуває теорію, описану в концепції втіленого пізнання Лакоффа і Джонсона, що на формування понять впливає досвід фізичної та сенсорної взаємодії зі світом. Іншими словами, згідно з концепцією втіленого пізнання, тілесний досвід відіграє центральну

роль у механізмі сприйняття, концептуалізації та передачі складних ідей у людському розумі. Сенсорний досвід, пов'язаний з концептом НЕЗЛАМНІСТЬ, може бути представлений як уявлення про тривалі фізичні труднощі, може містити візуальні символи опору або спільні дії, що є невід'ємною частиною прототипу поняття.

Різні типи невербальних репрезентацій, що взаємодіють у певному контексті, збагачують шари значення, що виходять за межі слів, сприяючи концептуалізації стійкості. Типи невербальних репрезентацій включають жести та мову тіла, візуальні символи та емблеми, символіку кольорів, просторову організацію та фізичні структури, символічні дії та ритуали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження невербальної комунікації та мультимодального конструювання смислів у воєнно-політичному дискурсі формують міждисциплінарне поле, у межах якого поєднуються напрацювання семіотики, когнітивної лінгвістики, медіастудій і соціальної комунікації. У працях Ч. Пірса та У. Еко закладено фундаментальні підходи до інтерпретації знаків і символів, що дозволяє розглядати жестові та візуальні форми як соціально марковані індексальні одиниці, тісно пов'язані з культурною пам'яттю. Подальші дослідження, зокрема Лемке (2009), зосереджені на мультимодальних стратегіях і феномені "identity alignment", що пояснює узгодженість наративів у політичних і медійних практиках. Лін і Чіанг (2015) розробили підхід до мультимодального аналізу злиття, який окреслює взаємодію між візуальними, вербальними та символічними ресурсами з метою посилення когнітивного впливу на аудиторію. У контексті цифрового медіапростору важливими є також роботи Offi, Alam & Imran (2020), що демонструють потенціал мультимодального глибинного навчання для аналізу великих обсягів соціальних даних, включно з візуальними репрезентаціями стійкості та солідарності у періоди криз. Сукупність цих досліджень створює теоретичну та методологічну основу для осмислення невербального представлення концепту НЕЗЛАМНІСТЬ у сучасному українському воєнно-політичному дискурсі.

Мета статті – з'ясувати механізми невербального представлення концепту НЕЗЛАМНІСТЬ у сучасному українському воєнно-політичному

дискурсі шляхом комплексного аналізу жестових, візуальних, просторових та мультимодальних засобів, а також визначити їхню роль у формуванні колективної ідентичності, конструюванні наративів стійкості та відображенні культурно-історичної пам'яті в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи вплив кольорів у контексті концепту НЕЗЛАМНОСТІ, синій і жовтий кольори державного прапора постають носіями подвійної символіки: синій репрезентує небо та слугує метафорою миру й гармонії, тоді як жовтий, що асоціюється з пшеничними ланами, уособлює процвітання та витривалість. У сучасному воєнно-політичному дискурсі символічне значення кольорів національної символіки, зокрема прапора, набуває особливої актуальності, оскільки виступає важливим засобом репрезентації держави, формування її самоідентифікації та зміцнення національної ідентичності. Крім того, використання синього та жовтого кольорів у плакатах, гаслах і товарах сприяє консолідації суспільства, забезпечуючи людям відчуття належності до ширшої спільноти та підтримуючи емоційний зв'язок із нацією.

Невербальне представлення концепту НЕЗЛАМНІСТЬ може також виявлятися у просторових формах організації, зокрема у меморіальних комплексах і пам'ятниках. Просторовим символом цієї концепції виступає Майдан Незалежності в Києві, який став знаковим місцем, що уособлює утвердження волі навіть у контексті насильства. Нині Майдан Незалежності функціонує як простір вшанування пам'яті загиблих унаслідок війни, де люди розміщують прапори з іменними підписами на знак пошани.

Невербальні практики включають також символічні дії та публічні ритуали, зокрема святкування Дня незалежності України, мітинги на підтримку військовополонених та інші форми колективних зібрань, які становлять засоби підкреслення поняття НЕЗЛАМНІСТЬ. Такі дії втілюють колективну ідентичність і рішучість українського народу, що становить основу національної ідеї. Розміщення державних прапорів функціонує як ритуальна практика, яка одночасно репрезентує скорботу та солідарність, посилюючи уявлення

про НЕЗЛАМНІСТЬ через формування тяглого зв'язку між жертвами минулого та сучасною силою [Мялковська & Мурована 2024].

Таким чином, зазначені невербальні компоненти сприяють концептуалізації поняття НЕЗЛАМНІСТЬ, створюючи просторово-соціальне середовище, у якому значення цього концепту стає відчутним завдяки спільним діям, образам та просторовим символам. Мультимодальні засоби вираження трансформують абстрактну ідею на конкретну реальність у межах національної свідомості.

Застосування мультимодальності з метою поширення концепту НЕЗЛАМНОСТІ у воєнно-політичному дискурсі виконує як комунікативні, так і афективні функції. Невербальні сигнали постають необхідним компонентом для ефективного охоплення широкої аудиторії, оскільки через візуальні, слухові та символічні канали вони здатні як привертати увагу, так і викликати емоційні реакції.

Невербальні символи, включно з національним гімном, державним прапором і символічними жестами, забезпечують формування почуття єдності, актуалізуючи колективну гордість і солідарність. Значущість таких символів простежується, зокрема, у зростанні популярності гімну Січових стрільців "Ой у лузі червона калина", який функціонує як нагадування про історичний опір, спільні цілі та незламний дух народу, а відтак стає елементом, що втілює концепт НЕЗЛАМНІСТЬ у колективній ідентичності.

Невербальні символи здатні передавати повідомлення, які складно або неможливо виразити вербально. Наприклад, рішення політичного лідера з'явитися на переговорах або зустрічах із главами інших держав у військовому чи наближеному до військового одязі демонструє рішучість, солідарність із народом і безпосередню причетність до військових подій, водночас сигналізуючи про готовність ухвалювати важливі рішення навіть без прямого вербального декларування. У своїй статті "The Man in the Olive Green Tee" журналістка The New York Times Ванесса Фрідман розглядає одяг президента України як метафоричне зображення боротьби між російським Голіафом та українським Давидом, між гординою та героїзмом. У статті також наведено коментар економіста Пітера Шиффа, який охарактеризував такий одяг як недоречний

під час виступу перед Конгресом: "Я розумію, що часи важкі, але хіба президент України не має костюма?". Втім, журналістка підкреслює, що такий вибір одягу є жестом поваги та лояльності до народу, який він представляє, а також функціонує як нагадування про реалії, що залишаються поза публічним поглядом. Отже, подібна стратегія формує асоціативний зв'язок між лідером і концептом НЕЗЛАМНОСТІ, конструюючи образ рішучості й єдності, що сприяє зміцненню морального духу населення та одночасно передає важливі наративи й повідомлення міжнародній спільноті [Friedman 2022].

Часто невербальні символи, що функціонують у військовому та політичному дискурсі, мають глибокі історичні корені й апелюють до колективної пам'яті про боротьбу проти гноблення. Такі відсилання до минулого вибудовують безперервність наративу про НЕЗЛАМНІСТЬ, у межах якого сучасні виклики інтегруються в ширший історичний контекст, що уможливорює встановлення історичних паралелей і підсилює наголос на необхідності солідарності та спільних дій перед зовнішньою загрозою.

Поєднання візуальних, звукових і просторових образів виступає особливо ефективним механізмом репрезентації концепту НЕЗЛАМНІСТЬ, яка ґрунтується на глибоких історичних, культурних і психологічних детермінантах. Невербальні складники формують багатопланове сенсорне середовище та систему символічних значень, що виходять за межі мовного вираження і посилюють як емоційне, так і когнітивне осмислення феномена НЕЗЛАМНОСТІ.

Одним із найвиразніших візуальних артефактів, що передавав семантику НЕЗЛАМНОСТІ в контексті сучасного етапу російсько-української війни, стало відео, зняте українськими військовими під час окупації Балаклії у вересні 2022 року, на якому вони зафіксували вірш Тараса Шевченка "Боріться – поборете!" під зірваним банером із російським пропагандистським гаслом. Цей візуальний образ виконує функцію символічного маркера, що актуалізує незламну волю українського народу й установлює прямий зв'язок між історичним минулим і сучасністю, між концептом НЕЗЛАМНОСТІ та національною культурною спадщиною.

Монументальні споруди та архітектурні об'єкти також виступають матеріальними

репрезентаціями ідеї НЕЗЛАМНОСТІ. Показовим прикладом є пам'ятник "Батьківщина-Україна" та процес його декомунізації у 2023 році, коли радянський символ серпа й молота було замінено на український національний герб. Пам'ятник набуває значення матеріального свідчення стійкості та НЕЗЛАМНОСТІ нації перед зовнішніми загрозами. У соціальних мережах цей процес супроводжувався активними дискусіями та порівняннями між київським монументом "Батьківщина-Україна" та скульптурою "Батьківщина кличе" у Волгограді, у межах яких користувачі звертали увагу на різницю символічну відмінність між ними. Учасники дискусій наголошували, що київський монумент, який тримає меч і щит, має стриманий вираз обличчя та "спрямовує погляд" на Схід, різко контрастує з волгоградською скульптурою, де зображено фігуру з агресивним виразом обличчя, мечем, спрямованим на Захід, і характерним жестом заклик. Таке порівняння демонструє, яким чином індивіди інтерпретують візуальні символи та як український монумент актуалізує почуття стійкості, національної гідності й прагнення миру.

Кожна історична подія залишає свій відбиток у колективній свідомості та знаходить відображення в невербальних символах, які репрезентують її дух, значущість і пам'ять. Символи миру, такі як квітка маку, голуб чи оливкова гілка, а також дзвін свободи та інші знакові образи вміщують у собі комплекс цінностей, досвідів та історичних уроків, що мають важливе значення для формування й розвитку глобальної спільноти. Це підтверджує, що невербальні символи відіграють суттєву роль у сучасному військово-політичному дискурсі України, оскільки вони формують тривкі репрезентації боротьби, стійкості, національної гордості, ідентичності та єдності.

Одним із ключових аспектів мультимодальної комунікації в умовах війни є динамічність, адже, на відміну від рефлексивних чи споглядальних повідомлень мирного часу, контент воєнного періоду акцентує увагу на оперативній передачі ситуацій або емоційних станів. Відтак мультимодальні повідомлення часто містять імпліцитний або експліцитний заклик до дії. Цю трансформацію можна інтерпретувати в межах семіотичного підходу, який досліджує,

яким чином символи, кольори та культурні коди застосовуються для передання складних або емоційно насичених змістів у лаконічній і концентрованій формі. Дослідження підтверджують, що подібні повідомлення відіграють важливу роль у процесах формування ідентичності під час суспільних криз [Van Leeuwen 2021].

Реалізацію такого заклик до дії продемонструвала міжнародна спільнота, зокрема під час флешмобу "Free the Leopards!", спрямованого проти небажання німецького уряду передати Україні танки Leopard-2. У мережі активно поширювалися зображення леопардів як тварин, користувачі публікували світлини в одязі з леопардовим принтом, було створено численну кількість плакатів і мемів із вимогою надати цей вид озброєння Україні. Мультимодальна репрезентація танків виникла на основі асоціативної аналогії між характерним забарвленням тварини та назвою військової техніки.

Перспективним напрямом для аналізу впливу культурних й історичних чинників на сприйняття мультимодальних повідомлень є культурна семіотика, яка досліджує функціонування культурних знаків у певних соціокультурних контекстах. У випадку аналізу мультимодального контенту воєнного часу особливу увагу привертає повторюване використання культурних й історичних символів (соняшники, окремі музичні інструменти, специфічні кольорові рішення, елементи фольклорної символіки), що формує стійку нарративну лінію НЕЗЛАМНОСТІ та національної ідентичності. Такі знаки здатні відображати унікальні соціальні цінності та історичні алюзії, релевантні певній аудиторії. У контексті мультимодальних елементів українського воєнного та політичного дискурсу це можна проілюструвати використанням вишитих орнаментів, які мають регіональні варіації та наділені специфічним символічним значенням кожного елемента [Adami 2016]

Як зазначалося раніше, соціальні медіа стали ключовою платформою репрезентації концепту НЕЗЛАМНІСТЬ. Такі платформи, як Twitter (X), Telegram, Instagram та Facebook, створюють умови для мультимодального вираження цього концепту, оскільки дозволяють поєднувати текстові, візуальні, аудіальні та відеокомпоненти в інтегровані комунікативні наративи.

Наприклад, хештеги #StandWithUkraine та #SlavaUkraine виконують функцію мобілізаційних сигналів, супроводжуючись візуальними матеріалами, зокрема фотографіями українців, які демонструють прояви НЕЗЛАМНОСТІ й підсилюють почуття солідарності. Під цими хештегами, зокрема, поширювалася ілюстрація художниці Марини Соломенникової, створена на основі фотографії киянки Тетяни Близняк, яка годує свою дитину в метро під час російського обстрілу (рис. 2). Це зображення та його інтерпретація отримали назву "Київська Мадонна", що настільки вразила міжнародну спільноту, що була обрана як покровительський символ католицької парафії в Неаполі.

Рис. 1

У цій ілюстрації сучасний контекст використовується для акцентування тематики НЕЗЛАМНОСТІ, святості та материнського захисту в умовах російсько-української війни. Жінка зображена через ніжні материнські жести, коли вона тримає та годує своє немовля. Ілюстрація апелює до образу, пов'язаного з Дівою Марією, оскільки така релігійна інтертекстуальність символізує чистоту та репрезентує сакральну любов і НЕЗЛАМНІСТЬ. Така символіка дозволяє інтерпретувати сцену не лише як фіксацію виживання в умовах небезпеки, але й як уособлення відданості та сили. Враховуючи результати аналізу лексичного та семантичного поля поняття НЕЗЛАМНІСТЬ, яке охоплює також значення відродження та відновлення, образ дитини постає ключовим елементом, оскільки він уособлює надію на майбутнє, що неминуче постане попри воєнні випробування.

Український прапор та схема київського метрополітену, використані як тло ілюстрації,

функціонують як вагомні символічні компоненти. Метро, що в умовах повітряних тривог виконує роль бомбосховища, набуває значення простору захисту, тоді як своєрідний "ореол", сформований позаду жіночої фігури, акцентує увагу на НЕЗЛАМНОСТІ та здатності до виживання серед хаосу й терору.

Важливим аспектом є також колірний контраст. Тепле, насичене світло, спрямоване на жінку та дитину, створює своєрідну захисну ауру та підсилює відчуття надії. Приглушений і похмурий фон різко контрастує з м'яким освітленням постатей, що символізує темряву війни. Такий контраст підкреслює внутрішню НЕЗЛАМНІСТЬ особистості на тлі зовнішніх деструктивних впливів.

Узагальнюючи використання образів матері та дитини, ілюстрація підкреслює українську ідентичність, репрезентовану через материнську опіку та турботу, що протистоїть наращиванню зовнішньої агресії. Таким чином, візуальна композиція передає концепти стійкості, надії та української національної ідентичності в контексті руйнівних наслідків воєнного конфлікту.

Аналізуючи мультимодальні репрезентації в українському воєнному та політичному дискурсі, доцільно застосувати теорію мультимодального злиття, запропоновану Ліном і Чіангом (2015), яка дозволяє простежити, як різні модальності взаємодіють у створенні єдиного комунікативного повідомлення. Даний підхід пояснює специфіку конструювання мультимодальних смислів шляхом взаємодії між візуальними та символічними компонентами, які використовуються для викликання емоційного відгуку й формування відчуття міжнародної підтримки. У випадку соціальних мереж використання культурно-специфічних символів актуалізує потребу в міжкультурному аналізі, що дозволяє визначити, як представники різних культур інтерпретують ці елементи [Lin & Chiang 2015].

Мультимодальність також активно використовується українськими та міжнародними медіа для формування цілісного сприйняття війни. Незалежні ЗМІ застосовують поєднання фотографій, інтерв'ю, графічних матеріалів та текстових коментарів, щоб створювати комплексне уявлення про воєнну реальність. Разом із тим російські медіа також використовують мультимодальні засоби для конструювання

образу України в міжнародному інформаційному просторі, часто застосовуючи візуальні ресурси та маніпулятивні мовні стратегії для підризу української ідентичності та концепту НЕЗЛАМНОСТІ.

Цю конкретну форму мультимодального вираження можна інтерпретувати як різновид пропагандистського дискурсу, що ґрунтується на механізмі, який Лемке позначає як "identity alignment", реалізований через цілісність та послідовність нарративу. У цьому контексті стає можливим простежити відмінності у формуванні концепту української НЕЗЛАМНОСТІ в українських та російських засобах масової інформації. Такий аналіз може охоплювати порівняння візуальних характеристик, специфіки добору лексичних засобів, а також стратегій фреймінгу, що використовуються у різних медіа. Це, своєю чергою, дозволяє з'ясувати, яким чином НЕЗЛАМНІСТЬ цілеспрямовано конструюється або, навпаки, піддається у медійному середовищі [Lemke, 2009].

Висновки. Мультимодальні повідомлення, спрямовані на підтримку України,

активно циркулюють у глобальному інформаційному просторі, засвідчуючи дієвість транснаціональних символів, що використовуються в подібних комунікативних практиках. Аналітичні інструменти міжкультурного мультимодального аналізу дають можливість досліджувати, яким чином ці символи адаптуються до різних культурних контекстів та сприймаються міжнародною аудиторією. У межах такого підходу може бути здійснений аналіз мем-культури, у якій цифрові артефакти, створені як реакція на суспільно значущі події, швидко поширюються та інтегрують культурні символи у глобальні спільноти. Дослідження мультимодальних символів набуває особливої цінності, оскільки такі символи здатні долати мовні бар'єри та виконувати функцію універсального засобу комунікації. Аналіз цих міжмовних символів дозволяє глибше зрозуміти, яким чином універсальні зображення сприяють формуванню нарративів про НЕЗЛАМНІСТЬ, попри наявність мовних і культурних відмінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. М'ялковська Л. М., Мурована Б. І. Невербальні засоби репрезентації концепту страх (на матеріалі художнього твору с. Кінга "The Outsider"). *Академічні студії. Серія "Гуманітарні науки"*. Луцьк, 2024 (2). С. 30-36. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.2.5>
2. Adami E. (2016). Introducing multimodality. *The Oxford handbook of language and society*, 2016. P. 451-472.
3. Bellucci F. Peirce's speculative grammar: Logic as semiotics. Routledge. 2017.
4. Friedman V. A Regular Guy In an Olive Tee. *The New York Times*. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/03/21/style/volodymyr-zelensky-t-shirt.html>
5. Lemke J. Multimodality, identity, and time. *The Routledge handbook of multimodal analysis*, 2009. P.140-150.
6. Lin T. Y. Y., & Chiang, W. Y. Multimodal fusion in analyzing political cartoons: Debates on US beef imports into Taiwan. *Metaphor and Symbol*, 30(2), 2015. P.137-161.
7. Van Leeuwen T. *Multimodality and identity*. Routledge. 2021.

REFERENCES

1. Mialkovska L. M., Murovana B. I. (2024). Neverbalni zasoby reprezentatsii kontseptu strakh (na materiali khudozhnogo tvor S. Kinha "The Outsider") [Nonverbal means of representing the concept of fear (based on Stephen King's novel "The Outsider")]. *Akademichni studii. Seriiia "Humanitarni nauky"*. Lutsk, (2). S. 30-36 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.2.5>
2. Adami, E. (2016). Introducing multimodality. *The Oxford handbook of language and society*, P. 451-472.
3. Bellucci, F. (2017). Peirce's speculative grammar: Logic as semiotics. Routledge.
4. Friedman, V. (2022). A Regular Guy In an Olive Tee. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2022/03/21/style/volodymyr-zelensky-t-shirt.html>
5. Lemke, J. (2009). Multimodality, identity, and time. *The Routledge handbook of multimodal analysis*, P.140-150.
6. Lin, T. Y. Y., & Chiang, W. Y. (2015). Multimodal fusion in analyzing political cartoons: Debates on US beef imports into Taiwan. *Metaphor and Symbol*, 30(2), P.137-161.
7. Van Leeuwen, T. (2021). *Multimodality and identity*. Routledge.

YU. V. LITKOYCH

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: litkovych@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4962-0617>*

L. V. KOVALCHUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: kovalchuk.liudmyla@ynu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4531-1326>*

**THE NONVERBAL REPRESENTATION OF RESILIENCE CONCEPT
IN ENGLISH MILITARY-POLITICAL DISCOURSE**

This article is devoted to the study of nonverbal representation of the concept of RESILIENCE in Ukrainian military-political discourse that emerged after the start of the full-scale Russian-Ukrainian war. The analysis is based on an interdisciplinary approach that combines multimodal critical discourse analysis, interpretation of visual narratives, and elements of sociosemiotics. Particular attention is paid to how nonverbal components such as images, symbols, gestures, color codes, and the architectonics of visual messages shape the framework of identification and entrench the idea of resilience as a basic characteristic of the collective Ukrainian experience.

The article examines the role of strategic framing in the media environment, in particular how various mass media sources construct an image of invincibility through visual patterns, symbolic oppositions, and emotionally marked representations. The transnational dimension of the spread of visual support for Ukraine is analyzed separately, demonstrating the ability of multimodal symbols to transcend linguistic and cultural boundaries.

In addition, the article substantiates the role of nonverbal means as key mechanisms for mobilizing public emotions and constructing collective subjectivity in conditions of military threat. Particular attention is paid to how gestures, body postures, visual metaphors, and symbolic spatial structures are integrated into military-political discourse and transform the abstract concept of RESILIENCE into an emotionally charged and easily recognizable image accessible to a mass audience. This approach allows us to trace how visual rhetoric contributes to the formation of a common national memory, strengthens the sense of solidarity, and supports the psychological resilience of the population, as well as how these processes occur in interaction with global media flows.

Key words: nonverbal communication, multimodality, the concept of RESILIENCE, military-political discourse, Ukrainian identity, national resilience.

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.19>

О. В. МЕЛЬНИЧУК

доктор філософії, доцент,

доцент кафедри іноземної та української філології,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: o.melnychuk@lntu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6492-5980>

**ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Статтю присвячено аналізу можливостей використання технологій доповненої реальності (Augmented Reality, AR) у процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням студентів немовних спеціальностей закладів вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена зростаючими вимогами до рівня професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців та необхідністю впровадження інноваційних цифрових технологій у навчальний процес. У роботі охарактеризовано сутність доповненої реальності як освітнього інструменту, визначено її дидактичний потенціал у контексті професійно орієнтованого навчання іноземних мов. Проаналізовано основні напрями застосування AR на заняттях з іноземної мови: візуалізація професійної термінології, моделювання комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності, розвиток навичок усного та писемного мовлення, а також формування мотивації студентів до навчання. Особливу увагу приділено перевагам використання доповненої реальності, зокрема інтерактивності, контекстуальності та можливості інтеграції навчання з реальним професійним середовищем. Водночас окреслено проблеми й обмеження впровадження AR у закладах вищої освіти, пов'язані з технічним забезпеченням, методичною підготовкою викладачів та розробкою якісного навчального контенту. Зроблено висновок, що використання доповненої реальності є перспективним напрямом удосконалення методики навчання іноземної мови за професійним спрямуванням для студентів немовних спеціальностей і потребує подальших теоретичних та емпіричних досліджень.

Ключові слова: доповнена реальність, іноземна мова за професійним спрямуванням, немовні спеціальності, цифрові освітні технології, професійна комунікативна компетентність.

Поставлення проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій та процеси глобалізації істотно впливають на трансформацію системи вищої освіти, зумовлюючи перегляд цілей, змісту та методів професійної підготовки майбутніх фахівців [Биков]. В умовах інтеграції України у світовий освітній і професійний простір володіння іноземною мовою стає важливим чинником конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти, зокрема студентів немовних спеціальностей. Для них іноземна мова виступає не лише засобом міжкультурної комунікації, а й інструментом професійної взаємодії, доступу до фахової інформації, участі у міжнародних проектах і науково-практичному співробітництві.

Водночас практика викладання іноземної мови у закладах вищої освіти засвідчує наявність низки проблем, серед яких – недостатня мотивація студентів немовних спеціальностей до вивчення мови, обмежений аудиторний

час, відірваність навчального матеріалу від реальних професійних ситуацій, а також домінування репродуктивних методів навчання. У таких умовах традиційні підходи до навчання іноземної мови за професійним спрямуванням не завжди забезпечують формування належного рівня професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності [Сисоєва].

Актуальним завданням сучасної педагогічної науки є пошук і впровадження інноваційних освітніх технологій, які б сприяли активізації пізнавальної діяльності студентів, підвищенню їхньої мотивації та інтеграції мовної підготовки з майбутньою професійною діяльністю [Биков]. Однією з таких технологій є доповнена реальність, яка останніми роками активно впроваджується у різні галузі освіти завдяки своїм унікальним дидактичним можливостям [Azuma, Billinghurst].

Доповнена реальність як технологія поєднання реального та цифрового середовищ

створює умови для візуалізації складних понять, моделювання професійних ситуацій та забезпечення інтерактивної взаємодії студентів з навчальним матеріалом. На відміну від віртуальної реальності, доповнена реальність не замінює реальне освітнє середовище, а доповнює його цифровими об'єктами, що робить її особливо придатною для використання в аудиторному та позааудиторному навчанні.

Застосування доповненої реальності на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням відкриває нові можливості для формування мовленнєвих навичок у контексті майбутньої професійної діяльності. Завдяки AR-технологіям студенти отримують змогу занурюватися у змодельовані професійні ситуації, опрацьовувати спеціалізовану термінологію, брати участь у рольових іграх та комунікативних сценаріях, наближених до реальних умов фахової діяльності.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення та методичного обґрунтування використання доповненої реальності у навчанні іноземної мови за професійним спрямуванням для студентів немовних спеціальностей. Вивчення цього питання сприятиме підвищенню ефективності мовної підготовки, модернізації освітнього процесу та впровадженню сучасних цифрових технологій у практику вищої освіти.

Метою статті є аналіз теоретичних засад і практичних можливостей використання доповненої реальності на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням для студентів немовних спеціальностей, визначення основних напрямів її застосування в освітньому процесі закладів вищої освіти та обґрунтування педагогічної доцільності інтеграції AR-технологій у систему професійно орієнтованої іншомовної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми використання цифрових технологій у навчанні іноземних мов досліджувалися у працях вітчизняних і зарубіжних науковців [Биков, Сисоєва]. Наукові розвідки присвячено застосуванню мультимедійних засобів, мобільного навчання, віртуальних середовищ та ігрових технологій у мовній підготовці студентів. Окремі дослідження доводять позитивний вплив доповненої реальності на когнітивну

активність здобувачів освіти, їхню мотивацію та залученість до навчального процесу [Azuma, Billinghurst].

Разом із тим питання системного використання AR саме у навчанні іноземної мови за професійним спрямуванням для студентів немовних спеціальностей залишається недостатньо розробленим і потребує подальшого теоретико-методичного обґрунтування.

Доцільно зазначити, що в зарубіжних дослідженнях доповнена реальність дедалі частіше розглядається як ефективний інструмент формування професійних компетентностей у міждисциплінарному навчанні. Зокрема, науковці наголошують на позитивному впливі AR на розвиток критичного мислення, когнітивної гнучкості та здатності до вирішення професійних проблем у змодельованих умовах. У працях, присвячених навчанню іноземних мов, підкреслюється, що використання доповненої реальності сприяє кращому засвоєнню лексичного матеріалу, підвищенню точності мовлення та зменшенню рівня мовного бар'єра.

Вітчизняні дослідники зосереджують увагу на питаннях цифровізації освіти, формування цифрової компетентності викладачів і студентів, а також упровадження інноваційних технологій у навчальний процес закладів вищої освіти. Водночас аналіз наукових публікацій засвідчує недостатню кількість ґрунтовних досліджень, присвячених системному використанню доповненої реальності саме у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням для студентів немовних спеціальностей, що підтверджує актуальність обраної теми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доповнена реальність (Augmented Reality, AR) у сучасній педагогічній науці розглядається як інноваційна технологія, що забезпечує накладання цифрової інформації на реальне середовище в режимі реального часу з використанням мобільних пристроїв або спеціального програмного забезпечення [Billinghurst]. У дидактичному контексті AR поєднує переваги традиційного навчання з можливостями цифрових технологій, розширюючи пізнавальний простір студентів і сприяючи активному залученню їх до навчального процесу [Billinghurst].

Використання доповненої реальності відповідає основним принципам компетентнісного

та діяльнісного підходів, оскільки передбачає активну взаємодію студента з навчальним матеріалом, орієнтацію на практичне застосування знань та формування професійно значущих умінь і навичок [Биков]. Завдяки візуалізації складних понять і процесів AR сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу та підвищує рівень його засвоєння.

Методологічною основою використання доповненої реальності у навчанні іноземної мови за професійним спрямуванням є компетентнісний, діяльнісний та комунікативний підходи [Сисоєва]. Компетентнісний підхід передбачає орієнтацію навчального процесу на формування здатності студентів застосовувати іноземні знання у професійних ситуаціях. Діяльнісний підхід реалізується через активну взаємодію студентів із цифровими об'єктами та виконання практично орієнтованих завдань. Комунікативний підхід забезпечує розвиток умінь іноземного спілкування у контексті професійної діяльності.

Використання AR дозволяє реалізувати принцип міждисциплінарної інтеграції, оскільки мовна підготовка поєднується зі змістом фахових дисциплін. Це сприяє формуванню цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність та підвищує значущість вивчення іноземної мови для студентів немовних спеціальностей.

Навчання іноземної мови за професійним спрямуванням має на меті формування професійно орієнтованої іноземної комунікативної компетентності, що передбачає здатність студентів ефективно використовувати іноземну мову у типових ситуаціях майбутньої професійної діяльності. Для студентів немовних спеціальностей характерними є обмежений час на вивчення мови, різний рівень початкової мовної підготовки та прагматичне ставлення до навчального процесу.

У зв'язку з цим особливої ваги набуває контекстуалізація мовного матеріалу, тобто його тісний зв'язок із професійною сферою студентів. Саме доповнена реальність створює умови для інтеграції мовної та фахової підготовки, дозволяючи поєднувати вивчення іноземної мови з опрацюванням професійного змісту.

Напрями використання доповненої реальності на заняттях з іноземної мови:

Формування професійно орієнтованої лексичної компетентності

Одним із ключових напрямів використання доповненої реальності є вивчення професійної термінології. За допомогою AR-технологій студенти можуть взаємодіяти з тривимірними моделями професійних об'єктів, інструментів або процесів, що супроводжуються іноземними назвами, поясненнями та аудіокоментарями. Такий підхід сприяє формуванню стійких асоціативних зв'язків між словом і його значенням, полегшує запам'ятовування термінів і зменшує рівень мовної інтерференції.

Розвиток іноземних мовленнєвих навичок

Доповнена реальність створює можливості для моделювання комунікативних ситуацій, наближених до реальних умов професійної діяльності. На заняттях з іноземної мови AR може використовуватися для організації ролевих ігор, ділових переговорів, презентацій, інструктажів або консультацій. У таких умовах студенти не лише відпрацьовують мовні структури, а й навчаються застосовувати їх у професійному контексті, що підвищує практичну спрямованість навчання.

Формування навичок читання та аудіювання

Використання доповненої реальності сприяє розвитку навичок читання та аудіювання завдяки інтеграції автентичних текстів і аудіоматеріалів у візуальне середовище. Інтерактивні підказки, переклади ключових термінів або коментарі дозволяють адаптувати складність матеріалу до рівня підготовки студентів і забезпечують індивідуалізацію навчання.

Вплив доповненої реальності на мотивацію та пізнавальну активність студентів

Однією з найважливіших переваг використання AR-технологій є підвищення навчальної мотивації студентів немовних спеціальностей. Інтерактивний характер доповненої реальності сприяє залученню студентів до активної діяльності, формує позитивне ставлення до вивчення іноземної мови та стимулює інтерес до професійно орієнтованого навчального матеріалу.

Крім того, доповнена реальність сприяє розвитку автономності навчання, оскільки студенти отримують можливість самостійно працювати з навчальним контентом у зручному для них темпі, зокрема в позааудиторний час.

Використання AR у проєктній та груповій роботі

Доповнена реальність може ефективно застосовуватися у проєктній діяльності студентів, яка є важливим складником професійно орієнтованого навчання. Студенти можуть створювати мініпроєкти іноземною мовою, використовуючи AR для презентації результатів своєї роботи, демонстрації професійних процесів або візуалізації складних понять. Така форма роботи сприяє розвитку навичок співпраці, критичного мислення та професійного іншомовного мовлення.

Педагогічні умови та обмеження впровадження доповненої реальності

Ефективність використання доповненої реальності у навчанні іноземної мови значною мірою залежить від дотримання певних педагогічних умов, зокрема [3]:

- наявності відповідного технічного забезпечення;
- методичної підготовки викладачів до використання AR-технологій;
- інтеграції доповненої реальності в навчальні програми та робочі плани.

Водночас слід враховувати й можливі обмеження, пов'язані з технічними труднощами, нерівним доступом студентів до цифрових ресурсів та необхідністю розробки якісного навчального контенту.

Окремої уваги потребує питання психолого-педагогічної готовності студентів до використання доповненої реальності. Надмірне використання цифрових технологій без належного педагогічного супроводу може призводити до перевантаження навчального процесу та зниження його ефективності. Тому використання AR має бути педагогічно виваженим і доцільним, а не самоціллю.

Подана таблиця узагальнює основні напрями використання доповненої реальності на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням та демонструє її багатофункціональний дидактичний потенціал. Застосування AR дозволяє інтегрувати різні види мовленнєвої діяльності та забезпечує комплексний підхід до формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей.

Таблиця 1

Можливості використання доповненої реальності на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням

Напрямок використання AR	Зміст навчальної діяльності	Приклади навчальних завдань	Очікувані результати
Формування професійно орієнтованої лексичної компетентності	Візуалізація професійних понять, об'єктів і процесів за допомогою 3D-моделей та цифрових маркерів	Ознайомлення з термінологією через інтерактивні моделі обладнання, інструкцій або схем іноземною мовою	Засвоєння фахової лексики, формування стійких асоціативних зв'язків, зменшення мовної інтерференції
Розвиток усного професійного мовлення	Моделювання професійних комунікативних ситуацій у доповненому середовищі	Рольові ігри (переговори, консультації, презентації), виконання комунікативних сценаріїв	Розвиток навичок усного мовлення, підвищення мовленнєвої впевненості
Формування навичок аудіювання	Інтеграція аудіоматеріалів у візуальне AR-середовище	Прослуховування інструкцій, коментарів або пояснень до AR-об'єктів іноземною мовою	Поліпшення розуміння іншомовного мовлення на слух у професійному контексті
Розвиток навичок читання	Використання автентичних текстів із цифровими підказками	Робота з професійними текстами з інтерактивними поясненнями термінів	Формування умінь читання фахових текстів різної складності
Формування навичок письма	Створення письмових продуктів на основі AR-сценаріїв	Написання звітів, інструкцій або анотацій за результатами AR-завдань	Розвиток писемної іншомовної компетентності
Підвищення навчальної мотивації	Залучення студентів до інтерактивної діяльності	Виконання творчих і проєктних завдань з використанням AR	Зростання інтересу до вивчення іноземної мови, активізація пізнавальної діяльності
Формування автономності навчання	Самостійна робота з AR-контентом	Позааудиторне виконання завдань з мобільними AR-додатками	Розвиток навичок самостійного навчання та відповідальності

Висновки. У результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що використання технологій доповненої реальності у процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням студентів немовних спеціальностей є перспективним і педагогічно доцільним напрямом модернізації вищої освіти. Доповнена реальність виступає ефективним засобом інтеграції мовної та професійної підготовки, забезпечуючи контекстуальність, наочність та практичну спрямованість навчального процесу.

Дослідження показало, що застосування AR-технологій сприяє формуванню професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності, зокрема розвитку лексичних, мовленнєвих і рецептивних навичок у професійному контексті. Завдяки візуалізації професійної термінології та моделюванню реальних комунікативних ситуацій студенти отримують можливість не лише засвоювати мовний матеріал, а й застосовувати його у змодельованих умовах майбутньої фахової діяльності.

Використання доповненої реальності позитивно впливає на мотиваційну сферу студентів немовних спеціальностей, підвищує рівень їхньої пізнавальної активності та залученості до навчального процесу. Інтерактивний характер AR сприяє формуванню позитивного ставлення до вивчення іноземної мови, розвитку автономності навчання та відповідальності студентів за результати власної освітньої діяльності.

Разом із тим встановлено, що ефективність упровадження доповненої реальності

у навчальний процес залежить від дотримання низки педагогічних умов, зокрема належного технічного забезпечення, методичної готовності викладачів до використання цифрових технологій, а також наявності якісного навчально-методичного супроводу. Недостатній рівень цифрової компетентності учасників освітнього процесу та обмежені ресурси можуть стримувати широке впровадження AR-технологій у практику викладання іноземних мов.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що впровадження доповненої реальності у навчання іноземної мови за професійним спрямуванням потребує системного підходу та підтримки на інституційному рівні. Це передбачає оновлення навчальних програм, підвищення цифрової компетентності викладачів і створення відповідної матеріально-технічної бази.

Отже, доповнена реальність має значний потенціал для підвищення ефективності навчання іноземної мови за професійним спрямуванням для студентів немовних спеціальностей та може розглядатися як важливий складник сучасного цифрового освітнього середовища закладів вищої освіти. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в проведенні експериментальних досліджень з метою емпіричної перевірки результативності використання AR-технологій, розробці методичних рекомендацій для викладачів, а також створенні адаптованих навчальних матеріалів з доповненою реальністю для різних галузей професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Azuma R. A Survey of Augmented Reality. Presence, 1997.
2. Billinghurst M., Clark A., Lee G. A Survey of Augmented Reality. Foundations and Trends in HCI, 2015.
3. Биков В. Ю. Цифрові освітні технології. Київ, 2019.
4. Сисоева С. О. Інноваційні педагогічні технології у вищій школі. Київ, 2020.

REFERENCES

1. Azuma R. A. (1997). Survey of Augmented Reality. Presence.
2. Billinghurst M., Clark A., Lee G. (2015). A Survey of Augmented Reality. Foundations and Trends in HCI.
3. Bykov V. Yu. (2019). Tsyfrovі osvіtnі tekhnolohii. Kyiv.
4. Sysoieva S. O. (2020). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii u vyshchii shkoli. Kyiv.

O. V. MELNYCHUK

Doctor of Philosophy, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,

Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

E-mail: o.melnychuk@lntu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6492-5980>

AUGMENTED REALITY AS A TOOL FOR TEACHING A FOREIGN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

The article is devoted to the analysis of the possibilities of using augmented reality (AR) technologies in the process of teaching a foreign language for professional purposes to students of non-linguistic specialties in higher education institutions. The relevance of the study is determined by the growing requirements for the level of professionally oriented foreign language communicative competence of future specialists and the need to implement innovative digital technologies in the educational process. The paper characterizes the essence of augmented reality as an educational tool and identifies its didactic potential in the context of professionally oriented foreign language teaching. The main areas of AR application in foreign language classes are analyzed, including the visualization of professional terminology, modeling communicative situations of future professional activity, the development of oral and written language skills, as well as the formation of students' learning motivation. Particular attention is paid to the advantages of using augmented reality, namely interactivity, contextualization, and the possibility of integrating learning with a real professional environment. At the same time, the problems and limitations of AR implementation in higher education institutions related to technical support, methodological training of teachers, and the development of high-quality educational content are outlined. It is concluded that the use of augmented reality is a promising direction for improving the methodology of teaching a foreign language for professional purposes to students of non-linguistic specialties and requires further theoretical and empirical research.

Key words: augmented reality, foreign language for professional purposes, non-linguistic specialties, digital educational technologies, professional communicative competence.

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

UDC 811.111:001.8

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.20>

L. A. PYLYPIUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: lara.doc.18@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-4270-3436>*

T. V. MAKSYMCHUK

*Lecturer at the Department of Foreign and Ukrainian Philology,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: maksymchuktv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6086-4236>*

FEATURES OF TEACHING ENGLISH IN SCIENTIFIC RESEARCH IN MASTER'S PROGRAMMES

The article deals with current issues of teaching English for scientific communication to master's students of non-linguistic specialities in the context of globalisation and the growing role of English as the lingua franca of science.

The purpose of this article is to analyse the main challenges of teaching academic English to master's students in non-language specialities and to outline prospects for improving this process. The authors examine the main challenges faced by both education seekers and teachers: varying levels of language proficiency among education seekers, limited teaching time, low motivation, psychological barriers, the complexity of academic style, and insufficient integration of the CLIL approach. The needs of students in terms of specialized vocabulary, academic writing, oral presentation of research results, as well as the importance of using ICT, authentic materials, interdisciplinary coordination and the development of independent work were identified on the basis of a survey of master's students and teachers. The survey results revealed that most master's students have experience reading scientific articles in English, but find it difficult to write scientific texts and give oral presentations.

The article analyzes effective methodological approaches to teaching, such as English for Specific Purposes (ESP), cognitive-communicative approaches, genre-based approaches, sociocultural approaches, and blended learning. It also outlines promising areas for improving the educational process, including integrating English into professional training, developing academic writing skills, creating a language environment, and individualizing learning. A survey of teachers was conducted to identify promising areas for teaching English for academic purposes. The promising areas identified were the use of modern ICT, professional development, application of interactive teaching methods, a practical focus in teaching, cooperation with international academic communities, development of independent work, and integration of English into master's program curricula. The authors emphasize that developing foreign language scientific competence is essential for academic mobility, participation in international scientific exchanges, and cultivating highly qualified personnel. The results of the study can be used to update master's degree programs at higher education institutions.

Key words: English language, scientific communication, masters of non-linguistic specialities, English for specific purposes, scientific style, motivation for learning, professional intercultural communicative competence, integrative-contextual approach to foreign language teaching, system-building system.

Introduction. English plays a key role in ensuring effective scientific communication and is the dominant language of publications in leading scientific journals, presentations at international conferences and the exchange of experience between researchers, including master's students [Simões 2013 : 46-70; Hyland 2006 : 356; Swales 1990 : 288]. At the same time, teaching English in scientific research faces a number of challenges: insufficient language proficiency,

lack of established academic writing skills, language barriers in public speaking, and limited opportunities for practical application of acquired knowledge.

The importance of this study is based on the need to train people who can use English effectively in their research and professional activities. Being able to communicate in English gives you access to international research resources, increase the number of citations of your research papers,

and helps with academic mobility. Research into effective methods of teaching English in scientific research is an important step in the development of modern educational programmes that will meet the requirements of a globalized world.

The purpose of this research is to analyse the main challenges of teaching English in scientific research to master's students in non-language specialities, to consider opportunities for improving the quality of foreign language teaching at the master's level, to analyse current requirements for the level of master's training, and to outline prospects for changing the model of foreign language teaching.

The article focuses on the status and role of foreign languages in the professional training of master's students, the search for effective approaches to the formation of professional intercultural communicative competence, and the integration of such content components as universal (systemic) and general professional skills into the course of study.

Presentation of the main material of the research. The formation of comprehensive professional competence in future specialists is presented in studies [Ziaziun 2000 : 636; Ovcharuk 2004 : 559]. The development of such components as foreign language communicative competence, scientific and research competence, intercultural competence, and information and digital competence in the context of teaching English for scientific communication is of particular importance.

Research by O. Tarnopolskyi, [Tarnopolskyi 2020 : 248] substantiates the importance of developing critical thinking, forming metacognitive strategies, and integrating linguistic and professional knowledge.

The concept of ESP (English for Specific Purposes), developed by T. Hutchinson, A. Waters, and S. E. Brownell, substantiates the need to take into account the professional needs of learners when teaching English [Hutchinson 2021 : 183]. Research by T. Dudley-Evans and M. J. St John expands on this understanding by adding the aspect of needs analysis as a key element in the development of educational programmes [Dudley-Evans 1998 : 301].

Research by J. Piaget [21 Piaget J.], adapted to the context of foreign language teaching, emphasises the importance of active knowledge construction

and social interaction in the educational process. Teaching English in scientific research, taking into account both linguistic and pedagogical aspects of the educational process, makes it possible to form a comprehensive approach.

The scientific style of English has its own characteristics (complexity of terminology, diversity of scientific texts) and is difficult for students who have no experience in scientific communication. When analyzing the specifics of scientific communication, the following are highlighted linguistic features (complexity of syntactic constructions in scientific style, specific academic vocabulary and phraseology, difference between general scientific and narrowly specialized terminology, features of grammatical structures in scientific discourse), genre specifics (articles, abstracts, annotations, reviews), structural features of different types of scientific texts, specifics of oral scientific presentations, features of informal scientific communication, and problems of academic integrity.

An important task for teachers in the educational process is not only to remove barriers, but also to create conditions for the development of language competence among higher education students in line with the needs of the modern academic environment. Overcoming problems makes it possible to identify areas for improvement in the teaching of English for scientific communication in the future.

Students should have the opportunity to practice their skills in real-life situations, such as writing scientific articles, preparing presentations, participating in conferences, internships and academic exchange programmes. This will contribute to the development of communication skills and improve English language proficiency.

Currently, programmes in English for Scientific Research, Business Communication, and Business English are relevant for master's degree programmes. There are two types of orientation in the development and implementation of master's degree programmes:

- focus on scientific research types of professional activity (academic master's programme);
- focus on production and technology, practice-oriented, applied types of professional activity (applied master's programme).

The new requirements include professional knowledge and skills, the ability to apply them flexibly, initiative, communication skills, creative activity, and a willingness to engage in continuous self-development. The competitiveness of a modern specialist is determined not only by high qualifications in the professional field, but also by the readiness to solve professional tasks in conditions of foreign language communication.

A foreign language as a universal tool for solving tasks in academic, professional, and research activities ensures the unity of knowledge beyond specific disciplines. This function of a foreign language emphasises its importance as an educational medium and as a universal (systemic) competence.

Thus, foreign language learning should be universal in nature and fulfil its functions in professional, academic and research activities. Specific indicators are important to consider only at the master's level.

The higher level of complexity of the learning material and language proficiency shapes professional and communicative competence in master's programmes. At the same time, it is necessary to discuss changes in the model of foreign language teaching, namely, the integration of such content components as universal (systemic) and general professional skills into the foreign language course.

Thus, the methodological problem of foreign language learning in scientific research at the master's level is the problem of implementing a holistic approach to creating a foreign language course, i.e., in the context of the socio-professional activity of a master's graduate.

Currently, many universities are creating universal courses. The target audience is students from different educational programmes within the same field or from different specialisations. This practice is a positive experience, as it provides an opportunity to create a university-wide foreign language course for master's students in technical fields. The content of such a selection is based on a set of universal academic, research and professional problem situations in the social and professional activities of a master's graduate in this field.

The focus of foreign language learning in master's degree research should be on:

- developing universal and general professional competencies of master's students:
  - deep critical and analytical thinking;

- creative thinking;
- the ability to find non-standard ways to solve problems and develop strategies for action;
- the ability to use a foreign language as a tool for solving academic, research and general professional tasks;
- the ability to self-organize and self-develop.
  - use the status of language as a system-building element in scientific training:
- universal, meta-subject nature of the course;
- integration of a foreign language into the context of problem situations in the academic, research and general professional activities of future graduates.

It is believed that the communicative approach makes it possible to achieve effective results in mastering foreign language communication skills. Underestimating the role of translation and ignoring it in the course of study seems incorrect.

Translation is used as a teaching tool to explain the meaning of lexical units, grammatical rules, and comprehension of read texts by students, etc. In our opinion, this is not enough at the present stage. Translation as a teaching tool has extremely high potential, and translation skills are needed in various spheres of human life.

In addition, the practice of publishing scientific articles in journals and thematic collections in the native language with presentation of their main content in a foreign language in the form of an abstract is becoming increasingly widespread. Masters actively publish articles containing the results of scientific research, including in foreign journals. Therefore, the ability to translate full and abstract scientific texts is in high demand.

The increasing demand for specialists with developed competence in foreign language intercultural communication in the field of professional and scientific and technical communication is an indisputable fact. This indicates that translation should be considered not only as an auxiliary means of learning, but as a separate aspect.

The entrance exam program in a foreign language for postgraduate studies traditionally includes the translation of the original text from the main specialty. If translation is not included in the content of the classes, students will be insufficiently prepared for the entrance and candidate exams.

Translation tasks included in foreign language courses help develop reading, speaking, and writing skills, promote better understanding and consolidation of grammar rules, and expand students' vocabulary. Translation allows you to focus on special terminology, new lexical units, and the peculiarities of the grammatical structure of a foreign language. Such tasks are an effective means of forming and developing foreign language competence. Translation, therefore, is a means of improving language competence.

It is necessary to take into account the fact that translation from a foreign language to a native language and from a native language to a foreign language fulfill different didactic tasks. In the first case, translation acts primarily as a means of developing the skills of understanding a foreign language, while in the second it serves as a means of developing the skills of writing and speaking, that is, the synthesis of language in a foreign language.

The texts offered for translation to students should vary in complexity and be selected taking into account the level of foreign language proficiency of both the study group as a whole and its individual members. Texts should be interesting for students, informative, and help stimulate thinking and interest in foreign languages and translation. Students choose texts for individual work themselves, based on their academic interests, master's thesis requirements, and recommendations from their scientific supervisor.

In addition to full translations of texts, master's students are offered abstract and selective translations, as well as translations of annotations and mini-glossaries for texts related to their main field of study. The teacher carefully monitors the accuracy of the translation, drawing students' attention to complex grammatical structures, idioms, and stylistic characteristics of the original and translated texts. Using adaptive transcoding exercises is useful for teaching paraphrasing skills, using synonyms, applying lexical substitutions, and descriptive translation when it is impossible to find a complete equivalent.

The length of articles for classroom work should not exceed 1.5–2 pages, but students may use longer texts for independent work.

Exercises comparing translation options are interesting and useful. Students translate

a text individually, discuss and compare their translations, and choose the best option. They then compare their translations with those produced by professional translators (Google Translate, DeepL Translate, Reverso).

Google Translate is a popular online translator. In addition to translation, this program offers a number of useful tools, including Translated Search, Translator Toolkit, and Tools and Resources. Using these auxiliary tools will help to demonstrate both the advantages and disadvantages of automatic translation visually.

One of the most effective exercises involving the translation of the same text by student and automatic translation is comparing the results. These editing exercises develop skills in finding grammatical, lexical, and stylistic errors and help improve writing skills in both the native and foreign languages.

Master's students learn about consecutive interpreting techniques (compression, addition, generalization, concretization, etc.) within the technical aspect.

The psychological aspect reveals the specifics of interpreting as a complex type of bilingual linguistic activity. In addition, this aspect includes psychological preparation for public speaking. It is advisable to provide master's students with basic concepts of the main psychological mechanisms involved in interpreting, primarily memory, attention, etc.

The analytical aspect involves analyzing the translated text, including its degree of complexity, the presence of terminology, style, and the necessary translation techniques. The correction aspect involves analyzing errors made in translation, identifying their causes, and providing an overall assessment of the quality of the translation. The communicative aspect of consecutive interpreting in the scientific and technical field includes information and analytical, information and communication, organizational and managerial, and research activities.

Consecutive oral translation can be practiced in every lesson, starting with the translation of individual words and expressions studied in the lesson and ending with the translation of extended statements. Sources of statements can be teachers, students, and authentic audio and video recordings. The formation of oral translation skills contributes

to the development of translation competence, develops listening skills and understanding of oral speech.

Practical work experience helps to increase the competence of masters and gives them an additional tool when working in their main specialty. The use of translation as one of the types of comparative study of the systems of native and foreign languages, in our opinion, helps to improve the quality of teaching in the study of foreign languages in master's programs of any direction. The presence of translation aspects is a necessary condition for ensuring the competitiveness of graduates.

Conclusions. The use of innovations in foreign language teaching involves selecting and adapting relevant Internet resources and creating teaching materials based on Internet software products. This helps to organise communication with native

speakers, conduct reading of hypertext information related to the subject, use online dictionaries, etc.

Various aspects of the practical use of information technologies in the process of teaching English are analysed with the aim of increasing the intensity and effectiveness of the educational process and organising independent work for students. Modern educational information technologies have enormous potential for improving the effectiveness of the educational process and training professionally competent personnel capable of functioning successfully in various social and professional environments.

The prospects for further research are related to the substantiation of methodological recommendations for the use of information technologies in the study of English for professional purposes.

BIBIOGRAPHY

1. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Віпол, 2000. 636 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
3. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову : Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
5. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навчальний посібник. Київ : Фірма «ІНКОС», 2006. 248 с.
6. Atkinson, D. The mother tongue in the classroom: a neglected resource? *ELT Journal*, Oxford, 1987. 41:4.
7. Byram, M. Assessing intercultural competence in language teaching. *Sprogforum*. 2000. № 18.
8. Crystal, D. *English as a global language*. Cambridge University Press. 2003.
9. Dagilienė, I. Translation as a Learning Method in English Language Teaching // *Kalbu Studijos*. 21 NR. *Studies About Languages*, 2012. 21.
10. Dudley-Evans, T., St John, M. *Developments in ESP: A multi-disciplinary approach*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998.
11. Duff, A. *Translation*. – Oxford: Oxford University Press. 1996.
12. Gomes Ferreira, S. M. Following the Paths of Translation in Language Teaching: From Disregard in the Past Decades to Revival Towards the 21st Century // *Cadernos de Tradução*, 1999. 1:4.
13. Graham, C. R. Emerging practice and research in blended learning. *Handbook of Distance Education*. 2013.
14. Hutchinson, T., Waters, A. *English for specific purposes: A learning-centred approach*. Cambridge: Cambridge University Press. 2021.
15. Hyland, K. *English for academic purposes: an advanced resource book*. London: Routledge. 2006. 356p.
16. Kramsch, C. *Context and culture in language teaching*. *Oxford Applied Linguistics*. OUP Oxford, 1993. 295p.
17. Naimushin, B. Translation in Foreign Language Teaching: The Fifth Skill. *Modern English Teacher*, 2002. 11 (4). P. 46-49.
18. Parkinson, J. "English for Science and Technology". In *The Handbook of English for Specific Purposes*, ed. by B. Paltridge and S. Starfield, pp.155-170 (Boston, Wiley-Blackwell, 2013. 529.
19. Piaget, J. *The psychology of intelligence*. Oxford, UK : Routledge. 2001. 344 p.
20. Popovic, R. The place of translation in Language Teaching. *Bridges*, 2001. 5. P. 3-8.
21. Simões, D., Guincho H., Magalhães I. Teaching Languages to European Computer Science Students in an Engineering Institute in Portugal: Translation Approaches in the English, German and French Classroom. *e-TEALS: An e-journal of Teacher Education and Applied Language Studies*, 2013. 4. P. 46-70.

22. Stepanova, M. An Interdisciplinary Approach to Forming the Second Language Business Communication Competence. *Proceedings of the 6th Annual Conference – ICT for Language Learning*, Florence, Italy, 14-15 November 2013. P. 300-303.
23. Swales, J. *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge University Press. 1990. 288 p.

REFERENCES

1. Zyazyun, I. A. (2000). *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy : monohrafiia* [Continuing professional education: problems, searches, prospects: monograph]. Kyiv (in Ukrainian).
2. Karaban, V. I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy* [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia (in Ukrainian).
3. Karaban, V. I., Meis J. (2003). *Pereklad z ukrainskoi movy na anhliisku movu. Navchalnyi posibnyk – dovidnyk dlia studentiv vyshchikh zakladiv osvity* [Translation from Ukrainian into English. Study guide – reference book for students of higher education institutions]. Vinnytsia (in Ukrainian).
4. Ovcharuk, O. V. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniï osviti: svitovyï dosvid ta ukrainski perspektyvy* [Competence-based approach in modern education: global experience and Ukrainian perspectives]. Kyiv (in Ukrainian).
5. Tarnopolskyi, O. B. (2020). *Metodyka navchannia inshomovnoi movlennievoï diialnosti u vyshchomu movnomu zakladi osvity* [Methods of teaching foreign language speech activities in higher language education institutions]. Kyiv (in Ukrainian).
6. Atkinson, D. (1987). The mother tongue in the classroom: a neglected resource? *ELT Journal*, Oxford, 41:4.
7. Byram, M. (2000). Assessing intercultural competence in language teaching. *Sprogforum*. No. 18.
8. Crystal, D. (2003). *English as a global language*. Cambridge University Press.
9. Dagilienė, I. (2012). Translation as a Learning Method in English Language Teaching // *Kalbu Studijos*. 21 NR. *Studies About Languages*, 21.
10. Dudley-Evans, T., St John, M. (1998). *Developments in ESP: A multi-disciplinary approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Duff, A. (1996). *Translation*. – Oxford: Oxford University Press.
12. Gomes Ferreira, S. M. (1999). Following the Paths of Translation in Language Teaching: From Disregard in the Past Decades to Revival Towards the 21st Century // *Cadernos de Tradução*, 1:4.
13. Graham, C. R. (2013). Emerging practice and research in blended learning. *Handbook of Distance Education*.
14. Hutchinson, T., Waters, A. (2021). *English for specific purposes: A learning-centred approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Hyland, K. (2006). *English for academic purposes: an advanced resource book*. London: Routledge. 356p.
16. Kramsch, C. (1993). Context and culture in language teaching. *Oxford Applied Linguistics*. OUP Oxford, 295p.
17. Naimushin, B. (2002). Translation in Foreign Language Teaching: The Fifth Skill. *Modern English Teacher*, 11 (4). P. 46-49.
18. Parkinson, J. (2013). “English for Science and Technology”. In *The Handbook of English for Specific Purposes*, ed. by B. Paltridge and S. Starfield, pp.155-170 (Boston, Wiley-Blackwell, 529).
19. Piaget, J. (2001). *The psychology of intelligence*. Oxford, UK : Routledge. 344 p.
20. Popovic, R. (2001). The place of translation in Language Teaching. *Bridges*, 5. P. 3-8.
21. Simões, D., Guincho H., Magalhães I. (2013). Teaching Languages to European Computer Science Students in an Engineering Institute in Portugal: Translation Approaches in the English, German and French Classroom. *e-TEALS: An e-journal of Teacher Education and Applied Language Studies*, 4. P. 46-70.
22. Stepanova, M. (2013). An Interdisciplinary Approach to Forming the Second Language Business Communication Competence. *Proceedings of the 6th Annual Conference – ICT for Language Learning*, Florence, Italy, 14-15 November 2013. P. 300-303.
23. Swales, J. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge University Press. 288 p.

SOURCES

1. Beare K. How to Use Google Translate to Teach English [Online] Режим доступа: <https://www.yeuanhvan.com/business-english-plan/7334-how-to-use-google-translate-to-teach-english> (Last accessed 15.12.2025).

Л. А. ПИЛИПЮК

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: lara.doc.18@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-4270-3436>*

Т. В. МАКСИМЧУК

*викладач кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: maksymchuktv@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6086-4236>*

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ У МАГІСТРАТУРІ**

Стаття присвячена актуальним питанням викладання англійської мови для наукової комунікації магістрам немовних спеціальностей в умовах глобалізації та зростаючої ролі англійської як *lingua franca* науки.

Мета статті – проаналізувати основні виклики викладання наукової англійської мови магістрам немовних спеціальностей та окреслити перспективи вдосконалення цього процесу. Автори досліджують основні виклики, з якими стикаються як здобувачі освіти, так і викладачі: різний рівень мовної підготовки здобувачів освіти, обмеження у навчальному часі, низька мотивація, психологічні бар'єри, складність наукового стилю, недостатня інтеграція підходу CLIL. Потреби здобувачів освіти у спеціалізованій лексиці, академічному письмі, усній презентації результатів досліджень, а також важливість використання ІКТ, автентичних матеріалів, міждисциплінарної координації та розвитку самостійної роботи виявлено на основі опитування магістрів та викладачів. Результати опитування виявили, що більшість магістрів мають досвід читання наукових статей англійською мовою, але відчують труднощі з написанням наукових текстів та усною презентацією.

У статті проаналізовано ефективні методологічні підходи до викладання (ESP, когнітивно-комунікативний, жанровий, соціокультурний, змішане навчання) та окреслено перспективні напрямки вдосконалення освітнього процесу: інтеграція англійської мови в професійну підготовку, розвиток навичок академічного письма, створення мовного середовища, індивідуалізація навчання. Перспективні напрями викладання англійської мови для наукових цілей: використання сучасних ІКТ, підвищення кваліфікації, застосування інтерактивних методів навчання, практична спрямованість навчання та співпраці з міжнародними науковими спільнотами, розвиток самостійної роботи та інтеграція англійської мови у навчальні плани магістерських програм. Автори підкреслюють, що формування іншомовної наукової компетентності є необхідною умовою академічної мобільності, участі в міжнародному науковому обміні та розвитку висококваліфікованих кадрів. Результати дослідження можуть бути використані для модернізації програм підготовки магістрів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: англійська мова, наукова комунікація, магістри немовних спеціальностей, англійська мова для спеціальних цілей, науковий стиль, мотивація навчання, професійна міжкультурна комунікативна компетенція, інтегративно-контекстний підхід до навчання іноземних мов, системотворча система.

Дата першого надходження статті до видання: 13.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 811.161.2:81'25]:33

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.21>

І. М. ТУРЧИН

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна*

Електронна пошта: irynaturchyn1@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4630-8273>

Н. Г. ГОРОДЕЦЬКА

кандидат психологічних наук, доцент

в. о. завідувача кафедри іноземних мов,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна*

Електронна пошта: 19hnh74@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9403-0272>

Л. Й. БОНДАРЧУК

старший викладач кафедри іноземних мов,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна*

Електронна пошта: lbondarcuk660@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-1712-4447>

Н. Б. ГАВРИШКІВ

старший викладач кафедри іноземних мов,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна*

Електронна пошта: hnat1976@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9731-6973>

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Запропоноване дослідження зосереджено на соціально-історичних умовах формування українського перекладу іноземної наукової літератури з економіки, його лінгвістичних та позалінгвістичних факторах, цільовій аудиторії такого типу перекладу. Досліджуються витоки наукового перекладу в Україні, а також аналізуються мовні й позамовні фактори, що зумовили його формування та подальший розвиток. Особлива увага приділяється виявленню мовно-стилістичних і функціональних відповідників між історично віддаленими зразками українського наукового перекладу та сучасними перекладацькими практиками.

У статті розглядається особливість функції формування національної свідомості наприкінці 1800-х – на початку 1900-х років. Зачатки наукового українського перекладу були розроблені людьми з глибокими патріотичними почуттями та лінгвістичною підготовкою. Під час формулювання цільових текстів вони повинні були враховувати точність та милозвучність української спеціальної лексики, яка на той час ще не була повністю сформована, та започаткувати перші стилістичні та функціональні традиції українського наукового дискурсу.

У статті аналізуються три перекладні роботи з економіки. Наведено оригінальні тексти разом із їхніми українськими відповідниками та виділено характерні особливості трансформацій перекладу. До них належать текстуальні розширення (іноді додаткові пояснення) або, навпаки, текстуальні скорочення (ігнорування неважливої або застарілої економічної, географічної чи соціальної інформації). Подібні трансформації також простежуються в сучасних прикладах перекладів, де перекладачі – здебільшого професійні економісти – звертаються до своїх студентів та осіб, зацікавлених в економіці.

Встановлено, що переклад наукової економічної літератури – це складний інтелектуальний процес, що передбачає прагматичну адаптацію інформації до цільової аудиторії, забезпечення високого рівня термінологічної точності та послідовності, а також урахування культурного, професійного й дискурсивного контекстів.

Ключові слова: перекладацькі праці, наукова література з економіки, цільовий текст, позамовний фактор, функція формування національної свідомості, стилістична та функціональна традиція, український науковий дискурс, перекладацька трансформація.

Поставлення проблеми. В умовах утвердження України як держави із власними політичними інтересами та соціально-економічною структурою значення перекладу наукової літератури продовжує зростати, даючи змогу здобувачам освіти і фахівцям глибше вивчати теоретичні надбання й практичний досвід розвинутих індустріальних держав у технологіях, природничих дослідженнях, культурній та господарській діяльності.

Сучасний стан українського перекладу наукової літератури збігається з помітним поступом у справі викладання іноземних мов (насамперед англійської мови) в українських загальноосвітніх та спеціальних закладах освіти: предмет іноземної мови передбачено вже на рівні наймолодших класів початкової школи; значно збільшено кількість навчальних годин; з доступністю інтернет-ресурсів суттєво розширено технічні можливості засвоєння навчального матеріалу. Та попри всі позитивні зміни у ствердженні позицій іноземних мов в українській освіті, рівень вмінь та навичок іншомовної комунікації більшості випускників ще не дозволяє їм повноцінно розуміти зміст автентичних фахових текстів. Тому на даний час, коли поживляються міжнародні наукові та виробничі контакти, особливого значення набуває освіта і працевлаштування українців за кордоном, переклад наукової літератури українською мовою в нашій державі не втрачає актуальності і потребує як нових перекладацьких праць, так і їхнього критичного аналізу.

Метою нашого дослідження є початкові кроки наукового перекладацтва в Україні, мовні та позамовні чинники впливу на його зародження та розвиток, пошук мовно-стилістичних та функціональних паралелей історично віддалених зразків українського наукового перекладу з роботами сучасних перекладачів. Об'єктом дослідження стала низка цільових текстів – українських перекладів наукових книг економічного змісту кінця XIX – початку XX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наші висновки були сформовані з урахуванням дослідження Т. Панько (термінологічні засади перекладу книги економічного змісту, Т. Кияка (лексико-стилістичні проблеми сучасного наукового перекладу в Україні), І. Коропецького (зародження економічної науки в Україні), С. Злупка (персоналії і теорії української економічної думки) з використанням порівняльно-історичного методу (аналіз історичних, політичних, етнокультурних, соціально-господарських обставин розвитку наукового перекладу в Україні), а також контекстно-інтерпретаційного методу (наведення аналізованого англомовного мікроконтексту у зіставленні з його українським еквівалентом).

Виклад основного матеріалу дослідження.

В українському мовознавстві переклад наукової літератури є галуззю, яка й досі перебуває в тіні перекладу художнього, значно активнішого й глибше дослідженого. Недостатній розвиток наукового перекладу в нашій країні зумовлений насамперед надто складними обставинами функціонування самого українського наукового мовлення в Україні – від царсько-цісарського періоду з його жорстоким переслідуванням україномовних письменників і дослідників до радянських часів із задекларованим рівноправ'ям мов союзних республік та фактичною відсутністю цих мов у науковому житті тодішньої унітарної держави, де практично всі права на наукову комунікацію отримала російська мова. Тому цілком природньою є реальна тодішня відсутність наукового перекладу українською мовою, адже жодних умов для його розвитку в Україні тієї пори не існувало.

Як зауважив науковець М. Стріха, "...жодне видавництво УРСР не друкувало перекладних наукових праць – байдуже, чи з гуманітаристики, то з природничих наук (задля справедливості зазначимо, середини 1980-х практично припинився й видрук оригінальних монографій українською мовою" [Стріха: 142]. Такої

ж думки й О. Забужко, яка стверджує, що "...в той час жоден з класиків світової філософської, соціологічної чи економічної думки не зявився по-українськи хоча би пристойним однотомником" [Забужко: 120].

Стосовно наукових книг економічного змісту (і в іншомовних, і в українських варіантах), то вони традиційно наділені рисами, що відрізняють їх від досліджень іншої наукової тематики, а тому під час перекладу вимагають особливих підходів залежно від цільової аудиторії та функціонального призначення книги. Мова йде насамперед про надмірну насиченість текстів інформативними даними (цифрами, різного роду величинами, власними назвами, господарськими реаліями тощо), що мають здатність швидко втрачати актуальність. Переклад літератури економічного змісту отримав найбільше поширення і в новітню добу пострадянської України, і на початкових кроках наукового перекладу українською мовою наприкінці XIX – на початку XX ст. Відносно нова на той час галузь досліджень викликала жваве зацікавлення і науковців, і пересічних громадян, оскільки переймалася близькими всім господарськими проблемами і була націленою на успіх у підприємстві.

Попри те, що окремі теоретичні дослідження з питань господарювання, управління, фінансової політики розглядали у своїх філософських працях окремі вчені ще до XVIII ст., економіка як окрема наука сформувалася саме на рубежі XVIII-XIX ст. Звичайно, вчені пов'язують формування економічної теорії з науковою діяльністю Адама Сміта та його британськими послідовниками кінця XVIII – початку XIX ст.

Для України, яка на той час перебувала у складі двох держав (Російської імперії та Австро-Угорщини), формування економічної науки розпочалося із створення в першій половині XIX ст. кафедр політичної економії та запровадження курсу економіки в п'ятьох університетах, розміщених на території сучасної України: Харківському, Київському, Одеському, Львівському та Чернівецькому.

Через утиск української мови та заборону її використання в громадських закладах жоден із перших українських професорів не писав своїх праць українською мовою. Так, у Львівському університеті мовами викладання були польська та німецька, у Чернівецькому – виключно

німецька; у Харківському, Київському та Одеському – виключно російська. Крім того, через недостатню кількість фахівців у галузі економіки для викладання в університетах запрошували іноземних (в основному, німецьких) вчених. Так, одразу після заснування Харківського університету для викладання курсів економічних дисциплін на правничому факультеті запросили двох німецьких вчених, які читали лекції, звісно, німецькою мовою.

У монографії, впорядкованій економістами США за редакцією І. Коропецького, наводять таку статистику: за період другої половини XIX ст. – на початку XX ст. з 42 професорів з економіки, що працювали в українських університетах, 18 мали нагоду здобувати освіту на Заході, в основному в Німеччині, тому досконало знали основні європейські мови. Звичайно, книги теоретиків західної економічної думки вони опановували безпосередньо з оригіналу [Koropetskyi; Коропецький].

Важливим було й питання реципієнта перекладів економічної літератури українською мовою. На думку М. Стріхи, український переклад XIX-XX ст. був зорієнтований на інтелегентні верстви, які були переважно двомовними (багатомовними). Отже, він виконував не тільки інформативну функцію, а передусім функцію націєтворчу [Стріха: 140].

Таким чином, науковий переклад як окрема галузь українського перекладу формувалася зусиллями людей, які керувалися насамперед глибокими патріотичними почуттями. Зокрема, біля витоків наукового перекладу в Україні стояв класик української художньої літератури, поет і філософ І.Я. Франко.

Як вказує професор С. Злупко, "... до пізнання економіки Франко йшов від знайомства з творами соціалістичної орієнтації, а тому користувався категоріями трудової власності" [Злупко: 186].

І. Франко активно використовував економічні терміни у художніх творах, публіцистиці, наукових статтях і у своїх перекладах з німецької мови. Так, наприкінці 70-х років XIX ст., в Галичині за активної участі Каменяра видали українською мовою працю Г. Шеля "Суспільно-політичні стороництва в Німеччині".

На думку Т. Панько, близько 200 термінів в українському перекладі праці Г. Шеля

є еквівалентом німецьким термінам-інтерпретаторам понять. Це прості терміни на зразок *товар, відтворення, попит, продаж, вартість, надпродукція, підприємство* тощо, терміносполучення (їх більшість) *робуча сила, робучі знаряддя, залізний закон заробітної плати, кошти витвору, средства продукційні* [Панько: 28].

Популяризуючи в Україні марксизм, палким прихильником якого він був на початку своєї наукової діяльності та творчості і критиком наприкінці, І. Франко перекладав окремі сторінки праці Ф. Енгельса “Анти-Дюрінг” і назвав свою працю “Початок і теорія соціалізму Фрідріха Енгельса” [Франко].

Зазначена робота є зразком функціонально-адекватного перекладу, призначеного для українського реципієнта, з вилученням матеріалу, пов’язаного з іменем Є. Дюрінга. Попри те, що саме на полеміці з суспільно-філософськими поглядами Є. Дюрінга збудована праця Ф. Енгельса: ім’я цього філософа жодного разу не згадано у перекладі. Структурно перекладач зберіг лише вступ і третій розділ оригіналу.

Як зауважують автори коментаря до 50-томного видання творів І.Франка, В.Горський, В.Литвинов і Т.Чабан, “... на перекладі Франка відбився ряд обставин. Насамперед переклад був зв’язаний з труднощами термінологічного характеру” [Горський, Литвинов, Чабан: 557].

Порівнюючи семантичні структури міжмовних відповідників економічних термінів німецької і української мов, можна констатувати про «розбіжності в мовних презентаціях семантичних структур, нейтралізація яких може бути успішно здійснена шляхом вибору адекватного відповідника» [Артёмцев, Синегуб: 245].

Іншим прикладом перекладу літератури економічного змісту є відтворення українською мовою брошури польського соціал-демократа С. Дікштейна “Kto z czego żyje?”, опублікованого у львівському часописі “Воля” у 1902 р., а згодом окремою книжечкою. Стосовно авторства перекладу (його у публікаціях не вказали), існують різні думки. Т. Панько називає Лесю Українку автором [Панько: 30].

Т. Панько підкреслює новаторську функцію перекладу. Припускається думка, що тут, очевидно, вперше в українській мові вжито термін

прибуток, який згодом витіснив синонімічний йому *зиск*, часто вживаний І. Франком. Більшість термінолексики, що її вжито у перекладі, входить до складу сучасної української соціально-економічної лексики. Це слова: *пода-ток, товар, процент, ринок, продаж, вартість, рента, робоча сила, робочий день* тощо [Панько: 44].

Значений переклад виконували шляхом повного відтворення із збереженням рис науково-популярного викладу оригіналу, з його численними образними висловами та фразеологізмами: “Ale przedstawmy szczęśliwy kraj, w którym *buty spadają z deszczem*” [Młot: 6]. – “Але припустім на хвилю, що на світі є такий щасливий край, де *чоботи падають з неба*” [Дікштейн: 8].

Зберігаючи у загальних рисах стиль і польські реалії авторського дискурсу, перекладач, разом з тим, вдається до одомашнення у відтворенні мір ваги та грошових одиниць: “Przypuścimy, że kupił bawełny za 14.000 *złoty*ch” [Młot: 14]. – “Нехай він бавовни купив за 2800 *корон*” [Дікштейн: 8].

На теренах сучасної України колосальний вплив також мали ідеї вільного підприємництва, які започаткував А. Сміт. Серед його прихильників – І. Вернадський, М. Балудянський, М. Туган-Барановський та інші. Книгу А. Сміта “The Wealth of Nations” тогочасні студенти і науковці читали в оригіналі [Smith].

У 1913 р., у Львові опубліковано український переклад книги А. Сміта під назвою “Багатство народів”, автором якого був О. Михалевич [Сміт]. Обраний ним метод скороченого перекладу спонукає його зосереджуватися на найдоцільнішій, на його думку, інформації для українського читача, уникаючи перекладу багатьох лексем, властивих дискурсові А. Сміта, в тому числі його звертань до читача.

Скорочуючи дискурс А. Сміта, перекладач водночас намагається певним чином зберегти авторський стиль і, якщо він уникає перекладу певних лексем або синтаксем, то це, очевидно, можна пояснити певним намаганням зберегти стрункість змісту цільового дискурсу або ж оминати приклад, ідентичний вже описаному: “A country carpenter deals with in every sort of work that is made of wood: a country smith in every sort of work that is made of iron. The farmer

not only a carpenter, but a joiner, a cabinet-maker, and even a carver in wool, as well as wheelwright, a ploughright, a cart and wagon-maker” [Smith: 16]. – “В селі плотник робить і столярську роботу, іноді і токарську і бондарську” [Сміт: 17].

Як видно, українське речення значно менше за рахунок перекладацького узагальнення (генералізації). Зокрема, говорячи про деревообробні професії, автор українського перекладу уникає згадки про металообробний фах. А довга низка деревообробних професій, наведена А. Смітом в оригіналі, у перекладі О. Михалевича обмежена лише трьома лексемами, які, очевидно, на думку українського перекладача, означають принципові для села ремесла. У перекладі з’являються токарська та бондарська робота, що може вказувати на адаптацію до реалій українського села.

Водночас для детального тлумачення українському реципієнтові інформації з оригіналу перекладач іноді розширює лексемний обсяг речень, доповнюючи їх поясненнями (найчастіше це стосується певної суми грошей, міри довжини тощо): “*When wheat is at twelve shillings the quarter then wasted bread of a farthing shall weigh eleven shillings and four pence*” [Smith: 29]. – “Коли квартал пшениці коштує дваїцять шілінгів, то кількість хліба на фармінг (се четверта частина пені або деньє стерлінга) повинна заважити одинаїцять шілінгів і чотири пені” [Сміт: 27].

Грошові одиниці Англії автор перекладу тлумачить грошовими еквівалентами, які були в обігу в Наддніпрянщині (рублями), або ж в Галичині (крейцарами, ринськими): “*In the province of New York common labourers earn three shillings and six pence currency, equal to two shillings sterling a day*” [Smith: 61]. – “В окрузі Нью Йорку звичайний чорнороб заробляє в день 3 шілінги і 6 деньє на тамошні гроші. А се буде коштувати 2 шілінги стерлінга (тобто рубель на російські гроші)” [Сміт: 54].

Намагання автора перекладу максимально пристосувати цільовий текст до реалій українського суспільства того часу інколи призводить до недоречних крайнощів: “*In lone houses and very small villages which are scattered about in so desert a country as the Highlands of Scotland, every farmer must be butcher, baker and brewer to*

his own family” [Smith: 16]. – “На бідних хуторах та маленьких селах, що розкидані далеко одно від другого, кожен хutorянин чи селянин, хоче він чи не хоче, а повинен бути zarazом і хліборобом, і різником, і квасоваром” [Сміт: 17].

Як бачимо, у цільовому дискурсі зникли реалії Британії: Шотландія, Гайленди, фермери. Натомість виникли хутори, хutorяни, квасовари.

Неусталеність української термінологічної системи з економіки значно вплинула на переклад, виконаний О. Михалевичем. Надто відчутною тут є його невизначеність у доборі лексики: *підприємець* чи *предпресмець*, *податок* чи *такса*, *вексель* чи *реченець*, *рента* чи *рата*. Як перший, так і другий варіанти кожної із наведених пар можна відшукати у дискурсі цільового тексту.

Улюблені метафори А. Сміта, які риторично наводяться ним у дискурсі (*brewer, butcher, baker*) для конотації поділу праці або різних професійних інтересів, О. Михалевич перекладає не завжди однаково. Наприклад, лексема *brewer* передається ним і як *квасовар*, і як *продавець пива*, і як *бровар*.

Оскільки даний переклад є надбанням діяльності української перекладацької школи початку ХХ ст., в дискурсі його знаходимо чимало граматичних та лексичних конструкцій, які є маловживаними чи й цілком не вживаються у сучасній українській мові. Надто гостро тут стоїть питання терміноодиноць, які цілком незрозумілі сучасному реципієнтові: *гешефт*, *гешефтяр*, *фабрикація*, *купно* тощо.

Стосовно застарілості деяких перекладів Г. Кочур зазначає: “Нова епоха вимагає нових перекладів. ... це явище звичайне для кожної літератури, а в українській літературі воно особливо зрозуміле, – адже наша літературна мова розвивалася в ненормальних обставинах... Те, що, з’являючись, було вершком літературного досягнення, за яке-небудь десятиліття здавалося безнадійно старосвітським” [Кочур: 95].

Варто також звернути увагу на сучасні дослідження економічних термінів. Аналізуючи способи відтворення англійських термінів фінансово-економічного дискурсу в українській мові, дослідники встановили, що найбільш розповсюдженим способом перекладу є вибір словникового еквівалента, зокрема такі його

різновиди, як переклад за допомогою лексичного еквівалента та переклад шляхом пошуку варіантної відповідності. Крім того, науковці виділили транскодування, зокрема такі його види, як транскрипція, транслітерація, змішане транскодування та адаптивне транскодування. Калькування та описовий переклад виявилися найменш поширеними [Zhamardiy et al.: 85].

Висновки. Попри певні лексико-стилістичні труднощі сприйняття аналізованих перекладів, слід підкреслити їхнє історичне значення. Безумовно, праця цих великих людей як зачинателів справи і українського наукового перекладацтва і українського термінотворення заслуговує на глибоку вдячність наших сучасників.

Проведений аналіз трьох перекладних робіт з економіки дозволив виділити основні закономірності та характерні риси трансформацій

перекладу. Було встановлено, що перекладачі застосовують як текстуальні розширення, додаючи пояснення для кращого розуміння, так і текстуальні скорочення, усуваючи неактуальну або другорядну інформацію. Таким чином, переклад наукової економічної літератури не є механічним перенесенням змісту з однієї мови на іншу, а передбачає прагматичну адаптацію змісту, збереження термінологічної точності та врахування культурно-професійного контексту.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні ширшого кола перекладних економічних текстів різних жанрів та спеціалізацій, а також у порівняльному аналізі трансформацій перекладу українською і іншими мовами для визначення універсальних закономірностей та специфіки адаптації термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артёмцев О. В., Синегуб С. В. Особливості перекладу німецької економічної термінології українською мовою. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія "Філологія. Журналістика"*. 2022. Т. 32 (71), № 1, ч. 2. С. 240-246.
2. Горський В. С., Литвинов В. Д., Чабан Т. Н. Коментар / І. Я. Франко. Збір. тв. у 50 т. К.: Наук. думка, 1986. Т. 45. С. 557.
3. Дікштейн С. Хто з чого живе? / Пер. з пол. Львів: Бібліотека «Добрі новини», 1913. 56 с.
4. Забужко О. С. Мова і влада. *Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х*. К.: Факт, 2001. С. 99–125.
5. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки. Л.: Євросвіт, 2002. 528 с.
6. Коропецький І. С. Українські економісти XIX ст. та західна наука. К.: Либідь, 1993. 192 с.
7. Кочур Г. П. Здобутки й перспективи. *Всесвіт*. 1968. № 1. С. 92–97.
8. Панько Т. І. Від терміна до системи. Л.: Вид-во при Львівському університеті «Вища школа», 1979. 148 с.
9. Сміт А. Про багатство народів / Пер. О. Михалевич. Л.: Діло, 1913. 176 с.
10. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націтворенням (до постановки питання). *Сучасність*. 2003. № 3. С. 140–146.
11. Франко І. Я. Початок і теорія соціалізму Фрідріха Енгельса. *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*. Т. 45. К.: Наукова думка, 1968. С. 467–499.
12. Młot J. (S. Dikszejn). *Kto z czego żyje?* Krakow: Prawa Ludu, 1902. 36 p.
13. Koropetskyi I. S. (Ed.). *Selected contributions of Ukrainian scholars to economics*. Cambridge, MA: [Publisher not specified], 1984. 229 p.
14. Smith A. *The wealth of nations*. London: Everyman's Library, 1991. 621 p.
15. Zhamardiy V., Olena SH., Denysovets I., Broslavska H., Kononets, N. Translation Analysis of Ways of Financial and Economic Discourse English Terms Reproduction in Ukrainian. *Applied Linguistics Research Journal*, 2021. 5 (8). P. 80-86. doi: 10.14744/alrj.2020.27870

REFERENCES

1. Artiomtsev, O. V., & Syniehub, S. V. (2022). Osoblyvosti perekladu nimetskoj ekonomichnoi terminologii ukraïnskoju movoju [Peculiarities of translating German economic terminology into Ukrainian]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia "Filolohiia. Zhurnalistyka"* [Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. Series: Philology. Journalism], 32 (71), 1 (2), pp. 240–246.
2. Horskyi, V. S., Lytvynov, V. D., & Chaban, T. N. (1986). *Komentar* [Commentary] / I. Ya. Franko. *Zibr. tv. u 50 t.* (Vol. 45, p. 557). Kyiv: Nauk. dumka.
3. Dikshteyn, S. (1913). *Khto z chogo zhiie?* [Who lives from what?] / Translated from Polish. Lviv: Biblioteka "Dobri novyny." 56 p.
4. Zabuzhko, O. S. (2001). *Mova i vlada. Khroniky vid Fortinbrasa. Vybrana eseistyka 90-kh* [Language and power. Chronicles from Fortinbras. Selected essays of the 90s]. Kyiv: Fakt. pp. 99–125.

5. Zlupko, S. (2002). *Personalii i teorii ukraïnskoi ekonomichnoi dumky* [Personalities and theories of Ukrainian economic thought]. Lviv: Yevrosvit. 528 p.
6. Koropetskyi, I. S. (1993). *Ukrainski ekonomisty XIX st. ta zachidna nauka* [Ukrainian economists of the 19th century and Western science]. Kyiv: Lybid. 192 p.
7. Kochur, H. P. (1968). Zdobutky u perspektyvy [Achievements and prospects]. *Vsesvit*, (1), 92–97.
8. Panko, T. I. (1979). *Vid terminu do systemy*. [From term to system]. Lviv: Vyd-vo pri Lvivskomu universyteti “Vyshcha shkola.” 148 p.
9. Smith, A. (1913). *Pro bogatstvo narodiv* [The Wealth of Nations] / Translated by O. Mykhalevych. Lviv: Dilo. 176 p.
10. Strikha, M. (2003). *Ukrainskyi khudozhnii pereklad: mizh literaturou i natsietvorennia (do postanovky pytannia)* [Ukrainian literary translation: between literature and nation-building (on the issue)]. *Suchasnist*, (3), 140–146.
11. Franko, I. Ya. (1968). *Pochatok i teoriia sotsializmu Fridricha Engel'sa* [Beginning and theory of Friedrich Engels' socialism]. *Zibr. tv. u 50 tomakh* (Vol. 45, pp. 467–499). Kyiv: Nauk. dumka.
12. Młot, J. (S. Diksztejn). (1902). *Kto z czego żyje?* Krakow: Prawa Ludu. 36 p.
13. Koropetskyi, I. S. (Ed.). (1984). *Selected contributions of Ukrainian scholars to economics*. Cambridge, MA: [Publisher not specified]. 229 p.
14. Smith, A. (1991). *The wealth of nations*. London: Everyman's Library. 621 p.
15. Zhamardiy, V. & Olena, SH. & Denysovets, I. & Broslavska, H. & Kononets, N. (2021). Translation Analysis of Ways of Financial and Economic Discourse English Terms Reproduction in Ukrainian, *Applied Linguistics Research Journal*, 5 (8): 80-86. doi: 10.14744/alrj.2020.27870

I. M. TURCHYN

*Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv, Lviv, Ukraine
E-mail: irynaturchyn1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4630-8273>*

N. H. HORODETSKA

*Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor,
Acting Head of the Department of Foreign Languages,
Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv, Lviv, Ukraine
E-mail: 19hnh74@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9403-0272>*

L. Y. BONDARCHUK

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv, Lviv, Ukraine
E-mail: lbondarcuk660@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-1712-4447>*

N. B. HAVRYSHKIV

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv, Lviv, Ukraine
E-mail: hnmat1976@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9731-6973>*

ORIGINS OF THE UKRAINIAN TRANSLATION OF ECONOMIC SCIENTIFIC LITERATURE

The suggested research focuses on the social and historical conditions of translating foreign economic-scientific literature into Ukrainian, its linguistic and extralinguistic factors, and the target audience for such translations. The study

explores the origins of scientific translation in Ukraine and analyzes the linguistic and extralinguistic factors that have shaped its emergence and development. Particular attention is paid to identifying stylistic, linguistic, and functional parallels between historically distant examples of Ukrainian scientific translation and the practices of contemporary translators.

The paper examines a particular nationally-oriented function in the late 1800s – early 1900s.

The outlines of scientific Ukrainian translation were developed by individuals with deep patriotic feelings and linguistic backgrounds. When formulating target texts, they had to consider the accuracy and euphony of the Ukrainian special lexicon, which was not yet complete at the time, and to initiate the very first stylistic and functional traditions of Ukrainian scientific discourse.

The paper examines three translations of economic works. It presents the original micro-contexts alongside their Ukrainian equivalents and distinguishes the vivid features of translation transformations: textual extensions (occasional additional explanations) or, conversely, textual shortenings (omission of some unimportant or outdated economic, geographical, or social information). These sorts of transformations can be traced in current translation samples, where translators (mostly professional economists) aim their work at students and people interested in economics.

It has been established that translating scientific economic literature is a complex intellectual process that involves pragmatic adaptation of information to the target audience, ensuring high terminological accuracy and consistency, while also taking into account cultural, professional, and discursive contexts.

Key words: translation works, scientific literature on economics, target text, extra-lingual factor, nationally-orienting function, stylistic and functional tradition, Ukrainian scientific discourse, translation transformation.

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

UDC 821.111.09

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.22>

I. V. SHKOLA

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Teaching Methods,
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: iv_shkola@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1455-6371>*

B. A. SALIUK

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Teaching Methods,
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: ba_saliuk@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9952-2399>*

H. I. TABAKOVA

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Comparative Studies,
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: hi_tabakova@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9687-6290>*

H. O. ALEKSANDROVA

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Comparative Studies,
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhia, Ukraine
E-mail: ha_aleksandrova@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7687-2188>*

**TEMPORAL-SPATIAL CANVAS OF CREATIVE SPACE
IN VIRGINIA WOOLF'S «ORLANDO»**

This paper studies how the novel «Orlando» by Virginia Woolf presents an intricate narrative that disrupts traditional literary structures through its fluid exploration of time, gender, and reality. While prior analyses have largely focused on the novel's examination of gender performativity, androgyny, and identity, this study adopts a more comprehensive approach by investigating Woolf's creation of a distinctive creative space within the novel. This space transcends conventional boundaries, establishing a complex temporal-spatial framework that reflects Woolf's innovative narrative techniques.

In «Orlando», Woolf manipulates temporal and spatial dimensions, enabling the hero to traverse five centuries of English history and literature with negligible aging. This manipulation challenges the linear progression typical of biographical narratives. The present study posits that Woolf assumes a demiurge-like role, exerting control over these elements to underscore the fluidity and plasticity of existence within the novel. This approach not only critiques rigid societal norms but also serves as a meta-commentary on the evolution of English literature.

The novel's extensive intertextuality – manifested through interactions with literary figures of Shakespeare, Donne, Pope, and Tennyson – is analysed as a form of literary play reminiscent of Don Quixote. Woolf's deliberate amalgamation of fact and fiction, coupled with her deployment of vertical and horizontal spatial metaphors, facilitates a nuanced exploration of various literary epochs and their impact on Orlando's development. This spatial representation, intertwined with the integration of external landscapes and internal psychological states, further obscures the distinction between objective reality and subjective experience, illustrating Woolf's sophisticated intertwining of character and environment.

So, Woolf's construction of a narrative that not only exemplifies her mastery of literary techniques but also compels readers to reevaluate conceptions of time, identity, and reality within the context of literary history.

Key words: Virginia Woolf; Orlando; temporal-spatial narrative; intertextuality; literary tradition; creative space.

Introduction. Virginia Woolf's «Orlando» (1928) stands as a testament to the author's unparalleled ability to create a narrative that defies conventional literary canons. For this reason, this novel has continually captivated scholars worldwide, inspiring diverse interpretations and analyses since its publication. Even in the last decade, scholars have made significant contributions to its investigation, focusing on such topics as gender performativity, androgyny, identity issues, Woolf's critique of rigid gender categories, and urban space.

Recent scholarship, including work by Moslehi and Niazi on gender performativity [Moslehi & Niazi] and by Alberto García García-Madrid on fashion and identity construction [García-Madrid], has shed new light on Woolf's creation of a character who transcends sexual restrictions and uses clothing as a tool for identity across historical periods.

While many researchers have focused on the novel's treatment of gender and identity, there is growing recognition of the need to explore Woolf's creation of unique time and space, which reveals the author's intentions within the work. Derek Ryan suggests that, by having Orlando «look at the world through the prism of each epoch, without changing himself/herself psychologically», Woolf creates a constant vantage point from which to observe the changing literary and social landscapes [Ryan : 78].

While these studies have contributed to our understanding of «Orlando», there remains a need for a more comprehensive analysis of the novel as a manifestation of Woolf's creative space, which transcends conventional boundaries of time, gender, and physical laws, creating a specific temporal-spatial narrative canvas that reflects the writer's innovative approach to storytelling. There is a notable gap in the analysis of this work in terms of the 'creative space' the author constructed, examining the interplay between her ideas, the literary process, and the resulting narrative, from which this research could benefit.

Main text. As a literary critic herself, Virginia Woolf demonstrates a mastery of techniques for crafting engaging prose, developing unique characters, and cultivating distinctive styles. She conceived «Orlando» as a 'joke novel' and an opportunity to look at her own work from a different angle. In her diary in March 1927, she wrote: «In

fact, I feel the need for a merry escape after all these serious lyrical experimental books, the form of which is always so carefully thought out <...> Satire should be the main note: satire and restlessness. <...> My lyricism needs to be presented in a satirical light. Everything is to be parodied» [Woolf 1980 : 131].

This intention is evident in her construction of the novel's narration. At the heart of it lies a young poet, Orlando, whose very being exemplifies the malleability of existence within Woolf's constructed world. However, the manipulation of reality, in which the protagonist exists, extends far beyond the gender transformation that has been examined by scholars earlier. The author has the power to transform time and space concepts according to her intentions. Thus, we see time-travel through five centuries of English literature and history, with Orlando aging at a glacial pace, if at all. This disregard for temporal norms is evident when the narrator states, «But Time, unfortunately, though it makes animals and vegetables bloom and fade with amazing punctuality, has no such simple effect upon the mind of man» [Woolf 2018 : 52]. By controlling aspects such as a character's age and gender, Woolf positions herself as a demiurge-like figure, able to manipulate reality in her fictional world, further emphasizing the novel's fluidity and malleability.

This novel represents a complex literary game in which the author creates a rich intertextual tapestry reflecting the history of English literature from the Renaissance to Modernism while simultaneously challenging and subverting the conventions of the biographical genre. «Orlando» is primarily a novel about literature, with the main character being not only a poet but also a literary critic capable of analysing English literature over several centuries (from Shakespeare to Hardy). This can be traced in the manner of depicting the hero and the fictional world and in many quotes and allusions.

The first chapter of the novel, according to H. Lee, is «a general paraphrase of Elizabethan poetry» [Lee : 146]. It is represented by William Shakespeare, who is introduced in the novel as a 'shabby man' sitting at the servants' table. This encounter serves to root the young nobleman and poet in the rich literary tradition of the English Renaissance and is exemplified in Orlando's

early attempts at poetry: «He was describing, as all young poets are for ever describing, nature» [Woolf 2018 : 5]. Orlando's experiences echo Shakespearean tragedies, from romantic encounters reminiscent of Romeo and Juliet to dramatic scenes recalling Othello.

As Orlando moves through the 17th century, Woolf introduces various literary figures and styles, reflecting the changing literary tastes of this era. The novel's progression through time allows Woolf to explore different literary movements, including the metaphysical poets of the 17th century. These poets, like John Donne, were known for experimenting with literary devices such as obliquity, irony, and paradox, often complemented by dramatic and direct language and rhythms that echo the patterns of everyday speech.

Interestingly, Orlando's gender transformation happened during this time. As an ambassador to Constantinople, he explores a different culture and way of life. So, he undergoes a mysterious transformation, waking up to discover he has changed gender to female. Compared to metaphysical poets who focused more on analysing emotions rather than simply expressing them and delving deeply into their consciousness, this transformation is not depicted as a shocking or traumatic event but rather as a natural progression in Orlando's life: «The change of sex, though it altered their future, did nothing whatever to alter their identity. Their faces remained, as their portraits prove, practically the same. His memory – but in the future we must, for convention's sake, say 'her' for 'his', and 'she' for 'he' – her memory then, went back through all the events of her past life without encountering any obstacle» [Woolf 2018 : 75]. This passage not only highlights the fluidity of gender in the novel but also pays attention to the conventions of language and narrative.

As a woman, Orlando returns to England and time-travels through the Enlightenment era, represented by Alexander Pope. Orlando's interactions with Pope serve to highlight the wit and satire characteristic of the period. Joseph Addison, John Dryden, and Alexander Pope are mentioned as part of the intellectual society in London that Orlando experiences. Notably, Woolf deliberately creates an anachronism by depicting these writers as contemporaries, although they lived at different times. This is one of the many ways Woolf

subverts traditional biographical techniques of linear timing, challenging the reader's expectations of historical accuracy.

The narrative progresses through Romanticism, represented by Lord Byron's influence on Orlando's poetic endeavours, and into the Victorian era, where Tennyson's presence reflects the period's preoccupation with nature and symbolism while subtly critiquing its rigid social norms. The novel concludes in Woolf's own modernist era, with implicit references to her contemporaries, such as T.S. Eliot and James Joyce, in the fragmented, stream-of-consciousness style that characterizes the final chapters. This stylistic shift mirrors Orlando's own evolution and the changing literary landscape. By the end of the novel, Orlando has achieved literary success and recognition, completing her long-deferred ambition to be a writer.

This journey through literary history serves multiple purposes in Woolf's narrative. It allows her to comment on the evolving role of women in society and literature, as Orlando's gender transformation coincides with significant social changes. Additionally, it provides a platform for Woolf to critique and celebrate various literary movements, showcasing how each era's artistic sensibilities reflect broader cultural shifts. The novel's spanning of centuries also underscores Woolf's exploration of time as a fluid concept, challenging linear narratives and conventional notions of identity and experience. As we can see, in each prominent literary period, Orlando meets the main authors who expressed that period's artistic features and, through their heritage, influenced the next development of English literature. Shakespeare, Donne, Pope, Lord Byron, Lord Tennyson, T.S. Eliot, and others are depicted as experienced writers, in contrast to Orlando, whose artistic path evolves gradually over the centuries.

In addition, the figure of critic and poet Nicholas Greene serves as a bridge between different literary periods, illustrating the continuity and evolution of English literature. Meeting Orlando in both the Elizabethan and Victorian eras, Greene evolves from critic to mentor, dismissing contemporary writers as mere 'giants' of the past, such as Marlowe, Shakespeare, and Ben Jonson.

By weaving well-known names into Orlando's journey, Woolf creates a rich intertextual tapestry that serves as a meta-commentary on the history

of English literature. This perspective aligns with Harold Bloom's observation that «Orlando» belongs to those books that «are, first of all, interpretations of other literary texts» [Bloom : 507].

Woolf's novel blends fact and fiction, combining fantasy, literary experimentation, and reflections on human experience. It challenges traditional notions of time and identity, exploring modernist themes of subjective reality and consciousness. The novel's self-awareness adds another layer to this creative space.

There is a clear literary and intertextual game at play in Woolf's *Orlando* that can be compared to «*Don Quixote*». Harold Bloom notes that «after *Don Quixote*, all novels are doomed to rewrite Cervantes' universal masterpiece» and emphasizes the 'organized play' present in both novels [Bloom : 507]. Both works are primarily interpretations of other literary texts, and their protagonists are avid readers who can be considered alter egos of their bibliomaniac authors. Just as *Don Quixote*'s reality is transformed by chivalric romances, *Orlando*'s world is constantly reshaped by the literature of each era. Woolf deliberately emphasizes the fictional nature of her narrative: everything changes except the human being – neither time nor gender makes *Orlando* psychologically different, forcing the protagonist to look at the world through the prism of each era while remaining essentially unchanged.

Orlando's ability to live through multiple centuries allows Woolf to comment on the evolution of society, culture, and literature from a unique, almost eternal perspective. Woolf portrays literature as transcending time and space, reflected in *Orlando*'s multiplicity of selves – far more than the six or seven a typical biography accounts for – representing literature's ability to encompass diverse perspectives and experiences. In examining the spatial dimensions of «*Orlando*», we can observe how Woolf ingeniously represents different literary epochs through alternating vertical and horizontal metaphors. This spatial organization not only reflects the changing literary landscape but also mirrors *Orlando*'s personal evolution and the broader cultural shifts across centuries. The Elizabethan era, dominated by the recurring symbol of the oak tree and the towering figure of Shakespeare, is primarily vertical in its representation. This verticality echoes the hierarchical

social structures of the time and the lofty aspirations of Renaissance literature. Choosing an oak as the title («*The Oak Tree*») and image for *Orlando*'s poem is symbolic; it is considered part of England's heritage due to its deep historical, cultural, and practical significance. As *Orlando* evolves from a young nobleman to a mature woman, the oak tree's symbolism highlights this journey of growth and self-discovery. It represents a grounding force amidst the fluidity of time and identity, providing *Orlando* with a sense of permanence. The novel explores the concept of literature as a transcendent force. Jane de Gay interprets *Orlando*'s centuries-long process of writing and revising «*The Oak Tree*» as a metaphor for the enduring nature of artistic creation. She likens this process to a spiritual pregnancy, connecting artistic creation to biological processes and to time [De Gay].

In contrast, the 17th century introduces a striking horizontal plane with the Great Frost episode, where the frozen Thames becomes a level playing field and social boundaries temporarily dissolve. The 18th century returns to vertical imagery, representing the period's intellectual growth and the rise of the novel as a literary form. The Romantic period expands horizontally through vast natural landscapes and *Orlando*'s travels, symbolizing the era's fascination with exotic locales. The Victorian era reverts to verticality, reflecting rigid social hierarchies and industrial chimneys, while the Modern era presents a complex interplay of both dimensions – technological advancements reach skyward as traditional boundaries expand horizontally.

This spatial analysis reveals Woolf's nuanced approach to representing literary history. The alternation between vertical and horizontal spaces metaphorically captures the tensions between tradition and innovation, constraint and freedom, that characterize the evolution of English literature. Through this technique, Woolf not only charts *Orlando*'s journey through time but also creates a rich, multidimensional portrait of the literary epochs that shaped both the protagonist and the author herself.

In addition to representing space in two dimensions (vertical and horizontal) to characterize literary epochs, the novel reveals a spatial layer of creative reality that can be experienced through different senses.

Woolf creates a space where landscapes in «*Orlando*» often serve as external reflections

of the protagonist's internal state, blurring the lines between objective reality and subjective experience. When Orlando falls into a trance-like sleep after his heartbreak, the narrative itself mirrors this obscurity. Through such vivid descriptions, Woolf creates a world in which the boundaries between inner and outer realities are permeable, landscapes and weather patterns become extensions of the characters' psyches, and readers are challenged to reconsider reality as far more subjective and malleable than conventional narratives typically allow.

In essence, «Orlando» presents a narrative space that operates on the logic of imagination rather than physical laws. Locations are not merely settings but become active participants in the narrative, shifting in response to Orlando's moods and experiences. The space of «Orlando» becomes a metaphor for the act of writing itself – a realm where the artist can reshape reality according to

their creative vision. «Orlando» becomes more than just a story; it's a meditation on the nature of storytelling itself, where reality can be bent, time compressed or expanded, and identities fluid – a space where the only limits are those of imagination, allowing her to explore themes of gender, time, identity, and creativity in revolutionary ways.

Conclusions. To sum up, implementing a temporal-spatial approach provides a deeper understanding of «Orlando» as a complex artistic creation reflecting Woolf's unique vision and mastery of literary craft. Through this sweeping narrative, Woolf chronicles English literature from the Elizabethan age to the early 20th century as a meta-commentary on literary evolution. The time-bending narrative and spatial metaphors allow her to explore gender roles, examine creativity and the artist's role, and challenge conventional notions of time, space, identity, and reality, ultimately pushing the boundaries of what a novel can be.

REFERENCES

1. Bloom, H. (1994). *Western Canon: Books and School of the Ages*. New York: Harcourt.
2. De Gay, J. (2006). *Virginia Woolf's Novels and the Literary Past*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
3. García-Madrid, A. G. (2024). Blurring Reality and Blurring Gender: Fashion and Attire in Virginia Woolf's Orlando. *Anglia*, 142 (1), 102-117. <https://doi.org/10.1515/ang-2024-0008>
4. Lee, H. (1977). *The Novels of Virginia Woolf*. London: Methuen.
5. Moslehi, M., & Niazi, N. (2016). A Study of Gender Performativity in Virginia Woolf's Orlando: A Mocking Biography. *K@ta: A Biannual Publication on the Study of Language and Literature*, 18 (1), 1-7. <https://doi.org/10.9744/kata.18.1.1-7>
6. Ryan, D. (2013). *Virginia Woolf and the Materiality of Theory: Sex, Animal, Life*. Edinburgh University Press.
7. Woolf, V. (1980). *The Diary of Virginia Woolf: Vol. 3*. (A. O. Bell, Ed.). London: The Hogarth Press.
8. Woolf, V. (2018). *Orlando, A Biography*. [E-book]. GlobalGrey.

І. В. ШКОЛА

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна пошта: iv_shkola@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1455-6371>

Б. А. САЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна пошта: ba_saliuk@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9952-2399>

Г. І. ТАБАКОВА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна пошта: hi_tabakova@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9687-6290>*

Г. О. АЛЕКСАНДРОВА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, Україна
Електронна пошта: ha_aleksandrova@bdpu.org.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7687-2188>*

**ТЕМПОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВА КАНВА ТВОРЧОГО ПРОСТОРУ
В РОМАНІ ВІРДЖИНІ ВУЛФ «ОРЛАНДО»**

У статті досліджується, яким чином роман Вірджинії Вулф «Орландо» репрезентує складну наративну структуру, що порушує традиційні літературні моделі завдяки плинному осмисленню часу, гендеру та реальності. Хоча попередні дослідження здебільшого зосереджувалися на проблематиці гендерної перформативності, андрогінності та ідентичності, у цій роботі запропоновано ширший підхід, спрямований на аналіз створення письменницею своєрідного творчого простору в межах роману. Цей простір виходить за звичні межі, формуючи складну темпорально-просторову модель, що відображає новаторські наративні техніки Вулф.

У романі «Орландо» письменниця маніпулює часовими та просторовими вимірами, дозволяючи протагоністу подолати п'ять століть англійської історії та літератури майже без ознак старіння. Така маніпуляція підважує лінійну послідовність, притаманну біографічному наративу. У дослідженні висувається теза про те, що Вулф постає в ролі деміурга, здійснюючи контроль над цими елементами з метою підкреслення плинності та пластичності буття в художньому світі роману. Подібний підхід не лише критикує жорсткі соціальні норми, а й виконує функцію метакоментаря щодо еволюції англійської літератури.

Широка інтертекстуальність твору, представлена взаємодією з такими літературними постатями Шекспіра, Донна, Поупа і Теннісона, аналізується як форма літературної гри, співвідносна з традицією «Дон Кіхота». Свідоме поєднання факту й вигадки, а також використання вертикальних і горизонтальних просторових метафор, уможливають багатовимірне осмислення різних літературних епох та їхнього впливу на становлення Орландо. Така просторова репрезентація, поєднана з інтеграцією зовнішніх ландшафтів і внутрішніх психологічних станів, ще більше розмиває межу між об'єктивною реальністю та суб'єктивним досвідом, ілюструючи вишукане переплетіння персонажа й середовища у поетиці Вулф.

Тож, створений Вулф наратив не лише демонструє її майстерність у володінні літературними прийомами, а й спонукає читача до переосмислення уявлень про час, ідентичність і реальність у контексті історії літератури.

Ключові слова: Вірджинія Вулф; Орландо; темпорально-просторовий наратив; інтертекстуальність; літературна традиція; творчий простір.

Дата першого надходження статті до видання: 15.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'23:81'42:323.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.23>

О. Г. ГУДЗЕНКО

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри психології,

Горлівський інститут іноземних мов

Донбаського державного педагогічного університету, м. Дніпро, Україна

Електронна адреса: olena.gudzenkooo@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2028-7697>

А. І. АЛЕКСАНДРУК

здобувачка ступеня вищої освіти «бакалавр» освітньо-професійної програми

«Середня освіта. Німецька та англійська мови. Зарубіжна література»,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Електронна адреса: Aleksandruk.Anastasiia2025@vnu.edu.ua

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВЕРБАЛЬНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена комплексному аналізу психолінгвістичних механізмів реалізації вербальної маніпуляції в сучасному політичному дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена інтенсифікацією інформаційних потоків, трансформацією політичної комунікації та посиленням прихованого психологічного впливу на суспільну свідомість у цифровому та медійному середовищах. У роботі розглянуто політичну маніпуляцію як цілеспрямований психолінгвістичний процес, що ґрунтується на взаємодії мовних засобів, активації когнітивних стереотипів та управлінні емоційними реакціями реципієнта.

На основі аналізу сучасних наукових джерел охарактеризовано основні лінгвістичні й психологічні механізми маніпулятивного впливу в політичному дискурсі, зокрема сугестивність, використання прецедентних одиниць, стратегію «позитиву», графогібридизацію та нейролінгвістичне програмування. Доведено, що маніпулятивні стратегії реалізуються через багаторівневу організацію мовленнєвих компонентів, що включає специфічний лексичний вибір, метафоризацію та фреймінг, які в сукупності сприяють конструюванню викривленої політичної реальності.

Особливу увагу приділено ролі емоційного чинника та експлуатації когнітивних упереджень як ключовим умовам ефективності політичної маніпуляції. Обґрунтовано, що вербальна маніпуляція є системним явищем, яке в умовах гібридної війни та цифрової комунікації набуває характеру інформаційно-психологічної зброї. Автором зроблено висновок про необхідність розвитку психолінгвістичної грамотності та формування навичок критичної деконструкції медіаповідомлень як важливих інструментів гарантування інформаційно-психологічної безпеки особистості й суспільства.

Ключові слова: маніпулятивні стратегії, політичний дискурс, психолінгвістичні механізми, вербальна маніпуляція, когнітивні стереотипи, сугестія, політична комунікація, психолінгвістична безпека.

Поставлення проблеми. Сучасний медіапростір формується в умовах інтенсивних інформаційних потоків, високої конкуренції за увагу аудиторії та зростання впливу цифрових платформ на суспільну свідомість [Ozhohan et al., 2023]. За таких обставин медіакомунікація перестає бути нейтральним каналом передавання інформації й дедалі частіше набуває характеру цілеспрямованого психологічного

впливу [Гудзенко та ін., 2024]. Маніпулятивні стратегії стають невід'ємною складовою медіадискурсу, оскільки вони дозволяють коригувати сприйняття подій, формувати оцінки та установки реципієнтів, а також моделювати бажані моделі поведінки [Гудзенко та ін., 2025].

У процесі медіавпливу маніпуляція реалізується не лише через зміст повідомлення, а й через специфічну організацію мовних

і позамовних засобів [Харитоновна, 2018]. Вибір лексики, синтаксичних конструкцій, образних ресурсів, а також апеляція до емоцій, стереотипів і когнітивних схем адресата створюють підґрунтя для прихованого впливу на свідомість і підсвідомість аудиторії [Гудзенко, 2023]. Саме тому аналіз маніпулятивних стратегій потребує лінгвопсихологічного підходу, який дозволяє розкрити взаємодію мовленнєвих форм і психічних механізмів сприйняття, інтерпретації та прийняття інформації [Назаренко, Нестеренко, 2021].

Лінгвопсихологічний вимір дослідження маніпуляції в медіапросторі зосереджується на виявленні тих механізмів, за допомогою яких мовні структури активізують емоційні реакції, когнітивні упередження та настанови реципієнта [Kutuza, 2017]. Маніпулятивний вплив реалізується через сугестивність, фреймінг, повторюваність повідомлень, символічну насиченість і стратегічне використання оцінної лексики, що сприяє зниженню критичного осмислення інформації [Kuzmenko et al., 2023]. У цьому контексті мова виступає не лише інструментом комунікації, а й засобом психологічного програмування масової свідомості [Луценко та ін., 2025].

Аналіз наукових праць свідчить про те, що проблема маніпулятивних стратегій у медіадискурсі розглядається на перетині психолінгвістики, когнітивної психології, теорії масової комунікації та медіалінгвістики [Харитоновна, 2018]. Водночас динамічний розвиток інформаційного середовища, поява нових форматів медіаконтенту та зростання ролі соціальних мереж актуалізують потребу в комплексному осмисленні механізмів маніпулятивного впливу [Іващенко, Гришин, 2024]. Отже, дослідження лінгвопсихологічних механізмів реалізації маніпулятивних стратегій у медіапросторі є важливим кроком до глибшого розуміння природи сучасної медіаконікації та вироблення ефективних стратегій протидії інформаційно-психологічному впливу [Кирилюк, 2020].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функціонування маніпулятивних стратегій у медіапросторі активно досліджується в межах лінгвістики, психолінгвістики та теорії масової комунікації [Мошак, 2020]. Науковці наголошують, що медіадискурс

є особливим типом комунікації, у якому мовні засоби використовуються не лише для інформування, а й для прихованого психологічного впливу на масову свідомість [Степанов, Могильник, 2024]. Маніпуляція в медіа розглядається як цілеспрямований процес формування інтерпретацій, оцінок і емоційних реакцій адресата шляхом стратегічної організації мовлення [Шугаєв, 2025].

У дослідженні В. Іващенко та М. Гришина маніпулятивні стратегії в соціальних медіа описуються як складова ширшої системи комунікативних стратегій, що реалізуються через управління увагою, повторюваність повідомлень і апеляцію до емоційних та ціннісних орієнтацій аудиторії. Автори підкреслюють, що саме цифровий медіапростір посилює психологічний ефект маніпуляції завдяки швидкості поширення інформації та інтерактивному характеру комунікації [Іващенко, Гришин, 2024]. Термінологічні засади аналізу маніпуляції та інформаційного впливу подає О. Кирилюк, наголошуючи, що мовні механізми маніпуляції є ключовими в умовах інформаційної війни та спрямовані на зміну когнітивних моделей сприйняття реальності [Кирилюк, 2020].

Психолінгвістичні аспекти маніпулятивного впливу розкриваються в дослідженнях, де маніпулятивні прийоми аналізуються як результат взаємодії мовних форм і психологічних механізмів сугестії [Kutuza, 2017]. Використання прецедентних одиниць активізує колективні знання та емоційні асоціації реципієнтів, посилюючи ефективність маніпуляції [Левко, 2020]. Подібну ідею висловлює А. Кондрук, який розглядає маніпулятивну стратегію позитиву як спосіб прихованого впливу, що маскується під доброзичливу та емоційно привабливу комунікацію [Кондрук, 2019]. Специфіка маніпуляцій в англійськомому середовищі через лексичні та стилістичні засоби розкрита у працях іноземних та вітчизняних дослідників [Дун Ці, 2023; Нагорна, 2023].

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та системному аналізі психолінгвістичних механізмів реалізації вербальної маніпуляції в сучасному політичному дискурсі. Дослідження спрямоване на виявлення специфічних мовних засобів та психічних чинників, за допомогою яких здійснюється прихований

вплив на когнітивні структури реципієнтів, моделюються їхні емоційні реакції та формуються стійкі політичні установки в умовах сучасного медіапростору.

Методи дослідження. У статті застосовано міждисциплінарний підхід, який поєднує психолінгвістику, когнітивну лінгвістику та аналіз медіадискурсу [Харитоновна, 2018]. Основним методом є когнітивно-прагматичний аналіз мовних засобів, які використовуються для впливу на емоції та думки аудиторії [Гудзенко, 2023]. Це дає змогу виявити, які слова, вирази або стилістичні прийоми допомагають формувати певне сприйняття інформації [Нагорна, 2023]. Також порівнюються різні підходи та наукові погляди на маніпулятивні стратегії, що допомагає зрозуміти їхні психолінгвістичні особливості [Шугаєв, 2025; Дун Ці, 2023].

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація маніпулятивних стратегій у сучасному політичному дискурсі є складним психолінгвістичним процесом, що ґрунтується на фундаментальних механізмах прихованого впливу на когнітивну сферу особистості [Гудзенко та ін., 2025]. Наукове осмислення цього явища вимагає чіткого розмежування сугестії та маніпуляції як споріднених, проте відмінних за механізмом детермінації типів комунікативного впливу [Kutuza, 2017]. Якщо сугестія орієнтована на пряме або опосередковане навіювання установок, то маніпуляція виступає як латентний тиск, за якого реципієнт схильний вважати нав'язані ззовні оцінки та рішення власними [Kutuza, 2017]. Психолінгвістичний аналіз дозволяє ідентифікувати такі впливи як інструменти політичного тиску, що використовують мову для програмування поведінки суб'єкта в заданому ідеологічному векторі [Харитоновна, 2018].

Центральним когнітивним механізмом у структурі маніпулятивного впливу є використання мовленнєвої репрезентації у медіа для формування або трансформації когнітивних стереотипів [Гудзенко, 2023]. Маніпулятивний потенціал мови розкривається через складну взаємодію когнітивно-семантичних та прагмакомунікативних параметрів дискурсу, що забезпечують конструювання специфічної моделі політичної реальності [Харитоновна, 2018]. Шляхом стратегічної організації повідомлення

маніпулятор активізує наявні в пам'яті реципієнта ментальні шаблони, що дозволяє обходити логічні фільтри сприйняття та закріплювати потрібні установки на рівні підсвідомості [Гудзенко, 2023].

В умовах сучасного інформаційного простору ці психолінгвістичні механізми функціонують як цілісна система стратегій впливу, що адаптуються до динамічних змін медіасередовища [Гудзенко та ін., 2024]. Лінгвопсихологічний вимір реалізації таких стратегій передбачає моделювання емоційного стану аудиторії, де мова виступає ключовим інструментом політичного маніпулювання [Ozhohan et al., 2023]. Ефективність маніпулятивного акту в політичній комунікації безпосередньо залежить від здатності мовця використовувати когнітивні вразливості адресата, трансформуючи інформаційний потік у засіб цілеспрямованої детермінації масової свідомості [Гудзенко та ін., 2024; Гудзенко та ін., 2025].

Отож, психолінгвістичні механізми вербальної маніпуляції в політичному дискурсі функціонують як багаторівнева система прихованого впливу на когнітивну сферу особистості. Провідна роль у цьому процесі належить стратегічній мовленнєвій репрезентації подій, яка через активацію та трансформацію когнітивних стереотипів дозволяє маніпулятору обходити механізми критичного аналізу інформації. Розуміння природи такого впливу вимагає чіткого розмежування сугестії та латентного тиску, де мова постає не просто засобом комунікації, а фундаментальним інструментом психологічного програмування масової свідомості.

Інструментальний рівень вербальної маніпуляції в політичному дискурсі охоплює розгалужену систему специфічних лінгвістичних маркерів, що виконують функцію психологічних «тригерів» для активації потрібних асоціативних зв'язків у свідомості реципієнта. Важливе місце в цій системі посідають прецедентні одиниці, які через апеляцію до колективної культурної пам'яті, релігійних кодів та історичного досвіду забезпечують приховану легітимізацію політичних ідей [Левко, 2020]. Використання таких одиниць дозволяє маніпулятору залучати потужний емоційний ресурс несвідомого, посилюючи ефект навіювання та блокуючи раціональний аналіз повідомлення.

На графічному рівні в сучасному українському тексті дедалі частіше спостерігається застосування графогібридизації – прийому візуально-лінгвістичної маніпуляції, що дозволяє кодувати додаткові ідеологічні смисли безпосередньо у внутрішній формі та написанні слів [Сальнікова, 2024]. Окрім візуальних засобів, важливим інструментом є вербалізація ключових ідеологічних концептів через афористичні структури, що сприяє їхній швидкій інтерналізації у свідомість мас. Зокрема, специфічна концептуалізація поняття «мова» в афоризмах дозволяє закріплювати певні політичні догми як незаперечні аксіоми [Смаглій, 2023].

Лексичний аспект маніпуляції реалізується через ретельний відбір емоційно-оцінних одиниць, які в політичному та діловому дискурсах слугують інструментами вербальної агресії або стратегічного маркування реальності за принципом «свій-чужий» [Нагорна, 2023]. Особливого значення набуває стратегія «позитиву», за якої маніпулятор використовує вербальні засоби для створення оманливої атмосфери доброзичливості, що дозволяє приховати справжні інтенції комуніканта – «лицеміра» та нейтралізувати захисні бар'єри аудиторії [Кондрук, 2019]. В умовах сучасних конфліктів ці лінгвістичні інструменти вимагають залучення спеціалізованої термінології інформаційної війни для їхньої адекватної дешифровки та наукової інтерпретації [Кирилюк, 2020].

Отож, інструментальний рівень маніпуляції базується на поєднанні традиційних стилістичних засобів із новітніми прийомами візуально-текстового впливу. Кожен із цих маркерів спрямований на те, щоб змінити когнітивну модель сприйняття реальності реципієнтом, забезпечуючи ефективність прихованого психологічного програмування масової свідомості.

Прагматичний аспект реалізації маніпулятивних стратегій суттєво детермінується типом політичного режиму, який безпосередньо визначає характер та інтенсивність мовного тиску на суспільну думку [Дяченко, 2016]. У межах сучасних політико-технологічних вимірів маніпуляція постає як фундаментальний засіб конструювання соціальної реальності, де мова виступає інструментом стратегічного планування поведінки електорату [Мошак, 2020]. Системний аналіз риторики сучасних лідерів

виявляє стійкі прагматичні стратегії впливу, що ґрунтуються на експлуатації когнітивних вразливостей реципієнта та моделюванні його емоційних реакцій [Шугаєв, 2025]. При цьому мовні маніпуляції посадовців у публіцистичному дискурсі часто спрямовані на приховане нав'язування ідеологічних цілей під виглядом надання об'єктивної інформації [Степанов, Могильник, 2024].

Дослідження англomовного політичного дискурсу, зокрема аналіз виступів американських політиків, підтверджує універсальність психолінгвістичних параметрів впливу [Дун Ці, 2023; Назаренко, Нестеренко, 2021]. Висока ефективність таких актів у західному демократичному просторі забезпечується застосуванням складних алгоритмів нейролінгвістичної маніпуляції, зокрема моделі Мілтона, що дозволяє програмувати підсвідомі реакції аудиторії через специфічні вербальні конструкції [Павлюх, Телефус, 2022]. Аналогічні тенденції ідентифіковано і в німецькомовному медіадискурсі, де лінгвістичні засоби маніпулятивного впливу адаптуються до соціокультурних особливостей європейського соціуму [Король, Волощук, 2020]. Важливим елементом цієї системи є політична реклама, де лінгвістичний вимір маніпуляції спрямований на швидке формування потрібного оцінного ставлення до політичного об'єкта [Kuzmenko et al., 2023].

Особливої гостроти та динамічності маніпулятивні стратегії набувають у цифровому середовищі. Типологічні різновиди стратегій у соціальних медіа базуються на управлінні увагою та високій швидкості поширення контенту, що значно знижує критичний поріг сприйняття інформації [Іващенко, Гришин, 2024]. В умовах сучасної гібридної війни ці механізми трансформуються у потужну інформаційно-психологічну зброю, спрямовану на деструкцію когнітивної безпеки особистості через використання специфічних мовних засобів [Луценко та ін., 2025]. Загалом, лінгвістичний аналіз доводить, що мова є глобальним інструментом політичної маніпуляції, який інтегрує ресурси різних рівнів для досягнення стратегічних цілей [Ozhohan et al., 2023].

Отож, прагматика маніпулятивних стратегій у сучасному дискурсі свідчить про їхню високу адаптивність до технологічних та геополітичних

викликів. Використання широкого арсеналу засобів, – від нейролінгвістичного програмування до управління контентом у соцмережах, – робить вербальну маніпуляцію ключовим чинником формування сучасної політичної дійсності.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що психолінгвістичні механізми вербальної маніпуляції в політичному дискурсі є багаторівневою системою цілеспрямованого впливу на когнітивну сферу особистості. На основі аналізу наукової літератури та практичного матеріалу зроблено такі висновки:

Теоретико-методологічний рівень. Встановлено, що маніпуляція в політиці функціонує як латентний психологічний тиск, що відрізняється від прямої сугестії своєю прихованістю. Головним когнітивним механізмом виступає стратегічна мовленнєва репрезентація, яка активізує або трансформує ментальні стереотипи реципієнта, дозволяючи маніпулятору обходити фільтри критичного сприйняття та закріплювати потрібні ідеологічні установки на рівні підсвідомості.

Інструментально-лінгвістичний рівень. Виявлено, що ефективність маніпулятивного впливу забезпечується використанням широкого арсеналу вербальних маркерів. До них належать прецедентні одиниці (які апелюють до колективної пам'яті), графогібридизація (візуально-лінгвістичне кодування смислів), афористична концептуалізація та стратегія «комунікативного позитиву». Кожен із цих засобів виконує роль психологічного тригера, що

спрямовує інтерпретацію повідомлення у заданому векторі.

Прагматичний рівень. Доведено, що маніпулятивні стратегії мають високу адаптивність до сучасних комунікаційних каналів. У цифровому медіапросторі та соціальних мережах маніпуляція базується на управлінні увагою та нейролінгвістичних алгоритмах (зокрема, моделі Мілтона), що дозволяє програмувати реакції масової аудиторії. В умовах гібридної війни ці механізми трансформуються в інструмент деструкції когнітивної безпеки суб'єкта.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що вербальна маніпуляція в політичному дискурсі є високотехнологічним інструментом стратегічного впливу на масову свідомість. Тільки глибоке розуміння психолінгвістичної природи цих впливів та розвиток критичного мислення можуть стати дієвими засобами протидії маніпулятивному програмуванню свідомості в сучасному інформаційному суспільстві.

Перспективи протидії маніпулятивному впливу лежать у площині розвитку психолінгвістичної грамотності суспільства. Психолінгвістична безпека особистості базується на вмінні виявляти приховані смисли, розпізнавати емоційні тригери та здійснювати самостійну експертизу медіаповідомлень. Тільки інтеграція зусиль психологів, лінгвістів та фахівців із комунікацій дозволить виробити дієві механізми захисту суспільної свідомості від деструктивного інформаційно-психологічного впливу в умовах сучасних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзенко, О. Вплив мовленнєвої репрезентації у медіа на формування когнітивних стереотипів: аспекти психолінгвістики та сучасні виклики медіа-комунікацій. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, 2023. № 4, 40–47. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.4.6>
2. Гудзенко, О., Пастрик, Т., Лазько, А., & Гальчун, Н. Психолінгвістичні механізми маніпуляції у сучасному інформаційному просторі: стратегії впливу та протидії. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, 2024. (4), 66–76. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.10>
3. Гудзенко, О. Г., Борозенцева, Т. В., & Александрук, А. І. Механізми реалізації маніпулятивних стратегій у медіапросторі: лінгвопсихологічний вимір. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, 2025. (4), 96–104. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2025.4.13>
4. Дун Ці. Проблема маніпуляції в англomовному політичному дискурсі. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом Філологія*, 2023. № 3 (8), р. 5-8. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.3.1>
5. Дяченко, О. В. Особливості мовно-маніпулятивного впливу за різних типів політичного режиму. *Актуальні проблеми політики*, 2016. (58), 29–40.
6. Іващенко, В., & Гришин, М. Типологічні різновиди стратегій у соціальних медіа. *Інтегровані комунікації*, 2024. 2(18), 15–26. <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2024.182>
7. Кирилюк, О. Термінологія інформаційної війни. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*, 2020. (3(407)), 33–39.

8. Кондрук, А. Маніпулятивна стратегія позитиву як одна зі стратегій комуніканта-лицеміра. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*, 2019. 30(69), 127–132.
9. Король, А., & Волощук, В. Засоби маніпулятивного впливу в сучасному німецькомовному медіадискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2020. 31(2), 80–85.
10. Левко, О. Прецедентні одиниці як засоби маніпуляції в українському релігійному медіадискурсі: психолінгвістичний вимір. *Психолінгвістика*, 2020. 28(2), 99–127. doi: 10.31470/2309-1797-2020-28-2-99-127
11. Луценко, О., П'ятецька, О., & Овсейчик, С. Мовні засоби інформаційно-психологічного впливу сучасної гібридної війни. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*, 2025. 2(38), 71–77.
12. Мошак, Д. С. Сучасні політичні маніпуляції: політико-комунікаційний та політико-технологічний виміри. *Політичне життя*, 2020. (4), 42–46. <https://doi.org/10.24195/24149616.2020-4.6> С.42-46
13. Назаренко, О. І., & Нестеренко, О. Є. Вербальні способи вираження маніпуляції свідомістю у дискурсі американських політиків. *Львівський філологічний часопис*, 2021. (9), 154–161. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.23>
14. Нагорна, О. О. Мова як інструмент маніпуляції: стилістичний аналіз використання лексики у політичному й діловому дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. 32(2), 54–68.
15. Павлюх, М. В., & Телефус, С. О. Алгоритм нейролінгвістичної маніпуляції у політичному прогнозуванні на прикладі моделі Мілтона. *Політичне життя*, 2022. (3), 98–104. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.3.12>.
16. Сальнікова, В. О. Графогібридизація як прийом маніпуляції в сучасному українському політичному дискурсі. *Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference*. Ottawa, 2024. 163–168.
17. Смаглій, В. М. Вербалізація концепту LANGUAGE в англійських афоризмах. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. 32(2), 68–72. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.12>
18. Степанов, В. В., & Могильник, А. І. Мовні маніпуляції посадовців у публіцистичному дискурсі: цілі та засоби. *Науковий вісник МГУ. Сер.: Філологія*, 2024. № 69 (1), 67–71. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.69.1.15>
19. Харитоновна, Д. Д. *Український політичний дискурс: когнітивно-семантичні та прагмакомунікативні виміри* (дис. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2018. 212 с.
20. Шугасв, А. В. Стратегія маніпуляції у політичному дискурсі: порівняльний аналіз риторики сучасних політичних лідерів. *Науковий вісник МГУ. Сер.: Філологія*, 2025. (71). <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.42>
21. Kutuza, N. V. Suggestion and manipulation: communicative influence types' common and different characteristics. *Opera in linguistica ukrainiana*, 2017. 2(24), 178–189. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2017.24.131421>
22. Kuzmenko, O., Kyryliuk, O., Bublyk, T., Boyko, Y., & Ruban, V. Linguistic dimension of political advertising: Analysis of linguistic means of manipulative influence. *World Journal of English Language*, 2023. 13(1), 205–211. <https://doi.org/10.5430/wjel.v13n1p205> (Scopus)
23. Ozhohan, A., Derevianko, S., Karchevska, O., Pavlova, L., & Pashyna, N. Language as a political manipulation tool. *Amazonia Investiga*, 2023. 12(64), 237–248. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.23> (Web of Science).

REFERENCES

1. Hudzenko, O. (2023). Vplyv movlenniovoi reprezentatsii u media na formuvannia kohnityvnykh stereotypiv: aspekty psykholinhvistyky ta suchasni vyklyky mediakomunikatsii. [The influence of speech representation in media on the formation of cognitive stereotypes: Psycholinguistic aspects and modern challenges of media communications]. *Akademichni studii. Seriiia "Humanitarni nauky"*, (4), 40–47. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.4.6> [in Ukrainian]
2. Hudzenko, O., Pastryk, T., Lazko, A., & Halchun, N. (2024). Psykholinhvistychni mekhanizmy manipuliatsii u suchasnomu informatsiinomu prostori: stratehii vplyvu ta protydii. [Psycholinguistic mechanisms of manipulation in the modern information space: Strategies of influence and counteraction]. *Akademichni studii. Seriiia "Humanitarni nauky"*, (4), 66–76. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.10> [in Ukrainian]
3. Hudzenko, O. H., Borozoentseva, T. V., & Aleksandruk, A. I. (2025). Mekhanizmy realizatsii manipuliativnykh stratehii u mediaprostori: lnhvopsykhologichnyi vymir. [Mechanisms of implementation of manipulative strategies in the media space: A linguo-psychological dimension]. *Akademichni studii. Seriiia "Humanitarni nauky"*, (4), 96–104. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2025.4.13> [in Ukrainian]
4. Dun, Ci. (2023). Problema manipuliatsii v anhlomovnomu politychnomu dyskursi. [The problem of manipulation in English-language political discourse]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Filolohiia*, (3(8)), 5–8. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.3.1> [in Ukrainian]
5. Diachenko, O. V. (2016). Osoblyvosti movno-manipuliativnoho vplyvu za riznykh typiv politychnoho rezhyumu. [Features of linguistic and manipulative influence under different types of political regime]. *Aktualni problemy polityky*, (58), 29–40. [in Ukrainian]

6. Ivashchenko, V., & Hryshyn, M. (2024). Typologichni riznovydy stratehii u sotsialnykh media. [Typological varieties of strategies in social media]. *Intehrovani komunikatsii*, 2(18), 15–26. <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2024.182> [in Ukrainian]
7. Kyryliuk, O. (2020). Terminolohiia informatsiinoi viiny. [Terminology of information warfare]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriiia "Filolohichni nauky"*, (3(407)), 33–39. [in Ukrainian]
8. Kondruk, A. (2019). Manipuliatyvna stratehiia pozytyvu yak odna zi stratehii komunikanta-lytsemira. [Manipulative strategy of positivity as one of the strategies of a hypocritical communicator]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia "Filolohiia. Sotsialni komunikatsii"*, 30(69), 127–132. [in Ukrainian]
9. Korol, A., & Voloshchuk, V. (2020). Zasoby manipuliatyvnoho vplyvu v suchasnomu nimetskomovnomu mediadyskursi. [Means of manipulative influence in modern German-language media discourse]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 31(2), 80–85. [in Ukrainian]
10. Levko, O. (2020). Pretsedentni odyntysi yak zasoby manipuliatysii v ukrainskomu relihiinomu mediadyskursi: psykholinhvistychnyi vymir. [Precedent units as means of manipulation in Ukrainian religious media discourse: A psycholinguistic dimension]. *Psycholinguistics*, 28(2), 99–127. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-2-99-127> [in Ukrainian]
11. Lutsenko, O., Piatetska, O., & Ovseichyk, S. (2025). Movni zasoby informatsiino-psykhologichnoho vplyvu suchasnoi hybrydnoi viiny. [Linguistic means of information and psychological influence in modern hybrid warfare]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 2(38), 71–77. [in Ukrainian]
12. Moshak, D. S. (2020). Suchasni politychni manipuliatysii: polityko-komunikatsiinyi ta polityko-tekhnologichnyi vymiry. [Modern political manipulations: politico-communicative and politico-technological dimensions]. *Politychne zhyttia*, (4), 42–46. <https://doi.org/10.24195/24149616.2020-4.6> [in Ukrainian]
13. Nazarenko, O. I., & Nesterenko, O. Ye. (2021). Verbalni sposoby vyrazhennia manipuliatysii svidomistiu u dyskursi amerykanskykh politykiv. [Verbal ways of expressing consciousness manipulation in the discourse of American politicians]. *Lvivskiy filolohichnyi chasopys*, (9), 154–161. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.23> [in Ukrainian]
14. Nahorna, O. O. (2023). Mova yak instrument manipuliatysii: stylistychnyi analiz vykorystannia leksyky u politychnomu y dilovomu dyskursi. [Language as an instrument of manipulation: Stylistic analysis of vocabulary usage in political and business discourse]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 32(2), 54–68. [in Ukrainian]
15. Pavliukh, M. V., & Telefus, S. O. (2022). Alhorytm neirolinhvistychnoi manipuliatysii u politychnomu prohnozuvanni na prykladi modeli Milтона. [Algorithm of neuro-linguistic manipulation in political forecasting on the example of the Milton model]. *Politychne zhyttia*, (3), 98–104. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.3.12> [in Ukrainian]
16. Salmikova, V. O. (2024). Hrafohybrydyzatsiia yak pryiom manipuliatysii v suchasnomu ukrainskomu politychnomu dyskursi. [Graphohybridization as a manipulation technique in modern Ukrainian political discourse]. *Proceedings of the 15th International Scientific and Practical Conference* (pp. 163–168). Ottawa. [in Ukrainian]
17. Smahlii, V. M. (2023). Verbalizatsiia kontseptu LANGUAGE v anhlovnykh afooryzmakh. [Verbalization of the concept LANGUAGE in English-language aphorisms]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 32(2), 68–72. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.12> [in Ukrainian]
18. Stepanov, V. V., & Mohylnyk, A. I. (2024). Movni manipuliatysii posadovtstv u publitsystychnomu dyskursi: tsili ta zasoby. [Linguistic manipulations of officials in publicistic discourse: Goals and means]. *Naukovyi visnyk MHU. Ser.: Filolohiia*, (69(1)), 67–71. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.69.1.15> [in Ukrainian]
19. Kharytonova, D. D. (2018). *Ukrainskyi politychnyi dyskurs: kohnityvno-semantychni ta prahmakomunikatyvni vymiry* [Ukrainian political discourse: Cognitive-semantic and pragma-communicative dimensions] (Candidate's thesis). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv. [in Ukrainian]
20. Shuhaiev, A. V. (2025). Stratehiia manipuliatysii u politychnomu dyskursi: porivnialnyi analiz rytoryky suchasnykh politychnykh lideriv. [Manipulation strategy in political discourse: A comparative analysis of the rhetoric of modern political leaders]. *Naukovyi visnyk MHU. Ser.: Filolohiia*, (71). <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.42> [in Ukrainian]
21. Kutuza, N. V. (2017). Suggestion and manipulation: communicative influence types' common and different characteristics. *Opera in linguistica ukrainiana*, 2(24), 178–189. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2017.24.131421> [in English]
22. Kuzmenko, O., Kyryliuk, O., Bublyk, T., Boyko, Y., & Ruban, V. (2023). Linguistic dimension of political advertising: Analysis of linguistic means of manipulative influence. *World Journal of English Language*, 13(1), 205–211. <https://doi.org/10.5430/wjel.v13n1p205> [in English]
23. Ozhohan, A., Derevianko, S., Karchevska, O., Pavlova, L., & Pashyna, N. (2023). Language as a political manipulation tool. *Amazonia Investiga*, 12(64), 237–248. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.23> [in English]

O. G. HUDZENKO

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology,
Horliv Institute of Foreign Languages of the Donbas State Pedagogical University, Dnipro, Ukraine
E-mail: olena.gudzenkooo@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2028-7697>*

A. I. ALEKSANDRUK

*Bachelor's Student of the Educational and Professional Program
"Secondary Education. German and English Languages. Foreign Literature",
Lesia Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: Aleksandruk.Anastasiia2025@vnu.edu.ua*

**PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF VERBAL MANIPULATION
IN POLITICAL DISCOURSE**

The article is devoted to a comprehensive analysis of psycholinguistic mechanisms of implementation of verbal manipulation in modern political discourse. The relevance of the study is due to the intensification of information flows, the transformation of political communication and the strengthening of hidden psychological influence on public consciousness in digital and media environments. The paper considers political manipulation as a purposeful psycholinguistic process based on the interaction of linguistic means, the activation of cognitive stereotypes and the management of the emotional reactions of the recipient.

Based on the analysis of modern scientific sources, the main linguistic and psychological mechanisms of manipulative influence in political discourse are characterized, in particular, suggestibility, the use of precedent units, the strategy of "positive", graphohybridization and neurolinguistic programming. It is proven that manipulative strategies are implemented through a multi-level organization of speech components, which includes specific lexical choice, metaphorization and framing, which together contribute to the construction of a distorted political reality.

Particular attention is paid to the role of the emotional factor and the exploitation of cognitive biases as key conditions for the effectiveness of political manipulation. It is substantiated that verbal manipulation is a systemic phenomenon, which in the conditions of hybrid war and digital communication acquires the character of an information and psychological weapon. The author concludes that it is necessary to develop psycholinguistic literacy and form skills for critical deconstruction of media messages as important tools for guaranteeing the information and psychological security of the individual and society.

Key words: manipulative strategies, political discourse, psycholinguistic mechanisms, verbal manipulation, cognitive stereotypes, suggestion, political communication, psycholinguistic security.

Дата першого надходження статті до видання: 14.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

УДК 81'373.46

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.24>

Ю. І. ДЕМ'ЯНЧУК

кандидат економічних наук, асистент кафедри перекладознавства та контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Електронна пошта: y.demianchuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8722-5568>

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ КРИЗОВОЇ МЕДИЦИНИ

Мова не лише описує реальність – у критичних ситуаціях вона стає частиною дії

У науковій студії розглянуто теоретичні засади формування терміносистеми кризової медицини. Головну увагу зосереджено на мовних механізмах кодифікації клінічного знання й управлінських рішень у ситуаціях підвищеного ризику. На матеріалі корпусу міжнародних нормативних документів, доктринальних текстів, глосаріїв і навчально-методичних джерел встановлено, що терміносистема кризової медицини постає надгалузевою системою, сформованою унаслідок синергетичної взаємодії трьох структурно самостійних підсистем – термінологій військової медицини, тактичної медицини (ТССС) та медицини катастроф. З'ясовано, що ці підсистеми репрезентують комплементарні локуси медичного забезпечення: госпітальний рівень (військова медицина), догоспітальну допомогу в умовах бойових дій (тактична медицина) та реагування на місці надзвичайної події (медицина катастроф). Методологічну основу дослідження становить поєднання методу термінологічного аналізу та трьох взаємопов'язаних площин інтерпретації: структурної (опис домінуючих моделей термінотворення), семантичної (виокремлення провідних тематико-сміслових груп) і прагматико-дискурсивної (з'ясування функціонування термінів у нормативно-доктринальних контекстах кризового реагування із залученням інструментарію критичного дискурс-аналізу для виявлення регулятивних стратегій кодифікації). Застосування цього аналітичного підходу засвідчило, що відповідні термінології репрезентують клінічні стани, лікувально-діагностичні процедури, процеси евакуації та її логістики, інфекційний контроль, ресурсно-документаційне забезпечення та протокольно-доктринальні алгоритми дії, забезпечуючи керованість і уніфікацію практик у ситуаціях високого ризику.

Результати аналізу уможливили концептуальне розмежування понять *терміносистема* і *термінологія* у досліджуваній сфері: терміносистема кризової медицини виступає макрорівневою, відносно автономною й відкритою системою, а термінологія кризової медицини є її невід'ємною складовою, що забезпечує вербалізацію та нормативну фіксацію клінічного знання, бойового досвіду й управлінських рішень у форматі термінів, протоколів, доктринальних положень та освітніх стандартів.

Ключові слова: терміносистема кризової медицини, термінологія кризової медицини, лінгвістика кризової медицини, військова медицина, тактична медицина, медицина катастроф, лінгвополітична синергетика, мова війни.

Поставлення проблеми. Побутування мовних одиниць, зафіксованих у текстах кризового медичного реагування, формує холістичне уявлення про специфіку їхнього функціонування та дає підстави розглядати відповідну терміносистему як мовний феномен, що не підпорядковується ідеалізованій централізованій впорядкованій моделі й не постає статичною сукупністю нормативно закріплених мовних приписів. Натомість вона виявляє ознаки варіативності і динамічного оновлення, зумовлені зовнішніми чинниками – війною, надзвичайними ситуаціями, техногенними чи природними катастрофами,

а ще змінами інституційних і гуманітарних практик реагування.

У класичному термінознавчому розумінні усталеної термінології кризової медицини досі не виокремлено. Багатоплановість уживання словосполучення “термінологія кризової медицини” у більшості випадків зумовлює його несистемний характер і відсутність чіткого дефініційного наповнення. Це поняття мислиться не як інституціоналізована термінологічна система, а як рухома метамовна одиниця, що набуває змістової визначеності у варійованому контексті. У науковому й професійному життєвому мовні одиниці, окреслювані як терміни

кризової медицини, функціонують розпорошено у полі військової медицини, медицини катастроф і тактичної медицини, не утворюючи формально зафіксованої системи. Власне тому у цій студії, з опорою на нашу фундаментальну працю “Лінгвістика кризової медицини як напрям лінгвополітичної синергетики” (2026) та на підставі емпіричного аналізу корпусу кризово-медичних текстів, уперше пропонується концептуалізація терміносистеми кризової медицини як інтегративного мовного феномена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Огляд наукових праць, присвячених вивченню медичної та суміжних терміносистем, засвідчує багатовекторність підходів до опису спеціальної лексики, її структури, функціонування та перекладної адаптації. Визначення значущості термінологічних одиниць і способів їх систематизації простежується у низці досліджень, що стосуються медичної та воєнної термінології, а також мовних практик реагування на надзвичайні ситуації, значна частина яких корелює з воєнними подіями. З огляду на це відповідні наукові розвідки доцільно згрупувати за тематико-методологічним принципом:

– *метатеоретичні та лінгвополітичні студії мови війни й кризової комунікації*: Ю. Дем’янчук (лінгвополітична синергетика: становлення та перспективи дослідження) [Дем’янчук, 2024]; Ю. Дем’янчук (лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку) [Дем’янчук, 2025]; Ю. Дем’янчук (генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід)) [Дем’янчук, 2025]; Ю. Дем’янчук (метафори війни в експериментальній лінгвополітичній синергетиці: дисонанс між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни) [Дем’янчук, 2025]; Ю. Дем’янчук (міжнародний суд ООН у системі воєнної конфліктології: від юрисдикції до політичного впливу) [Дем’янчук, 2025]; Ю. Дем’янчук (лінгвополітична синергія засобів мови війни в текстах офіційно-ділового, публіцистичного та художнього стилів) [Дем’янчук, 2025]; Ю. Дем’янчук (воєнно-політична та військово-політична лексика у фокусі теоретичної лінгвополітичної синергетики) [Дем’янчук, 2025], Ю. Дем’янчук

(від колоніальності до неоімперського ревізіонізму: мова війни у воєнній конфліктології) [Дем’янчук, 2025]; Ю. Дем’янчук (словосполучки з компонентом «війна» у макролінгвополітичній синергетиці воєнної комунікації) [Дем’янчук, 2025]; Ю. Дем’янчук (військова vs воєнна фразеологія в системі мови війни в рамках мікролінгвополітичної синергетики) [Дем’янчук, 2025]. Виокремлення цієї тематичної групи зумовлене узагальнювальним характером праць автора дослідження, у яких інтегровано аналіз значного корпусу наукових джерел і результатів широкого кола дослідників, що дає підстави розглядати їх як мета-теоретичну основу терміносистеми кризової медицини;

– *теоретико-структурні та лексикографічні дослідження медичної термінології*: І. Заліпська (сучасна медична термінологія: проблема тематичної класифікації) [Zalipska, 2020]; О. Томашевська, Є. Дзись (унормування українських медичних термінів з урахуванням аналізу їх відповідників в інших слов’янських мовах) [Томашевська, Дзись, 2025]; Г. Шалаєва (структурний аналіз сучасної медичної термінології та труднощі перекладу багатокомпонентних медичних термінів) [Шалаєва, 2014]; В. Юкало (особливості лексикографічного опрацювання термінів у медичних словниках) [Юкало, 2004]; Т. Файчук (біологічна та медична лексика у лікарських порадах XVI–XVIII ст.) [Файчук, 2004]; Х. Фалах, Ф. Шарі, Фалах Н. Хусейн, Х. Аль-Салман та ін. (медична термінологія) [Falah, Shari, Falah, Hussein, Al-Salman, 2024]; Д. Абдельсамад, Р. Маккінні, Дж. Хуанг (медична термінологія) [Abdelsamad, McKinney, Huang, 2024]; Б. Джуганова (англійська медична термінологія – різні способи утворення медичних термінів) [Džuganová, 2013]; Г. Шалаєва (структурний аналіз сучасної медичної термінології та труднощі перекладу багатокомпонентних медичних термінів) [Shalajeva, 2014]; Б. Гіліс, М. Веддінг (системи медичної термінології: підхід на основі систем організму) [Gillis, Wedding, 2009]; В. Тихоша (структурно-семантичні особливості медичних термінів української мови) [Тихоша, 2003]; О. Ніджріс (медична термінологія) [Nijris, 2022]; В. Юкало (вивчення мовних стереотипів у медичному вузі) [Юкало, 1999];

В. Юкало (українська медична термінологія 20-х років XX століття і сучасність) [Юкало, 2003]; А. Ткач (медичні терміни-словосполучення: структура та особливості функціонування) [Ткач, 2014]; А. Ткач (сучасна українська медична термінологія: проблеми та перспективи розвитку) [Ткач, 2010]; В. Юкало (мовні стереотипи в медичній галузі. Російсько-український словничок медичних, анатомічних, ботанічних термінів) [Юкало, 2002];

– *дискурсивно-медіалінгвістичні студії комунікації у сфері громадського здоров'я в умовах кризи*: Е. Аньянву та Ч. Вікторія Чінве (корпусно-лінгвістичний аналіз лексем, що виражають фактор страху, у вибраних заголовках онлайн-газет про пандемію коронавірусу) [Anyanwu, Victoria, 2020]; Л. Густіло, С. Пура та Т. Бірмейер (короналексикон: значення та словотвірні процеси лексем, пов'язаних із пандемією у різних варіантах англійської мови) [Gustilo, Pura, Biermeier, 2021]; М. Гуссейн, Ф. Захід та З. Батул (образна мова в кризовій комунікації: міжкультурне дослідження повідомлень про здоров'я під час COVID-19) [Hussain, Zahid, Batoool, 2025]; Ф. Б. Г. Екарістіанто, Р. Сулістіовати (мовна стратегія уряду Індонезії у запобіганні соціальним дестабілізаціям та регулюванні поведінки суспільства під час пандемії COVID-19 (у світлі критичного дискурсу-аналізу Р. Фаулера)) [Ekaristianto, Sulistyowati 2024];

– *лінгвістичні та термінологічні дослідження військової медицини*: Л. Чен та К. Чан (створення нового типу інформаційної бази військової термінології: на прикладі медичної термінології та евакуації поранених армії США) [Chen, Chang, 2019]; А. Фукс (військові метафори сучасної медицини) [Fuks, 2010]; В. Жаховський та В. Лівінський (терміни та визначення: їхні роль і значення у військовій медицині) [Жаховський, Лівінський, 2025];

– *структурно-семантичні студії терміносистеми тактичної медицини*: А. Божук (структурні особливості англійськомовних термінів тактичної медицини та способи їхнього перекладу українською мовою) [Божук, 2024]; І. Барнич та ін. (структурно-семантичні особливості термінів тактичної медицини в англійській та українській мовах) [Барнич et al., 2023].

Попри наявні спроби аналізу граматичних трансформацій у перекладі дискурсу кризової медицини, зокрема у праці “Translation Features of Grammatical Transformations of Crisis Medicine Discourse in English and Ukrainian Languages” [Malanyuk, Zmysla, 2025], подібні розвідки переважно зосереджені на формально-синтаксичному рівні й не охоплюють ширшого термінологічного та прагматико-дискурсивного виміру функціонування мови кризового медичного реагування. Недостатньо окресленими залишаються питання системної організації відповідної термінології, її міждисциплінарних перетинів і статусу в сучасному мовознавчому дискурсі. У зв'язку з цим дослідження, спрямоване на з'ясування сутності терміносистеми кризової медицини, набуває особливої **актуальності**.

Мета цієї студії – концептуалізувати терміносистему кризової медицини як надгалузеву макросистему, утворену синергетичною взаємодією термінологій військової медицини, тактичної медицини (ТССС) та медицини катастроф, визначити її структурно-семантичні й прагматико-дискурсивні параметри та розмежувати поняття “терміносистема” і “термінологія” у межах сучасного мовознавчого дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більше ніж будь-які інші галузеві лексичні підсистеми, терміни військової та тактичної медицини, а також медицини катастроф потребують системного впорядкування. Беручи до уваги міждисциплінарний характер кризово-медичного реагування, логічно очікувати, що відповідна термінологія не може бути редукована до меж однієї медичної спеціалізації чи одного дискурсивного поля. Очевидною перевагою терміносистеми кризової медицини є її здатність до інтеграції різнорідних термінологічних шарів – військово-медичного, цивільно-медичного, гуманітарного, правового та управлінського, що формує поліцентричну мовну структуру. Панівною ознакою цієї системи постає не нормативна завершеність, а функціональна адаптивність, яка забезпечує оперативність комунікації в умовах ризику. Аби зрозуміти особливості формування та функціонування терміносистеми кризової медицини, було залучено корпус міжнародних нормативних документів,

доктринальних текстів, глосаріїв і навчально-методичних матеріалів, що репрезентують і воєнний, і цивільний сегменти кризового реагування. Загалом йдеться про **нормативно-доктринальні та стратегічні керівні документи**: 1) “IFRC Civil protection guidance for national societies and federation secretariat relations with European Union Actors” [International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2024]; “NATO standard AJP-4.10 allied joint doctrine for medical support” [North Atlantic Treaty Organization, 2019]; “Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines” [Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines, 2024]; “Crisis Standards of Care: A Systems Framework for Catastrophic Disaster Response” [Hanfling, Altevogt, Viswanathan, Gostin, 2012]; “Respecting and protecting health care in armed conflicts and in situations not covered by International Humanitarian Law” [Comite International Geneve ICRC, 2021]; “Emergency response framework” (A Guide for the IFRC Secretariat) [ERF, 2025]; “Primary health care and health emergencies” [World Health Organization, 2018]; “Tactical Combat Casualty Care quick reference guide. First edition” [Montgomery, 2017]; “Medical consequences of nuclear warfare. Textbook of Military Medicine” [Zajtchuk, 1989], а також; 2) **термінологічні та навчально-довідкові джерела (глосарії, словники, навчальні посібники)**, з-поміж них: “Firefighter terms” [APX Dictionary, 2024]; “Глосарій до навчальних дисциплін «Медицини надзвичайних ситуацій» «та «Екстремальна медицина», «Екстрена та невідкладна медична допомога» для здобувачів вищої освіти спеціальностей 222 «Медицина», 228 «Педіатрія», 225 «Медична психологія», 221 «Стоматологія», 226 «Фармація, промислова фармація»” [Матвійчук, 2025]; “GLOSSARY of Health Emergency and Disaster Risk Management Terminology” [World Health Organization, 2020]; “Guide for All-Hazard Emergency Operations Planning. Glossary of Terms” [SLG 101, 1996]; “Military English Vocabulary Builder – Field Medicine” [Defence International Training Center (Australian Defence Force, 2024)]; “Basic medical terminology. Subcourse MD0010” [U. S. Army Medical Department Center and School]; “Abbreviations and acronyms” [US.Gov. Military Medical Ethics].

З огляду на окреслену джерельну базу та поліцентричний характер терміносистеми кризової медицини назрілою постає потреба поетапного розгляду її компонентів, передусім термінології військової медицини як підсистеми, що репрезентує госпітальний рівень медичної допомоги; згодом увагу буде зосереджено на термінологіях тактичної медицини й медицини катастроф. Такий підхід зумовлює звернення до методу термінологічного аналізу, що передбачає відбір термінів із корпусу фахових текстів, їх структурну, семантичну та прагматико-дискурсивну інтерпретацію з метою встановлення принципів організації та функціонування терміносистем кризової медицини.

Термінологія військової медицини – це сукупність військово-медичних термінів, що охоплює адміністративно-облікові статуси пацієнтів і кадрово-штатні категорії, номінації клінічних станів і класифікацію випадків, рівні та види медичної допомоги, інституційно-структурні одиниці медичних об’єктів, ліжковий фонд і показники госпіталізації, медичну евакуацію та операції реагування, систему забезпечення кров’ю, заходи інфекційного контролю й безпеки життєдіяльності, категорії бойових і небойових втрат, а також документаційне й програмно-ресурсне забезпечення. Функція цієї терміносистеми полягає у вербалізації лікувально-діагностичних процедур, адміністративних дій і станів пацієнтів у межах військово-медичної практики, насамперед у медичному закладі, що зумовлює доцільність її подальшого розгляду крізь призму тематично-семантичної та структурної класифікацій.

Адміністративно-обліковий статус і кадрово-штатні категорії: статус пацієнта, облікові категорії і кадрово-штатна структура.

Статус пацієнта, облікові категорії: absent sick / тимчасово відсутній через хворобу (обліковий статус військовослужбовця, який перебуває на лікуванні, зокрема в цивільному закладі охорони здоров’я, і тимчасово відсутній у своєму підрозділі, але залишається на військовому обліку та під адміністративним контролем військових органів); carded for record only / зареєстрований лише для обліку без фактичного надання медичної допомоги або зміни адміністративного статусу; dependent / утриманець (фізична особа, яка відповідно до

нормативів Міністерства оборони США має право на медичне забезпечення у зв'язку зі статусом члена сім'ї або іншої залежної особи чинного чи колишнього військовослужбовця); *disengagement* / припинення медичного обслуговування (адміністративна процедура завершення надання медичної допомоги пацієнтові поза дійсною військовою службою за відсутності в медичному закладі необхідних можливостей або послуг після попереднього інформування пацієнта чи його спонсора про альтернативні джерела допомоги та пов'язані витрати); *disposition* / підсумковий статус пацієнта (виписки, переведення, смерть); *subsisting out* / лікування без ліжкового забезпечення (адміністративний статус стаціонарного пацієнта, який не перебуває у відпустці та не потребує ліжкового розміщення; його перебування не облікується як зайнятий ліжко-день, але зараховується до днів непрацездатності, хвороби за умови збереження медичних підстав для звільнення від служби); *unauthorized absence patient* / пацієнт, який самовільно залишив лікувальний заклад.

Кадрово-штатна структура: *borrowed labor* / тимчасово наданий персонал (працівники, залучені з іншого підрозділу чи установи для виконання визначених завдань на обмежений період); *ceiling* / гранична чисельність персоналу (адміністративно визначений верхній ліміт чисельності військового й цивільного персоналу, установлений Офісом міністра оборони США для кожного виду збройних сил); *end strength* / фактична чисельність персоналу, що перебуває у штаті організації на завершення звітнього періоду; *chief of service* / керівник клінічної служби (посадова особа медичного закладу, яка здійснює медичне та/або адміністративне керівництво відповідною клінічною службою); *attending physician* / лікуючий лікар; *dental officer* / офіцер-стоматолог; *dietitian* / дієтолог; *intern* / лікар-інтерн; *house staff* / молодший лікарський склад лікарні (інтерни та резиденти), що проходять клінічне стажування за програмами інтернатури або резидентури; *nurse officer* / медсестра-офіцер; *certified nurse midwife* / сертифікована медсестра-акушерка; *paraprofessional* / допоміжний медичний персонал; *provider* / постачальник медичних послуг; *competence* / компетентність; *clinical privileges* /

клінічні повноваження (інституційно наданий обсяг дозволених клінічних функцій медичного працівника, визначений відповідно до його кваліфікації, ліцензування, досвіду, професійної компетентності); *commission of professional and hospital activities* / комісія професійної та госпітальної діяльності; *automated quality of care evaluation support system* / автоматизована система оцінювання якості медичної допомоги; *expense assignment system* / система розподілу витрат.

Клінічні стани, діагностика, класифікація випадків: хвороби, стани, наслідки та класифікація клінічних випадків за ступенем тяжкості.

Хвороби, стани, наслідки: *acute disease* / гостре захворювання, що характеризується одним епізодом відносно короткої тривалості (зазвичай менше ніж 30 днів), після якого пацієнт, як правило, повертається до нормального або попереднього стану та рівня активності; *acute care* / невідкладна медична допомога, що зазвичай триває менше ніж 30 днів; *disease* / хвороба; *injury* / травма; *emergency* / екстрений стан (клінічний стан, що потребує негайного медичного втручання для запобігання смерті пацієнта або незворотної втрати функції органів чи тканин); *incapacitating illness or injury* / захворювання чи травма, які не обов'язково становлять безпосередню загрозу життю, однак зумовлюють значне обмеження або втрату здатності особи виконувати професійні чи повсякденні функції (фізичні чи когнітивні), зокрема можуть супроводжуватися вираженим тілесним ушкодженням, втратою зору чи слуху або ампутацією основної кінцівки; *terminally ill* / невиліковний хворий (пацієнт зі станом, що характеризується необоротним прогресуванням захворювання та відсутністю ефективних лікувальних можливостей, унаслідок чого прогнозується летальний кінець захворювання); *mental incompetence* / психічна недієздатність; *comorbidity* / наявність у пацієнта одного або кількох супутніх захворювань чи патологічних станів поряд з основним діагнозом, що можуть впливати на перебіг хвороби і вибір лікування; *morbidity* / захворюваність; *mortality* / смертність; *non-battle accident, injury* / небойовий нещасний випадок, небойова травма.

Класифікація клінічних випадків за ступенем тяжкості: *diagnosis* / діагноз; *additional*

diagnosis / додатковий (супутній) діагноз; principal diagnosis / основний діагноз; discharge diagnosis / діагноз при виписці (клінічний діагноз або сукупність діагнозів, встановлених пацієнтові після завершення стаціонарного лікування на підставі аналізу клінічних та лабораторних даних); diagnosis-related group / група діагностично споріднених випадків (система класифікації госпіталізованих пацієнтів, що пов'язує клінічні характеристики випадку з очікуваною тривалістю перебування та обсягом ресурсних витрат і використовується як основа фінансового відшкодування медичної допомоги в межах системи попередньо встановлених тарифів); major diagnostic category / основна діагностична категорія; case mix / це показник, що описує різноманітність та тяжкість захворювань пацієнтів; він використовується для розподілу ресурсів, фінансового планування та оцінки якості медичної допомоги; patient acuity / тяжкість стану пацієнта (клініко-управлінський показник, що відображає рівень інтенсивності медичної та сестринської допомоги, необхідної пацієнтові і класифікується за шістьма рівнями – від мінімального догляду (I) до інтенсивної терапії (VI)); prevalence / поширеність захворювання (епідеміологічний показник, що відображає загальну кількість наявних випадків хвороби в певній популяції на визначений момент часу або за певний період); readmission, patient / повторна госпіталізація (факт повторного надходження пацієнта до стаціонару у визначений часовий період після виписки з метою лікування того самого захворювання або ускладнення, пов'язаного з попередньою госпіталізацією); encounter / медичний візит (очний контакт між пацієнтом і медичним працівником, під час якого здійснюється первинна клінічна оцінка та прийняття лікувальних рішень); admission and disposition report / звіт про госпіталізацію та виписку пацієнтів.

Рівні і види медичної допомоги. Групу формують одиниці, що позначають різні організаційні моделі, ступені інтенсивності, часові характеристики медичного втручання, а саме: ambulatory care / амбулаторна допомога; inpatient care / стаціонарна допомога; outpatient / амбулаторний пацієнт; elective care / планова медична допомога; immediate nonemergency care / невідкладна неекстрена медична допомога (вид

медичної допомоги, що надається негайно при станах, які не становлять безпосередньої загрози життю, з метою збереження здоров'я та функціональної спроможності військовослужбовця); deferred non-emergency care / відкладена неекстрена медична допомога (категорія медичних і стоматологічних втручань, що можуть бути відтерміновані без негативного впливу на стан здоров'я пацієнта та без загрози його життю чи функціональній спроможності); convalescent care / відновлювальна медична допомога; domiciliary care / догляд на дому (форма медико-соціальної допомоги, що надається особі за місцем її проживання та включає доглядові, підтримувальні й, за потреби, медичні послуги без госпіталізації); custodial care / довготривалий догляд інституційного типу (форма тривалої допомоги особам зі сталими фізичними або психічними порушеннями, що передбачає постійний нагляд і контрольоване середовище без активного лікувального втручання, спрямованого на відновлення функціональної спроможності); minimal care / мінімальний догляд; intermediate care / проміжний рівень медичної допомоги, що передбачає постійне або періодичне спостереження та догляд медичного персоналу за пацієнтами зі станами, які можуть становити або потенційно становлять загрозу життю чи суттєве погіршення стану здоров'я; intensive care / інтенсивна терапія; tertiary care / третинна медична допомога (рівень медичної допомоги, що передбачає надання у спеціалізованих медичних центрах високотехнологічної медичної та хірургічної допомоги пацієнтам зі складними або рідкісними захворюваннями чи станами); supplemental care / додаткова медична допомога (непланові медичні втручання, консультації чи діагностика, що надаються стаціонарному пацієнтові військового медичного закладу в цивільному закладі охорони здоров'я з метою доповнення основного курсу лікування).

Інституційно-структурні одиниці медичних об'єктів: медичні заклади та структурні підрозділи.

Медичні заклади: hospital / госпіталь; clinic / клініка; comprehensive healthcare clinic / багато-профільна медична клініка; contingency medical treatment facility / медичний заклад тимчасового розгортання, створений для надання медичної

допомоги в умовах бойових дій, кризових чи надзвичайних ситуацій; *fixed contingency medical treatment facility* / стаціонарний медичний заклад контингентного призначення (медичний об'єкт постійного розміщення у визначеному районі операцій, призначений для надання медичної допомоги під час збройних конфліктів, кризових або надзвичайних ситуацій, який може перебувати у власності США чи приймаючої держави); *functioning medical treatment facility* / діючий медичний заклад; *rapidly deployable medical facility* / швидко розгорнутий медичний заклад; *fleet hospital* / модульний мобільний військово-морський госпіталь швидкого розгортання, що призначений для надання дефінітивної медичної допомоги з метою стабілізації, лікування та реабілітації поранених у театрі бойових дій; *hospital ship* / госпітальне судно (плавучий мобільний медичний заклад швидкого реагування, призначений для надання невідкладної медичної та хірургічної допомоги пораненим і хворим у зоні бойових дій або надзвичайних ситуацій); *casualty receiving and treatment ship* / корабель (судно для прийому та лікування поранених); *medical treatment facility afloat* / медичний заклад на плавучій платформі (медичний підрозділ або установа, розгорнуті на борту судна чи іншої плавучої платформи для надання медичної та/або стоматологічної допомоги особам, що мають право на медичне забезпечення, у межах спроможностей персоналу й обладнання та відповідно до встановлених технічних вимог військово-морських стандартів); *medical isolated facility* / ізольований заклад охорони здоров'я, розташований у регіоні з обмеженою цивільною медичною інфраструктурою, де в радіусі 40 миль налічується менш ніж 100 ліжок для надання невідкладної медичної допомоги та/або відсутні достатні кадрові медичні ресурси для забезпечення потреб військовослужбовців і їхніх сімей.

Структурні підрозділи: *ward* / відділення; *operating room* / операційна; *recovery room* / післяопераційна палата; *close observation room* / палата посиленого нагляду; *delivery room* / пологова зала; *labor room* / пологова палата; *neonatal intensive care unit* / відділення інтенсивної терапії новонароджених; *special care unit* / відділення спеціального догляду (структурний

підрозділ медичного закладу, оснащений спеціалізованим обладнанням і укомплектований підготовленим медичним персоналом для забезпечення посиленого медичного нагляду та догляду за пацієнтами зі станами підвищеного ризику).

Ліжковий фонд і обліково-статистичні показники стаціонару. До цієї групи належать терміни, що вербалізують кількісні параметри ліжкового фонду, а ще статистичні показники його функціонування, зокрема: *bed, available* / вільне (доступне) ліжко; *bed capacity* / ліжковий фонд (кількість ліжок); *designated bed capacity* / офіційно встановлена нормативна кількість ліжок у медичному закладі, визначена штатними та матеріально-технічними нормативами, що може коригуватися у разі зміни функціональних спроможностей закладу за рішенням уповноваженого органу; *bassinet* / ліжко для новонароджених; *hospital day* / ліжко-день (статистична одиниця стаціонарного лікування, що відображає один день перебування пацієнта у стаціонарі; день госпіталізації зараховується до підрахунку, день виписки, як правило, не включається); *length of stay* / тривалість госпіталізації; *census, inpatient* / облік стаціонарних пацієнтів; *average daily patient load* / середня кількість стаціонарних пацієнтів, які перебувають у госпіталі та отримують медичну допомогу щоденно протягом звітного періоду; *death rate, hospital* / рівень госпітальної смертності (статистичний показник, що відображає частоту смертей серед госпіталізованих пацієнтів відносно загальної кількості стаціонарних хворих за визначений період).

Евакуація та реагування: медична евакуація, розгортання медичних сил, а також типи медичного й гуманітарного реагування.

Медична евакуація, розгортання медичних сил: *aeromedical evacuation* / аеромедична евакуація (транспортування пацієнтів під медичним наглядом до медичних лікувальних закладів і між ними з використанням військового повітряного транспорту); *forward aeromedical evacuation* / передова аеромедична евакуація (етап медичної евакуації, що передбачає авіаційне транспортування поранених і хворих з поля бою або з передових медичних пунктів до наступних рівнів медичної допомоги в зоні бойових дій); *aeromedical staging facility* / пункт

аеромедичної передевакуаційної підготовки; medical evacuees / евакуйовані пацієнти (військовослужбовці або інші особи, які внаслідок поранення, травми чи захворювання підлягають евакуації до лікувальних закладів або між ними); air transportable unit / авіатранспортабельний підрозділ (не десантний), обладнання якого адаптоване для транспортування повітряним шляхом; ambulatory care / амбулаторна допомога; deployable medical system / система медичного забезпечення, що розгортається (сукупність мобільних медичних підрозділів і закладів, призначених для транспортування та оперативного розгортання в районі операцій під час надзвичайних ситуацій або збройних конфліктів).

Типи медичного й гуманітарного реагування: combat search and rescue / бойова пошуково-рятувальна операція; humanitarian assistance / гуманітарна допомога (сукупність заходів із залучення військових спроможностей для підтримки діяльності цивільних інституцій та гуманітарних організацій у виконанні їхньої основної місії, спрямованої на зменшення людських втрат і страждань).

Система забезпечення кров'ю. Групу формують терміни, що позначають інституційні структури і суб'єктів донорства, задіяних у процесах заготівлі, розподілу й використання крові та її компонентів, зокрема: Armed services blood bank center / центр банку крові Збройних сил; Ambulatory Association of Blood Banks / Амбулаторна асоціація банків крові; Joint blood program office / об'єднане управління програми забезпечення кров'ю (міжвидовий орган військово-медичного управління, що здійснює координацію та централізоване керівництво заготівлею, розподілом і використанням продуктів крові в театрі операцій об'єданого командування); donor / донор.

Безпека життєдіяльності (захист здоров'я, інфекційний контроль). До цієї групи належать терміни, що відображають заходи профілактики і санітарно-епідеміологічного контролю, а саме: force health protection / захист здоров'я особового складу (інтегрована система профілактичних, лікувальних і санітарно-епідеміологічних заходів, спрямованих на підтримку медичної готовності військ та забезпечення їхньої оперативної і бойової ефективності);

infection control committee / комітет інфекційного контролю; life safety code / кодекс безпеки життєдіяльності, що встановлює вимоги до проектування, будівництва та експлуатації будівель і споруд з метою запобігання пожежам і забезпечення безпеки людей у разі їх виникнення.

Категорії бойових і небойових втрат особового складу. До цієї групи віднесено терміни, що позначають види вибуття військовослужбовців зі строю, їхній статус унаслідок бойових або небойових дій, як-от: battle casualty / бойова втрата (поранення або загибель військовослужбовця); casualty / особа, що вибула зі складу збройних сил внаслідок загибелі, поранення, захворювання, полону чи зникнення безвісти; disease non-battle casualty / небойова санітарна втрата внаслідок захворювання (категорія військово-статистичних втрат, що охоплює осіб, які вибули з особового складу збройних сил унаслідок захворювання або небойової травми, включно з випадками смерті від хвороби); non-battle casualty / небойова втрата особового складу (вибуття військовослужбовця зі строю з причин, не пов'язаних із бойовими діями); killed in action / загинув у бою; wounded in action / поранений у бою; died of wounds received in action / помер від поранень, отриманих у бою; dead on arrival / помер по прибутті до медичного закладу.

Системи та послуги у сфері охорони здоров'я. Цю групу формують терміни, що висвітлюють моделі медичної допомоги, а також профілактику і інформування у сфері охорони здоров'я, зокрема: health and medical services / медико-санітарні служби; health-related services / послуги, пов'язані зі здоров'ям (сукупність немедичних послуг, що прямо або опосередковано сприяють підтриманню фізичного й психічного здоров'я та загального благополуччя осіб); Emergency services / служби екстреної медичної допомоги (сукупність кадрових і матеріально-технічних ресурсів, що функціонують у цілодобовому режимі для клінічної оцінки стану пацієнтів, надання невідкладної допомоги або їх скерування на спеціалізоване медичне чи стоматологічне лікування): (1) Level I emergency services / служби екстреної медичної допомоги I рівня (найвищий рівень надання екстреної медичної допомоги, що забезпечує цілодобове комплексне лікування з постійною

присутністю лікаря екстреної медицини та лікарів основних медичних спеціальностей); (2) Level II emergency services / служби екстреної медичної допомоги II рівня (рівень надання екстреної медичної допомоги з цілодобовою присутністю лікаря екстреної медицини, доступом до спеціалізованих консультацій у межах 30 хвилин та можливістю лікування фізичних і психоемоційних розладів та скерування пацієнтів до закладів вищого рівня за потреби); (3) Level III emergency services / служби екстреної медичної допомоги III рівня (базовий рівень надання екстреної медичної допомоги з цілодобовою доступністю лікаря в межах лікарні та можливістю дистанційної консультації, що передбачає надання первинної невідкладної допомоги з подальшим скеруванням або переведенням пацієнтів до спеціалізованих закладів для дефінітивного лікування); immunization procedure / процедура імунізації; health fair / громадський профілактичний захід у сфері охорони здоров'я, спрямований на інформування населення, проведення скринінгових обстежень, оцінювання способу життя та консультивання з метою профілактики захворювань і зміцнення здоров'я; catchment area / зона медичного обслуговування (адміністративно визначена територія, сформована на основі демографічних, географічних і транспортних параметрів, у межах якої медичний заклад надає медичні послуги населенню); Health maintenance organisation / організація керованої медичної допомоги (страхова медична організація, що забезпечує комплексне медичне обслуговування застрахованих осіб на основі передплатної моделі фінансування); marketing, hospital / маркетинг медичного закладу (системна діяльність із вивчення потреб населення у сфері охорони здоров'я та ресурсних можливостей закладу, а також планування, реалізації й оцінювання заходів, спрямованих на їх задоволення); next of kin / найближчий родич або інша офіційно визначена близька особа, уповноважена отримувати інформацію чи представляти інтереси особи; fetal death / внутрішньоутробна смерть плода; live birth / живонародження (факт народження плода з будь-якими ознаками життя після повного вигнання або вилучення з організму матері незалежно від терміну вагітності); rooming-in / спільне

перебування матері та новонародженого (організаційна модель перинатальної допомоги, що передбачає розміщення матері й дитини в одній палаті з покладенням на матір основних функцій догляду за немовлям під наглядом медичного персоналу).

Медичні пільги, забезпечення: офіційна медична і службова документація, програми та отримувачі медичного забезпечення, засоби і методи діагностики.

Офіційна медична і службова документація: protocol / протокол; death certificate / свідоцтво про смерть; medical assessment report / звіт з медичного оцінювання (уніфікований аналітичний документ, призначений для інформування командних структур НАТО про загальний стан медичних служб і системи медико-санітарного забезпечення розгорнутих та підсилювальних сил із фіксацією вжитих або запланованих заходів реагування); line of duty investigation / службове розслідування обставин події, що сталася під час виконання службових обов'язків.

Програми та отримувачі медичного забезпечення: Civilian health and medical program of the uniformed services / державна програма Міністерства оборони США, що забезпечує механізм розподілу фінансових витрат на медичну допомогу, яку надають цивільні медичні заклади військовим пенсіонерам, членам їхніх сімей, окремим категоріям вдів (вдівців) та колишнім подружжям військовослужбовців; veterans administration beneficiary / отримувач пільг та медичного забезпечення в системі у справах ветеранів; Dependent dental insurance program / відомча програма стоматологічного страхування, що забезпечує покриття стоматологічних послуг для військовослужбовців дійсної служби.

Засоби і методи діагностики: litter / ноші; litter patient / пацієнт на ношах; hours or minutes of service, treatment / час надання медичної допомоги; computed axial tomography / комп'ютерна аксіальна томографія (КТ); magnetic resonance imaging / магнітно-резонансна томографія; composite time value / складена часова величина (комплексне часове значення), що означає загальний показник сформований з кількох компонентів часу.

Узагальнення тематичних груп дає підстави перейти до структурного аналізу термінів,

який виявляє домінування багатокомпонентних моделей Adj + N (acute disease), N + N (blood transfusion), V-ed / Participle + N (lactated Ringer's, borrowed labor), Adj + Adj + N (rapidly deployable medical facility) та N + N + N (medical treatment facility), що відображають прагнення до максимальної точності фахової фіксації статусу пацієнтів, видів допомоги, структур медичних об'єктів.

Виявлені структурно-семантичні закономірності термінології військової медицини зумовлюють потребу звернення до термінології тактичної медицини як мікрорівневої складової військово-медичної підсистеми, що репрезентує догоспітальний, польовий рівень надання допомоги в ситуаціях безпосередньої загрози життю.

Термінологія тактичної медицини – це сукупність спеціалізованих військово-медичних термінів, що позначають алгоритми надання допомоги пораненим (способи зупинки кровотечі, забезпечення прохідності дихальних шляхів, первинну стабілізацію стану) та підготовку до евакуації безпосередньо на місці події чи бойового контакту.

З метою цілісного осмислення цієї терміносистеми проведено тематично-семантичний аналіз її одиниць, на підставі якого здійснено їх структурну класифікацію за домінуючими моделями термінотворення.

Доктринально-організаційні засади тактичної медицини. До цієї групи належать терміни, що репрезентують нормативні настанови, алгоритми дій, інституційні структури, системи координації медичної допомоги, зокрема: Tactical Combat Casualty Care (TCCC) / тактична допомога пораненим на полі бою; Clinical Practice Guidelines / клінічні настанови (науково обґрунтовані рекомендації, що визначають оптимальні підходи до діагностики, лікування та профілактики захворювань); standard operating procedure / стандартна процедура виконання; Casualty response system / система реагування на бойові втрати; Combat trauma system / система бойової травматологічної допомоги; Joint trauma system / об'єднана система травматологічної допомоги; Joint theater trauma system / об'єднана система травматологічної допомоги у театрі воєнних дій; Committee on Tactical Combat Casualty Care / комітет

з тактичної допомоги пораненим на полі бою; Department of Defense Trauma Registry / реєстр травм Міністерства оборони США; performance improvement / підвищення ефективності; US Army Institute of Surgical Research / Інститут хірургічних досліджень Армії США.

Етапи і процедури тактичної догоспітальної допомоги. Групу формують терміни, що позначають послідовні дії надання допомоги пораненому на полі бою, спрямовані на збереження життя і стабілізацію стану постраждалого, як-от: Care Under Fire / надання мінімально необхідної медичної допомоги пораненому безпосередньо під ворожим вогнем; Tactical Field Care / тактична допомога в польових умовах (друга фаза алгоритму Tactical Combat Casualty Care (TCCC), що передбачає надання розширеного обсягу догоспітальної медичної допомоги пораненому після усунення безпосередньої загрози вогневого ураження та переміщення його в укриття); tactical evacuation (phase) / тактика евакуації (етап догоспітальної допомоги, у межах якого здійснюється медичний супровід, стабілізація стану та транспортування постраждалого до наступної ланки медичного забезпечення); life-saving intervention / невідкладна медична дія, спрямована на усунення безпосередньої загрози життю постраждалого; helmet removal / зняття шолома (медична або рятувальна процедура обережного зняття захисного шолома з постраждалого для забезпечення доступу до дихальних шляхів і оцінки стану шийного відділу хребта тощо); shock management / лікування шокowego стану, що спрямоване на відновлення перфузії тканин, стабілізацію гемодинаміки, усунення причин шоку; wound packing / тампонування рани.

Локації медичної евакуації, допомоги. До цієї групи належать терміни, що позначають пункти і зони, у межах яких здійснюється надання первинної медичної допомоги, як-от: battalion aid station / медичний пункт батальйону, що призначений для надання первинної медичної допомоги пораненим і хворим військовослужбовцям, проведення сортування, стабілізації стану та підготовки до подальшої медичної евакуації; casualty collection point / пункт збору поранених; casualty evacuation point / пункт евакуації поранених; ambulance exchange point / пункт передачі поранених; helicopter

landing zone / зона посадки гелікоптера (визначена та підготовлена ділянка місцевості, призначена для безпечної посадки й зльоту гелікоптера під час медичної евакуації, бойових, рятувальних чи гуманітарних операцій); point of injury / місце поранення.

Суб'єкти і військові формування тактичної медицини. Групу становлять терміни, що репрезентують суб'єктів надання догоспітальної допомоги та військові підрозділи, відповідальні за її виконання: combat lifesaver / боєць-рятувальник (підготовлений військовослужбовець, уповноважений здійснювати базові заходи догоспітальної допомоги, як-от: контроль кровотечі, забезпечення прохідності дихальних шляхів тощо); Special Operations Forces / сили спеціальних операцій.

Забезпечення прохідності дихальних шляхів та вентиляції легень. Групу формують терміни, що позначають медичні засоби і ургентні втручання, спрямовані на підтримку або відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів і забезпечення ефективної вентиляції легень, як-от: nasopharyngeal airway (nра) / назофарингеальний повітровід, що вводиться через носовий хід у носоглотку для підтримання прохідності верхніх дихальних шляхів; oropharyngeal airway / орофарингеальний повітровід, що вводиться через ротову порожнину в ротоглотку для запобігання западінню язика та підтримання прохідності дихальних шляхів у пацієнтів без свідомості; supraglottic airway / надгортанний повітропровід, що вводиться в ротоглотку над рівнем голосової щілини (над гортанню) для підтримання прохідності верхніх дихальних шляхів і забезпечення вентиляції без інтубації трахеї; bag-valve-mask / мішок-клапан-маска (засіб для проведення ручної вентиляції легень); cricothyrotomy / крикотиреотомія (екстрене хірургічне втручання зі створення доступу до дихальних шляхів за допомогою розтину крикотиреоїдної мембрани між щитоподібним і перстнеподібним хрящами гортані з метою відновлення вентиляції легень); needle decompression / голкова декомпресія грудної клітки (невідкладна медична процедура проколу грудної стінки голкою для зниження внутрішньоплеврального тиску при напруженому пневмотораксі); Flutter Valve / клапан Флаттера (клапанний елемент у складі

оклюзійної наліпки або дренажної системи, що забезпечує вихід повітря з плевральної порожнини без його зворотного надходження).

Контроль кровотечі, гемостаз. Групу утворюють терміни, що висвітлюють механічні засоби зупинки кровотечі, перев'язувальні матеріали, фармакологічні препарати, що застосовують для контролю зовнішніх і внутрішніх кровотеч, стабілізації гемодинаміки, попередження геморагічного шоку: tourniquet / турнікет (джгут); combat application tourniquet / бойовий кровоспинний турнікет (механічний засіб для тимчасової зупинки масивної кровотечі з кінцівок за допомогою циркулярного перетискання тканин і судин вище місця поранення); emergency medical tourniquet / медичний турнікет (засіб для швидкої зупинки масивної кровотечі з кінцівок циркулярним перетисканням тканин і судин вище місця поранення); SAM-junctional tourniquet / перехідний турнікет SAM для контролю масивних зовнішніх кровотеч у перехідних ділянках між тулубом і кінцівками; special operations forces tactical tourniquet / тактичний турнікет сил спеціальних операцій, призначений для зупинки масивної зовнішньої кровотечі з кінцівок циркулярним перетисканням тканин і судин вище місця поранення; junctional emergency treatment tool / засіб для зупинки масивної зовнішньої кровотечі у перехідних ділянках між тулубом і кінцівками, де накладання стандартного турнікета неможливе або неефективне; combat ready clamp / затискач для зупинки масивної зовнішньої кровотечі у ділянках, де неможливо накласти турнікет; hemostatic dressing / гемостатична пов'язка; combat gauze / гемостатична марля (стерильний перев'язувальний матеріал, просочений гемостатичною речовиною (зазвичай каоліном), призначений для швидкої зупинки масивної зовнішньої кровотечі тампуванням рани); chest seal / оклюзійна наліпка (герметичний медичний веріб із клейкою основою, призначений для швидкого закриття проникаючих поранень грудної клітки); occlusive dressing / оклюзійна (герметична) пов'язка, що запобігає проникненню повітря або рідини в рану; elastic bandage / еластичний бинт; blood transfusion / переливання крові; tranexamic acid / транексамова кислота (гемостатичний препарат системної дії, призначений для профілактики

й лікування гострих кровотеч у травматології, хірургії, акушерстві та невідкладній медицині); red blood cells / еритроцити.

Термозахист і профілактика гіпотермії.

Групу формують терміни, що позначають індивідуальні засоби термозахисту і медичні заходи, спрямовані на зменшення тепловтрат, підтримку нормальної температури тіла постраждалого, запобігання розвитку гіпотермії під час надання догоспітальної допомоги: thermal blanket / термоковдра (ізоляційний медичний засіб для збереження тепла тіла, захисту від вітру й вологи); heat reflective shell / тепловідбиваюча оболонка (термозахисний засіб, що використовується для зменшення тепловтрат і збереження температури тіла постраждалого); hypothermia prevention / запобігання гіпотермії (комплекс медичних і організаційних заходів, спрямованих на збереження нормальної температури тіла постраждалого та зменшення тепловтрат у польових або клінічних умовах); hypothermia prevention and management kit / комплект для профілактики та контролю гіпотермії (набір засобів, призначений для запобігання переохолодженню постраждалого та підтримання нормальної температури тіла під час надання догоспітальної допомоги).

Лікарські засоби та лікарські форми. До групи віднесено терміни на позначення фармакологічних засобів і лікарських форм, призначених для знеболення та контролю больового синдрому: morphine sulfate / сульфат морфіну (наркотичний анальгетик опіоїдної групи, що застосовується для купірування інтенсивного больового синдрому у клінічній, невідкладній та тактичній медицині); oral transmucosal fentanyl citrate / фентаніл (опіоїдний анальгетичний лікарський засіб у формі льодяника або пастилки, що використовується при больовому синдромі); orally dissolving tablet / таблетка, що розчиняється в ротовій порожнині.

Шляхи введення лікарських засобів, інфузійні розчини. До цієї групи належать терміни, що репрезентують способи введення медикаментів в організм і види інфузійних розчинів, а саме: by mouth / oral / перорально, через рот (спосіб введення лікарського засобу шляхом ковтання); intraosseous infusion / внутрішньокісткове крапельне введення лікарського засобу у кістковомозкову порожнину (за неможливості

внутрішньовенного введення); intramuscular injection / внутрішньом'язова ін'єкція лікарського засобу безпосередньо в товщу м'язової тканини; intranasal administration / інтраназальне введення лікарського засобу через слизову оболонку носа; intravenous fluids / внутрішньовенні розчини; lactated Ringer's / Рінгера лактат розчин (ізотонічний кристалоїдний інфузійний розчин, що містить електроліти (натрій, калій, кальцій, хлориди) та лактат, застосовується для відновлення об'єму циркулюючої рідини, корекції електролітного балансу й метаболічного ацидозу); normal saline (sodium chloride) / фізіологічний розчин (ізотонічний водний розчин натрію хлориду (0,9%), що застосовується для внутрішньовенних інфузій, регідратації, розведення лікарських засобів).

Клінічні стани, травматичні ураження.

Групу формують терміни, що позначають патологічні та травматичні порушення життєвих функцій організму, з якими найчастіше стикаються у тактичній медицині: hypovolemia / гіповолемія (патологічний стан, що характеризується зменшенням об'єму циркулюючої крові та може призводити до гемодинамічних порушень і шоку); tension pneumothorax / напружений пневмоторакс (життєво небезпечний стан, за якого повітря накопичується в плевральній порожнині під тиском і спричиняє здавлення легень та зміщення середостіння); mild traumatic brain injury / легка черепно-мозкова травма; traumatic brain injury / черепно-мозкова травма.

Клінічні шкали та фізіологічні показники.

До цієї групи належать терміни, що висвітлюють інструменти оцінювання стану постраждалого, показники життєвих функцій організму, одиниці їх вимірювання, зокрема: Alert, Verbal, Pain, Unresponsive (AVPU) / шкала оцінки рівня свідомості: A (Alert) – притомний; V (Verbal) – реагує на голос / звернення; P (Pain) – реагує на біль; U (Unresponsive) – без свідомості; systolic blood pressure / систолічний артеріальний тиск, що відображає максимальний тиск крові в артеріях у момент скорочення серцевого м'яза (систолі); millimeters of mercury (mmHg) / міліметри ртутного стовпа (одиниця вимірювання тиску, що використовується в медицині для визначення артеріального, венозного та внутрішньочерепного тиску); partial pressure of carbon

dioxide / парціальний тиск вуглекислого газу, що відображає концентрацію вуглекислого газу (CO₂) в артеріальній крові та використовується для оцінки ефективності вентиляції легень і кислотно-лужного стану організму); total body surface area / загальна площа поверхні тіла (показник, що відображає сумарну площу шкірного покриву людини та використовується для оцінки ступеня опіків, розрахунку доз лікарських засобів і визначення об'єму інфузійної терапії).

Структурний аналіз термінів тактичної медицини засвідчує переважаючі двокомпонентні номінативні одиниці, утворених за моделями Adj + N (tactical evacuation, thermal blanket) та N + N (wound packing, shock management), поряд із продуктивністю трикомпонентних конструкцій типу Adj + Adj + N (special operations tactical tourniquet) і N + N + N (casualty collection point, helicopter landing zone, hypothermia prevention kit), що корелює з алгоритмами тактичної догоспітальної допомоги на полі бою та відображає потребу максимально стисло, але семантично насиченого мовного оформлення медичних дій і засобів.

На відміну від термінологій військової та тактичної медицини, зорієнтованих переважно на медичне забезпечення військовослужбовців у клінічних і польових умовах, термінологія медицини катастроф охоплює мовне оформлення наслідків надзвичайних подій масового ураження, спричинених воєнними діями (зокрема руйнуванням цивільної інфраструктури внаслідок ракетних чи дронівих атак), природними або техногенними катастрофами, тригером яких може виступати застосування окремих видів озброєння чи інші чинники масштабної деструкції.

Термінологія медицини катастроф – це сукупність спеціалізованих медичних, безпекових і гуманітарно-правових термінів, що вербалізують категорії небезпек і ризиків, типи надзвичайних ситуацій і катастроф, наслідки ураження, механізми цивільного захисту та реагування, інституції й служби допомоги, інфекційний контроль, функціонування закладів охорони здоров'я, ресурсно-кадрове забезпечення та пожежно-рятувальні операції. Ця термінологія виконує функцію мовного забезпечення та координації міжвідомчих рішень у процесах

запобігання, готовності та реагування на надзвичайні ситуації й катастрофи, що зумовлює перехід до її тематичної класифікації на відповідні групи.

Категорії небезпек, ризиків, загроз: рівні ризику та уразливості, типи небезпек, умисні загрози безпеці.

Рівні ризику та уразливості: acceptable risk / прийнятний ризик (рівень ризику надзвичайної ситуації, який суспільство або інституція визнає допустимим з огляду на сукупність соціальних, економічних, політичних, культурних, технічних та екологічних чинників); hazard / небезпека; intensive disaster risk / ризик катастроф високої інтенсивності (тип ризику масштабних втрат, що характеризується концентрацією значних людських, матеріальних або економічних втрат у відносно невеликій кількості подій великого масштабу); people at risk / особи, які перебувають у групі ризику.

Типи небезпек: biological hazards / біологічні небезпеки (небезпечні чинники, пов'язані з дією або поширенням біологічних агентів, зокрема патогенів, токсинів і біологічно активних речовин); chemical hazard / хімічна небезпека (загроза життю та здоров'ю людей, спричинена викидом у навколишнє середовище небезпечних хімічних речовин, що вражають органи дихання, очі, шкіру, вимагаючи негайних дій для захисту, герметизації приміщень та евакуації в разі оголошення сигналу тривоги); environmental hazards / екологічні небезпеки (сукупність природних, хімічних і біологічних чинників довкілля, зумовлених його деградацією або фізичним чи хімічним забрудненням повітря, води та ґрунту); technological hazards / техногенні небезпеки; fire hazard / пожежна небезпека.

Умисні загрози безпеці: bioterrorism / біотероризм (форма терористичної діяльності, що передбачає умисне використання біологічних агентів – мікроорганізмів, токсинів, генетичного матеріалу або речовин біологічного походження з метою ураження людей, тварин чи рослин); terrorism / тероризм.

Надзвичайні ситуації, катастрофи: типи надзвичайних ситуацій і катастроф, природні надзвичайні ситуації.

Типи надзвичайних ситуацій і катастроф: crisis / криза (нестабільний або критичний стан

чи період, що характеризується високою невідкладністю, загрозою значних втрат і потребою невідкладного ухвалення рішень); disaster / катастрофа; sudden-onset disaster / катастрофа раптового виникнення (подія, що виникає неочікувано або розвивається протягом короткого проміжку часу та спричиняє значні людські, матеріальні чи екологічні втрати); complex emergency / комплексна надзвичайна ситуація (кризова подія або сукупність подій, ускладнених громадянським насильством, політичною нестабільністю, економічним колапсом чи масовими переміщеннями населення, реагування на які відбувається у складному політичному й безпековому середовищі та потребує багатосекторальної, часто міжнародної допомоги); health emergency / надзвичайна ситуація у сфері охорони здоров'я (подія або безпосередня загроза, що спричиняє чи може спричинити значні наслідки для здоров'я населення та потребує скоординованих, зазвичай невідкладних, дій органів і служб реагування); acute health emergency (acute public health event) / раптова надзвичайна ситуація у сфері громадського здоров'я (подія або сукупність подій, що створюють безпосередню загрозу здоров'ю населення та потребують невідкладного реагування для його захисту); nuclear emergency / ядерна надзвичайна ситуація; radiation emergency / радіаційна надзвичайна ситуація; radiological emergency / радіологічна надзвичайна ситуація; pandemic / пандемія (глобальне поширення нового інфекційного захворювання серед населення кількох континентів або всього світу); mass casualties / масові постраждали (ситуація, за якої кількість поранених, хворих або загиблих, що виникла за короткий проміжок часу, перевищує стандартні спроможності системи медичного та логістичного забезпечення).

Природні надзвичайні ситуації: earthquake / землетрус; tornado / торнадо; tsunami / цунамі.

Наслідки надзвичайних подій, показники ураження. Групу формують терміни, що відображають результати впливу небезпечних чинників на людей, об'єкти й довкілля, а також кількісні та якісні параметри такого впливу, а саме: affected / особи або об'єкти, які безпосередньо чи опосередковано зазнали впливу небезпечної події та можуть потребувати допомоги або

захисту в умовах надзвичайної ситуації; damage (event, emergency, disaster) / ушкодження, збитки (шкода або втрати, завдані людям, майну, інфраструктурі чи довкіллю під час або безпосередньо після небезпечної події, надзвичайної ситуації чи катастрофи); contamination / забруднення (наявність інфекційного або токсичного агента чи речовини на поверхні тіла людини або тварини, у чи на продуктах, призначених для споживання, а також на інших неживих об'єктах, зокрема транспортних засобах, що може становити ризик для громадського здоров'я); exposure (radiological) / експозиційна доза випромінювання (фізична величина, що характеризує інтенсивність фотонного іонізуючого випромінювання гамма- та рентгенівського, у повітрі за кількістю утворених іонних пар); dose (radiation) / доза опромінення.

Цивільний захист і реагування на надзвичайні ситуації. У цій групі зосереджено терміни, що описують механізми підготовки і реагування на надзвичайні ситуації, як-от: civil protection / цивільний захист (система організаційних, правових, інженерно-технічних та інших заходів і механізмів, спрямованих на збереження життя і здоров'я населення, майна та довкілля від наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного чи соціального характеру); contingency planning / сценарне планування (управлінський процес аналізу ризиків надзвичайних ситуацій і завчасного формування організаційних заходів з метою забезпечення своєчасного, ефективного та адекватного реагування); disaster preparedness plan / план готовності до надзвичайних ситуацій (нормативний документ, що визначає алгоритми та механізми координації дій закладу охорони здоров'я під час надзвичайних ситуацій внутрішнього або зовнішнього характеру); emergency response plan / план реагування на надзвичайні ситуації; evacuation / евакуація; shelter in place / укриття на місці (захисна дія, що полягає у залишенні особи в наявному приміщенні або переході до найближчого безпечного простору в межах тієї ж будівлі відповідно до характеру загрози без здійснення евакуації); public warning system / система оповіщення населення; risk communication / комунікація ризиків (обмін інформацією та думками щодо небезпек, ризиків і пов'язаних із ними чинників

між фахівцями, органами влади та населенням); humanitarian civil-military coordination / гуманітарна цивільно-військова координація (інституціоналізований процес комунікації та взаємодії між цивільними і військовими суб'єктами в умовах гуманітарних надзвичайних ситуацій, спрямований на дотримання гуманітарних принципів, уникнення конкуренції, мінімізацію неузгодженості дій та, за потреби, досягнення спільних цілей).

Органи та служби реагування на надзвичайні ситуації. Якщо попередня група окреслює нормативні й організаційні механізми управління надзвичайними подіями, то ця зосереджує увагу на інституціях і спеціалізованих підрозділах, які безпосередньо здійснюють оперативне реагування, зокрема: National disaster management agency (or authority) / національне агентство (або національний орган) з управління ризиками катастроф (центральний урядовий орган, відповідальний за координацію державної політики та практичної діяльності у сфері запобігання, готовності та реагування на надзвичайні ситуації); Safety committee / комітет з безпеки; Medical board / медична комісія; Emergency medical team / команда екстреної медичної допомоги (організована група медичних фахівців, що надає медичну допомогу постраждалим унаслідок надзвичайної ситуації або катастрофи); Rapid response team / група швидкого реагування.

Сфера громадського здоров'я та інфекційного контролю. Групу формують терміни, що позначають механізми забезпечення доступу до медичної допомоги, запобігання поширенню інфекційних захворювань, засоби індивідуального захисту, а саме: access to health services / доступ до медичних послуг і закладів охорони здоров'я (можливість отримати медичну допомогу з урахуванням просторових, часових, організаційних та фінансових параметрів); communicable disease / інфекційне (заразне) захворювання (хвороба, спричинена інфекційним агентом або його токсинами, що передається від людини, тварини чи з навколишнього середовища, передусім через воду, їжу, забруднені предмети або поверхні до сприйнятливого організму); notifiable disease / хвороба, що підлягає обов'язковому повідомленню органів охорони здоров'я або інших компетентних органів

у відповідній юрисдикції; isolation / ізоляція (відокремлення хворих або заражених осіб, а також контамінованого багажу, контейнерів, транспортних засобів, товарів або поштових відправлень від інших осіб і об'єктів у спосіб, що унеможливує поширення інфекції чи забруднення); decontamination / знезараження (комплекс медико-санітарних заходів, спрямованих на усунення інфекційних або токсичних агентів з поверхні тіла людини чи тварини, з продуктів, призначених для споживання, а також з інших неживих об'єктів, зокрема транспортних засобів, що можуть становити загрозу громадському здоров'ю); environmental health / гігієна навколишнього середовища (міждисциплінарна сфера громадського здоров'я, що вивчає вплив фізичних, хімічних, біологічних і соціальних чинників довкілля на здоров'я людини та якість життя); personal protective equipment / засоби індивідуального захисту (захисний одяг і спорядження, як-от халати, рукавички, чоботи, маски, шитки, респиратори, беруші тощо, призначені для екранування або ізоляції особи від біологічних, хімічних, фізичних, акустичних і термічних впливів).

Структура та функціонування закладів охорони здоров'я: медичні заклади і їх функціональна спроможність, системи та служби забезпечення медичних закладів, ліжковий фонд.

Медичні заклади і їх функціональна спроможність: safe hospital / безпечна лікарня (медичний заклад, спроможний забезпечувати безперервність надання медичних послуг та підтримувати операційну й інфраструктурну стійкість до, під час і безпосередньо після надзвичайних ситуацій і катастроф); medical clinic / медична клініка (медичний пункт).

Системи та служби забезпечення медичних закладів: critical infrastructure / критична інфраструктура (сукупність об'єктів, систем і мереж, безперебійне функціонування яких є визначальним для життєдіяльності населення, безпеки держави та економічної стабільності); critical systems (in hospitals) / критичні системи закладів охорони здоров'я (інженерні та організаційно-технічні системи, безперебійне функціонування яких є необхідним для надання медичної допомоги та безпеки пацієнтів і персоналу; до них належать системи

електропостачання, телекомунікацій, водопостачання, протипожежного захисту, управління відходами, зберігання палива, медичних газів, а також опалення, вентиляції та кондиціонування повітря); *environmental services* / служби санітарно-господарського забезпечення (допоміжні інфраструктурні підрозділи медичного закладу, відповідальні за санітарний стан приміщень, технічне обслуговування, поводження з рідкими й твердими відходами та інші заходи, спрямовані на забезпечення безпечного й ефективного функціонування лікарні); *support services* / служби підтримки (допомоги).

Ліжковий фонд: *operating bed* / діюче ліжко (одиниця стаціонарної місткості медичного закладу, повністю оснащена та введена в експлуатацію для госпіталізації пацієнтів, за винятком ліжок спеціального призначення, зокрема приймально-діагностичних, пологових, післяопераційних і неонатальних); *occupied bed day* / зайнятий ліжко-день (календарний день, упродовж якого пацієнт займає лікарняне ліжко на момент проведення стаціонарного обліку, як правило опівночі); *maximum hospital benefit* / максимальний обсяг медичного забезпечення в госпіталі.

Пожежі, пожежогасіння. До цієї категорії належать терміни, що відображають типи пожеж, засоби й тактики їх ліквідації, елементи протипожежного захисту, суб'єктів пожежно-рятувальної діяльності, як-от: *fireground* / місце пожежі; *Class A fire* / пожежа класу А (горіння твердих горючих матеріалів органічного походження, зокрема деревини, паперу, тканин та пластмас); *Class B fire* / пожежа класу В (горіння легкозаймистих і горючих рідин, як-от бензину, дизельного палива, мастил, спиртів, розчинників, лаків і фарб); *Class C fire* / пожежа класу С (горіння горючих газів, зокрема пропану, бутану, метану та водню); *Class D fire* / пожежа класу D (горіння металів, а саме натрію, титану, магнію, калію, літію, урану, плутонію та кальцію); *Class E fire* / пожежа класу Е (загоряння електрообладнання або електроустановок, що перебувають під напругою); *fire wall* / протипожежна стіна (капітальна будівельна перегородка з нормованою межею вогнестійкості, призначена для локалізації осередку пожежі та обмеження поширення вогню між функціональними зонами

споруди); *foam-extinguishing* / пінний вогнегасний засіб; *offensive attack* / наступальний спосіб пожежогасіння (тактика ліквідації пожежі, що передбачає активне просування пожежно-рятувальних підрозділів у зону горіння з безпосереднім впливом на осередок пожежі для його швидкої локалізації та ліквідації); *professional firefighter* / професійний (штатний) пожежник (особа, для якої пожежно-рятувальна діяльність є основним видом оплачуваної служби та яка відповідає встановленим стандартам підготовки й сертифікації у сфері пожежогасіння та рятувальних робіт).

Соціальні і професійні категорії осіб. До цієї групи належать терміни, що позначають статуси осіб у системі медичного й гуманітарного реагування, зокрема: *internally displaced persons* / внутрішньо переміщені особи (особи, змушені залишити місце постійного проживання в межах території власної держави внаслідок збройного конфлікту, насильства, порушень прав людини або надзвичайних ситуацій); *patient, emergency* / пацієнт у невідкладному стані; *physical therapist* / фізіотерапевт.

Ресурсне та кадрово-облікове забезпечення. До цієї групи належать терміни, що відображають економічні характеристики матеріально-технічних ресурсів, а також нормативні і статистичні параметри кадрового складу установи, а саме: *depreciation* / амортизація (систематичне зменшення вартості необоротного активу внаслідок його фізичного зносу або технічного погіршення з подальшим відображенням цього процесу в бухгалтерському обліку); *useful life of depreciable assets* / строк корисного використання активів, що підлягають амортизації (період експлуатації, протягом якого актив очікувано зберігає свою функціональну та економічну корисність для установи); *plant equipment* / виробниче обладнання (сукупність капітальних матеріально-технічних засобів, призначених для забезпечення функціонування виробничого чи інфраструктурного об'єкта, за винятком спеціалізованих інструментів і випробувального устаткування, що застосовуються безпосередньо у виробничому процесі або наданні послуг); *exemption* / виняток у штатній чисельності персоналу (організаційна підстава для відхилення від нормативної чисельності працівників у багатолокаційній структурі,

зумовлена додатковим або зменшеним навантаженням чи іншими нестандартними умовами діяльності); *excess manning* / перевищення штатної чисельності; *exclusion (manpower)* / виняток у штатному нормуванні персоналу (категорії робіт або завдань, що не включені до нормативної чисельності в окремих видах діяльності, хоча зазвичай є обов'язковими для інших аналогічних підрозділів); *utilized hours* / відпрацьовані години (загальна кількість годин фактично використаного робочого часу всіх категорій персоналу, залучених до виконання функцій підрозділу незалежно від форми зайнятості).

Структурний аналіз корпусу термінів медицини катастроф засвідчує домінування багатоконпонентних номінативних одиниць, утворених за моделями Adj + N (*acceptable risk, chemical hazard, fire hazard*), N + N (*risk communication, disaster preparedness, emergency response*), Adj + N + N (*public warning system*), N + N + N (*disaster preparedness plan, emergency medical team, personal protective equipment*), а також розширених конструкцій типу Adj + Adj + N (*complex emergency situation, sudden-onset disaster*), V-ed (Participle II) + N (*affected population*) та (Adv) + V-ed / Participle + N (*internally displaced persons*), що відображає тенденцію до термінотворчої деталізації фахової мови медицини катастроф, зорієнтованої на максимально точну вербалізацію типів небезпек, масштабів ураження, категорій постраждалого населення, механізмів міжінституційної координації у процесах запобігання, готовності й реагування на надзвичайні події.

Отож, взаємодія термінологій військової медицини, тактичної медицини та медицини катастроф, що репрезентують відповідно госпітальний рівень медичного забезпечення, догоспітальну допомогу на полі бою та реагування на місці надзвичайної події до і під час розгортання медичного забезпечення, утворює цілісну терміносистему кризової медицини, у межах якої кожна з означених терміносистем функціонує як структурно самостійна підсистема, а їх сукупність формує надгалузеву категорію макрорівня – терміносистему кризової медицини.

Із огляду на викладене вище маємо підстави твердити, що **терміносистема кризової медицини** – це відносно автономна, відкрита

й самоорганізована надгалузева система макрорівня мовної організації, сформована синергетичною взаємодією підсистем військової медицини, тактичної медицини та медицини катастроф, невід'ємною складовою якої є її термінологія.

Термінологія кризової медицини – це впорядкована сукупність спеціалізованих мовних одиниць, що вербалізує та фіксує клінічне знання, емпіричний, зокрема бойовий, досвід і управлінські рішення у форматі термінів, протоколів, доктринальних положень та освітніх стандартів, забезпечуючи координацію суб'єктів, уніфікацію практик і керованість системи охорони здоров'я в умовах війни, надзвичайних ситуацій чи катастроф, водночас закономірності її функціонування й дискурсивної організації становлять предмет лінгвістики кризової медицини.

Важливим з погляду лінгвополітичної синергетики є те, що в процесі аналізу виявлено перетин терміносистеми кризової медицини з терміносистемою мови війни. Йдеться про словосполучення із компонентом «війна», які функціонують і як елементи воєнного дискурсу і як засоби номінації у кризово-медичному контексті, експліцитно або імпліцитно вербалізуючи стани безпосередньої загрози життю (бойові й небойові поранення, травматичні ураження, шоківі стани), масові санітарні та бойові втрати, інфекційні ризики, вимушене переміщення населення й механізми медичного реагування.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що проведене дослідження підтвердило поліцентричний і динамічний характер спеціальної лексики кризового медичного реагування та створило підстави для її концептуалізації на макрорівні. З опорою на корпус міжнародних нормативних документів, доктринальних текстів, глосаріїв і навчально-методичних матеріалів встановлено, що терміносистема кризової медицини постає надгалузеву системою внаслідок синергетичної взаємодії трьох структурно самостійних підсистем – термінологій військової медицини, тактичної медицини (ТССС) та медицини катастроф. У межах цієї конфігурації підсистеми репрезентують елементарні локуси медичного забезпечення: госпітальний рівень (військова медицина),

догоспітальну допомогу в умовах бойових дій (тактична медицина) та реагування на місці надзвичайної події (медицина катастроф).

Не залишився поза увагою й методологічний вимір дослідження, основу якого становить поєднання методу термінологічного аналізу та трьох взаємопов'язаних площин інтерпретації: структурної (опис домінантних моделей термінотворення), семантичної (виокремлення провідних тематико-сміслових груп) і прагматико-дискурсивної (з'ясування функціонування термінів у нормативно-доктринальних контекстах кризового реагування із залученням інструментарію критичного дискурс-аналізу для виявлення регулятивних стратегій кодифікації). Застосування цього аналітичного підходу засвідчило, що відповідні термінології репрезентують клінічні стани, лікувально-діагностичні процедури, процеси евакуації та її логістики, інфекційний контроль, ресурсно-документаційне забезпечення й протокольні-доктринальні алгоритми дії,

забезпечуючи керованість і уніфікацію практик у ситуаціях високого ризику.

Отримані результати дозволили уточнити співвідношення понять *терміносистема* і *термінологія* у досліджуваній сфері: терміносистема кризової медицини постає як макрорівнева, відносно автономна й відкрита система, а термінологія кризової медицини є її невід'ємною складовою, що забезпечує вербалізацію та нормативну фіксацію клінічного знання, емпіричного (зокрема бойового) досвіду й управлінських рішень у форматі термінів, протоколів, доктринальних положень та навчальних стандартів. Перспективу прийдешніх студій убачаємо в розбудові запропонованої концепції лінгвістики кризової медицини із залученням методів когнітивного аналізу для реконструкції концептосфери кризово-медичного реагування, виявлення когнітивних моделей, фреймів і сценаріїв медичної дії, ба більше, метафоричних і концептуальних способів осмислення травми, ризику, виживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барнич І. І., Маланюк М. С., Змисла С. В. Структурно-семантичні особливості термінів тактичної медицини в англійській та українській мовах. *Науковий журнал ЛДУ БЖД «Львівський філологічний часопис»: зб. наук. праць*, 2023. № 13. С. 20–25.
2. Божук А. О., Структурні особливості англійських термінів тактичної медицини та способи їхнього перекладу українською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2024 № 70. 146-151.
3. Дем'янчук Ю. Лінгвополітична синергетика: становлення та перспективи дослідження. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 2024. Том 27. № 2. С. 75–102.
4. Дем'янчук Ю. Лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2025. С. 220–233.
5. Дем'янчук Ю. Генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід). *Закарпатські філологічні студії*, 2025. Вип. 39. С. 171–192.
6. Дем'янчук Ю. Метафори війни в експериментальній лінгвополітичній синергетиці: дисонанс між офіційною риторикою та емпіричною реальністю війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2025. № 73. С. 39–50.
7. Дем'янчук Ю. Міжнародний суд ООН в системі воєнної конфліктології: від юрисдикції до політичного впливу. *Судова експертиза: перспективи розвитку та окремі вектори змін : V Всеукраїнський форум судових експертів (м. Львів, 6 червня 2025 р.)*. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 572 с.
8. Дем'янчук Ю. І. Лінгвополітична синергія засобів мови війни в текстах офіційно-ділового, публіцистичного та художнього стилів. *Записки з українського мовознавства*, 2025. Вип. 32, С. 170–204.
9. Дем'янчук Ю. І. Воєнно-політична та військово-політична лексика у фокусі теоретичної лінгвополітичної синергетики. *Закарпатські філологічні студії*, 2025. Вип. 41. Том 1. С. 292–316.
10. Дем'янчук Ю. І. Словосполуки з компонентом «війна» у макролінгвополітичній синергетиці воєнної комунікації. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, 2025. Вип. (3), С. 21–38.
11. Дем'янчук Ю. І. Від колоніальності до неоімперського ревізіонізму: мова війни у воєнній конфліктології. *Закарпатські філологічні студії*, 2025. Вип. 42. Том 2. С. 182–207.
12. Дем'янчук Ю. І. Військова vs воєнна фразеологія в системі мови війни в рамках мікролінгвополітичної синергетики. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*, 2025. С. 63–81.
13. Жаховський В., Лівінський В. Терміни та визначення: їхні роль і значення у військовій медицині. *Наука і оборона*. 2025. С. 27–35. DOI: 10.33099/2618-1614-2025-30-3-27-35.

14. Матвійчук М. В. Глосарій до навчальних дисциплін «Медицини надзвичайних ситуацій» «та «Екстремальна медицина», «Екстрена та невідкладна медична допомога» для здобувачів вищої освіти спеціальностей 222 «Медицина», 228 «Педіатрія», 225 «Медична психологія», 221 «Стоматологія», 226 «Фармація, промислова фармація» та лікарів інтернів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання. /Укл. Авторський колектив. – Вінниця: ТВОРИ, 2025. 68 с.
15. Перхач Р.-Ю. Т. Етапи розвитку терміна і терміносистеми у медицині і фармації // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. філол. 2014. Вип. 46. С. 145–147.
16. Пилипів О., Мисловська Л. Основи сучасної латинської медичної термінології: навч. посіб. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. 251 с.
17. Тихоша В. І. Структурно-семантичні особливості медичних термінів української мови // *Філологічні науки: зб. наук. пр.* 2003. Вип. 20. С. 100–104.
18. Ткач А. В. Медичні терміни-словосполучення: структура та особливості функціонування // *Мовознавчий вісник*. 2014. Вип. 18. С. 102–107.
19. Ткач А. В. Сучасна українська медична термінологія: проблеми та перспективи розвитку // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Сер.: Філологічні науки, 2010. Вип. 23. С. 247–252.
20. Томашевська О., Дзіс Є. Унормування українських медичних термінів з урахуванням аналізу їх відповідників в інших слов'янських мовах. 2025. URL: https://library.dmed.org.ua/uploads/files/2025-02/1740389412_tomash2.pdf (дата звернення: 31.12.2025).
21. Файчук Т. Г. Біологічна та медична лексика у лікарських порадицях XVI–XVIII ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2004. 18 с.
22. Шалаєва Г. Структурний аналіз сучасної медичної термінології та труднощі перекладу багатокомпонентних медичних термінів // *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2014. № 1. С. 90–96.
23. Юкало В. Я. Мовні стереотипи в медичній галузі. Російсько-український словничок медичних, анатомічних, ботанічних термінів // *Дивослово*, 2002. № 2 (540). С. 23–27.
24. Юкало В. Я. Вивчення мовних стереотипів у медичному вузі // *Дивослово*, 1999. № 5 (507). С. 14–17.
25. Юкало В. Українська медична термінологія 20-х років XX століття і сучасність / В. Юкало // *Медична академія*, 2003. № 20. С. 7.
26. Юкало В. Я. Особливості лексикографічного опрацювання термінів у медичних словниках О. Мусія, С. Нечая та ін. // *Проблеми української термінології: зб. наук. пр. учасн. 8-ї Міжнар. наук. конф. «СловоСвіт 2004»* (Львів, 7–9 верес. 2004 р.). Львів: Ліга-Прес, 2004. С. 35–38.
27. Abdelsamad D., McKinney R. Huang J. Medical Terminology. 2024. 10.1016/B978-0-323-83002-7.00003-6.
28. Anyanwu E. Victoria Ch. Corpus Linguistic Analysis of Fear-Factor Lexemes of Selected Online Newspaper Headlines on Coronavirus Pandemic. 2020. Vol. 5. P. 76–83.
29. APX Dictionary. Firefighter terms. 2024. URL: <https://apxdata.com/firefighter-terms/> (дата звернення: 30.12.2025).
30. Chen L.-C., Chang K.-H. Creating a novel type of information database of military terminology: an example of U.S. Army medical and casualty evacuation. *Basic & Clinical Pharmacology & Toxicology*, 2019. P. 125 (S9).
31. Comitè International Geneve ICRC. Respecting and protecting health care in armed conflicts and in situations not covered by International Humanitarian Law. 2021. 10 p.
32. Defence International Training Center (Australian Defence Force). Military English Vocabulary Builder – Field Medicine. 2024. Part A. URL: <https://ditc.defence.gov.au/sites/default/files/2024-05/Mil%20Eng%20VB%20-%20Field%20medicine%20Part%20A%20-%20teacher%20copy.pdf> (дата звернення: 13.01.2026).
33. Džuganová B. English medical terminology – different ways of forming medical terms. *JAHR*. 4. 2013. P. 55–69. URL: https://www.researchgate.net/publication/257622885_English_medical_terminology_-_different_ways_of_forming_medical_terms (дата звернення: 1.01.2026).
34. Ekaristianto F., Sulistyowati R. The Language Production Strategy by the Indonesian Government: A Crucial Effort to Prevent Social Disorders and Control Community Behavior During the Covid-19 Pandemic, Analyzed through Roger Fowler's Critical Discourse Analysis, *Culturalistics: Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies*, 2024. Vol. 8, No. 2, P. 74–84. URL: <https://doi.org/10.14710/ca.v8i2.24474> (дата звернення: 03.01.2026).
35. ERF. Emergency response framework (A Guide for the IFRC Secretariat). 2025. 40 p.
36. Falah H., Shari F., Hussein N., Al-Salman, H. N. K., Dawood Ch., Halyial A., Mohammed H., Alahmed R. MEDICAL TERMINOLOGY. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/382456164_MEDICAL_TERMINOLOGY (дата звернення: 08.01.2026).
37. Fuks A. The Military Metaphors of Modern Medicine. 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/341206524_The_Military_Metaphors_of_Modern_Medicine (дата звернення: 05.01.2026).
38. Gillis B. A., Wedding M. E. Medical Terminology Systems: A Body Systems Approach. 2009. URL: https://www.researchgate.net/profile/Inas-Rasheed/publication/338221004_Medical_Terminology_Systems_6th

Edition_1/links/5e0858e7a6fdcc283745f893/Medical-Terminology-Systems-6th-Edition-1.pdf (дата звернення: 13.01.2026).

39. Gustilo L., Pura C., Biermeier Th. (2021). Coronalexicon: Meanings and Word-formation Processes of Pandemic-related Lexemes across English Varieties. 3L The Southeast Asian Journal of English Language Studies. 2021. Vol. 27. 1–15. DOI: 10.17576/3L-2021-2704-01.

40. Hanfling D., Altevogt B. M., Viswanathan K., Gostin L. O. (Editors). Crisis Standards of Care: A Systems Framework for Catastrophic Disaster Response. The National Academies Press. 2012. 650 p.

41. Hussain M., Zahid F., Batool Z. (2025). Figurative language in crisis communication: a cross-cultural study of covid-19 health messaging. Contemporary Journal of Social Science Review. 2025. Vol. 3. P. 2396–2413. DOI: 10.63878/cjssr.v3i2.868.

42. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. IFRC Civil protection guidance for national societies and federation secretariat relations with European Union actors. 2024. 46 p.

43. Malanyuk M., Zmysla S. Особливості перекладу граматичних трансформацій дискурсу кризової медицини в англійській та українській мовах. Львівський філологічний часопис, 2025. Вип. 17, С. 50–55.

44. Montgomery H. R. (Editor). Tactical Combat Casualty Care quick reference guide First edition. 2017. URL: https://emsa.ca.gov/wp-content/uploads/sites/71/2017/07/TCCC_Quick_Reference_Guide_2017.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

45. Nijris O. Medical Terminology. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/358723336_Medical_Terminology (дата звернення: 03.02.2026).

46. North Atlantic Treaty Organization. NATO STANDARD AJP-4.10 Allied joint doctrine for medical support. Edition C. Version 1. Allied joint publication. Published by the NATO standardization office. 2019. 124 p.

47. Shalajeva H. Structural analysis of modern medical terminology and difficulties of translation of multicomponent medical terms. Current issues of social sciences and history of medicine. 2014. P. 90–96. DOI: 10.24061/2411-6181.1.2014.15.

48. SLG 101. Guide for All-Hazard Emergency Operations Planning. Glossary of Terms. 1996. URL: <https://www.fema.gov/pdf/plan/glo.pdf> (дата звернення: 04.02.2026).

49. Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines. 2024. URL: <https://tccc.org.ua/en/guide/tccc-guidelines-2021-eng> (дата звернення: 04.02.2026).

50. Tous-Rovirosa A., Dergacheva D., Mustajoki A., Zorikhina N., Guzmán R., Vepreva I., Itskovich T. (2020). Covid-19: A Disaster in the Linguistic Dimension of Different Countries. Quaestio Rossica. 2020. Vol. 8. P. 1369–1390. DOI: 10.15826/qr.2020.4.533.

51. U. S. Army medical department center and school. basic medical terminology. Subcourse MD0010. EDITION 100. URL: http://www.frankshospitalworkshop.com/organisation/biomed_documents/Basic%20Medical%20Terminology%20-%20U.S.%20Army.pdf (дата звернення: 10.01.2026).

52. US.Gov. Military Medical Ethics. Abbreviations and acronyms. Volume 1. URL: <https://medcoeckapwstorprd01.blob.core.usgovcloudapi.net/pfw-images/borden/ethicsvol1/Ethics-back-matter.pdf> (дата звернення: 27.01.2026).

53. World Health Organization. Primary health care and health emergencies. 2018. 60 p.

54. World Health Organization. Glossary of Health Emergency and Disaster Risk Management Terminology. 2020. URL: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/dbfceb27-3a32-469e-8c5a-aff559f6f74a/content> (дата звернення: 25.01.2026).

55. Zalipska I. Contemporary medical terminology: the problem of the thematic classification. Studia Linguistica, 2020. Vol. 17, P. 61–74. URL: <https://doi.org/10.17721/studling2020.17.61-74> (дата звернення: 15.01.2026).

56. Zajtchuk R. (Senior Editor). Medical consequences of nuclear warfare. Textbook of Military Medicine. Series on combat casualty care. Published by the Office of the Surgeon General Department of the Army, United States of America. 1989. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA278722.pdf> (дата звернення: 04.02.2026).

REFERENCES

1. Barnych I. I., Malaniuk M. S., Zmysla S. V. (2023) Strukturno-semantychni osoblyvosti terminiv taktychnoi medytsyny v anhliiskii ta ukrainkii movakh. Naukovyi zhurnal LDU BZhd "Lvivskiy filolohichnyi chasopys": zb. nauk. prats, № 13. S. 20–25.

2. Bozhuk A. O. (2024) Strukturni osoblyvosti anhlo-movnykh terminiv taktychnoi medytsyny ta sposoby yikhnoho perekladu ukrainskoiu movoiu. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia, № 70. S. 146–151.

3. Demyanchuk Yu. (2024) Linhvopolitychna synerhetyka: stanovlennia ta perspektyvy doslidzhennia. Visnyk KNLU. Serii Filolohiia, Tom 27. № 2. S. 75–102.

4. Demyanchuk Yu. (2025) Linhvistyka viiny: vynyknennia, kontseptualizatsiia ta vektory podalshoho rozvytku. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka, S. 220–233.

5. Demyanchuk Yu. (2025) Heneza stanovlennia movy viiny v istoryko-politychnomu ta istoryko-khudozhnomu konteksti (ukrainskyi dosvid). Zakarpatski filolohichni studii, Vyp. 39. S. 171–192.

6. Demyanchuk Yu. (2025) Metafory viiny v eksperymentalnii linhvopolitychnii synerhetytsi: dysonans mizh ofitsiinoiu rytorykoiu ta empirychnoioiu realnistiu viiny. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*, № 73. S. 39–50.
7. Demyanchuk Yu. (2025) Mizhnarodnyi sud OON v systemi voiennoi konfliktolohii: vid yurysdyksii do politychnoho vplyvu. Sudova ekspertyza: perspektyvy rozvytku ta okremi vektory zmin: V Vseukrainskyi forum sudovykh ekspertiv (m. Lviv, 6 chervnia 2025 r.). Odesa: Vydavnytstvo “Iurydyka”, 572 s.
8. Demyanchuk Yu. (2025) I. Linhvopolitychna synerhiia zasobiv movy viiny v tekstakh ofitsiino-dilovoho, publitsystychnoho ta khudozhnoho styliv. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*, Vyp. 32. S. 170–204.
9. Demyanchuk Yu. I. (2025) Voienno-politychna ta viiskovo-politychna leksyka u fokusi teoretychnoi linhvopolitychnoi synerhetyky. *Zakarpatski filolohichni studii*, Vyp. 41. Tom 1. S. 292–316.
10. Demyanchuk Yu. I. (2025) Slovospoluky z komponentom “viina” u makrolinhvopolitychnii synerhetytsi voiennoi komunikatsii. *Akademichni studii. Seriiia “Humanitarni nauky”*, Vyp. (3). S. 21–38.
11. Demyanchuk Yu. I. (2025) Vid kolonialnosti do neoimperskoho revizionizmu: mova viiny u voiennoi konfliktolohii. *Zakarpatski filolohichni studii*, Vyp. 42. Tom 2. S. 182–207.
12. Demyanchuk Yu. I. (2025) Viiskova vs voienna frazeolohiia v systemi movy viiny v ramkakh mikrolinhvopolitychnoi synerhetyky. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Filolohiia*, S. 63–81.
13. Zhakhovskiy V., Livinskyy V. (2025) Terminy ta vyznachennia: yikhni rol i znachennia u viiskovii medytsyni. *Nauka i oborona*, S. 27–35. DOI: 10.33099/2618-1614-2025-30-3-27-35.
14. Matviichuk M. V. (2025) Hlosarii do navchalnykh dystsyplin “Medytsyny nadzvychainykh sytuatsii”, “Ekstremalna medytsyna”, “Ekstrena ta nevidkladna medychna dopomoha” dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity spetsialnosti 222 “Medytsyna”, 228 “Pediatriia”, 225 “Medychna psykholohiia”, 221 “Stomatolohiia”, 226 “Farmatsiia, promyslova farmatsiia” ta likariv-interniv usikh spetsialnosti dennoi ta zaochnoi form navchannia / Ukl. avt. kolektyv. Vinnytsia: TVORY, 68 s.
15. Perkhach R.-Yu. T. (2012) Etapy rozvytku termina i terminosystemy u medytsyni i farmatsii. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*. Ser. filol., 2014. Vyp. 46. S. 145–147.
16. Pylypiv O., Myslovska L. *Osnovy suchasnoi latynskoi medychnoi terminolohii: navch. posib*. Lviv: Lviv. nats. un-t im. I. Franka, 251 s.
17. Tykshosha V. I. (2003) Strukturno-semantychni osoblyvosti medychnykh terminiv ukrainskoi movy. *Filolohichni nauky: zb. nauk. pr.*, Vyp. 20. S. 100–104.
18. Tkach A. V. (2014) Medychni terminy-slovespoluchennia: struktura ta osoblyvosti funktsionuvannia. *Movoznavchyi visnyk*, Vyp. 18. S. 102–107.
19. Tkach A. V. (2010) Suchasna ukrainska medychna terminolohiia: problemy ta perspektyvy rozvytku. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ser.: Filolohichni nauky*, Vyp. 23. S. 247–252.
20. Tomashevska O., Dzisi Ye. (2025) Unormuvannia ukrainskykh medychnykh terminiv z urakhuvanniam analizu yikh vidpovidnykiv v inshykh slovianskykh movakh. URL: https://library.dmed.org.ua/uploads/files/2025-02/1740389412_tomash2.pdf (Retrieved: 31.12.2025).
21. Faichuk T. H. (2004) Biolohichna ta medychna leksyka u likarskykh poradnykh XVI–XVIII st.: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / In-t movoznav. im. O. O. Potebni NAN Ukrainy. Kyiv, 18 s.
22. Shalaieva H. (2014) Strukturnyi analiz suchasnoi medychnoi terminolohii ta trudnoshchi perekladu bahatokomponentnykh medychnykh terminiv. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, № 1. S. 90–96.
23. Yukalo V. Ya. (2002) Movni stereotypy v medychnii haluzi. *Rosiisko-ukrainskyi slovnychok medychnykh, anatomichnykh, botanichnykh terminiv. Dyvoslovo*, № 2 (540). S. 23–27.
24. Yukalo V. Ya. (1999) Vyvchennia movnykh stereotypiv u medychnomu vuzi. *Dyvoslovo*, № 5 (507). S. 14–17.
25. Yukalo V. (2003) Ukrainska medychna terminolohiia 20-kh rokiv XX stolittia i suchasnist. *Medychna akademiia*, № 20. S. 7.
26. Yukalo V. Ya. (2004) Osoblyvosti leksyko-grafichnoho opratsiuvannia terminiv u medychnykh slovnykh O. Musiia, S. Nechaia ta in. *Problemy ukrainskoi terminolohii: zb. nauk. pr. uchasn. 8-yi Mizhnar. nauk. konf. “SlovoSvit 2004”* (Lviv, 7–9 veres. 2004 r.). Lviv: Liha-Pres, S. 35–38.
27. Abdelsamad D., McKinney R., Huang J. (2024) *Medical Terminology*. DOI: 10.1016/B978-0-323-83002-7.00003-6.
28. Anyanwu E. Victoria Ch. (2020) *Corpus Linguistic Analysis of Fear-Factor Lexemes of Selected Online Newspaper Headlines on Coronavirus Pandemic*. Vol. 5. P. 76–83.
29. APX Dictionary. (2024) *Firefighter terms*. URL: <https://apxdata.com/firefighter-terms/> (Retrieved: 30.12.2025).
30. Chen L.-C., Chang K.-H. (2019) Creating a novel type of information database of military terminology: an example of U.S. Army medical and casualty evacuation. *Basic & Clinical Pharmacology & Toxicology*, P. 125 (S9).
31. Comitè International Geneve ICRC. (2021) *Respecting and protecting health care in armed conflicts and in situations not covered by International Humanitarian Law*. 10 p.

32. Defence International Training Center (Australian Defence Force). (2024) Military English Vocabulary Builder – Field Medicine. Part A. URL: <https://ditc.defence.gov.au/sites/default/files/2024-05/Mil%20Eng%20VB%20-%20Field%20medicine%20Part%20A%20-%20teacher%20copy.pdf> (Retrieved: 13.01.2026).
33. Džuganová B. (2013) English medical terminology – different ways of forming medical terms. *JAHR*. 4. P. 55–69. URL: https://www.researchgate.net/publication/257622885_English_medical_terminology_-_different_ways_of_forming_medical_terms (Retrieved: 1.01.2026).
34. Ekaristiano F., Sulistyowati R. (2024) The Language Production Strategy by the Indonesian Government: A Crucial Effort to Prevent Social Disorders and Control Community Behavior During the Covid-19 Pandemic, Analyzed through Roger Fowler's Critical Discourse Analysis, *Culturalistics: Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies*, Vol. 8, No. 2, P. 74–84. URL: <https://doi.org/10.14710/ca.v8i2.24474> (Retrieved: 03.01.2026).
35. ERF. (2025) Emergency response framework (A Guide for the IFRC Secretariat). 40 p.
36. Falah H., Shari F., Hussein N., Al-Salman, H. N. K., Dawood Ch., Halyial A., Mohammed H., Alahmed R. (2024) MEDICAL TERMINOLOGY. URL: https://www.researchgate.net/publication/382456164_MEDICAL_TERMINOLOGY (Retrieved: 08.01.2026).
37. Fuks A. (2010) The Military Metaphors of Modern Medicine. URL: https://www.researchgate.net/publication/341206524_The_Military_Metaphors_of_Modern_Medicine (Retrieved: 05.01.2026).
38. Gillis B. A., Wedding M. E. (2009) Medical Terminology Systems: A Body Systems Approach. URL: https://www.researchgate.net/profile/Inas-Rasheed/publication/338221004_Medical_Terminology_Systems_6th_Edition_1/links/5e0858e7a6fdcc283745f893/Medical-Terminology-Systems-6th-Edition-1.pdf (Retrieved: 13.01.2026).
39. Gustilo L., Pura C., Biermeier Th. (2021). Coronalexicon: Meanings and Word-formation Processes of Pandemic-related Lexemes across English Varieties. *3L The Southeast Asian Journal of English Language Studies*. Vol. 27. 1–15. DOI: 10.17576/3L-2021-2704-01.
40. Hanfling D., Altevogt B. M., Viswanathan K., Gostin L. O. (Editors). (2012) *Crisis Standards of Care: A Systems Framework for Catastrophic Disaster Response*. The National Academies Press. 650 p.
41. Hussain M., Zahid F., Batool Z. (2025). Figurative language in crisis communication: a cross-cultural study of covid-19 health messaging. *Contemporary Journal of Social Science Review*. Vol. 3. P. 2396–2413. DOI: 10.63878/cjssr.v3i2.868.
42. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2024) IFRC Civil protection guidance for national societies and federation secretariat relations with European Union actors. 46 p.
43. Malanyuk M., Zmysla S. (2025) Особливості перекладу граматичних трансформацій дискурсу кризової медицини в англійській та українській мовах. *Львівський філологічний часопис*, Вип. 17, С. 50–55.
44. Montgomery H. R. (Editor). (2017) *Tactical Combat Casualty Care quick reference guide First edition*. URL: https://emsa.ca.gov/wp-content/uploads/sites/71/2017/07/TCCC_Quick_Reference_Guide_2017.pdf (Retrieved: 05.02.2026).
45. Nijris O. (2022) Medical Terminology. URL: https://www.researchgate.net/publication/358723336_Medical_Terminology (Retrieved: 03.02.2026).
46. North Atlantic Treaty Organization. (2019) NATO STANDARD AJP-4.10 Allied joint doctrine for medical support. Edition C. Version 1. Allied joint publication. Published by the NATO standardization office. 124 p.
47. Shalajeva H. (2014) Structural analysis of modern medical terminology and difficulties of translation of multicomponent medical terms. *Current issues of social sciences and history of medicine*. P. 90–96. DOI: 10.24061/2411-6181.1.2014.15.
48. SLG 101. (1996) Guide for All-Hazard Emergency Operations Planning. Glossary of Terms. URL: <https://www.fema.gov/pdf/plan/glo.pdf> (Retrieved: 04.02.2026).
49. Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines. 2024. URL: <https://tccc.org.ua/en/guide/tccc-guidelines-2021-eng> (Retrieved: 04.02.2026).
50. Tous-Rovirosa A., Dergacheva D., Mustajoki A., Zorikhina N., Guzmán R., Vepreva I., Itskovich T. (2020). Covid-19: A Disaster in the Linguistic Dimension of Different Countries. *Quaestio Rossica*. Vol. 8. P. 1369–1390. DOI: 10.15826/qr.2020.4.533.
51. U. S. Army medical department center and school.basic medical terminology. Subcourse MD0010. EDITION 100. URL: http://www.frankshospitalworkshop.com/organisation/biomed_documents/Basic%20Medical%20Terminology%20-%20U.S.%20Army.pdf (Retrieved: 10.01.2026).
52. US.Gov. Military Medical Ethics. Abbreviations and acronyms. Volume 1. URL: <https://medcoeckapwstorprd01.blob.core.usgovcloudapi.net/pfw-images/borden/ethicsvoll1/Ethics-back-matter.pdf> (Retrieved: 27.01.2026).
53. World Health Organization. (2018) Primary health care and health emergencies. 60 p.
54. World Health Organization. (2020) Glossary of Health Emergency and Disaster Risk Management Terminology. URL: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/dbfceb27-3a32-469e-8c5a-aff559f6f74a/content> (Retrieved: 25.01.2026).

55. Zalipska I. (2020) Contemporary medical terminology: the problem of the thematic classification. *Studia Linguistica*, Vol. 17, P. 61–74. URL: <https://doi.org/10.17721/studling2020.17.61-74> (Retrieved: 15.01.2026).

56. Zajtchuk R. (Senior Editor). (1989) Medical consequences of nuclear warfare. Textbook of Military Medicine. Series on combat casualty care. Published by the Office of the Surgeon General Department of the Army, United States of America. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA278722.pdf> (Retrieved: 04.02.2026).

YU. I. DEMYANCHUK

PhD in Economics, Assistant at the Department of Translation Studies and Contrastive Linguistics of Hryhoriy Kochur,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

E-mail: y.demianchuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8722-5568>

TOWARD UNDERSTANDING THE ESSENCE OF THE TERMINOLOGY SYSTEM OF CRISIS MEDICINE

In this scholarly study, the theoretical foundations for the formation of the terminology system of crisis medicine are examined. The main focus is placed on the linguistic mechanisms through which clinical knowledge and managerial decisions are codified in high-risk situations. Drawing on a corpus of international regulatory documents, doctrinal texts, glossaries, and instructional sources, it is established that the terminology system of crisis medicine functions as a cross-sectoral system formed through the synergetic interaction of three relatively autonomous subsystems – those of military medicine, tactical medicine (TCCC), and disaster medicine.

It has been established that these subsystems represent complementary loci of medical support: the hospital level (military medicine), pre-hospital care in combat conditions (tactical medicine), and response at the site of an emergency (disaster medicine). The methodological framework of the study is based on the combination of the terminological analysis method with three interrelated interpretative dimensions: structural (the description of dominant term-formation models), semantic (the identification of leading thematic and conceptual groups), and pragmatic-discursive (the clarification of how terms function in normative-doctrinal contexts of crisis response, with the application of critical discourse analysis tools to reveal regulatory codification strategies). The analysis conducted within these dimensions has demonstrated that the respective terminologies represent clinical conditions, diagnostic and therapeutic procedures, evacuation processes and their logistics, infection control measures, resource and documentation support, as well as protocol-doctrinal action algorithms, thereby ensuring manageability and the unification of practices in high-risk situations.

The results of the analysis made it possible to conceptually distinguish between the notions of a terminology system and terminology within the field under study: the terminology system of crisis medicine is interpreted as a macro-level, relatively autonomous, and open system, whereas the terminology of crisis medicine constitutes its integral component that ensures the verbalization and normative fixation of clinical knowledge, combat experience, and managerial decisions in the form of terms, protocols, doctrinal provisions, and educational standards.

Key words: terminology system of crisis medicine, terminology of crisis medicine, crisis medicine linguistics, military medicine, tactical medicine, disaster medicine, linguopolitical synergetics, war language.

Дата першого надходження статті до видання: 15.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

А. А. Віцюк ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ.....	3
Ю. М. Григорчук МУЗИКА І МАЛЯРСТВО В ХУДОЖНЬО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	11
N. V. Deviatko UKRAINIAN FANTASTIC PARADIGM: TRANSFORMATION OF WORLDVIEW CODES AND STRATEGIES FOR OVERCOMING POSTCOLONIAL DEFORMATIONS OF THE BOOK MARKET.....	17
Л. І. Кавун ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАННЯ ВАСИЛЯ ЗАХАРЧЕНКА «ПО ОБИДВА КРАЇ РЯДУ».....	28
В. В. Сахацька РОЛЬ МОВНИХ НОРМ У РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	34
Т. М. Старостенко СИМВОЛІКА СТИХІЙ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ КАТЕГОРІЙ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ КАТЕРИНИ КАЛИТКО «ВІДКРИТИЙ ПЕРЕЛОМ ГОЛОСУ».....	41
Н. В. Хібеба ДІАЛЕКТНІ ФОРМИ НАКАЗОВОГО СПОСОБУ В БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ.....	50
Н. М. Шульська, С. С. Остапчук, Н. Ю. Римар УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ВОЄННОГО ЧАСУ: ТЕМАТИЧНО-ЖАНРОВИЙ РЕПЕРТУАР І КРЕАТИВНІ СТРАТЕГІЇ.....	59

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Т. Є. Недашківська ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ.....	67
--	----

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

О. В. Безпала ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	74
Т. Г. Бондар, Н. П. Киселюк НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ.....	80
Д. П. Борис СЕМАНТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ЕНДРЮ ЧЕСТЕРМАНА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА.....	87
А. М. Велика НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ТА СПОСОБИ ТВОРЕННЯ.....	101
І. Є. Грачова СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ, СТВОРЕНИХ ШІ.....	108
О. В. Добродум РЕЛІГІЙНА КОМУНІКАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНИХ США: ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО.....	116
К. V. Ivanenko THE THEORETICAL ASPECTS OF RENDERING LEXICAL FEATURES IN THE TITLES OF ARTWORKS OF CONTEMPORARY BRITISH ARTISTS.....	125

О. М. Коваленко, С. В. Радецька ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ ЛІНГВІСТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ	131
Ю. В. Літкович, Л. В. Ковальчук НЕВЕРБАЛЬНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>НЕЗЛАМНІСТЬ</i> В АНГЛОМОВНОМУ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	140
О. В. Мельничук ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	147
Л. А. Рупіуик, Т. V. Maksymchuk FEATURES OF TEACHING ENGLISH IN SCIENTIFIC RESEARCH IN MASTER'S PROGRAMMES.....	153
І. М. Турчин, Н. Г. Городецька, Л. Й. Бондарчук, Н. Б. Гавришків ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	160
I. V. Shkola, B. A. Saliuk, H. I. Tabakova, H. O. Aleksandrova TEMPORAL-SPATIAL CANVAS OF CREATIVE SPACE IN VIRGINIA WOOLF'S «ORLANDO».....	168

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

О. Г. Гудзенко, А. І. Александрук ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВЕРБАЛЬНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	174
Ю. І. Дем'янчук ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ КРИЗОВОЇ МЕДИЦИНИ.....	182

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

A. A. Vitsiuk ON THE ISSUE OF THE IMPLEMENTATION OF THE NEW EDITION OF UKRAINIAN SPELLING: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS.....	3
Yu. N. Hryhorchuk MUSIC AND PAINTING IN THE ARTISTIC AND PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF HRIGORIY SKOVORODA.....	11
N. V. Deviatko UKRAINIAN FANTASTIC PARADIGM: TRANSFORMATION OF WORLDVIEW CODES AND STRATEGIES FOR OVERCOMING POSTCOLONIAL DEFORMATIONS OF THE BOOK MARKET.....	17
L. I. Kavun ARTISTIC FEATURES OF VASYL ZAKHARCHENKO'S SHORT STORY <i>ON BOTH SIDES OF THE ROW</i>	28
V. V. Sakhatska THE ROLE OF LANGUAGE NORMS IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS.....	34
T. M. Starostenko ELEMENTAL SYMBOLISM AS EXISTENTIAL CATEGORIES IN THE POETRY COLLECTION <i>OPEN FRACTURE OF THE VOICE</i> BY KATERYNA KALYTKO.....	41
N. V. Khibeba DIALECTAL FORMS OF THE IMPERATIVE MOOD IN BOYKO DIALECTS.....	50
N. M. Shulska, S. S. Ostapchuk, N. Yu. Rymar UKRAINIAN FICTION OF WARTIME: THEMATIC AND GENRE REPERTOIRE AND CREATIVE STRATEGIES.....	59

SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES

T. Ye. Nedashkivska PROBLEMS OF UKRAINIAN-POLISH LANGUAGE INTERFERENCE.....	67
---	----

GERMANIC LANGUAGES AND LITERATURES

O. V. Bezpala THE EFFECTIVENESS OF CONTEXTUAL LEARNING IN THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES.....	74
T. H. Bondar, N. P. Kyseliuk NATIONAL SPECIFICITY OF LINGUOCULTURAL CONCEPTS.....	80
D. P. Borys ANDREW CHESTERMAN'S SEMANTIC TRANSLATION STRATEGIES IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN TRANSLATION STUDIES.....	87
A. M. Velyka NEOLOGISMS IN CONTEMPORARY ENGLISH: THEMATIC GROUPS AND WORD-FORMATION PATTERNS.....	101
I. Ye. Hrachova STYLISTIC FEATURES OF ENGLISH TEXTS GENERATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE.....	108
O. V. Dobrodum RELIGIOUS COMMUNICATION IN THE INFORMATION SPACE OF THE CONTEMPORARY USA: DISCURSIVE PRACTICES AND CIVIL SOCIETY.....	116

K. V. Ivanenko THE THEORETICAL ASPECTS OF RENDERING LEXICAL FEATURES IN THE TITLES OF ARTWORKS OF CONTEMPORARY BRITISH ARTISTS.....	125
O. M. Kovalenko, S. V. Radetska DEVELOPING THE IMAGE OF A COUNTRY THROUGH LINGUISTIC MEANS IN THE INFORMATION SPACE.....	131
Yu. V. Litkovych, L. V. Kovalchuk THE NONVERBAL REPRESENTATION OF RESILIENCE CONCEPT IN ENGLISH MILITARY-POLITICAL DISCOURSE.....	140
O. V. Melnychuk AUGMENTED REALITY AS A TOOL FOR TEACHING A FOREIGN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES.....	147
L. A. Pylypiuk, T. V. Maksymchuk FEATURES OF TEACHING ENGLISH IN SCIENTIFIC RESEARCH IN MASTER'S PROGRAMMES.....	153
I. M. Turchyn, N. H. Horodetska, L. Y. Bondarchuk, N. B. Havryshkiv ORIGINS OF THE UKRAINIAN TRANSLATION OF ECONOMIC SCIENTIFIC LITERATURE.....	160
I. V. Shkola, B. A. Saliuk, H. I. Tabakova, H. O. Aleksandrova TEMPORAL-SPATIAL CANVAS OF CREATIVE SPACE IN VIRGINIA WOOLF'S «ORLANDO».....	168
APPLIED LINGUISTICS	
O. G. Hudzenko, A. I. Aleksandruk PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF VERBAL MANIPULATION IN POLITICAL DISCOURSE.....	174
Yu. I. Demyanchuk TOWARD UNDERSTANDING THE ESSENCE OF THE TERMINOLOGY SYSTEM OF CRISIS MEDICINE.....	182

НОТАТКИ

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 1

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Юрій Васильович Ковальчук

Дата розміщення онлайн – 13.05.2026 р.

Дата друку – 21.05.2026 р.

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 24,41. Замов. 0526/434. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.